

ศึกษาการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท
ของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโซ่หล่ม จังหวัดน้ำจาง
รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมา

A Study of Social Development According to Theravada Buddhist
Philosophy of Wat Naung Pha School, Kholam District, Namsang
Province, Shan State, Republic of the Union of Myanmar

นางก้อง

Nang Kaung

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

ก้องทิพย์

KaungTip

โรงเรียนเทศบาลประชาสรรค์ จังหวัดนครสวรรค์
Thepsalaprachasan School, Nakhon Sawan Province
Corresponding Author, E-mail : korpkhun.udom@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) การพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท 2) บทบาทการพัฒนาสังคมของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโซ่หล่ม จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน และ 3) เพื่อวิเคราะห์การพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโซ่หล่ม จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมา

ผลการศึกษาพบว่า

- 1) การพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทคือกระบวนการสร้างความเจริญงอกงามทางร่างกาย และสติปัญญา เป็นการพัฒนาให้บุคคลมีวุฒิภาวะเป็นผู้ใหญ่ รู้จักรับผิดชอบ มีศีลธรรมอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างเป็นปกติสุข
- 2) บทบาทการพัฒนาสังคมของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโซ่หล่ม จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมา พบว่าโรงเรียนวัดหนองผา ได้พัฒนาคนด้าน

ร่างกาย จิตใจโดยมุ่งเน้นเรื่องการปฏิบัติอบรมสมาธิภาวนา และบทบาทในการพัฒนาสังคม ทั้ง 6 ด้านซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของปรัชญาเถรวาท

3) เมื่อวิเคราะห์การพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน พบว่าโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน สาธารณรัฐสหภาพเมียนมา มีบทบาทและหน้าที่เป็นไปตามหลักการแห่งพระธรรมวินัย และมีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาของสังคมชุมชนเมือง โดยเจ้าอาวาสได้ปฏิบัติหน้าที่บริหารกิจการคณะสงฆ์

คำสำคัญ : การพัฒนาสังคม, พระพุทธศาสนา, พุทธปรัชญา

Abstract

This article aims to study 1) the social development according to Theravada Buddhist philosophy, 2) the role of social development of Wat Naung Pha School, Kholam District, Namsang Province, Shan State and 3) to analyze the Theravada Buddhist philosophy social development according to Wat Naung Pha School, Kholam District, Namsang Province, Shan State, Republic of the Union of Myanmar.

The results found that :

1) The social development according to Theravada Buddhist philosophy is the process of creating physical and intellectual growth, which is the development of a person to be mature, responsible and moral to live in harmony with others in society.

It is found that 2) The role of social development of Wat Naung Pha School, Kholam District, Namsang Province, Shan State, the Republic of the Union of Myanmar is to develop people physically, mentally focusing on meditation covering the 6 perspectives of Theravada Buddhist philosophy.

3) From Analysis found that social development according to Theravada Buddhist philosophy of Wat Naung Pha School, Kholam District, Namsang Province, Shan State, Republic of the Union of Myanmar plays

roles and duties in accordance with the principles of the discipline and correspondence with the problems of urban society headed by Temple's Abbot administrating the religious activities.

Keyword : Social Development, Buddhism, Buddhist Philosophy

บทนำ

นับตั้งแต่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศพม่า.ในปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น สาธารณรัฐสหภาพเมียนมา (ในบทความต่อไปนี้จะขอใช้ สหภาพพม่า และ ชาวพม่า แทน เพราะความเคยชิน) เมื่อประมาณ พ.ศ. 236 พระเจ้าอโศกมหาราชผู้อุปถัมภ์การสังคายนา ครั้งที่ 3 ได้ส่งพระสมณทูตไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนสุวรรณภูมิ รวม 9 สายด้วยกัน หนึ่งในนั้นมีประเทศพม่าอยู่ด้วย จากประวัติศาสตร์พบว่า พระพุทธศาสนาได้เจริญรุ่งเรืองในพม่าราวพุทธศตวรรษที่ 6 เพราะได้พบหลักฐานสำคัญที่จารึกภาษาบาลี และจารึกเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน และนับจากนั้นเป็นต้นมาพระพุทธศาสนา ก็เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมคนที่อยู่อาศัยในประเทศพม่า..แนวคิดและวิถีการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาได้กลายเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมคนที่อยู่อาศัยประเทศพม่า และรัฐอื่นๆ รวมถึงรัฐฉาน มีความเกี่ยวข้องกับผู้คนทุกชนชั้น นับตั้งแต่สถาบันการปกครองเจ้าฟ้าผู้ปกครองบ้านเมืองจนไปถึงชาวบ้านทั่วไปแนวความคิดหรือแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ทั้งในเชิงประวัติศาสตร์..ปรัชญา..การดำรงอยู่ในวิถีชีวิต..และการสร้างสรรค์ในเชิงศิลปวัฒนธรรมจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงภูมิปัญญา และกระบวนการจัดการที่สอดคล้องกับบริบทและวัฒนธรรมทางสังคม การพัฒนาสังคมโดยการนำของพระสงฆ์ จึงเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุขตามสถานะของตนเอง โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้นำหลักธรรมมาพัฒนาประชาชนทั้งทางด้านร่างกาย ด้านจิตใจ และด้านปัญญา ซึ่งอาศัยวัดเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทุก ๆ ด้าน

เนื้อเรื่อง

โรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโหล่ม จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน เป็นโรงเรียนวัดที่การบริหารจัดการเรียนการสอนอิสระ โดยไม่ขึ้นตรงกับหน่วยงานของรัฐ ซึ่งเป็น

โรงเรียนวัดที่นำคำสอนทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอน และมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาสังคมและชุมชนอย่างเต็มรูปแบบโดยมีกิจกรรมในแต่ละด้านดังนี้

- 1) แสดงพระธรรมเทศนา สั่งสอนพระภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไป
- 2) สงเคราะห์ช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการสาธารณสุขแก่ชุมชนทั่วไป
- 3) สงเคราะห์ช่วยเหลือโรงเรียนที่ขาดแคลน นักเรียนที่ยากจน และสนับสนุนทุนการศึกษา
- 4) สงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัยต่าง ๆ เช่น ไฟไหม้ ภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า สังคมประกอบไปด้วยบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่ต้องมาอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันทั้งในส่วนที่เป็นตำแหน่งหน้าที่การงาน และพฤติกรรมที่ต้องมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกัน เพราะฉะนั้น สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมาคือปัญหา เนื่องจากแต่ละคนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านสภาพร่างกายและทางด้านจิตใจ จึงพบได้ว่าในสังคมที่แตกต่างกัน สภาพปัญหาก็จะแตกต่างกันไปด้วย ตัวอย่างเช่น ในชุมชนเล็ก ๆ ปัญหาที่เกิดขึ้นก็จะไม่ใหญ่โต มีขอบเขตจำกัด แต่ยังเป็นสังคมที่มีขนาดใหญ่โตขึ้น ปัญหาก็จะยิ่งมีความซับซ้อนมากขึ้น เช่น ปัญหาความยากจนทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรม ปัญหายาเสพติด เป็นต้น เพื่อเป็นองค์ความรู้ที่จะทำให้ทราบบทบาทของพระสงฆ์กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในด้านการศึกษา การเผยแผ่ธรรมเพื่อพัฒนาจิตใจ รวมทั้งงานสังคมสงเคราะห์ จนก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีคุณภาพแก่สังคมและประชาชนโดยทั่วไป จากการศึกษาพบว่า

1. การพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า การพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทมีหลายด้านที่สำคัญ เน้นที่การสร้างสังคมที่มีความเป็นอยู่ที่สง่างามและเจริญรุ่งเรือง นี่คือบางแนวทางที่สามารถใช้ในการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญา ได้แก่

- 1) การสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมสุขภาพจิตเป็นการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทมุ่งเน้นที่การสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นธรรมและเรียบง่าย เพื่อให้มีโอกาสในการพัฒนาจิตใจและสุขภาพจิตที่ดีที่สุด
- 2) การมีเมตตาและกรุณาซึ่งหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเน้นในการเมตตาและ

กรุณาต่อผู้อื่น การสร้างสังคมที่มีความเข้าใจและห่วงใยต่อผู้อื่นช่วยเสริมสร้างความสุขและความมั่นคงในสังคม

3) การสร้างความเข้มแข็งในด้านจิตวิญญาณด้วยการพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทซึ่งให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะจิตวิญญาณ เช่น การทำสมาธิและการทำบุญ เพื่อเสริมสร้างจิตใจที่มีสติสุขและเปิดโอกาสในการพัฒนาตนเอง

4) การสนับสนุนการศึกษาเป็นการให้ความสำคัญในการพัฒนาสังคมด้วยการสนับสนุนการศึกษาที่มีคุณธรรมและหลักการทางศาสนา ซึ่งจะช่วยสร้างพื้นที่ที่เหมาะสมในการพัฒนาทักษะและความรู้ของบุคคล

5) การกระหายเหลือสังคมเป็นการสนับสนุนในการช่วยเหลือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภัยธรรมชาติ ซึ่งเป็นการทำทางศาสนาที่สามารถสร้างความเข้าใจและความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น

6) การสร้างสังคมที่มีศิลปะและวัฒนธรรมให้เข้มแข็งการสร้างสังคมที่เต็มไปด้วยศิลปะ วัฒนธรรม และความงดงาม เพื่อสร้างความกระตือรือร้นในการทำสิ่งที่ดีและสร้างความสุขในการเป็นอยู่

การพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทจะเน้นที่การสร้างสังคมที่มีความสง่างาม ปลอดภัย และเต็มไปด้วยความกรุณาและความเข้าใจต่อผู้อื่น นอกจากนี้ ยังเน้นที่การพัฒนาทักษะจิตวิญญาณและการสร้างพื้นที่ที่สะอาดสะอ้านให้แก่ทุกๆ คนในสังคม

2. การศึกษาบทบาทการพัฒนาสังคมของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโขงเจียม จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน สหภาพพม่า พบว่า โรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโขงเจียม จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน สหภาพพม่า เป็นโรงเรียนพัฒนาเด็กเยาวชนและบุคคลทั่วไปในรัฐฉาน รวมถึงพระภิกษุ สามเณร แม่ชีและประชาชนทั่วไป โดยการนำของท่านพระอาจารย์สิริธรรมะ พระนักเทศน์ นักบรรยายชื่อดังรูปหนึ่งในสังคมของคนไทใหญ่ รัฐฉาน สหภาพพม่า และพระหนุ่มที่มีการศึกษา มีจิตสาธารณะประโยชน์ รวมถึงแม่ชีและปัญญาชนทั่วไปเข้าร่วมพัฒนาหรือมาให้ความรู้ในบางโอกาส ซึ่งโรงเรียนแห่งนี้ ตั้งมายังไม่ถึงสี่ปี แต่กลับมีประชาชนในรัฐฉานสนใจ นำลูกหลานเข้ามาฝึกทักษะศึกษาเล่าเรียนที่โรงเรียนแห่งนี้เป็นประจำมากขึ้นทุกปี และได้รับการสนับสนุนจากประชาชนเป็นจำนวนมาก จะสังเกตเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่า โรงเรียนแห่งนี้ก่อตั้งมาไม่นานแต่เห็นการพัฒนาเรื่องอาคารและที่อยู่อาศัยต่างๆ ในโรงเรียนแห่งนี้ได้อย่างรวดเร็ว มีพระผู้ใหญ่ในรัฐฉาน มาเยี่ยม และให้กำลังใจอยู่เสมอๆ บทบาทของโรงเรียนแห่งนี้ นอกจากให้การศึกษและพัฒนาศักยภาพของมนุษย์แล้ว

ยังมีบทบาทสำคัญด้านต่างๆ เช่น แสดงพระธรรมเทศนา สั่งสอนพระภิกษุสามเณร และประชาชนทั่วไป การสงเคราะห์ช่วยเหลือสังคมในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการสาธารณสุขแก่ชุมชนทั่วไป การสงเคราะห์ช่วยเหลือโรงเรียนที่ขาดแคลน นักเรียนที่ยากจน และสนับสนุนทุนการศึกษา การสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ประสบสาธารณภัยต่าง ๆ เช่น ไฟไหม้ ภัยพิบัติต่าง ๆ เป็นต้นอีกด้วย ถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญต่อสังคมและชุมชนเป็นอย่างมาก

3. วิเคราะห์การพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาทของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโขงเจียม จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน สหภาพพม่า พบว่า บทบาทการพัฒนาสังคมของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโขงเจียม จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน สหภาพพม่า จากการศึกษาสามารถสรุปได้ 2 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบการพัฒนาวัดตามคุณลักษณะของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโขงเจียม จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน สหภาพพม่า เพื่อให้เอื้อต่อการเป็นวัดที่สงบ เหมาะกับการเจริญสมาธิภาวนา พระภิกษุสงฆ์เคร่งครัดในพระธรรมวินัย มุ่งเน้นการพัฒนาสติและปัญญาโดยการเจริญสมาธิ ภาวนา เป็นต้น

2) รูปแบบการพัฒนาสังคมของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโขงเจียม จังหวัดน้ำจาง รัฐฉาน สหภาพพม่า จำแนกตามบทบาทออกเป็น 6 ด้าน ตามกรอบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ดังนี้

2.1) บทบาทด้านการปกครอง พระภิกษุสงฆ์จะยึดหลักธรรมวินัย และกฎข้อบังคับของวัด เพื่อความบริสุทธิ์แห่งศีล เพื่อความน่าเลื่อมใสศรัทธา และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ ศาสนิกชน พระภิกษุสงฆ์จะอยู่เหมือนปกครองตนเอง และปฏิบัติหน้าที่ซึ่งเป็นงานประจำตามที่ได้รับมอบหมาย โดยใช้หลักภิกขุอุปหานิยธรรม 7 คือ ธรรมไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว มี 7 อย่าง มีดังนี้

(1) หมั่นประชุมกัน

(2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ

(3) ไม่ถืออำเภอใจบัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่ได้บัญญัติถือปฏิบัติมั่นตามวัชชีธรรม

(4) ให้เชื่อฟังและเคารพนับถือผู้ใหญ่เป็นประธานในสงฆ์

(5) ไม่ใช้อำนาจแก่ความอยากที่เกิดขึ้น

(6) ยินดีในการอยู่ป่า

(7) จัดให้ความอารักขาคุ่มครองป้องกันอันตรายแก่พระอรหันต์ ตั้งใจให้ท่านที่ยังมิได้มา พึงมาสู่แว่นแคว้น ที่มาแล้วพึงอยู่โดยผาสุก

2.2) บทบาทด้านศาสนศึกษาของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโขงเจียม จังหวัดน้ำจ่าง รัฐฉาน สหภาพพม่าจะมุ่งเน้นให้พระภิกษุสงฆ์และประชาชนผู้สนใจทั่วไป ปฏิบัติสมาธิภาวนา ดูใจตนเองเพื่อขัดเกลาจิตใจและจะมุ่งให้เรียนรู้หนังสือ โดยใช้หลัก ไตรสิกขา 3 ประการ ดังนี้

(1) อธิศีลสิกขา - การฝึกฝนอบรมด้านความประพฤติระเบียบวินัย

(2) อธิจิตสิกขา - การฝึกฝนอบรมจิตใจ การปลูกฝังคุณธรรม สร้างเสริมคุณภาพ และสมรรถภาพของจิต

(3) อธิปัญญาสิกขา - การฝึกฝนอบรมทางปัญญาให้เกิดความรู้ เข้าใจ ตามความเป็นจริง รู้เท่าทันโลก จนสามารถทำจิตใจให้บริสุทธิ์หลุดพ้นจากความยึดมั่น ถือมั่นในสิ่งต่างๆ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 89 : 317)

2.3) บทบาทด้านการศึกษาสงเคราะห์ ซึ่งเกี่ยวกับการส่งเสริม อุดหนุน ช่วยเหลือ ด้านการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ทุนการศึกษากับสถานศึกษาและบุคคลที่กำลังศึกษา โดยใช้หลักคุณธรรม 7 ประการคือ ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย ภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ เป็นผู้รู้จักเหตุ เป็นผู้รู้จักผล เป็นผู้รู้จักตน เป็นผู้รู้จักประมาณ เป็นผู้รู้จักกาลเวลา เป็นผู้รู้จักประชุมชนเป็นผู้รู้จักเลือกบุคคล (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 11 ข้อ 331 : 222) สปัจริยธรรม 7 ประการ จึงเป็นหลักคำสอนในพระพุทธศาสนาที่นักสังคัมสงเคราะห์ ทั้งนักสังคัมสงเคราะห์เฉพาะราย นักสังคัมสงเคราะห์กลุ่มชน และนักจัดระเบียบชุมชน ควรปลูกฝังให้มีขึ้นและถือเป็นหลักปฏิบัติ

2.4) บทบาทด้านการเผยแผ่ศาสนา โดยเน้นการเผยแผ่ธรรมะ การแสดงธรรมเทศนา การเผยแผ่ทางสื่อโซเชียล หนังสือธรรมะ และการอบรมสมาธิภาวนากับบุคคลทุกเพศทุกวัย โรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโขงเจียม จังหวัดน้ำจ่าง รัฐฉาน สหภาพพม่า มีหลัก การในการเผยแผ่หลักธรรม หรือที่เรียกอีกว่า หลักการ 3 ประการ คือ

(1) หลักการ 3 ประการ หรือ พุทธโอวาท 3 ซึ่งถือได้ว่าเป็นหัวใจหลัก และเป็นหลักธรรมสำหรับยึดถือ เป็นหลักสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ดังนี้

(1.1) สพพปาปสฺส อภณฺถ การไม่ทำความชั่วทั้งปวง

(1.2) กุสลสฺสุปสมฺปทา การทำความดีให้ถึงพร้อม หรือการทำแต่

ความดี

(1.3) สัจจิตปริโยทปนัง การทำใจของตนให้สะอาดบริสุทธิ์

2.5) บทบาทด้านสาธารณูปการ สร้างเรือนพักของผู้ปฏิบัติธรรม มีน้ำประปา ไฟฟ้า และขยายศาลาเพื่อรองรับผู้ปฏิบัติธรรมที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นในแต่ละปีโดยยึดหลักสัปปริสธรรม 7 คือ

(1) อัมมัญญตา รู้หลักการ คือรู้งาน รู้หน้าที่ รู้กฎเกณฑ์กติกาที่เกี่ยวข้อง และตั้งตนอยู่ในหลักการให้ได้ชุมชน สังคม องค์กร หรือกิจการอะไรก็ตาม ก็ต้องมีหลักการ มีกฎ มีกติกา ที่ผู้นำจะต้องรู้ชัด แล้วก็ตั้งมั่นอยู่ในหลักการนั้น

(2) อัตถัญญตา รู้เป้าหมาย คือมีความชัดเจนในเป้าหมายและหน้าที่ของตนเองแล้ว และมีความหนักแน่นมุ่งมั่นที่จะไปให้ถึงเป้าหมายของตนและองค์กร ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญมาก เมื่อจิตใจเรามีเป้าหมายชัดเจน แม้จะมีอุปสรรคอะไรเข้ามากระทบ กระทั่งก็จะไม่หวั่นไหว ตั้งใจทำงานให้ไปสู่เป้าหมาย อย่างชัดเจน

(3) อัตตัญญตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่า เรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลังความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น

(4) มัตตัญญตา รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี รู้จักขอบเขตขีดชั้นความพอเหมาะที่จะจัดทำในเรื่องต่างๆ การทำทุกอย่างต้องพอดี ถ้าไม่มีหรือไม่รู้จักพอดีจะทำให้ไม่ประสบความสำเร็จที่แท้จริง เพราะฉะนั้นจะต้องรู้จักความพอเหมาะพอดี

(5) กาลัญญตา รู้กาล คือ รู้จักเวลา ระยะเวลา จังหวะ ปริมาณ ความเหมาะสมของเวลา เช่น เรื่องนี้ควรจะทำตอนไหน เวลาไหน ทำอย่างไรตลอดจนรู้จักวางแผนงานในการใช้เวลา

(6) ปริสฺสัญญตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน รู้กิจวิยาที่จะประพฤติดต่อชุมชนนั้นๆ ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจวิยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

(7) บุคคลัญญตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างของบุคคล อริยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น รู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ใครควรดำนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น (สุภาพร นามนครชิต, 2559 : 13 - 22)

2.6) บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ ของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโขงเจียม จังหวัดน้ำงำง รัฐฉาน สหภาพพม่าจะสงเคราะห์ตั้งแต่อาหารการกิน ให้กับคนที่ขาดแคลน คนยากจนในหมู่บ้านโดยของที่รับบริจาคมา ตามที่เห็นสมควร การสงเคราะห์

เด็กยากจน และบริจาคปัจจัยหรือสิ่งของต่างๆ ให้กับสังคมตามที่ร้องขอจากทางโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอโซ่พิสัย จังหวัดน้ำจ่าง ภูษาน สหภาพพม่าใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางที่สำคัญในการช่วยเหลือประชาชน (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 32 : 32 - 33) ซึ่งประกอบด้วย ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา

(1) ในเรื่องของทาน ทั้งอามิสทาน และธรรมทานคือการช่วยเหลือแนะนำในสิ่งที่ดีมีประโยชน์ ช่องทางให้บุคคลสามารถแก้ปัญหาให้ลุล่วงไปด้วยตนเอง

(2) ปิยวาจา คือถ้อยคำไพเราะอ่อนหวานที่ประกอบด้วยสัจจะคือความจริงใจและต้องเกิดประโยชน์แก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง

(3) อตถจริยา คือโลกตถจริยา คือการทำประโยชน์แก่บุคคลในวงกว้าง ไม่จำกัดเฉพาะตนหรือญาติผู้ใกล้ชิด

(4) สมานัตตตา คือการรู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้

สังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่ใช้เป็นหลักการของสังคมสงเคราะห์ เป็นหลักธรรมที่สำคัญของการเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ผู้ที่จะช่วยเหลือผู้อื่นได้จะต้องประกอบด้วยเมตตาธรรม กรุณาธรรม มุทิตาธรรม ซึ่งหมายถึงผู้ที่เพียบพร้อมด้วยพรหมวิหาร 4 (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 32 : 32 - 33)

กระบวนการพัฒนาคนและสังคมของโรงเรียนวัดหนองผาอำเภอสอพิสัย จังหวัดน้ำจ่าง ภูษาน สหภาพพม่า พบว่า ผู้ที่เข้าสู่กระบวนการพัฒนาจะเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านบุคลิกภาพ แง่คิด มุมมอง ทักษะคติ การพัฒนาคนจะเน้นทั้งทางด้านร่างกาย ตั้งแต่การแต่งกายที่เหมาะสมตามกาลเทศะ การสำรวม ความอ่อนน้อม ซื่อสัตย์ มีวินัย มีความรับผิดชอบ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เบียดเบียนผู้อื่น การพัฒนาทางด้านจิตใจ ให้มีความเมตตา เอื้อเฟื้อ เสียสละ กตัญญูรู้คุณ อดทน อดกลั้น มีความสุจริต จริงใจ ไม่หวั่นไหวไปกับสิ่งยั่วยุต่าง ๆ การพัฒนาทางด้านปัญญา สามารถเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้อย่างถูกต้อง รู้เท่าทัน รู้เหตุรู้ผล รู้ดีรู้ชั่ว สามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข ส่วนผลของการพัฒนาที่เกิดขึ้นกับสังคมพบว่า ผู้ที่ได้รับการขัดเกลามาอย่างดีแล้วจะซึมซับในหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา นำมาช่วยเหลือสังคม มาบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณชน ทั้งในด้านกำลังทรัพย์และกำลังกายอย่างน้อยที่สุด คือ การมาทำบุญและรับใช้ใกล้ชิดกับวัดเพื่อพัฒนาจิตใจ และปัญญาให้กับตนเอง

อภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้ พบว่า การพัฒนามนุษย์และชุมชนของโรงเรียนวัดหนองผา อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ รัฐบาล สหภาพพม่า เป็นกระบวนการขัดเกลาจิตใจให้ดีขึ้น สอดคล้องกับพุทธศาสนสุภาษิตที่ว่า “การไม่ทำความชั่วทั้งปวง การบำเพ็ญแต่ความดี การทำจิตของตนให้ผ่องใส” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 10 ข้อ 55 : 57) ภายใต้หลักว่าการเรียนรู้ธรรมมีอยู่ตลอดเวลาที่รู้สึกตัว มีกายและจิตเป็นอุปกรณ์ฝึก และทุกแห่งเป็นแหล่งเรียนรู้และปฏิบัติ มีขั้นตอนพัฒนาได้แก่

- (1) การศึกษากิจกรรมธรรมเนียมวิธีการปฏิบัติของวัด
- (2) การปฏิบัติตนตามกิจกรรมธรรมเนียมกิจกรรมของวัดนั้นๆ
- (3) การฝึกพลังกายด้วยบทที่อดทนต่อชีวิตในการทำกิจกรรมของวัด
- (4) การฝึกพลังจิตด้วยวิธีฝึกสมาธิในแบบต่างๆ
- (5) การทดสอบศรัทธาจากผลการฝึกทางกาย และทางจิต
- (6) การดำเนินตามกฎระเบียบวัดอย่างเคร่งครัด
- (7) การประยุกต์ใช้วิถีดำเนินชีวิตในวัดในการเผชิญกับภาวะเสี่ยงทางสังคม

การนำแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ ชุมชนและกระบวนการทางปัญญามา อธิบายวิถีพุทธ ว่ามีหลักธรรมที่ใช้ในการพัฒนาบุคคล ชุมชน และสังคมดังนี้

1) มีหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนาบุคคล เช่น หลักไตรสิกขา สัปปริสธรรม เป็นต้น โดยเฉพาะหลักไตรสิกขา คือ การรักษาศีล ทำสมาธิเพื่อให้เกิดปัญญานำมาใช้ในการพัฒนาสังคมชุมชนนั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างมาก หลักธรรมที่นำมาใช้ในการพัฒนาสังคมในระดับชุมชน คือ หลักอปริหานิยธรรม สังคหัตถุธรรมเพื่อให้เกิดการส่งเสริมให้ชุมชนได้มีการทำงานร่วมกันอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน

2) กระบวนการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมในระดับปัจเจกบุคคล พบว่า การประยุกต์ใช้หลักไตรสิกขาในการพัฒนาบุคคล

2.1) ศีล นำไปสู่การส่งเสริม การประพฤติดี ประพฤติชอบ ถูกต้องตามกฎหมาย ระเบียบ ตามท่วงทำนองคลองธรรม

2.2) สมาธิเป็นการฝึกฝนพัฒนาจิตใจโดยการการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม เพื่อเสริมสร้างจิตใจให้ดีงาม

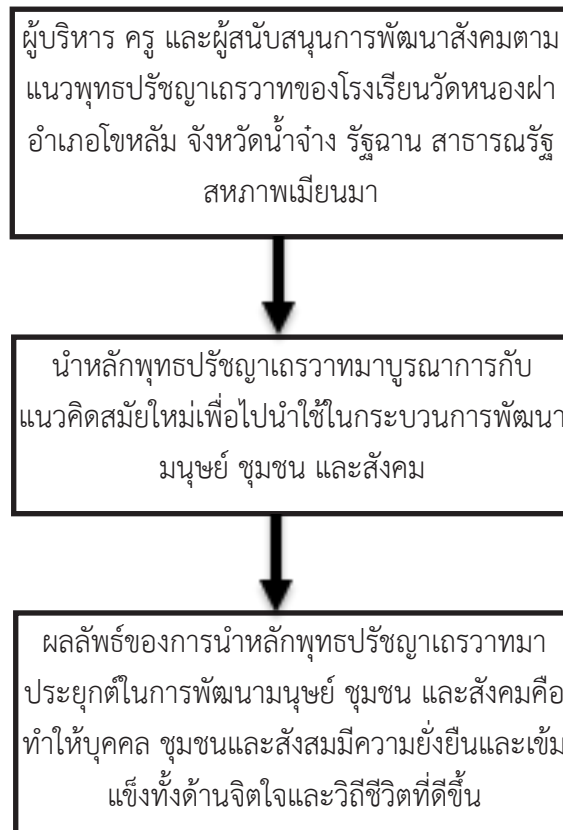
2.3) ปัญญานำไปสู่การฝึกฝนให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และเกิดการคิดดี คิดชอบโดย อาศัยหลักประโตโมสะและโยนิโสมนสิการที่ต้องมีกัลยามิตรและสิ่งแวดล้อม

ที่ตีมาเอื้ออำนวย

3) ในการพัฒนาสังคมระดับชุมชน สามารถนำหลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ ประยุกต์ใช้ เพื่อสร้างกระบวนการสำคัญ คือ การสร้างความร่วมมือ การใช้ภูมิปัญญาชาวบ้าน การสร้างความต่อเนื่องและความยั่งยืน โดยให้มีการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยใช้ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณีหรือวิถีชาวพุทธในการสร้าง ประโยชน์ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งแวดล้อม สุขภาพ การเรียนรู้ร่วมกัน เป็นต้น

การพัฒนาสังคมนั้น ต้องพัฒนาตนเอง และพัฒนาคนก่อนเพราะมนุษย์มีความสำคัญอันดับแรกก่อนที่จะพัฒนาอย่างอื่น มนุษย์เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทุกๆ ด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ส่วนหลักพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นหลักปรัชญาที่เกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนามนุษย์ตั้งแต่ระดับขั้นพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูงสุดจนกระทั่งบรรลุนิพพาน โดยการพัฒนาคนนั้นเพื่อสร้างคนให้มีความเข้มแข็ง 3 ประการ คือ ความเข้มแข็งทางพฤติกรรม ได้แก่ ความขยันขันแข็งจริงจังในการทำงาน ความเข้มแข็งทางจิตใจ ได้แก่ การช่วยเหลือตนเอง ไม่รอคอยความช่วยเหลือจากภายนอก ความเข้มแข็งทางปัญญา ได้แก่ ความพยายามทำด้วยตัวเอง ใช้ปัญญาเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหา ก่อให้เกิดภาวะผู้นำทางปัญญา ซึ่งเป็นผู้นำที่แท้จริงนั่นเองเมื่อสร้างคนให้มีความเข้มแข็งแล้วก็จะสามารถแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นในสังคมได้ อีกทั้งยังส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง จนเกิดการพัฒนาสังคมตามมา การนำหลักพุทธปรัชญาเถรวาทมาบูรณาการกับทฤษฎีการพัฒนาสังคมตามแนวคิดแบบตะวันตกจึงสามารถเป็นไปได้ภายใต้กรอบแนวคิด ทฤษฎี คือ ทฤษฎีระบบ และทฤษฎีจิตวิทยา เป็นต้น

สอดคล้องกับบทความของ พระพนธวัฒน์ ธมมวฑฒโน กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนที่เริ่มจากการพัฒนาบุคคลให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามกระบวนการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยเน้นการพัฒนาทั้งการกระทำ ความคิด และความรู้ ตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การพัฒนานี้ประกอบด้วยสามด้านหลักคือ 1) การกระทำให้อยู่ในศีล 2) การพัฒนาด้านจิตใจ (สมาธิ) และ 3) การพัฒนาด้านปัญญา (ปัญญา) ผ่านการศึกษาและการฝึกฝนอบรมอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บุคคลมีชีวิตที่ดีงามและไม่เบียดเบียนผู้อื่น สังคม และสิ่งแวดล้อม (พระพนธวัฒน์ ธมมวฑฒโน, 2022 : 36 - 37)

แผนผังภาพ การพัฒนาสังคมตามแนวพุทธปรัชญาเถรวาท

สรุป

การพัฒนามนุษย์ตามแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับวิถีพุทธธรรมในวัดและการใช้วิธีนี้ในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ ผู้เขียนบทความได้สรุปผลดังนี้ กระบวนการพัฒนามนุษย์ของวัด ได้แก่ การขัดเกลาจิตใจให้พ้นพันธนาการของกิเลส การเน้นการเรียนรู้ธรรมตลอดเวลาที่รู้สึกตัว การใช้กายและจิตเป็นอุปกรณ์ฝึก การให้ความสำคัญในขั้นตอนการพัฒนา เช่น การศึกษากิจกรรมธรรมเนียม การปฏิบัติตนตามกิจกรรมธรรมวัตรนั้นๆ การฝึกพลังกายด้วยการทำกิจกรรมของวัด การฝึกพลังจิตด้วยการทำสมาธิในแบบต่างๆ การทดสอบศรัทธา การนำหลักธรรมที่ส่งเสริมการพัฒนามนุษย์และการนำแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์มาประยุกต์ใช้ เช่น หลักไตรสิกขา สัปปุริสธรรม เพื่อสร้างบุคคลที่มีคุณธรรม การนำหลักพุทธธรรมมาอธิบายการพัฒนามนุษย์ ชุมชน และสังคม ประกอบด้วย การส่งเสริมการพัฒนา

บุคคลผ่านหลักไตรสิกขา การใช้หลักอปริหานิยธรรม สังคหัตถุธรรม เพื่อสร้างการทำงานร่วมกันและพัฒนาทุนทางสังคมเพื่อให้เกิดการส่งเสริมการประพัตติ ประพติชอบ ถูกต้องตามกฎระเบียบตามท่วงทำนองคลองธรรมผ่านหลักไตรสิกขา การฝึกฝนพัฒนาจิตใจผ่านการฝึกคุณธรรมและจริยธรรม ให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการคิดดีผ่านการใช้ปัญญา เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ได้แก่ การส่งผลให้เกิดภาวะผู้นำทางปัญญา ผลลัพธ์ทั้งหมดยืนยันถึงความสำคัญของการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์ในการพัฒนามนุษย์ ชุมชน และสังคมที่มีความยั่งยืนและเข้มแข็งทั้งด้านจิตใจและวิถีชีวิตที่เชื่อมโยงกับความเข้าใจของวัฒนธรรมและศาสนาพุทธ

บรรณานุกรม

- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระรัตนมณี (ปณณมี วิสารโท). (2561). การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาสังคม. **วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์**, 7 (2), 96 - 112.
- พระพันธ์วัฒน์ ธรรมวฑฺฒโน (ภูมิรัง). (2565). สังคมไทยกับการพัฒนาแบบยั่งยืนตามแนวพระพุทธศาสนา. **วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์** 7 (3), 301 - 314.
- สุภาพร นามครรชิต. (2559). ภาวะผู้นำตามหลักสัปปริสธรรม 7 ของผู้บริหาร. **Journal of Roi Kaensarn Academi** 1 (2), 13-22.

ศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา

A Critical Study of Buddhist Ethics as Presented
in the Milinda Panha

พระมหาชาณชัย ธมฺมเมธี ก่องจัน

พิสิษฐ์ โคตรสุโพธิ์

วิโรจน์ วิชัย

Phramaha Chanchai Dhammamedhi Kongjan

Phisit Kotsupho

Virot Vichai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail: Chanchai_poppop22@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการงานวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาหลักการพุทธจริยศาสตร์ 2) เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา เนื้อหาสำคัญของคัมภีร์มิลินทปัญหา 3) เพื่อวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา ผลการศึกษาพบว่า

หลักพุทธจริยศาสตร์ คือ คำสอนของพระพุทธศาสนา ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ และกฎเกณฑ์ในการตัดสินความประพฤติของมนุษย์ว่าสิ่งใดถูก - ผิด พุทธจริยศาสตร์มี 3 ระดับ คือ ระดับต้น ได้แก่ ศีล 5 ระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 และระดับสูงได้แก่ มรรคมีองค์ 8 เกณฑ์วินิจฉัยความดี - ชั่วตามทัศนะของพระพุทธศาสนา ใช้เกณฑ์การตัดสินดังนี้ 1) จากมูลเหตุของการกระทำ 2) จากผลของการกระทำ 3) ใช้นิยาม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี เป้าหมายของพุทธจริยศาสตร์ คือความสุขในชีวิต ทั้งในระดับโลกียะ และระดับโลกุตระ คือ ปรมัตถสุข

มิลินทปัญหาเป็นคัมภีร์เก่าแก่และสำคัญคัมภีร์หนึ่งในพระพุทธศาสนา ไม่ปรากฏนามผู้รจนา เชื่อกันว่ารจนาขึ้นในราวพุทธศักราช 500 ปรากฏตามมรุตตลกปากีสถานีฎีกาแห่งมิลินทปัญหา เนื้อหาสำคัญของมิลินทปัญหาเป็นเรื่องการตอบปัญหาหลาย

ความสงสัยในข้อธรรมต่าง ๆ ของพระนาคเสน ต่อพระเจ้ามิลินท์

วิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา ผู้วิจัยได้พบพุทธจริยศาสตร์ 2 ลักษณะ คือ 1) ลักษณะแบบเดิม หลักของความเป็นจริงตามธรรมชาติ ตามหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนา 2) ลักษณะแบบร่วมสมัย โดยสามารถใช้หลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเพื่ออธิบายประเด็นปัญหาของสังคมยุคปัจจุบันได้

คำสำคัญ : พุทธจริยศาสตร์, มิลินทปัญหา

Abstract

The thesis titled "A Critical Study of Buddhist Ethics as Presented in the Milinda Pañhā Scripture" aims: 1) to study the principles of Buddhist ethics, 2) to examine the historical background and essential content of the Milinda Pañhā scripture and 3) to analyze the Buddhist ethics found in the Milinda Pañhā scripture. The research's findings were founded as follows:

The principles of Buddhist ethics entail the moral teachings of the Buddhism concerning the pursuit of the highest good in human life and the criteria for judging human conduct being as right or wrong, good or bad. Buddhist ethics are divided into three levels namely: the elementary level, consisting of the Five Precepts; the intermediate level, consisting of the Ten Virtues of Merit Making; and the advanced level, consisting of the Eightfold Path. The criteria for determining goodness or badness, according to the Buddhist perspectives are as follows: 1) on the motive of the action, 2) on the consequence of the action, 3) on the introspection. The goal of Buddhist ethics is the happiness in life, both on the mundane or supra-mundane levels which is the ultimate happiness.

The Milinda Pañhā, an ancient and significant scripture in Buddhism, does not reveal its author's name. Having believed that it has been composed around the 500 B.E. It also appeared in Madhurasapakasinitika. The main contents of the Milinda Pañhā revolved around resolving various doubts in

different doctrines by the Elder Naga Sena towards the King Milinda.

On analyzing Buddhist ethics as presented in the Milinda Pañhā, researchers have identified two characteristics namely : 1) Traditional Characteristics: These are the fundamental principles of natural truth according to the teachings of Buddhism. 2) Contemporary Characteristics: These can apply Buddhist teachings to explain current societal issues.

Keywords : Buddhist Ethics, Milinda Panha

บทนำ

คัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นคัมภีร์สำคัญในพระพุทธศาสนา แต่งขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 5 เพื่อชี้แจงข้อธรรมและหลักธรรมต่างๆ ให้ชัดเจน แจ่มแจ้งโดยอาศัยเรื่องราวในอดีตที่พระนาคเสนแก้ปัญหารัศมีของพระเจ้ามิลินท์ แม้จะแต่งขึ้นหลังพุทธกาล แต่ก็เป็นที่ยอมรับและยกย่องกันทั่วไปว่า "มิลินทปัญหา" อธิบายพระธรรมวินัยได้อย่างลึกซึ้ง กระจ่างชัดเป็นการวินิจฉัย และ นำเสนอพระธรรมวินัยเพื่อให้เกิดความเข้าใจสภาพธรรม โดยการอุปมา (วิชขุ เวชชาชีวะ, 2543 : 1) เช่น พระเจ้ามิลินท์ถามพระนาคเสนว่า มหาชนคนทั้งหลายกระทำกุศลและอกุศล ผลกรรมนั้นไปอยู่ที่ไหน พระนาคเสนวิสขานว่า ผลกรรมนั้นก็ตามตัวผู้นั้นไป ดุจเงาตามตน จะได้อยู่ที่ไหนหามิได้ อุปมาเหมือนต้นไม้ที่ยังมิได้ผลิดอกออกผล เราก็ไม่สามารถรู้ว่า ผลของต้นไม้ไปอยู่ที่ไหน ต่อเมื่อผลิดอกออกผลแล้วถึงรู้ว่า ผลลูกนี้อยู่ที่กิ่งนี้ ผลลูกนี้อยู่ที่กิ่งโน้น ฉะนั้น

มิลินทปัญหาแต่งโดยพระปิฎกจุฬายเถระ มีที่มาเป็นภาษาสันสกฤต ฉบับเดิมสูญหายไป เหลือแต่ต้นฉบับภาษาบาลี ที่พระเถระชาวสิงหลได้ถ่ายทอดไปไว้ในประเทศศรีลังกา มิลินทปัญหาเนื้อหาวาดด้วยการโต้ตอบปัญหาข้อธรรมต่างๆ ตั้งแต่เรื่องธรรมพื้นฐานไปจนถึงธรรมลึกซึ้ง คือ พระนิพพาน ระหว่างพระนาคเสนกับพระเจ้ามิลินท์ จึงนับได้ว่า วรรณกรรมเรื่องนี้ให้ความรู้ความเข้าใจด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี คัมภีร์มิลินทปัญหามีคุณค่าทั้งในด้านเนื้อหาสาระที่สอดคล้องตามบาลีพระไตรปิฎกและในด้านอรรถรสแห่งวรรณคดีบาลี เป็นคัมภีร์พุทธปรัชญาที่มีลีลาการดำเนินเรื่องที่ชวนติดตาม ลักษณะเด่นของคัมภีร์ คือ การใช้อุปมาอุปไมย ปัญหาที่ไม่ชัดเจนก็ทำให้ชัดเจน สิ่งที่เป็นนามธรรมก็สามารถนำมาเปรียบเทียบกับเห็นเป็นรูปธรรมได้อย่างชัดเจน (พระมหาวิสิษฐ์ ปลูกาวทตโน (กฤษวี), 2545: 3)

พระเจ้ามิลินท์ทรงเป็นกษัตริย์นักปราชญ์พระองค์หนึ่ง พระองค์มีความสนพระทัยในวิชาศาสนาและปรัชญา พระองค์เป็นนักไต่สวนที่ชาญฉลาดและสามารถมากโปรดการสนทนาและถามปัญหาเกี่ยวกับศาสนาต่าง ๆ ตามประวัติกล่าวว่า พระองค์มีความสงสัยเกี่ยวกับศาสนา แต่ก็ไม่มีสมณะหรือนักบวชรูปใดสามารถแก้ข้อสงสัยของพระองค์ได้ พระองค์รู้สึกผิดหวัง เบื่อหน่ายจนถึงกับ ตรัสว่า “ชมพูทวีปนี้ว่างเปล่า ชุมพูทวีปมีแต่ความเพื่อใจ ไม่มีสมณะรูปใดสามารถสนทนา และ แก้ข้อสงสัยของเราได้เลย” การที่พระเจ้า มิลินท์เป็นผู้รอบรู้ในทางพระพุทธศาสนานั้น พระองค์ย่อมต้องการแสดงความรู้้นั้น โดยช่วงที่พระองค์ยังมีได้นับถือพระพุทธศาสนานั้น พระองค์มีความปรารถนาในการไต่ถามประเด็นทางพระพุทธศาสนา โดยประสงค์ในความคิดว่า ถ้าทำลายพระพุทธศาสนาสำเร็จลงเมื่อใด เมื่อนั้นพระองค์ได้ชนะจิตใจของปวงประชากรของพระองค์เป็นที่สุด จนในที่สุดคณะสงฆ์ได้มอบหมายภาระการโต้ตอบปัญหากับพระเจ้ามิลินท์ให้กับพระภิกษุรูปหนึ่ง คือ พระนาคเสนพุทธสาวก ผู้เป็นปราชญ์แตกฉานในพระไตรปิฎก จนปรากฏชื่อเสียงลือไปในที่ต่าง ๆ เมื่อพระเจ้ามิลินท์ทรงทราบข่าวนั้นจึงได้เสด็จไปพบท่านที่วัดอสังเขยยะ ในเมืองสาละ ซึ่งพระเถระได้มาพำนักอยู่ พระเจ้ามิลินท์นิมนต์พระนาคเสนเข้าไปในวัง เมื่อจะทรงถามปัญหา พระนาคเสนก็รับนิมนต์ และได้เสนอวิธีโต้ตอบพระองค์ไว้ว่า ถ้าโต้แบบราชาวาที เห็นจะไม่เหมาะสมโต้แบบปณิตีวาทีจึงจะเหมาะสม (การโต้แบบราชาวาทีใครมีอำนาจมักชนะโต้แบบปณิตีวาทีใครฉลาดก็ชนะ) พระเจ้ามิลินท์พอพระทัยในข้อเสนอจึงตอบตกลง ผลสรุปพระนาคเสนมิใช่สามารถทำให้พระเจ้ามิลินท์ยอมจำนนต่อคำวิสัยของพระนาคเสน ครัทธาในพระพุทธศาสนา ถึงกับยอมรบนับถือพระพุทธศาสนาเป็นสรณะ พระองค์นั้นได้เปล่งวาจาเป็นพุทธมามกะตลอดพระชนม์ชีพ พระองค์ได้เป็นศาสนูปถัมภก บูรณปฏิสังขรณ์พระสถูปวิหาร และ คณะสงฆ์จนทำให้พุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองขึ้นอีกครั้ง (พระมหาพน กตสโร (แสงย่อย), 2561 : 81)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักการพุทธจริยศาสตร์
2. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา และเนื้อหาสำคัญของคัมภีร์มิลินทปัญหา
3. เพื่อวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีวิธีการวิจัย ดังนี้

1. เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจะศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
2. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2500, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539, คัมภีร์มิลินทปัญหา ฉบับแปลสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2467
3. ตำรา หนังสือ บทความ นิตยสาร วารสารต่างๆ ของนักวิชาการทางพระพุทธศาสนาและปรัชญา โดยศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูลต่างๆ คือ หอสมุดแห่งชาติรัชมังคลาภิเษกเชียงใหม่ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หอสมุดประชาชนจังหวัดเชียงใหม่ หอสมุดกลางมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และสื่อออนไลน์หรือเว็บไซต์ต่างๆ
4. การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้ จากการรวบรวมข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ สังเคราะห์ เขียนงานวิจัย พร้อมทั้งเสนอความเห็นของผู้วิจัย โดยมุ่งให้ตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ
5. สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

พุทธจริยศาสตร์ เป็นหลักเกณฑ์ทางจริยธรรม ซึ่งท่านผู้มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นต้น ได้ทรงวางหลักการไว้ เพื่อเป็นมาตรฐานความประพฤติของมนุษย์ ตั้งแต่ฐานเบื้องต้น ท่ามกลางและระดับสูง เพื่อให้มนุษย์ได้ดำเนินชีวิตอันดีงามตามอุดมคติที่มนุษย์จะขึ้นให้ถึงได้ ให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา มีความสุขอันสมบูรณ์ที่สุด เพราะจริยศาสตร์เป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยอุดมคติของชีวิตหรือความดีอันสูงสุด (Supreme good) เพื่อขึ้นให้ถึงความดีงามอันสูงสุดนั้นจะต้องมีปฏิบัติสำหรับดำเนิน คือเป็นการสร้างเหตุเพื่อบรรลุผล ถ้าต้องการผลอันสูงสุดก็ต้องสร้างเหตุให้สมควรกัน พุทธศาสนาเป็นกัมมวาทะ กิริยวาทะ วิริยวาทะ คือกล่าวการกระทำและความเพียรเป็นเบื้องต้นของความสำเร็จทั้งปวง ไม่ประสงค์จะให้ใครได้ดีหรือประสบความสำเร็จลอยๆ หรือด้วยการอ่อนน้อม แต่สำเร็จจากการกระทำด้วยตนเอง พระพุทธศาสนาจึงได้รับยกย่องจากนักปราชญ์ชาวต่างประเทศบางคนว่า เป็น

ศาสนาที่ต้องลงมือทำเอง (A Self do it Religion) (พระครูปลัดจันทโร โขติวิโส (วงศ์ษา), 2563 : 77) พุทธจริยศาสตร์ จัดเป็นจริยศาสตร์และจริยธรรมใน 5) ลักษณะ คือ

1. เป็นพุทธจริยธรรม คือ หลักการประพจน์และวิธีการปฏิบัติตัวของผู้รู้ ผู้ตื่น ผู้เบิกบาน
2. เป็นพรหมจรรย์ คือ หลักการประพจน์และวิธีการปฏิบัติที่ประเสริฐเพื่อทำที่สุดทุกข์ให้แก่ตัวเองตามวิธีการของอริยสัจ 4 ประการ หรือตามแบบของพรหมวิหาร 4 ประการ
3. เป็นพระวินัย คือ กฎระเบียบ วิธีการหรือหลักการประพจน์ที่ทำให้คนมีกาย วาจาและใจดีและเป็นวิธีประพจน์ที่น่าเลื่อมใสศรัทธา
4. เป็นสัจจธรรม คือ สิ่งที่เป็นจริง มีอยู่จริงในกระบวนการของธรรมชาติหรือกฎความเป็นจริงของธรรมชาติในแนวกว้าง ซึ่งเป็นสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่โดยธรรมชาติ
5. เป็นสามัญญลักษณะ คือ อาการที่เหมือนกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง หรือไตรลักษณ์ คือ อาการที่เหมือนกันของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง 3 ลักษณะ หรือเป็นปฏิจจสมุปบาท คือ ธรรมชาติที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเป็นแบบพลวัต หรือเป็นธรรมนิยาม คือ ธรรมชาติที่มีความเหมือนกันอย่างแน่นอน หรือธรรมฐิติ คือ ธรรมชาติที่มีหลักมีกฎที่เหมือนกันอยู่ 3 ลักษณะ (พระเทวรินทร์ เทวินโท, 2549: 1)

บทความนี้จะศึกษาพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหา ซึ่งหลักคำสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้า ประมวลเป็นหลักทางจริยศาสตร์ได้ 3 ประการ คือ เว้นจากการทำความชั่ว ทำความดีให้ถึงพร้อมและการทำจิตของตนให้ผ่องใส ซึ่งหลักการดังกล่าวเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นให้พุทธศาสนิกชนละเว้นบาปที่จะเป็นทางนำสู่เหตุผลแห่งความชั่ว ทำให้การกระทำที่จะก่อให้เกิดผลดีเพื่อการปฏิบัติดีไม่เกิดพร้อมทั้งส่งเสริมให้ทำความดี เพื่อความดีงามของการอยู่ร่วมกันในสังคม และเป็นฐานของการยกจิตขึ้นสู่ระดับที่สูง ที่เรียกว่าทำจิตให้ผ่องใส นี่ล้วนเป็นเรื่องที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์เป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองให้ก้าวไปสู่การดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในชีวิต ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์จึงเกี่ยวกับการอธิบายเรื่อง ความดีสูงสุด และ แนวทางการปฏิบัติเกณฑ์การตัดสินทางความประพจน์ของมนุษย์ และ เป้าหมายที่มนุษย์ควรบรรลุถึง กล่าวโดยรวมพุทธจริยศาสตร์มีลักษณะเป็นสัมบูรณ์นิยม ธรรมชาตินิยม เพราะมีความเชื่อว่า ความดี และความชั่วเป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัว ค่าของความดี และ ชั่วก็อยู่ที่ตัวการกระทำนั้น ๆ นอกจากนี้ ความดี และความชั่วก็สามารถที่จะนิยามและให้ความหมายได้โดยความดีคือสิ่งที่เกิดมา

จากความสำเร็จฝ่ายดีมีลักษณะที่ไม่มีโทษ ผู้รู้สรรเสริญ เมื่อยึดถือแล้วย่อมก่อประโยชน์ส่วนความชั่วก็เป็นสิ่งที่มีลักษณะตรงกันข้ามกับความดี นอกจากนี้ยังเป็นแนวความคิดที่ต้องการให้บุคคล ประพฤติปฏิบัติตนตามความเหมาะสมแก่สภาพชีวิตของตนเอง โดยมุ่งเน้นการกระทำความดี เพื่อก่อให้เกิดความสุขทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมีเสรีภาพ และ หลักการของประโยชน์นิยมหรือประโยชน์ตน และ ผู้อื่น สรุปได้ว่า พุทธจริยศาสตร์ในแง่เนื้ออยู่ที่การกระทำทางกาย วาจา และใจ เป็นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดคุณธรรมชั้นสูง ๆ ขึ้นไป อันจะเป็นทางนำไปสู่การปฏิบัติถึงเป้าหมายสูงสุดในชีวิต

เนื้อหาสำคัญทางพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหา

คัมภีร์มิลินทปัญหาประกอบด้วยเนื้อหาสำคัญทางพุทธจริยศาสตร์ ดังนี้

1. หลักอริยมรรค 8 ประการ เป็นแนวทางประพฤติปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพานตามวิมังสาสูตร (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 8) พระพุทธเจ้าทรงอธิบายรายละเอียดไว้ดังนี้

- 1) สัมมาทิฐิ (ความเห็นที่ถูกต้อง) หมายถึง ความเห็นในอริยสัจ 4
- 2) สัมมาสังกัปปะ (ความคิดที่ถูกต้อง) หมายถึง ความคิดในการออกจากกาม ความไม่คิดที่พยาบาท และการไม่เบียดเบียน
- 3) สัมมาวาจา (วาจาที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากการพูดเท็จ หยาบคาย ส่อเสียด และเพ้อเจ้อ
- 4) สัมมากัมมันตะ (การปฏิบัติที่ถูกต้อง) หมายถึง เจตนาละเว้นจากการฆ่า การเอาของที่เจ้าของไม่ได้ให้ และการประพฤติดีกในกาม
- 5) สัมมาอาชีวะ (การหาเลี้ยงชีพที่ถูกต้อง) หมายถึง การเว้นจากมิฉาชีพ
- 6) สัมมาวายามะ (ความเพียรที่ถูกต้อง) หมายถึง สัมมปปธาน 4 คือ ความพยายามป้องกันอกุศลที่ยังไม่เกิด ละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว ทำกุศลที่ยังไม่เกิด และดำรงรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้ว

7) สัมมาสติ (การมีสติถูกต้อง) หมายถึง สติปัฏฐาน 4

8) สัมมาสมาธิ (การมีสมาธิถูกต้อง) หมายถึง ฌาน 4

ในจุฬเวทลสูตร (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 462) พระพุทธเจ้าทรงจัดสัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้าในศีลชั้น ๓ ทรงจัดสัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ ทรงจัดเข้าในสมาธิชั้น ๓ และทรงจัดสัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ

เข้าใจเป็นปัญญาขั้น

ตัวอย่างพุทธจริยศาสตร์หลักธรรมอริยมรรค 8 ในคัมภีร์มิลินทปัญหา คือ พระเจ้ามิลินท์ถาม พระนาคเสนว่า องค์คุณอันเป็นเหตุให้ตรัสรู้พระอริยมรรค อริยมลมีเท่าไร พระนาคเสนตอบว่า มี 7 ประการ คือ สติ ธัมมวิจยะ วิริยะ ปิติ ปัสสัทธิ สมาธิ อุเบกขา

2. หลักกฎแห่งกรรม กำหนดว่าการกระทำใดๆ ย่อมมีผลตามมา พระพุทธศาสนาสอนเกี่ยวกับพื้นฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับ ความดี-ความชั่ว ซึ่งหมายความถึง บุญและบาป ดังที่เข้าใจกัน สิ่งเหล่านี้มีการแจกแจงไว้ว่า ความดี เกิดจากกุศลมูล 3 ประการ(ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง) และความชั่วเกิดจากอกุศลมูล 3 ประการ(ความโลภ ความโกรธ ความหลง) ในส่วนของการไม่ทำความชั่วทั้งปวงหรือการไม่ทำบาปนั้น หมายถึง บุคคลต้องมีวิธีในการละความชั่วหรืออกุศลมูลทั้ง 3 ประการ

มีพุทธพจน์ปรากฏในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท เรื่องธัมมิกเถระว่า “บัณฑิตย่อมไม่ทำบาปเพราะตนเป็นเหตุหรือเพราะผู้อื่นเป็นเหตุ บุคคลไม่พึงปรารถนาทรัพย์แค้นแค้นหรือความสำเร็จเพื่อตน โดยไม่ชอบธรรม พึงเป็นผู้มีศีล และยึดมั่นอยู่ในธรรม” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 84)

สิ่งที่เป็นต้นเหตุ เป็นตัวกระตุ้น หรือเป็นตัวผลักดันให้เกิดการกระทำมีอยู่สองฝ่าย คือ เจตนาฝ่ายดี เรียกว่า กุศลเจตนา ได้แก่ ความตั้งใจที่จะไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง กับ เจตนาฝ่ายชั่ว เรียกว่า อกุศลเจตนา ได้แก่ ความตั้งใจความจงใจ ที่จะโลภ โกรธ หลง ดังที่พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสไว้ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 อย่างเหล่านี้ เป็นต้นเหตุให้เกิดกรรม 3 อย่าง ธรรมชาติ 3 อย่าง คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง กรรมใดกระทำด้วยความโลภ ความโกรธ ความหลง อันเกิดจากความโลภ ความโกรธ ความหลง มีโลภะ โทสะ โมหะ เป็นต้นเหตุ เป็นตัวก่อกำเนิด กรรมนั้นเป็นอกุศล ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 อย่างเหล่านี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3 อย่าง ธรรมชาติ 3 อย่าง คือ ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง กรรมใดกระทำด้วยความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง อันเกิดจากความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง มีความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นต้นเหตุ เป็นตัวก่อกำเนิด กรรมนั้นเป็นกุศล” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 551) จากพุทธพจน์จะเห็นว่า การกระทำของมนุษย์มีสองลักษณะมีสองประเภท ที่จัดว่าเป็นกรรม คือ ลักษณะการกระทำที่ดี และการกระทำในลักษณะที่ไม่ดี โดยมีเจตนาเป็นสิ่งหลักในการกระทำ พุทธจริยศาสตร์ยึดถือเจตนาเป็นหลักเบื้องต้นในการกระทำ พุทธจริยศาสตร์ยึดถือเจตนาเป็นหลักเบื้องต้น

ในการกระทำ ถ้าเจตนาทำสิ่งที่ดีที่เป็นประโยชน์สุขแก่มนุษย์ แก่ธรรมชาติ ก็เป็นกรรมดี คือ เป็นกุศลกรรม ถ้าเจตนาทำสิ่งที่ไม่ดี ไม่เป็นประโยชน์สุขแก่มนุษย์ แก่ธรรมชาติ ก็เป็นกรรมชั่ว คือ เป็นอกุศลกรรม ดังนั้น เจตนาจึงเป็นเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมของพุทธจริยศาสตร์ที่เกิดจากการกระทำ ถ้าการกระทำใดมีเจตนา การกระทำนั้น จึงเป็นกรรม แต่ถ้าการกระทำใดไม่มีเจตนา การกระทำนั้นไม่มีกรรมแต่มีวิบาก (พระเทวินทร์ เทวินโท, 2549: 142-143)

ส่วนเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมที่พิจารณาถึงผลที่ตามมาจากการกระทำหรือวิบากกรรม กล่าวคือ กรรมใดที่บุคคลกระทำด้วยเจตนา กรรมนั้นก็จะให้ผลหรือวิบากกรรมตามมา ถ้ากรรมที่บุคคลกระทำด้วยเจตนา ผลของการกระทำก็จะออกมาดี ถ้ากรรมที่บุคคลกระทำด้วยเจตนาที่ไม่ดี ผลของการกระทำก็จะปรากฏออกมาไม่ดี อนึ่ง พึงทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายของคำว่า “เจตนา” อีกสักเล็กน้อย เจตนาในทางธรรม มีความหมายละเอียดอ่อนกว่าที่เข้าใจกันทั่วไปในภาษาไทย กล่าวคือ ในภาษาไทยมักใช้เจตนาต่อเมื่อต้องการเชื่อมโยงความคิดที่อยู่ภายใน กับการกระทำที่แสดงออกมาในภายนอก เช่นว่า พุดพลั่งพลาดไป ไม่ได้เจตนา หรือเขากระทำการโดยเจตนา เป็นต้น แต่ในทางธรรม คือ ตามหลักกรรมนี้การกระทำการพุดที่แสดงออกภายนอกโดยจงใจก็ดี ความคิดต่างๆ แม้เล็กน้อยๆ ที่เกิดขึ้นๆ ชั่วครู่ชั่วขณะชั่วคราวแล้วผ่านไปๆ ภายในจิตใจก็ดี การคิดถึงสิ่งใด สิ่งหนึ่งในลักษณะใดลักษณะหนึ่งก็ดี ความรู้สึกและท่าทีของจิตใจต่อสิ่งต่างๆ ที่ได้ประสบทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และที่ระลึกหรือนึกขึ้นมาในใจก็ดี ล้วนมีเจตนาประกอบอยู่ด้วยทั้งสิ้น เมื่อเจตนาเกิดขึ้นครั้งหนึ่ง ก็คือกรรมเกิดขึ้นทีหนึ่ง เมื่อกรรมเกิดขึ้นแล้ว ก็มีผลทันที (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2555 : 269)

ปัญหาเรื่องบุญและบาป พระเจ้ามีลินท์ถามพระนาคเสนว่าบุญและบาปเป็นอย่างไร พระนาคเสนตอบว่าบุญคือการกระทำที่ก่อให้เกิดความสุข บาปคือการกระทำที่ก่อให้เกิดความทุกข์ ปัญหาเรื่องกรรมและผลของกรรม พระเจ้ามีลินท์ถามพระนาคเสนว่ากรรมเป็นอย่างไร พระนาคเสนตอบว่ากรรมคือการกระทำที่เกิดจากเจตนา

3. หลักอริยสัจ 4 ความจริงอันประเสริฐ ชี้ให้เห็นปัญหาและหนทางแก้ไข

อริยสัจ 4 แปลว่า ความจริงอันประเสริฐหรือความจริงของอริยะ หรือสังฆธรรมที่รู้แล้วจะทำให้กลายเป็นอริยะหรืออารยชน 4 ประการ อริยะ หรืออารยชน คือ บุคคลที่ห่างไกลจากกิเลส ห่างไกลจากอวิชชาเป็นผู้เจริญแล้วอย่างแท้จริง จะเป็นอริยะหรืออารยชนที่แท้จริงได้ ก็ต้องรู้เข้าใจความจริงและดำรงชีวิตอยู่อย่างสอดคล้องกับความจริงของชีวิตที่จะทำให้ชีวิตเป็นอิสระหลุดพ้นจากความมืดบอด เป็นไท ไม่ต้องฝากความ

วางใจไว้กับอำนาจลึกลับพันวิสัยอย่างใดๆ อริยสัจ 4 ประการนั้นคือ

1) ทุกข์ ได้แก่ ขาติ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์โทมนัส อุปายาส การประสบ กับอารมณ์อันไม่เป็นที่รัก ความพลัดพรากจากอารมณ์อันเป็นที่รัก การไม่ได้สิ่งที่ต้องการ โดยย่อ อุปาทานขันธ 5

2) ทุกขสมุทัยอริยสัจ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ได้แก่ ตัณหา ที่เกิดที่ตั้งอยู่ที่ปิยรูป สาทรูป กล่าวคือ อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 วิญญาณที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 สัมผัสที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 สัญญาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 สัญเจตนาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 ตัณหาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 วิตกที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 วิจารที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6

3) นิโรธ หมายถึง ความดับกิเลสไม่เหลือด้วยวิราคะ ความปล่อยวาง ความสละคืน ความพ้น ความไม่ติดตัณหา ละที่ปิยรูป สาทรูป ดับที่ปิยรูป สาทรูป และปิยรูป สาทรูป ได้แก่ อายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 วิญญาณที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 สัมผัสที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 เวทนาที่เกิดจากอายตนะภายใน 6 สัญญาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 สัญเจตนาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 ตัณหาที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 วิตกที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 วิจารที่เกิดจากอายตนะภายนอก 6 (แสงสเนบุตร, 2556 : 31) ไฉพจน์ของนิโรธมีหลายอย่าง ที่แสดงไว้ในพระสูตร เช่น อคคัปปสาทสูตร มี 7 คำ คือ (1) มทนิมมทโน การย่ำยีความเมาเสียได้ (2) ปิปาสวินโย ความดับความกระหายเสียได้ (3) อาลยสมุคฺฆาโต การถอนอาลัยเสียได้ (4) วฏฏฺฐปฺจเฉโท การตัดซึ่งวัฏฏสงสาร (5) ตณฺหขุโย ความสิ้นตัณหา (6) วิราโค ความสิ้นกำหนัด (7) นิพพานิ ความดับเพลิงกิเลสและทุกข์

4) มรรค แปลว่า ปฏิปทาที่นำไปสู่ความดับทุกข์หรือข้อปฏิบัติ ให้ถึงความดับทุกข์ ได้แก่ อริยอัฐฐังคิกมรรค หรือทางประเสริฐ มีองค์ประกอบ 8 คือ สัมมาทิฐิวิธาลา สัมมาสมาธิที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา เพราะเป็นทางสายกลาง ซึ่งดำเนินไปพอดีที่จะให้ถึงนิโรธ โดยไม่ติดข้องหรือเียงไปหาที่สุดสองอย่าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค (ความหมกมุ่นกามสุข) และ อัตตกิลมณานุโยค (การประกอบความลำบากแก่ตน คือบีบคั้นทรมานตนเองให้เดือดร้อน)

พระพุทธเจ้าตรัสว่า สิ่งทีพระองค์ตรัสรู้มีมากมาย แต่ทรงนำมาสอนเพียงเล็กน้อย เหตุผลที่ทรงกระทำเช่นนั้น ก็เพราะทรงสอนแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ใช้แก้ปัญหาได้ ก็คือ อริยสัจ 4 ทำนองเดียวกับที่ตรัสในพุทธพจน์ข้างต้นนั้น ดังความในบาลีว่า สมัยหนึ่ง

พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ป่าสีสพวัน ใกล้พระนครโกสัมพี ในคราวครั้งนั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงหยิบใบ ประดู่ลายจำนวนเล็กน้อยถือไว้ด้วยฝ่าพระหัตถ์แล้วตรัสกะภิกษุทั้งหลายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายสำคัญว่าอย่างไร ใบประดู่ลายเล็กน้อย ที่เราถือไว้ด้วยฝ่ามือ กับใบที่อยู่บนต้นทั้งป่าสีสพวัน ไหนจะมากกว่ากัน? ”

ภิกษุทั้งหลายทูลว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ใบประดู่ลายจำนวนเล็กน้อย ที่พระผู้มีพระภาคทรงถือไว้ด้วยฝ่าพระหัตถ์มีประมาณน้อย ส่วนที่อยู่บนต้น ในสีสพวันนั้นแล มากกว่าโดยแท้ ”

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ฉันนั้นเหมือนกัน ภิกษุทั้งหลายสิ่งที่เรารู้ยิ่งแล้วมิได้บอกแก่เธอทั้งหลายมีมากมายกว่า; เพราะเหตุไรเราจึงมิได้บอก เพราะสิ่งนั้นไม่ประกอบด้วยประโยชน์ มิใช่หลักเบื้องต้นแห่ง พรหมจรรย์ ไม่เป็นไปเพื่อนิพพิทา เพื่อวิราคะ เพื่อนิโรธ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อนิพพาน ภิกษุทั้งหลาย อะไรเล่าที่เราบอก เราบอกว่า นี่ทุกข์ เราบอกว่า นี่ทุกข์สมุทัย เราบอกว่า นี่ ทุกขนิโรธ เราบอกว่า นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา; เพราะเหตุอะไร เราจึงบอก ก็เพราะข้อนี้ประกอบด้วยประโยชน์ ข้อนี้เป็นหลักเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ข้อนี้เป็นไปเพื่อนิพพิทา เพื่อวิราคะ เพื่อนิโรธ เพื่อความสงบ เพื่อความรู้ยิ่ง เพื่อนิพพาน ฉะนั้น เราจึงบอก; เพราะฉะนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย เธอพึงกระทำความเพียร เพื่อรู้ตามเป็นจริงว่า นี่ทุกข์ นี่ทุกข์สมุทัย นี่ทุกขนิโรธ นี่ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา” (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 19 ข้อ 1101)

ปัญหาเรื่องอริยสัจ 4 พระเจ้ามิลินท์ถามพระนาคเสนว่า อริยสัจ 4 คืออะไร พระนาคเสนตอบว่า อริยสัจ 4 คือความจริงอันประเสริฐที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ และถามอีกว่า นิโรธชื่อว่านิพพานได้อย่างไร พระนาคเสนตอบว่า เพราะวานิโรธเป็นที่ดับไปแห่งทุกข์แล้วจึงบรรลุนิพพาน

4. หลักอริยบุคคล 4 ระดับแห่งการบรรลุธรรม

พระพุทธศาสนาได้แบ่งการบรรลุธรรมเป็น 4 ระดับ ซึ่งแต่ละระดับในการบรรลุธรรมต้องละกิเลสโดยเอกิเลสเป็นเครื่องกำหนดว่า บุคคลนั้นได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล พระอริยบุคคลมี 4 ระดับ คือ

1) พระโสดาบันบุคคล หมายถึง ผู้ถึงกระแสสมรคที่นำไปสู่นิพพาน เป็นอริยบุคคลขั้นแรกใน 4 ขั้นของพระพุทธศาสนา การบรรลุธรรมระดับนี้ ละสังโยชนได้ 3 ข้อ คือ

(1) สักกายทิฎฐิ

(2) วิจิกิจฉา

(3) สีลัพพตปรามาส

เมื่อพระโสดาบันบุคคลตายแล้วต้องมาการเวียนว่ายตายเกิดในโลกอีก แต่ก็ไม่เกิน 7 ชาติ

2) พระสกทาคามีบุคคล จัดเป็นอริยบุคคลชั้นที่ 2 ใน 4 ชั้นของพระพุทธศาสนา การบรรลุธรรมระดับนี้นอกจากจะละสังโยชน 3 ประการข้างต้นได้แล้ว สกทาคามีบุคคลยังทำลายกิเลส คือราคะ โทสะ และโมหะให้เบาบางลง ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เหนือกว่าโสดาบันบุคคล

3) พระอนาคามี จัดเป็นอริยบุคคลชั้นที่ 3 ใน 4 ชั้นของพระพุทธศาสนา การบรรลุธรรมระดับนี้ ละสังโยชนได้ 5 อย่าง คือ

(1) สักกายทิฎฐิ

(2) วิจิกิจฉา

(3) สีลัพพตปรามาส

(4) กามราคะ

(5) ปฏิฆะ

พระอนาคามีได้พัฒนาจิตมาจากระดับพระสกทาคามี พอมมาถึงชั้นพระอนาคามี กิเลส คือราคะ โทสะ และ โมหะที่เคยเบาบางในชั้นพระสกทาคามีก็จะหมดไปทันที กล่าวคือ พระอนาคามีจะไม่ถูกกามคุณชนิดใดชนิดหนึ่งครอบงำจิตอีกต่อไป ท่านเป็นผู้ทำได้บริบูรณ์ในขั้นศีล ทำได้บริบูรณ์ในขั้นสมาธิ ทำได้พอประมาณในขั้นปัญญา (พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม 20 ข้อ 89)

4) พระอรหันต์ หมายถึง บุคคลผู้บรรลุธรรมระดับนี้จะเป็นผู้สิ้นกิเลสอาสวะทั้งปวง เป็นพระอริยบุคคลชั้นที่ 4 ในพระพุทธศาสนาสามารถละสังโยชนเพิ่มได้อีก 5 อย่าง ต่อจากพระอนาคามี รวมเป็นละสังโยชนได้ 10 ประการ คือ สักกายทิฎฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และ อวิชชา

บุคคลผู้เป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ที่มีจิตหมดจดจากกิเลสทั้งหมด โดยเฉพาะกิเลสในขั้นที่ละเอียดซึ่งพระอริยบุคคลชั้นอื่นไม่สามารถทำให้หมดจดจากสันดานได้ แต่พระอรหันต์สามารถตัดขาดได้หมด ตามหลักพระพุทธศาสนา บุคคลผู้ละสังโยชนเบื้องสูงได้ทั้งหมด จึงจะชื่อว่าเป็นพระอรหันต์ รวมทั้งได้ละกิเลสที่พระโสดาบัน พระสกทาคามี และพระอนาคามี

ละได้ทั้งหมดโดยไม่มีส่วนเหลือความเป็นพระอรหันต์ จึงเป็นบุคคลที่สมบูรณ์สูงสุด เป็นผู้ทำได้บริบูรณ์ในสิกขา 3 คือ ศีล สมาธิ และ ปัญญา พระอรหันต์นอกจากละกิเลสได้โดยสิ้นเชิง และ ตัดสังโยชน์ 10 ประการได้แล้ว ท่านยังสามารถเข้าอรหัตผลสมบัติ เสวยอารมณ์นิพพานได้ตามจิตปรารถนา และเมื่อท่านหมดกิจอยู่จบพรหมจรรย์แล้ว ก็จะไม่เวียนว่ายตายเกิดในห้วงมรรณพสงสารอีกต่อไป พอหมดอายุขัยก็ดับขันธปรินิพพาน (สินชัย วงษ์จำนงค์, 2548: 64)

พระเจ้ามีลิต์ถามพระนาคเสนว่า ภิกษุที่สำเร็จพระอรหัต กอปรด้วยองค์ทุกอย่าง พระนาคเสนตอบว่า ให้ถือปฏิบัติเปรียบด้วยองค์ต่างๆ มืองค์แห่งหา มีเสียงพิลึกเป็นต้น

วิเคราะห์ความสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหา

ความสำคัญของพุทธจริยศาสตร์ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาในคัมภีร์มิลินทปัญหานั่นคือ สพพปาปสส อกรรม การไม่ทำความชั่วทั้งปวง กุศลสุปปสมปทา การทำกุศลคือคุณงามความดีให้พร้อม สจจิตตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้ผ่องแผ้ว

1) การไม่ทำความชั่วทั้งปวง พระพุทธศาสนาสอนเกี่ยวกับพื้นฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับ ความดี-ความชั่ว ซึ่งหมายถึงความถึงบุญและบาป ดังที่เข้าใจกัน สิ่งเหล่านี้มีการแจกแจงไว้ว่า ความดี เกิดจากกุศลมูล 3 ประการ (ความไม่โลภ ความไม่โกรธ ความไม่หลง) และความชั่วเกิดจากอกุศลมูล 3 ประการ (ความโลภ ความโกรธ ความหลง) ในส่วนของการไม่ทำความชั่วทั้งปวงหรือการไม่ทำบาปนั้น หมายถึง บุคคลต้องมีการละความชั่วหรืออกุศลมูลทั้ง 3 ประการ มีตัวอย่าง พระเจ้ามีลิต์ถามพระนาคเสนว่า กำลังของบุญกับบาป อันไหนมีกำลังมาก พระนาคเสนตอบว่า บุญมีกำลังมากกว่า เพราะว่าบุคคลผู้ที่ทำบุญย่อมมีจิตเลื่อมใสปราโมทย์ ส่วนผู้ที่ทำบาปอกุศลย่อมมีจิตหดหู่ลามก

2) การทำกุศลหรือความดีให้พร้อมหรือการทำความดีให้เกิดขึ้น คือการทำบุญ, ความดี, ฉลาด, สิ่งที่ดี, กรรมดี ทางแห่งกรรมดี, ทางทำดี, ทางแห่งกรรมที่เป็นกุศล, กรรมดีอันเป็นทางนำไปสู่สุคติมี 10 อย่าง คือ กายกรรม 3 ได้แก่

- (1) ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากทำลายชีวิต
- (2) อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากถือเอาของที่เขามิได้ให้
- (3) กามสุมิฉฉาจาร เวรมณี เว้นจากประพฤติดีในกาม

วชิกรรม 4 ได้แก่

- (4) มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากพูดเท็จ
- (5) ปิสุณาย วาจา เวรมณี เว้นจากพูดส่อเสียด
- (6) ผรุสย วาจา เวรมณี เว้นจากพูดคำหยาบ
- (7) สัมผัสปลาปา เวรมณี เว้นจากพูดเพ้อเจ้อ

มโนกรรม 3 ได้แก่

- (9) อพยาบาท ไม่คิดร้ายเบียดเบียนเขา
- (10) สัมมาทิฐิ เห็นชอบตามคลองธรรม

3) การทำจิตให้ผ่องแผ้ว พระพุทธศาสนาเน้นเรื่องการฝึกจิตเป็นสำคัญ เพราะ มนุษย์มีจิตเป็นตัวนำ การกระทำทุกอย่าง จะต้องมีการพิจารณา คตินึกไตร่ตรองเสียก่อน การฝึกจิตหรือการบริหารจิต จึงเป็นการกระทำเพื่อให้จิตมีสภาพตั้งมั่น มีสติระลึกได้มีสัมปชัญญะรู้สึกตัวทั่วพร้อมตลอดเวลา การบริหารจิตในทางพุทธศาสนามี 2 อย่าง คือ 1) สมถกรรมฐานหรือสมาธิภาวนา คือการฝึกจิตให้เกิดความสงบ เรียกว่า สมาธิ 2) วิปัสสนากรรมฐาน คือการฝึกอบรมจิตให้เกิดปัญญา เป็นความรู้แจ้งเห็นจริงตามสภาพธรรมที่เป็นจริง มีตัวอย่าง พระราชาตรัสถามว่า “พระคุณเจ้านาคเสน พวกท่านกล่าวกันว่า ‘บุคคลใดทำแต่กุศลไปตลอด 100 ปี แต่ในเวลาตายได้สติระลึกถึงพระพุทธคุณครั้งเดียว บุคคลนั้นพึงบังเกิดในหมู่เทวดาได้อย่างไร’” พระนาคเสนตอบว่า กุศลกรรมแต่น้อยแต่มีกำลังมาก ดูก่อนหินหลายก้อนที่บุคคลบรรทุกไว้บนเรือก็สามารถลอยเหนือผิวน้ำได้ กุศลกรรมเปรียบเหมือนเรือ

อภิปรายผล

การวิเคราะห์พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นการวิเคราะห์ในแง่ของความหมาย และ ในแง่ของพุทธจริยศาสตร์ ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหาสามารถสรุปได้ว่า ความหมายของพุทธจริยศาสตร์มีความหมายเป็นไปในลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ร่วมสมัย คือเน้นในเรื่องของการใช้ชีวิตประจำวัน พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นพุทธจริยศาสตร์ที่ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นบรรทัดฐานให้เกิดพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหาขึ้น โดยสามารถแบ่งระดับของพุทธจริยศาสตร์ได้ 3 ระดับ คือ 1.ระดับต้น ได้แก่ จริยธรรมขั้นมูลฐานที่บุคคลต้องมีไว้ หรือ ปฏิบัติหัตถกา วาจา ให้เกิดความเรียบร้อยไม่ให้เดือดร้อนทั้งตนเองและผู้อื่น ไม่ก่อให้เกิดปัญหาในสังคม เป็นข้อ

ปฏิบัติเพื่อเว้นจากความชั่ว ถ้าบุคคลเว้นเสียได้จะเป็นคนดี มีสิริมงคลสวยงาม น่ารัก น่านับถือ โดยศีล 5 ประการนี้ เป็นฝ่ายนิเสธ(Negative) เป็นฝ่ายลบหรือฝ่ายจะต้องเว้นไม่ประพฤติไม่ควรกระทำ เพราะถ้าประพฤติ หรือกระทำ เช่น ฆ่าสัตว์หรือเบียดเบียนผู้อื่น จะเป็นสัตว์หรือบุคคลก็ตามตนจะหาความสุขไม่ได้ เบญจศีลอาจเรียกว่า “ปัญจศีล” บ้าง อันหมายถึงศีล 5 ประการ 2.ระดับกลาง ได้แก่ กุศลกรรมบถ 10 ประการ 3.ระดับสูง ได้แก่ มรรค 8 หรือทางแห่งความดับทุกข์ที่ประเสริฐ 8 ประการ คือ ความเห็นชอบ ความดำริชอบ การเจรจาชอบ การกระทำชอบ การเลี้ยงชีพชอบ ความเพียรชอบ การตั้งสติชอบ และการตั้งใจมั่นชอบ ซึ่งสามารถทำให้เป็นภาคปฏิบัติได้อีกลักษณะหนึ่ง เรียกว่า หลักโอวาทปาติโมกข์ คือ สัพพปาปสส อกรรม การไม่ทำความชั่วทั้งปวง กุศลสุสุมปทา การทำกุศลคือความดีให้พร้อม สัจจิตตปริโยทปนํ การทำจิตใจของตนให้เกิดความผ่องแผ้ว อภิปรายได้ว่า อย่างไรก็ดีตามในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีความซับซ้อนหลากหลาย การใช้หลักการแบบเก่าอาจไม่สามารถให้คำตอบแก่สังคมได้ จึงเกิดพุทธจริยศาสตร์ร่วมสมัย เพื่อเป็นชุดอธิบายความหมายของพุทธจริยศาสตร์ในประเด็นความขัดแย้งต่างๆ เพื่อช่วยพิจารณาและตัดสินใจในกรณีต้องมีทางเลือกสองทาง เพื่อเป็นการยุติข้อขัดแย้งหรือปัญหาที่เกิดขึ้น

เกณฑ์การตัดสินพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหา ในแง่ของกรรม ให้ถือเอาเจตนาเป็นเกณฑ์หลักตัดสินว่าเป็นกรรมหรือไม่ และ ในแง่ที่ว่ากรรมนั้นดีหรือชั่ว ให้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ดังนี้ คือ

1. ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยพิจารณามูลเหตุว่าเป็นเจตนาที่เกิดจากกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ อโมหะ หรือเกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ
2. ตัดสินด้วยความเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล โดยพิจารณาตามสภาวะว่า เป็นสภาพเกื้อกูลแก่ชีวิตจิตใจหรือไม่ ทำให้จิตสบาย ไร้โรค ปลอด โปร่ง ผ่องใส สมบูรณ์หรือไม่ ส่งเสริมหรือบั่นรอนคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ช่วยให้กุศลธรรม (สภาพเกื้อกูล)ทั้งหลายเจริญงอกงามขึ้น อกุศลธรรมทั้งหลายลดน้อยลง หรือทำให้กุศลธรรมลดน้อยลง อกุศลธรรมเจริญงอกงามขึ้น ตลอดจนมีผลต่อบุคลิกภาพอย่างไร

พุทธจริยศาสตร์ มีนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของชีวิต ไม่มีเป้าหมายอะไรที่ยิ่งไปกว่านี้ เป็นที่สุดเป็นที่สรุปลงแห่งการประพฤติปฏิบัติทั้งหมด พรหมจรรย์ คือ การประพฤติอันประเสริฐนั้น ก็มีพระนิพพานนี้เป็นเป้าหมาย เพราะเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ หักกรรมแห่งสังสารวัฏ เป็นบรมสุข คือ สุขสูงสุด ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ธรรมบท ว่า “นิพพานํ ปรมํ สุขํ นิพพานเป็นสุขอย่างยิ่ง”

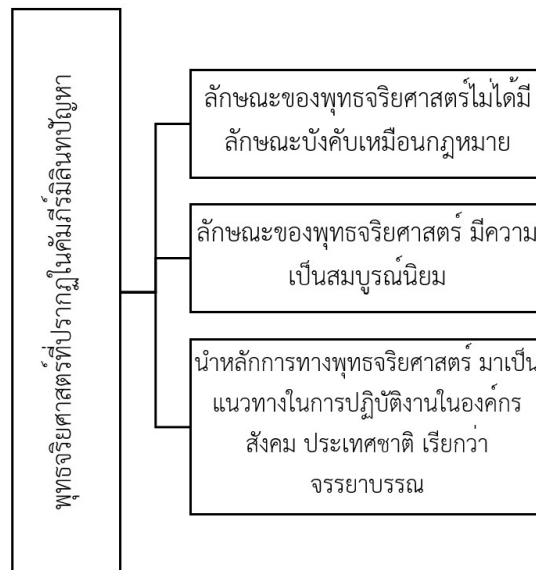
องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

พุทธจริยศาสตร์ แม้จะมีรากฐานจากคำสอนในทางพระพุทธศาสนา แต่ในทางกลับกันพุทธจริยศาสตร์กลับมีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไปเมื่อเทียบกับจริยศาสตร์ศาสนาอื่นๆ กล่าวคือ

1) ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ไม่ได้มีลักษณะบังคับเหมือนกฎหมาย และมีบทลงโทษ เหมือนบางศาสนา

2) ลักษณะของพุทธจริยศาสตร์ มีความเป็นสมบูรณนิยม (Absolutism) กล่าวคือ เป็นหลักความประพฤติที่มีลักษณะที่แน่นอนตายตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลงไปมา เช่นเดียวกับจริยศาสตร์ศาสนาอื่นๆ เป็นหลักสากลที่ครอบคลุมมนุษย์ทุกคน

พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มีลินทปัญหาคือเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขและความหลุดพ้นตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า รวมทั้งแนวทางปฏิบัติหลักธรรมสำคัญในทางพระพุทธศาสนา คุณธรรมต่างๆ ซึ่งเป็นหลักสากลที่ครอบคลุมมนุษย์ทุกคน แล้วนำคำสอนแนวทางพุทธจริยศาสตร์มาวางเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานในองค์กร สังคม ประเทศชาติ เรียกว่า จรรยาบรรณ ทำให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงาน นอกจากนั้นจรรยาบรรณจะช่วยให้การบริหารงานขององค์กรเป็นไปด้วยคุณธรรม ไม่มีการเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน ผลการศึกษาสามารถแสดงได้ตามแผนผังดังนี้

ภาพประกอบ : แผนผังโครงสร้างองค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

ข้อเสนอแนะการนำไปใช้ โดยการนำพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหาไปใช้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติ ดังนี้

1) หน่วยงานคณะสงฆ์มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีพุทธจริยศาสตร์เพื่อการประพฤติปฏิบัติอย่างน้อยก็เป็นเสริมจากพระวินัยที่กำหนดข้อห้ามไว้อย่างชัดเจน และเป็นการเสริมหลักธรรมสำหรับการดำเนินชีวิต เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับพุทธศาสนิกชน ตลอดจนกระทำการแสดงธรรมสั่งสอนพุทธศาสนิกชนโดยยกประเด็นตัวอย่างจากนิทานในคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นข้อพิจารณาเสริมเพื่อให้เห็นภาพพจน์ที่ชัดเจนขึ้น

2) สถาบันการศึกษา ในสถาบันการศึกษาจริยศาสตร์เป็นสิ่งจำเป็นอย่างมากที่จะต้องฟื้นฟูและให้ความสำคัญ เพราะในสถานศึกษามีบางประการที่ยังต้องรับการเยียวยา ไม่ว่าจะเป็นผู้บริหาร ครูและนักเรียน มีการวิจัยในหลาย ๆ เรื่องเกี่ยวกับจริยธรรมของผู้บริหาร ครูและนักเรียนที่ยังขาดซึ่งจริยธรรม ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา จึงเป็นประโยชน์สำหรับ ผู้บริหาร ครู และนักเรียนที่จะได้เสริมองค์ความรู้และนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเอง ครอบครัว สังคมและประเทศชาติต่อไป

3) นักการเมือง นักบริหารและนักปกครอง บุคคลเหล่านี้ ถือเป็นหลักสำคัญในการ ขับเคลื่อนให้ประเทศชาติดำเนินไปในแนวทางที่ถูกต้องและดีงาม ดังนั้น ทั้งนักการเมือง นักบริหารและนักปกครองจึงต้องมีจริยธรรม โดยนำตัวอย่างที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นหลักในการปกครอง ดำเนินชีวิตและบริหารองค์กร ประเทศชาติต่อไป

สรุป

ตามที่ศึกษา ความหมายของจริยศาสตร์ตีความได้ 2 ลักษณะ ดังนี้ประการแรก ความหมายตามรูปศัพท์หมายถึง สภาวะทางศีลธรรม เช่น ความซื่อสัตย์ความรับผิดชอบ ความเมตตากรุณา หรือถ้าจะกล่าวให้ชัดเจนก็หมายถึง ศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของความดีความชั่ว อะไรผิด อะไรถูก อะไรควร อะไรไม่ควร ซึ่งอันนี้จะเน้นเรื่องพฤติกรรมของมนุษย์เป็นสำคัญ ประการที่สอง ความหมายตามการใช้ให้หมายถึงลักษณะการใช้ในชีวิตประจำวัน โดยสรุปเป็นใจความสำคัญได้ดังนี้ คือ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตหรือวิถีทางของการใช้ชีวิต เป็นประมวลกฎเกณฑ์ความประพฤติ เฉพาะกลุ่มวิชาชีพหรือบุคคลในสถาบันต่าง ๆ และเป็นชื่อของสาขาหนึ่งของวิชาปรัชญา ความสำคัญของจริยศาสตร์ตามทัศนะของนักวิชาการเน้นเพื่อศึกษาอะไรคือความดีสูงสุด อะไรผิด อะไรถูก อะไร ชั่ว อะไรดีและมาตรการ

หรือเกณฑ์การตัดสินพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์คืออะไร ดังนั้น ความสำคัญของจริยศาสตร์คือการมองแบบตรงไปตรงมา โดยจริยศาสตร์ไม่ได้ตัดสินว่าใครผิด ใครถูก เพียงแต่ชี้แนวทางว่า อย่างนี้ใช้อย่างนี้ไม่ใช่ ขอบเขตของจริยศาสตร์จริยศาสตร์พยายามศึกษาใน 3 ประการคือ คุณค่าการกระทำของมนุษย์ว่าดีไม่ดี ควร ไม่ควร เกณฑ์ตัดสินคุณค่าการกระทำของมนุษย์ และอุดมคติสูงสุด ผู้วิจัยได้ยึดแนวทางของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เป็นบรรทัดฐานในการวิเคราะห์เกณฑ์การตัดสินพุทธจริยศาสตร์แบ่งออกได้เป็น 2 เกณฑ์ คือ 1) เกณฑ์หลัก ได้แก่ หลักเจตนา ความตั้งใจ การเลือกคัดตัดสินมุ่งหมายที่จะกระทำ หรือ พลังนำที่เป็นตัวกระทำนั่นเอง เจตนาหรือเจตจำนงนี้ เป็นตัวนำ บังชี้ความมุ่งหมาย และ กำหนดทิศทางแห่งการกระทำทั้งหมดของมนุษย์เป็นตัวการหรือเป็นแกนนำในการริเริ่ม ประดิษฐ์ สร้างสรรค์ทุกอย่าง จึงเป็นตัวแท้ของกรรม 2) เกณฑ์รอง คือ เกณฑ์ที่ตัดสินด้วยการใช้มโนธรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตนเองพิจารณาว่า การที่กระทำนั้นตนเองดีเสียตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่ และ พิจารณาความยอมรับของวิญญูหรือนักปราชญ์หรือบัณฑิตชน ว่าเป็นสิ่งที่วิญญูยอมรับหรือไม่ ชื่นชมสรรเสริญหรือตำหนิตายิน รวมทั้งพิจารณาลักษณะ และ ผลของการกระทำต่อตนเอง ต่อผู้อื่น ว่าเป็นการเบียดเบียนตน เบียดเบียนผู้อื่น ทำตนเองหรือผู้อื่นให้เดือดร้อนหรือไม่ หรือเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข หรือเป็นไปเพื่อโทษทุกข์ทั้งแก่ตน และ แก่ผู้อื่นหรือไม่

พุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อนำไปสู่ความสุขและความหลุดพ้นตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และ มีความสอดคล้องกับหลักธรรมในพระไตรปิฎกเป้าหมายสูงสุดในชีวิตที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหาสามารถแบ่งได้เป็น 2 ระดับ คือ 1.ระดับโลกียะที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา เป็นเรื่องราวที่ปรากฏในชีวิตประจำวันของคนในยุคสมัยหนึ่ง และใช้หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นตัวกำหนดในการดำเนินชีวิต โดยมีพื้นฐานของตัวละครคือ พระเจ้ามิลินท์ และ พระนาคเสน ในนิทานเป็นผู้ดำเนินเรื่อง 2. ระดับโลกุตระ ก็เป็นเช่นเดียวกับเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา กล่าวโดยสรุป ทั้งเป้าหมายสูงสุดในชีวิตตามหลักพุทธจริยศาสตร์ทั่วไป กับเป้าหมายสูงสุดของพุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา ไม่ได้มีข้อแตกต่างกัน สรุปแล้ว พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหาเป็น พุทธจริยศาสตร์ที่ใช้หลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นบรรทัดฐานให้เกิดพุทธจริยศาสตร์ในคัมภีร์ มิลินทปัญหาขึ้น ดังนั้น พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏในคัมภีร์มิลินทปัญหา จึงไม่ได้มีข้อแตกต่างจาก พุทธจริยศาสตร์ที่ปรากฏโดยทั่วไปแต่อย่างใด

บรรณานุกรม

- พระมหาวิสิษฐ์ ปญฺญาวตฺตโน (ภุชวี). (2545). **การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องอุปมาถา ในมิลินทปัญหา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาปพน กตสาโร (แสงย่อย). (2561). **การวิเคราะห์อภิปรายที่ปรากฏในสารัตถะแห่งคัมภีร์มิลินทปัญหา**. ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปลัดธันรบ โชติวีโส (วงศ์ษา). (2563). **เกณฑ์ตัดสินทางพุทธจริยศาสตร์ที่มีต่อการใช้ปัญญาประดิษฐ์**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิษุ เวชชาชีวะ. (2543). **ปัญญาพระนาคเสน**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์.
- แสงว แสงบุตร. (2556). **การอธิบายอริยสัจ 4 ในคัมภีร์พระพุทธศาสนา**. สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สินชัย วงษ์จํานงค์. (2548). **การศึกษาคติภพของคฤหัสถ์ผู้เป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา**. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

หลักศุนยตาในฐานะทรศนะที่จำเป็นต่อการนิพพาน ตามแนวคิดของนาครชุน

The principle of **Sūnyatā** as a necessary view for attaining
Nirvana according to **Nāgārjuna's** perspective

จิรายุ สหเวชชภัณฑ์

Jirayu Sahavejjabhand

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Chulalongkorn University

Corresponding Author, E-mail : work.jirayu@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายหลักการศุนยตาตามทรศนะของปรัชญาพุทธสำนักมัธยมกะนำโดยนาครชุน ศุนยตาหมายถึงความว่างอย่างไรก็ดีหลักการดังกล่าวไม่ได้กล่าวว่าทุกสิ่งคือความว่างเปล่า เพียงแต่ว่าไม่มีสวภาวะเท่านั้น การที่สรรพสิ่งไม่มีสวภาวะเนื่องจากสรรพสิ่งปรากฏขึ้นได้จากการอิงอาศัยสิ่งอื่นกันปรากฏขึ้น จึงไม่อาจกล่าวได้ว่าเป็นความว่างเปล่าหรือความไม่มีของปรากฏการณ์ หรือกล่าวได้ว่าปรากฏการณ์ภายใต้หลักการศุนยตาดังกล่าวมีอยู่จริงแต่ปราศจากสวภาวะที่เที่ยงแท้ บทความต้องการเสนอว่าการมีทรศนะว่าทุกปรากฏการณ์อยู่ภายใต้หลักศุนยตานี้เป็นทรศนะที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนผ่านจากการเวียนอยู่ในวัฏสงสารไปยังนิพพาน เนื่องจากการถือทรศนะใด ๆ นอกจากศุนยตานี้ทำให้มนุษย์ยึดติดในปรากฏการณ์ที่ไม่มีความยั่งยืนและแน่นอน เช่นนั้นจึงกล่าวได้ว่านอกจากศุนยตาจะเป็นคำอธิบายที่มีมัธยมกะใช้อธิบายโลกแล้ว มัธยมกะยังมองว่าการมีทรศนะแบบศุนยตานี้นำไปสู่การนิพพานได้ในท้ายที่สุด

คำสำคัญ : ศุนยตา, นิพพาน, นาครชุน , มัธยมกะ

Abstract

This academic article aims to explain the principle of **Śūnyatā** from the perspective of the Madhyamaka Buddhist philosophy, led by **Nāgārjuna**. **Śūnyatā** means emptiness; however, this principle does not assert that everything is empty, but rather that everything lacks intrinsic nature (**Svabhāva**). This emptiness refers to the fact that all things lack intrinsic nature because they arise dependently on other things. Therefore, it cannot be said that phenomena are empty or non-existent. It can be said that phenomena exist under the principle of **Śūnyatā** but without an inherent, eternal nature. The article proposes that the view that all phenomena are under the principle of **Śūnyatā** is essential for transitioning from **Samsāra** to Nirvana. Holding any view other than **Śūnyatā** leads humans to cling to phenomena that are neither permanent nor certain. Thus, it can be said that besides being an explanation Madhyamaka uses to describe the world, **Śūnyatā** is also seen as a view that ultimately leads to Nirvana.

Keywords : Śūnyatā , Nirvana , Nāgārjuna , Madhyamaka

บทนำ

ศูนย์ตามทฤษฎีของปรัชญาพุทธสำนักคิดมัธยมะนั้นเป็นหลักการที่เปรียบเทียบหัวใจของทั้งระบบความคิด โดยมีมัธยมะหรือ “สำนักทางสายกลาง” มีโมทัศน์เชิงภววิทยาถึงทุกสิ่งว่าปรากฏขึ้นภายใต้หลักการศูนย์ตานี้ซึ่งรวมไปถึงตัวของมนุษย์เองด้วย (นาคารชุน, 2565 : 7) โดยหลักการนี้ได้ถูกนำไปอธิบายถึงทุกปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในโลก เช่น การเกิดของมนุษย์ การเป็นเหตุเป็นผล และแม้แต่เรื่องวิภวสงสารและนิพพานด้วยเช่นเดียวกัน

นาคารชุนปราชญ์ทางพุทธปรัชญาชาวอินเดียคนสำคัญในยุคราวพุทธศตวรรษที่ 5 ได้อธิบายมโนทัศน์ทางสายกลางในคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา ซึ่งเป็นหนึ่งในคัมภีร์ที่สำคัญของสำนักมัธยมะ โดยใจความสำคัญของมโนทัศน์ทางสายกลางนี้คือความคิดเรื่องศูนย์ตานาคารชุนใช้มโนทัศน์เรื่องศูนย์ตานี้แสดงทฤษฎีต่อคำสอนของพระพุทธเจ้าซึ่งต่อมากลาย

เป็นความคิดที่มีอิทธิพลต่อพุทธปรัชญา และทำให้สำนักคิดมัธยมกะเริ่มก่อตัวขึ้นโดยมีศุณยตาเป็นหลักการสำคัญในการทำความเข้าใจปรัชญามัธยมกะ ซึ่งในบทความนี้นอกจากการนำเสนอถึงความสำคัญของหลักการศุณยตานี้ในฐานะคำอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ของโลกและวิถีสงสาร ผู้เขียนจะเสนอว่าทฤษฎะเรื่องศุณยตายังเป็นทฤษฎะสำคัญต่อ การที่มนุษย์จะเปลี่ยนผ่านจากการเวียนอยู่ในวิถีสงสารไปยังนิพพานที่เป็นเป้าหมายสูงสุดของปรัชญาพุทธได้ อีกทั้งยังเป็นทฤษฎะเดียวที่ทำให้มนุษย์ไปยังนิพพานได้อีกด้วย

เป้าหมายของบทความนี้ คือการนำเสนอทฤษฎะเรื่องศุณยตาว่าเป็นทฤษฎะที่จำเป็นในการเข้าถึงนิพพานตามทฤษฎะของมัธยมกะ โดยบทความนี้ประกอบไปด้วย 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นการนำเสนอภาพรวมของทฤษฎะเรื่องศุณยตา รวมถึงความจริงสองระดับและการอิงอาศัยกันเกิดที่ปรากฏอยู่ในมูลมัธยมกการิกา และส่วนที่สองเป็นการวิเคราะห์หลักศุณยตาในฐานะความรู้ที่จำเป็นในการนิพพาน

เนื้อเรื่อง

1. หลักศุณยตาที่ปรากฏอยู่ในมูลมัธยมกการิกา

1.1 หลักศุณยตา

เมื่อกล่าวถึงศุณยตาของสำนักมัธยมกะนั้นหมายถึงความว่างๆ ซึ่งไม่ได้หมายความว่าปรากฏการณ์ทั้งหลายคือความว่างหรือไม่ได้หมายความว่ามีความว่างเปล่า เป็นความจริงสูงสุด ความว่างของมัธยมกะคือความว่างเปล่าของ สภาวะ ซึ่งสภาวะหมายถึงแก่นสารสาระที่ไม่เปลี่ยนแปลง ศุณยตาเป็นมโนทัศน์ที่บอกว่าสรรพสิ่งทั้งปวงล้วนไม่มีสภาวะ เนื่องจากสรรพสิ่งปรากฏขึ้นได้จากการอิงอาศัยสิ่งอื่นกันปรากฏขึ้น สภาวะจึงไม่ใช่ความว่างเปล่าหรือความไม่มีของปรากฏการณ์

นาการชุนได้แสดงให้เห็นถึงสภาวะศุณยตาในสรรพสิ่งรวมถึงมนุษย์ โดยมีใจความหลักอิงกับการอธิบายสภาวะการปรากฏอยู่ของมนุษย์ด้วยหลักปฏิจจสมุปบาท นาการชุนยอมรับหลักปฏิจจสมุปบาทในฐานะของคำอธิบายเรื่องวิถีสงสารเช่นเดียวกับปรัชญาพุทธดั้งเดิม ซึ่งหลักปฏิจจสมุปบาทถูกกล่าวเอาไว้ในมูลมัธยมกการิกา บทที่ 26 โดยกล่าวถึงห่วงโซ่ทั้ง 12 อย่างที่ส่งผลให้เกิดสิ่งต่าง ๆ ตามกันมาตามลำดับ โดยในทุก ๆ องค์ประกอบจะส่งผลให้อีกองค์ประกอบเกิดขึ้นมาเสมอ และท้ายที่สุดวงจรปฏิจจสมุปบาทนี้ก็จะวนกลับมาเป็นวงจร

แต่นอกจากการยอมรับหลักปฏิจจสมุปบาทในหลักการแบบดั้งเดิมแล้ว ความแตกต่างที่สำคัญของสำนักมัธยมกะคือการใช้มโนทัศน์ศุณยตาในการชี้ให้เห็นถึง

สภาวะอิงอาศัยกันปรากฏของปฏิจจนูปบาท โดยนาคารชุนใช้หลักศูนยตานี้อธิบายครอบคลุมไปถึงทุกปรากฏการณ์ที่นอกเหนือจากการปรากฏอยู่ของมนุษย์ โดยความไม่มีสภาวะนั้นอธิบายได้จากการที่มนุษย์รับรู้ถึงการเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่ง เมื่อสรรพสิ่งมีการเปลี่ยนแปลงแสดงว่าสรรพสิ่งนั้นไม่มีความเที่ยง ไม่มีตัวตนที่ยึดไว้ได้ตลอดอย่างไม่เปลี่ยนแปลง

ความว่างจากสภาวะจากการอิงอาศัยกันยังพบได้จากตัวอย่างเรื่องไฟกับเชื้อไฟที่นาคารชุนเสนอไว้ในบทที่ 10 ซึ่งเป็นการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเหตุ (เชื้อไฟ) กับผล (ไฟ) ที่มีความสัมพันธ์ในรูปแบบของการอิงอาศัยกันและกัน เช่นเดียวกับองค์ประกอบและสิ่งที่ประกอบสร้าง (Mark Siderits, Shoryu Katsura, 2556 : 115) ความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันตามหลักปฏิจจนูปบาทนี้จึงไม่ได้จำกัดอยู่แค่คำอธิบายเรื่องมนุษย์เท่านั้นแต่ยังขยายความสัมพันธ์ดังกล่าวไปยังสิ่งอื่นอีกด้วย

จะเห็นว่าศูนยตาในที่นี้คือความว่างเปล่าในความเป็นสิ่งหรือหมายถึงการไม่มีสภาวะ นอกจากนี้ นาคารชุน ยังปฏิเสธแนวคิดที่ว่าศูนยตาคือทรรศนะ โดยศูนยตาเป็นการละวางจากทรรศนะทั้งหลาย การที่ยึดถือความคิดว่าทุกสิ่งเป็นศูนยตาหรือยึดถือความคิดว่าทุกสิ่งคือความว่างก็จะทำให้ไม่ใช่ศูนยตาอีกต่อไปเพราะมีการยึดมั่นบางสิ่งว่ามีอยู่จริงแล้ว

1.2 การอิงอาศัยสามรูปแบบในมูลมัธยมกการิกา

เมื่อพิจารณาถึงการอิงอาศัยกันในหลักปฏิจจนูปบาทอันเป็นที่มาของโมหัตศนศูนยตา ยาน เวสเตอร์ฮอฟฟ์ (Jan Christoph Westerhoff) เห็นว่านาคารชุนนำหลักปฏิจจนูปบาทไปใช้อธิบายในสามรูปแบบ แบบแรกเป็นการเสนอว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นอิงอาศัยในลักษณะเป็นองค์ประกอบ (mereological dependence) แบบที่สองเป็นการอิงอาศัยในแง่ของความเป็นเหตุและผลกัน (causal dependence) และแบบที่สามเป็นการอิงอาศัยในเชิงแนวคิด (conceptual dependence) การอธิบายสภาวะการอิงอาศัยกันปรากฏทั้งสามปรากฏอยู่ในงานมูลมัธยมกการิกาของนาคารชุนในหลายส่วน โดยแสดงให้เห็นว่าทุกสิ่งตกอยู่ภายใต้การอิงอาศัยในสามรูปแบบนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอิงอาศัยกันเกิดเชิงมโนทัศน์ที่สามารถอธิบายความเป็นศูนยตาได้อย่างครอบคลุม ในส่วนถัดไปนี้จะวิเคราะห์การทำงานและความสัมพันธ์ของการอิงอาศัยในสามรูปแบบนี้ (Jan Christoph Westerhoff, 2024)

ลำดับแรก การอิงอาศัยในแง่ของความเป็นองค์ประกอบ เป็นการอิงอาศัยที่พิจารณาถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบและองค์รวมของสิ่งต่าง ๆ เมื่อทั้งสองอย่างนี้อิงอาศัยกันเกิดแล้วจึงไม่มีสิ่งใดที่มีสภาวะอยู่เลย ตัวอย่างที่ชัดเจนของการอิงอาศัยกันเกิดในรูปแบบนี้คือเรื่องที่ว่าด้วยสังขารที่ปรากฏคำอธิบายในมูลมรยมกการิกาทที่ 13 บทนี้ นาคารชุนอธิบายว่าตัวตนกับขันธไม่ใช่สิ่งเดียวกันเพราะหากเป็นสิ่งเดียวกัน ตัวตนก็ย่อมเป็นสิ่งเดียวกับองค์ประกอบทั้งห้าซึ่งต่างก็เกิดดับ นั้นหมายความว่าตัวตนก็ย่อมจะต้องมีหลายตัวตนซึ่งขัดแย้งกับมโนทัศน์เรื่องตัวตนซึ่งต้องเป็นสิ่งเดียว ไม่เปลี่ยนแปลง และในขณะเดียวกันตัวตนก็ไม่ต่างจากองค์ประกอบทั้งห้าเพราะหากตัวตนมีความต่างก็จะมีปรากฏลักษณะของขันธเหล่านั้นเมื่อมาประกอบกันเข้า

การอธิบายนี้สอดคล้องกับทฤษฎีเรื่องการอิงอาศัยกันเกิดของนาคารชุนที่ว่าสิ่งที่อิงอาศัยสิ่งอื่นจึงปรากฏนั้นไม่มีสภาวะ และทำให้อยู่แค่ในระดับสมมติสัจจะเท่านั้น เนื่องจากสิ่งเกิดขึ้นมานั้นหยาบยืมสภาวะขององค์ประกอบมา อย่างเช่นตัวอย่างเรื่องมนุษย์ มนุษย์เป็นสิ่งที่ประกอบสร้างขึ้นมาจากองค์ประกอบหลาย ๆ ส่วนตามหลักขันธห้า ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ดังนั้นเมื่อพิจารณาถึงการอิงอาศัยกันเกิดแล้ว มนุษย์จะไม่มีทางเป็นสิ่งที่มียุโดยไม่มีอิงอาศัยสิ่งใดได้ เนื่องจากตัวมันถูกประกอบสร้างขึ้นมาด้วยการรวมกันของสิ่งอื่น ในทางกลับกัน การอิงอาศัยกันนั้นเป็นความสัมพันธ์ในแบบสองทาง หมายความว่านอกจากองค์รวมจะเกิดขึ้นจากการอิงอาศัยกันขององค์ประกอบย่อยแล้ว องค์ประกอบย่อยเองก็ปรากฏขึ้นได้เพราะการปรากฏขององค์รวมนี้เช่นกัน เช่น วิญญาณจะปรากฏได้ก็ต้องอาศัยอีกสี่องค์ประกอบปรากฏขึ้นพร้อมกัน ได้แก่ รูป สัญญา เวทนา สังขาร ประกอบกันเป็นมนุษย์ เพราะฉะนั้นสิ่งที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้จึงเป็นศูนย์ตา คือปราศจาก สภาวะ

การอิงอาศัยแบบที่สองคือ การอิงอาศัยในลักษณะที่เป็นเหตุและผลกัน นาคารชุนเห็นว่าการอิงอาศัยในลักษณะนี้อยู่ในรูปแบบของการเป็นเหตุและเป็นผลกัน นาคารชุนนำเสนอการอิงอาศัยในรูปแบบที่เป็นเหตุเป็นผลนี้ไว้ด้วยเช่นกันในมูลมรยมกการิกาทที่ 1 ว่าด้วยเรื่องปัจจัย ซึ่งเป็นบทที่นาคารชุนแสดงทัศนะผ่านเรื่องเหตุ (cause) และปัจจัย (condition) โดยเหตุและปัจจัยนี้ถูกวิเคราะห์ในฐานะของเหตุที่มีอำนาจในการสร้างผลขึ้นมาได้ ซึ่งเป็นการอิงอาศัยกันในรูปแบบที่เป็นเหตุและผลกันได้ จากบทนี้สามารถกล่าวได้ว่าปรัชญาอินเดียยุคร่วมสมัยนาคารชุนนั้นมีการถกเถียงกันเรื่องสิ่งต่าง ๆ ว่ามีสภาวะหรือไม่ และเหตุกับผลสัมพันธ์อย่างไรกับความมีหรือไม่มีสภาวะดังกล่าว เช่น ความคิดที่ว่ามียล

ปรากฏอยู่ก่อนแล้วในเหตุแต่ยังไม่แสดงตัว หรือผลเป็นสิ่งที่ใหม่มีสภาวะที่แตกต่างจากเหตุ เจย์ แอล การ์ฟิลด์ (Jay L. Garfield) เห็นว่าเมื่อนาการชุนพูดถึงเหตุจะหมายถึงเหตุการณ์ หรือสภาวะที่มีอำนาจเชิงสาเหตุ (causal power/kriya) ทำให้เกิดผล ซึ่งมีนัยของควมมีสภาวะ ในขณะที่เมื่อพูดถึงปัจจัยนาการชุนจะหมายถึง เหตุการณ์ สภาวะ หรือกระบวนการที่สามารถอธิบายได้ถึงอีกเหตุการณ์ อีกสภาวะ หรืออีกกระบวนการ โดยที่ไม่ได้มีสิ่งที่บอกได้ถึง ความเชื่อมโยงเชิงอำนาจการเป็นสาเหตุหรือการมีสภาวะระหว่างปัจจัยและผล (Jay L. Garfield, หน้า 222) ซึ่งเป้าหมายของนาการชุนคือการสนับสนุนความเป็นปัจจัย และพิสูจน์ว่าปัจจัยไม่สามารถมีอำนาจเชิงสาเหตุและไม่สามารถมีสภาวะได้ ดังนั้นผลที่เกิดขึ้นมาจากปัจจัยนี้ก็ไม่สามารถมีสภาวะได้เช่นกัน ซึ่งเป็นการยืนยันหลักการศุนยตาของมัธยมกะได้

ในโคลกที่ 1 ของบทที่ 1 นี้ นาการชุนแบ่งความสัมพันธ์แบบเหตุและผลออกเป็นสี่ประเภทได้แก่ 1. ผลมีตัวเองเป็นเหตุ 2. ผลเกิดจากสิ่งอื่นเป็นเหตุ 3. ผลเกิดจากทั้งสองสิ่ง และ 4. ผลเกิดขึ้นโดยไม่มีสาเหตุ (นาการชุน, 2565 : 37) ความสัมพันธ์แบบแรกและแบบที่สองนี้มาจากมุมมองเรื่องเหตุผลของปรัชญาอินเดียในภาพรวมที่แบ่งออกเป็นสองสาขาหลัก ได้แก่กลุ่มสัทการยวาท คือเห็นว่าผลมีอยู่ในเหตุอยู่แล้วเพียงแต่เปลี่ยนรูปลักษณะมาเป็นผล เช่น ปรัชญาasanghye และฝ่ายอสัทการยวาทที่เชื่อว่าเหตุและผลเป็นสิ่งที่ต่างกัน เหตุเป็นสิ่งที่สร้างผลขึ้นมา เช่น ปรัชญานายายะและไวเศซิกะ (Mark Siderits, Shoryu Katsura, 2556 : 26) ส่วนความสัมพันธ์แบบที่ 3 เกิดจากการนำทั้งสองแนวคิดมารวมกัน

นาการชุนปฏิเสธการเกิดสามรูปแบบแรกเนื่องจากการเกิดนี้เป็นการเกิดที่ทำให้ผลมีสภาวะ ซึ่งการมีสภาวะนี้เองทำให้การเกิดในรูปแบบเหล่านี้มีปัญหา ในกรณีแรกที่ว่าผลเกิดขึ้นได้ด้วยตัวเอง เช่น นมกับนมเปรี้ยวที่เป็นสิ่ง ๆ เดียวกัน เพียงแต่เปลี่ยนสภาวะเป็นสิ่งที่อื่น (Karl Harrington Potter, 1991 : 106) ความคิดนี้นาการชุนปฏิเสธเนื่องจากถ้ามีผลอยู่ในตัวเหตุแล้ว การเกิดขึ้นมานี้ก็จะไม่มีความหมาย หรือดังตัวอย่างเรื่องเชื้อไฟกับไฟ สมมติว่าไฟที่เป็นผลมีอยู่ในเชื้อไฟอยู่แล้ว การก่อไฟก็ไม่จำเป็น เนื่องจากเราสามารถใช้อิเชื้อไฟแทนไฟได้เลย เนื่องจากสภาวะของไฟมีอยู่ในเชื้อไฟอยู่แล้ว ในกรณีที่สองคือการเกิดโดยสิ่งอื่น นาการชุนปฏิเสธการเกิดแบบนี้เนื่องจากการเกิดขึ้นโดยสิ่งอื่น หมายความว่าผลจำเป็นต้องหยิบยืมสภาวะของเหตุขึ้นมา (ปรภาวะ/parabhava) ส่วนกรณีที่สามก็พบกับปัญหาของทั้งสองข้อมารวมกัน ในกรณีสุดท้ายที่เป็นการเกิดโดยไม่มีสาเหตุนาการชุนปฏิเสธกรณีนี้เนื่องจากการเกิดโดยไม่มีสิ่งใดเป็นเหตุถูกปฏิเสธโดยพระพุทเจ้า (Mark Siderits, Shoryu Katsura, 2556 : 27) นาการชุนปฏิเสธการเกิดทั้ง

รูปแบบเนื่องจากความขัดแย้งในตนเองนี้

และการอิงอาศัยกันในรูปแบบสุดท้ายที่เป็นหัวใจสำคัญของทฤษฎีเรื่องการอิงอาศัยของนาคารชุนคือการอิงอาศัยในเชิงแนวคิด (conceptual dependence) นาคารชุนเห็นว่าสิ่งต่าง ๆ นั้นเกิดขึ้นมาได้ด้วยการรับรู้ของมนุษย์ โดยสิ่งที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นการที่มนุษย์ตีความและสร้างแนวคิดนั้น ๆ เพื่อใช้ในการอธิบายและทำความเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ในโลกเท่านั้น ซึ่งสามารถเห็นการอิงอาศัยในลักษณะนี้ได้หลายบท เช่น บทที่ 22 เรื่องพระตถาคตและบทที่ 26 เรื่องปัจฉิมสัมปทาหรือมนุษย์และปรากฏการณ์

ตัวอย่างของการอิงอาศัยในเชิงมโนทัศน์ที่ผู้เขียนจะยกขึ้นมาคือส่วนที่นาคารชุนกล่าวถึงพระพุทธเจ้า ในบทที่ 22 นั้นนาคารชุนมุ่งเน้นไปที่การแสดงว่าแนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้า (หรือพระตถาคต) นั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีสว-ภาวะและโดยเนื้อแท้แล้วพระพุทธเจ้านั้นก็ไม่ได้แตกต่างจากมนุษย์ทั่วไปเลย ในบทที่ 22 นี้ นาคารชุนเสนอว่าแนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้านั้นไม่ได้ผูกติดอยู่กับร่างกายหรือการดำรงอยู่ของพระพุทธเจ้าเมื่อสมัยพุทธกาล แต่ว่าแนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้านี้ถูกผูกติดอยู่กับมนุษย์ที่เชื่อมั่นในตัว of พระพุทธเจ้า ดังนั้นจึงจะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างตัวของมนุษย์ที่เชื่อในแนวคิดเรื่องพระพุทธเจ้าและแนวคิดเรื่องนี้อยู่ในลักษณะที่อิงอาศัยกัน ในขณะที่ตัวของพระพุทธเจ้านั้นไม่มีอยู่อีกต่อไปแต่แนวคิดเรื่องนี้อยู่ตราบใดที่มีผู้ที่เชื่อในลักษณะนี้อยู่ เราจะเห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมโนทัศน์ที่ถูกสร้างขึ้น (ในที่นี้คือมโนทัศน์เรื่องพระพุทธเจ้า) ที่เป็นการอิงอาศัยกันตามรูปแบบนี้เอง

การอิงอาศัยกันเกิดเชิงมโนทัศน์นี้จึงเป็นความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันระหว่างผู้ที่เชื่อหรือรับรู้ในแนวคิดเหล่านี้กับสิ่งที่ถูกรับรู้ เมื่อมนุษย์รับรู้ถึงสิ่งที่ถูกรับรู้นั้นก็เกิดขึ้นมาเพราะการรับรู้เหล่านี้ เพียงแต่สิ่งที่เกิดขึ้นมานั้นเกิดขึ้นมาเพื่อใช้ในการอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเท่านั้น และเมื่อเป็นเช่นนั้นแล้วการเกิดขึ้นของทุกสิ่งจะอยู่ภายใต้คำอธิบายในลักษณะเดียวกันรวมไปถึงหลักปัจฉิมสัมปทาด้วยเช่นเดียวกัน และถ้ามีการอิงอาศัยอีกสองรูปแบบมาทำความเข้าใจด้วยกรอบนี้ก็จะเห็นถึงมุมมองที่นาคารชุนมีต่อแนวคิดเรื่องปัจฉิมสัมปทาและการอิงอาศัยกันได้

ผู้เขียนเห็นว่าการอิงอาศัยกันเกิดเชิงมโนทัศน์นี้ทำให้เราสามารถทำความเข้าใจการอิงอาศัยในอีกสองรูปแบบคือการอิงอาศัยเชิงองค์ประกอบและการอิงอาศัยเชิงการเป็นเหตุเป็นผลกันได้ การอิงอาศัยในสองรูปแบบนี้เองก็ถือว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันเกิดเชิงมโนทัศน์ด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การอิงอาศัยทั้งสองรูปแบบนั้นก็อยู่ภายใต้

การรับรู้และการสร้างของมนุษย์เช่นเดียวกับเรื่องอื่น ๆ ดังนั้นการอิงอาศัยอีกสองรูปแบบนั้นก็ก็เป็นเพียงสิ่งที่นำมาใช้อธิบายเรื่องต่าง ๆ ในโลกเท่านั้น เมื่อมีสถานการณ์ใดที่สามารถอธิบายด้วยการอิงอาศัยทั้งสองรูปแบบ คำอธิบายเรื่องการอิงอาศัยนี้ก็จะถูกนำมาอธิบายถึงปรากฏการณ์นั้น ๆ การอิงอาศัยเชิงองค์ประกอบไม่ได้ทำให้สิ่งที่ประกอบสร้างหรือองค์ประกอบเกิดขึ้นมาจริง ๆ และการอิงอาศัยกันเกิดเชิงสาเหตุและผลก็ไม่ได้แสดงถึงการเกิดของเหตุและผลที่เกี่ยวข้องและสร้างผลขึ้นมาจริง เป็นเพียงคำอธิบายที่มีประโยชน์ในการทำ ความเข้าใจโลกเท่านั้น สิ่งสำคัญในการทำความเข้าใจเรื่องการอิงอาศัยในรูปแบบนี้คือมุมมองที่มนุษย์มีต่อโลกนี้และความเข้าใจในความไม่แน่นอนของโลก

ดังนั้นแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่าทฤษฎีเรื่องปฏิจจุสมุปบาทหรือการอิงอาศัยกันเกิดตามทฤษฎีของนาคารชุนนั้นมุ่งเน้นไปที่การแสดงให้เห็นว่าทุกปรากฏการณ์นั้นเป็นการอิงอาศัยในเชิงแนวคิด และการอิงอาศัยในรูปแบบอื่น ๆ นั้นอยู่ในสถานะที่เป็นคำอธิบายต่อปรากฏการณ์นั้น ๆ ได้นั่นเอง และเมื่อทุกสิ่งอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยกันเกิดเชิงสาเหตุและผล ทุกคำอธิบายจึงเป็นสิ่งที่ไม่มีสภาวะตามนิยามของนาคารชุนส่งผลให้ทุกสิ่งเป็นความจริงในระดับสมมติสัจจะ และถึงแม้ว่าคำอธิบายทุกอย่างที่เกิดขึ้นมานั้นจะไม่มีอยู่ในระดับประมัตตสัจจะ แต่คำอธิบายเหล่านั้นก็ยังคงเป็นความจริงเพียงแค่ออยู่ในความจริงระดับสมมติสัจจะเท่านั้น ซึ่งคำอธิบายถูกสร้างขึ้นโดยอิงอาศัยกับการสังเกตปรากฏการณ์ขณะที่มีมนุษย์อยู่ในโลก มนุษย์ไม่สามารถสร้างแนวคิดใด ๆ ขึ้นมาอย่างเลื่อนลอยได้ ดังนั้นแม้ว่าจะจะเป็นสมมติสัจจะแต่ก็ยังนับเป็นความจริง ด้วยความจริงในระดับสมมติสัจจะนี้ทำให้มนุษย์ยังสามารถแยกระหว่างความจริงกับความเท็จได้ ตัวอย่างเช่นเมื่อเราสังเกตก้อนหินก้อนหนึ่ง ถ้าเราเข้าใจมันว่าเป็นก้อนหินหมายความว่าเรามีทฤษฎีที่ถูกต้องเกี่ยวกับก้อนหิน แต่ถ้าเราเข้าใจว่ามันเป็นผลไม้ เราจะมีทฤษฎีที่ไม่ถูกต้องเกี่ยวกับก้อนหินนี้ ดังนั้นแล้ว ความสามารถในการแยกความจริงกับความเท็จนั้นทำให้มนุษย์สา

จากการเข้าใจการอิงอาศัยกันเกิดเชิงมโนทัศน์นี้ มัชฌมกะจึงเรียกตนเองว่าเป็นกลุ่มที่เป็นทางสายกลางระหว่างแนวคิดสุดขั้วทั้งสองแนวคิด ได้แก่แนวคิดแบบนิรันตรนิยม (eternalism) ที่เชื่อว่ามีสิ่งที่ยั่งยืนถาวรและสามารถอยู่เหนือการเปลี่ยนแปลงได้ตลอดไป และแนวคิดแบบสูญนิยม (nihilism) มัชฌมกะปฏิเสธแนวคิดเชิง นิรันตรนิยมเนื่องจากการขาดสภาวะของทุกสิ่งตามที่ได้แสดงไปแล้ว แต่ในขณะเดียวกันก็ปฏิเสธแนวคิดแบบ สูญนิยมด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากมัชฌมกะยังยอมรับว่าการอิงอาศัยกันเกิดเชิงมโนทัศน์นี้มีอยู่ เพียงแต่อยู่ในระดับสมมติสัจจะเท่านั้น มัชฌมกะจึงอยู่ระหว่างกลาง

แนวคิดทั้งสองบทฐานของความจริงที่เกิดขึ้นในระดับสมมติสัจจะที่เกิดขึ้นนั่นเอง

1.3 ปรากฏการณ์ภายใต้หลักศูนยตา

จากเนื้อหาในส่วนที่แล้วว่าเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างตัวมนุษย์และสิ่งภายนอกที่มนุษย์รับรู้ มนุษย์ได้สร้าง มโนทัศน์ขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจโลกนี้ คำอธิบายและแนวคิดรวมถึงคำอธิบายเรื่องการอิงอาศัยแบบองค์ประกอบและการอิงอาศัยเชิงการเป็นเหตุเป็นผลกันนั้น ล้วนเป็นมโนทัศน์ที่ช่วยให้มนุษย์เข้าใจโลก และจากทฤษฎีของนาการชุนที่เสนอว่าสิ่งที่อิงอาศัยสิ่งอื่นนั้นไม่มีอยู่จริงส่งผลให้ทุกปรากฏการณ์ภายใต้คำอธิบายชุดนี้เหมือนจะไม่มีอยู่จริง อย่างไรก็ตามหลักศูนยตาของนาการชุนก็ไม่ได้เป็นหลักการที่กล่าวว่าทุกสิ่งคือความว่างเปล่า เพียงแต่ว่าความว่างเปล่าตามทฤษฎีของนาการชุนนี้ยังมีสิ่งที่เกิดขึ้นจริงได้ เพียงแต่ว่าไม่มีสภาวะเท่านั้น นาการชุนเสนอข้อเสนอนี้โดยการยกความจริงสองระดับเข้ามาช่วยอธิบาย ความจริงสองระดับประกอบไปด้วยความจริงระดับสมมติสัจจะ (conventional truth) และความจริงระดับปรมาตตสัจจะ (ultimate truth) ซึ่งนาการชุนเห็นว่าวัตถุธรรมไปถึงปรากฏการณ์ทั้งหมดล้วนไม่มีสภาวะทำให้อยู่ในความจริงระดับสมมติสัจจะเท่านั้น

นาการชุนได้อธิบายความจริงสองระดับไว้ในบทที่ 24 ที่ว่าด้วยอริยสัจสี่ ความจริงทั้งสองมีลักษณะที่แตกต่างกัน คือความจริงในระดับสมมติสัจจะ และความจริงในระดับปรมาตตสัจจะ โดยสามารถเห็นความจริงทั้งสองรูปแบบปรากฏอยู่ในปรากฏการณ์ได้ควบคู่กัน สำหรับความจริงในระดับสมมติสัจจะนาการชุนเห็นว่าปรากฏการณ์ในระดับสมมติสัจจะนี้เกิดขึ้นมาได้เนื่องจากการอิงอาศัยอยู่กับสิ่งอื่น ดังนั้นแล้วความจริงในระดับสมมติสัจจะจึงไม่มีอยู่แบบคงทนถาวร เนื่องจากปรากฏการณ์นี้มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้นาการชุนนิยามความจริงในระดับสมมติว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ไม่มีอยู่จริงหรือมีอยู่อย่างชั่วคราวเท่านั้น

ในทางกลับกัน.ปรากฏการณ์ในระดับปรมาตตสัจจะจะมีลักษณะที่แตกต่างจากความจริงในระดับสมมติสัจจะอย่างสิ้นเชิง คือในระดับนี้ปรากฏการณ์ทุกอย่างมีอยู่ในสภาวะที่ไม่ถึงพึ่งสิ่งอื่นและไม่มีการเปลี่ยนแปลง นาการชุนเห็นว่าทุกสิ่งย่อมมีการเปลี่ยนแปลงและเกิดขึ้นโดยพึ่งพิงสิ่งอื่น ดังนั้นแล้ว สิ่งที่สามารถจัดเข้ามาในระดับปรมาตตสัจจะได้จึงไม่มีอยู่ ความจริงในระดับปรมาตตสัจจะจึงเป็นความว่างเปล่าหรือศูนยตา โดยธรรมชาติของปรากฏการณ์ทุกอย่างในโลกนี้ประกอบไปด้วยความจริงทั้งสองระดับ.ในปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ย่อมประกอบไปด้วยความจริงทั้งสองระดับอยู่ด้วยกัน นาการชุนยังคง

ยืนยันว่ามีสิ่งที่มีอยู่และมีระเบียบแบบแผนในตนเอง โดยนาการชุนแสดงให้เห็นถึงประเด็นนี้ในบทที่ 24 นี้ ด้วยการวิเคราะห์เรื่องอริยสัจสี่ ซึ่งจากปัญหาข้างต้นคือมีการเข้าใจว่ามัธยมกะเป็นกลุ่มที่เชื่อว่าไม่มีสิ่งใดเป็นจริง ซึ่งถ้าเป็นแบบนั้น คำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องอริยสัจสี่ รัตนตรัย หรืออริยบุคคล ก็ต้องไม่เป็นความจริงไปด้วย นาคารชุนตอบกลับความเข้าใจผิดเรื่องนี้โดยการใช้นิเวศน์เรื่องความจริงสองระดับเข้ามาช่วยในการทำความเข้าใจ นาคารชุนยืนยันว่าอริยสัจสี่รวมไปถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ของปรัชญาพุทธนั้นมีอยู่จริง เพียงแต่การมีอยู่ไม่ได้มีอยู่แบบมีสภาวะ มีอยู่แค่ในระดับสมมติสัจจะเท่านั้น เนื่องจากอริยสัจสี่และองค์ประกอบอื่น ๆ นั้นอิงอาศัยกับสิ่งอื่น จึงเป็นปรากฏการณ์ในระดับสมมติสัจจะที่ไม่มีความสภาวะ นาคารชุนยังแสดงให้เห็นอีกว่าถ้าปรากฏการณ์ทั้งหลายมีสภาวะหลักการของปรัชญาพุทธที่พระพุทธเจ้าเสนอก็จะไม่สามารถเกิดขึ้นมาได้เลย ในอริยสัจสี่ ทุกข์เกิดขึ้นมาได้เนื่องจากความไม่แน่นอนเกิดและดับ ถ้ามีสิ่งที่ไม่ดับไปทุกข์ก็จะไม่เกิดขึ้น สมุทัยคือการหาสาเหตุของทุกข์ว่าเกิดจากปัจจัยใด แต่ถ้าทุกข์มีสภาวะ ก็จะเกิดขึ้นมาโดยไม่อิงอาศัยปัจจัยใด ๆ นิโรธคือการดับทุกข์โดยถ้าทุกข์มีสภาวะแล้ว ก็จะไม่สามารถดับได้ ส่วนมรรคคือหนทางการดับทุกข์ที่เกิดขึ้นผ่านการเปลี่ยนแปลง การฝึกตน ถ้าหากว่าสิ่งต่าง ๆ มีสภาวะ การเปลี่ยนแปลงก็ไม่สามารถเกิดขึ้นได้ เมื่อพิจารณาแล้ว หลักการของปรัชญาพุทธเกิดขึ้นได้โดยการยอมรับในหลักการความจริงสองระดับนี้

เมื่อเป็นเช่นนี้เราสามารถเข้าใจปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้หลักศูนยตาได้ โดยสิ่งที่เกิดขึ้นมาโดยการอิงอาศัยเชิงมโนทัศน์นั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่อิงอาศัยกันเกิดกับตัวมนุษย์ สิ่งที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่ไม่มีสภาวะจึงไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ในระดับประมัตตสัจจะ สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมานั้นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อทำความเข้าใจโลกเท่านั้น ปรากฏการณ์ตามธรรมชาติของนาการชุนนั้นจึงสามารถมีอยู่ได้ มีแบบแผนที่แน่นอน เพียงแต่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นอยู่ในระดับสมมติสัจจะเท่านั้น

2. หลักศูนยตาในฐานะธรรมชาติที่จำเป็นในการนิพพาน

เมื่อเห็นถึงหลักศูนยตาตามธรรมชาติของนาการชุนและปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้หลักการนี้แล้ว ต่อมาจะแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของนาการชุนที่ว่าด้วยความจำเป็นของหลักศูนยตาในฐานะเป็นความรู้ที่ทำให้มนุษย์ไปยังสภาวะนิพพานได้ เนื่องจากนาการชุนไม่ได้กล่าวถึงเรื่องนี้โดยตรง ในส่วนนี้จึงเป็นการวิเคราะห์โดยนำแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในโคลกของนาการชุนมาพิจารณาเพื่อหาคำตอบ โดยย่อแล้ว นาคารชุนเห็นว่าการถือธรรมชาติ

ใด ๆ เป็นต้นตอของการเวียนว่ายอยู่ภายในวัฏสงสาร เนื่องจากการถือพระศนะนั้นทำให้มนุษย์ยึดติดในวัตถุที่ไม่มีความยั่งยืนและแน่นอน ดังนั้นการมองโลกด้วยกรอบแบบศุนยตานี้เป็นมุมมองที่ถูกต้องและทำให้มนุษย์หลุดพ้นจากวัฏสงสารได้ในที่สุด เพราะอย่างนั้น นอกจากศุนยตาจะเป็นคำอธิบายที่มีพระภิกษุใช้อธิบายโลกแล้ว มัชฌิมกะยังมองว่าการมีพระศนะแบบศุนยตานี้นำไปสู่การนิพพานได้ในท้ายที่สุด

2.1 วัฏสงสารและนิพพานในพระศนะของมัชฌิมกะ

ในการทำความเข้าใจเรื่องนิพพานและความสำคัญของศุนยตาในฐานะสิ่งจำเป็นในการเปลี่ยนผ่านสถานะจากการอยู่ในวัฏสงสารไปยังนิพพานนั้นจำเป็นต้องทำความเข้าใจในแนวคิดเรื่องวัฏสงสารและนิพพานตามพระศนะของนาคคารุณเสียก่อน โดยรวมนาคคารุณเห็นว่าทั้งวัฏสงสารและนิพพานนั้นมีลักษณะที่เหมือนกัน การดำรงอยู่ของมนุษย์ตามพระศนะของนาคคารุณนั้นเป็นความจริงในระดับสมมติสัจจะ กล่าวคือ ทั้งกระบวนการเกิด เช่นการเกิด การดำรงอยู่ และการดับไปในทุก ๆ สภาวะนั้นไม่มีสิ่งใดที่เป็นความจริงในระดับปรมัตถสัจจะ และความเป็นสมมติสัจจะนี้ยังรวมไปถึงการนิพพานด้วยเช่นเดียวกัน เราสามารถดูข้อเสนอของนาคคารุณเรื่องความเป็นสมมติสัจจะของการดำรงอยู่ของมนุษย์และวัฏสงสารโดยการเข้าไปดูข้อเสนอเรื่องการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ซึ่งในมูลมัชฌมการิกามีข้อเสนอที่กล่าวถึงสภาวะทั้งสามนี้อยู่ โดยอยู่ในบทที่ 7 ในโคลกนี้ เป็นข้อเสนอของนาคคารุณที่มีต่อสภาวะทั้งสาม ซึ่งการกล่าวว่าสภาวะทั้งสามนี้ไม่มีอยู่จริงหมายความว่า เป็นการไม่มีอยู่ในระดับปรมัตถสัจจะแต่มีอยู่แค่ในระดับสมมติสัจจะ เปรียบเหมือนกับความ(Mark Siderits, Shoryu Katsura, 2556 : 88) ผันกับภาพลวงตาที่สุดท้ายแล้วไม่มีอยู่จริง

นาคคารุณเห็นว่าแนวคิดเรื่องวัฏสงสารนั้นเป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นมาเพื่อให้มนุษย์สามารถสื่อสารถึงกันได้ง่ายขึ้นเท่านั้น การนำแนวคิดเหล่านี้มาพิจารณาว่าเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงหรือว่ามีอยู่ในระดับปรมัตถสัจจะเป็นสิ่งที่ไม่สมเหตุสมผล ชิเตอรืทเสนอว่าการปรุงแต่งนั้นคือการที่มนุษย์เข้าใจผิดไปเองว่าสิ่งใด ๆ ก็ตามนั้นมีอยู่ในระดับปรมัตถสัจจะ ทั้ง ๆ ที่จริงแล้วทุกสิ่งล้วนเกิดจากการอิงอาศัยกันจึงไม่มีสิ่งใดเป็นความจริงในระดับปรมัตถสัจจะ ซึ่งชิเตอรืทเห็นว่าการปรุงแต่งนี้เองเป็นส่วนที่ทำให้มนุษย์ผูกเข้ากับวัฏสงสารและไม่ไปสู่นิพพานเนื่องจากนำไปสู่การผูกมัดและการยึดติดจนมนุษย์ไม่สามารถเข้าสู่นิพพานได้ (Siderits และ Katsura, 2013 : 123) นาคคารุณยังกล่าวว่าการปรุงแต่งนี้ในอีกหลาย ๆ บทที่มีลักษณะเดียวกันอีกด้วย เช่นเรื่องบุคคลหรืออัตตา ดังนั้นพระศนะที่ถูกต้องต่อ

เรื่องวิถีสงสารคือการนำหลักการเรื่องการอิงอาศัยละศูนย์ตามาทำความเข้าใจ แนวคิดเรื่องวิถีสงสารเองก็เกิดจากการอิงอาศัยเชิงมโนทัศน์เช่นเดียวกับมโนทัศน์อื่น ๆ ดังนั้นวิถีสงสารจึงอยู่ในระดับสมมติสัจจะเท่านั้น

และเมื่อพิจารณาถึงมุมมองที่นาการชุนมีต่อแนวคิดเรื่องนิพพานดังที่ปรากฏในบทที่ 25 ของมูลมัธยมกการิกา นาการชุนเห็นว่าในท้ายที่สุดนิพพานนั้นไม่ได้แตกต่างจากวิถีสงสารเลยและทั้งสองเป็นสิ่งเดียวกัน สิ่งเดียวที่แยกทั้งสองอย่างออกจากกันคือสภาวะจิตและมุมมองของมนุษย์ที่มีต่อโลก โดยพรรณนะของนาการชุนที่ว่าด้วยความเหมือนกันของทั้งสองอยู่ในโคลกที่ 19 ของบทที่ 25 ความหมายของโคลกดังกล่าวและความหมายโดยรวมของบทนี้คือการเสนอว่านิพพานและสังสาระนั้นมีความเป็นสมมติสัจจะเหมือนกัน นาการชุนวิเคราะห์นิพพานด้วยความเป็นไปได้สองรูปแบบ แบบแรกได้แก่ นิพพานเป็นภาวะ (หรือการเสนอว่านิพพานมีอยู่) แบบที่สองเสนอว่านิพพานเป็น อภาวะ (คือการเสนอว่านิพพานคือสิ่งที่ไม่มีอยู่) โดยในแบบแรกนาการชุนเสนอว่านิพพานไม่ใช่ภาวะเนื่องจากถ้านิพพานเป็นภาวะ นิพพานจะต้องผ่านสถานะของการเกิด การชราและการตายแต่นิพพานถูกนิยามไว้ว่าเป็นการสิ้นสุดของทุกขจึงไม่สอดคล้องกับสถานะเหล่านี้ เพราะผู้ที่เปลี่ยนผ่านไปยังนิพพานนั้นจะไม่กลับไปเกิดอีก การนิยามว่านิพพานเป็นภาวะจึงเป็นการนิยามที่ไม่สอดคล้องกัน ในส่วนของข้อเสนอที่ว่าด้วยนิพพานคืออสภาวะถูกปฏิเสธเนื่องจากถ้านิพพานเป็นอสภาวะหรือการสิ้นสุดของสภาวะใด ๆ แล้ว ด้วยนิยามของอสภาวะที่เป็นการสิ้นสุดของสภาวะใด ๆ ในที่นี้คือการสิ้นสุดจากสภาวะที่มนุษย์อยู่ในวิถีสงสาร ซิเดอริทเสนอว่าความเป็นอสภาวะนี้จะเกิดขึ้นอย่างเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นการเข้าสู่นิพพานก็จะเกิดขึ้นอย่างแน่นอนเนื่องจากความเป็นอสภาวะของนิพพาน ซึ่งสวนทางกับความเข้าใจที่เรามีต่อนิพพานว่าเราจะเข้าสู่นิพพานได้ก็ต่อเมื่อเรามีความพยายามในการเข้าสู่นิพพาน(Mark Siderits & Shoryu Katsura, 2556 : 276) การที่นิพพานนั้นไม่สามารถเป็นสภาวะและอสภาวะได้นำไปสู่ข้อสรุปของนาการชุนว่านิพพานนั้นไม่สามารถเป็นความจริงระดับประมัตตสัจจะได้ นาการชุนเห็นว่านิพพานนั้นมีความเหมือนกับวิถีสงสาร กล่าวคือเป็นสิ่งที่ไม่มีสภาวะและเป็นความจริงระดับสมมติสัจจะ ดังนั้นแล้วจึงไม่มีความแตกต่างกันระหว่างการอยู่ในวิถีสงสารกับการเข้าสู่นิพพานในแง่

2.2 ความสำคัญของศูนย์ตาในฐานะความรู้ที่จำเป็นในการนิพพาน

เมื่อเห็นถึงความเหมือนกันของนิพพานและวิถีสงสารตามพรรณนะของนาการชุนแล้ว จึงสามารถพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างนิพพานกับวิถีสงสารได้ ผู้

เขียนเสนอว่าสิ่งที่แตกต่างระหว่างสองสิ่งนี้คือเรื่องธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่ระหว่างสองสิ่งนี้ มุมมองที่ต่างกันนี้คือการที่มนุษย์ที่อยู่ในวัฏสงสารนั้นจะมีการปรุงแต่งสิ่งต่าง ๆ ซึ่งนำไปสู่การยึดติดกับสิ่งนั้น ๆ เมื่อมีการยึดติดในสิ่งที่มีความเปลี่ยนแปลงและดับไปได้จึงเกิดความทุกข์และอยู่ในวัฏสงสาร แต่ในทางกลับกันมนุษย์ที่ไม่ได้มีความรู้สึกยึดติดเหล่านี้และมีธรรมชาติแบบศูนยตาจะเข้าถึงนิพพานได้ ดังนั้นทั้งสองจึงมีความต่างที่ธรรมชาติของแต่ละคนเท่านั้น การวิเคราะห์นี้เริ่มจากการพิจารณาถึงคุณสมบัติของมนุษย์ที่นิพพานแล้ว ซึ่งในมุขมถัมมกการิกาได้แสดงตัวอย่างของพระพุทธเจ้าไว้ โดยเขียนอยู่ใน มุขมถัมมกการิกาในบทที่ 22 ที่เสนอว่ามนุษย์ผู้อยู่ในวัฏสงสารและพระพุทธเจ้านั้นมีความเหมือนกันคือปราศจาก สวภาวะในตนเองเหมือนกัน และเป็นการยืนยันด้วยเช่นกันว่าธรรมชาติของทั้งของผู้เวียนว่ายตายเกิดกับผู้ที่ก้าวไปสู่นิพพานแล้วมีลักษณะเหมือนกัน เมื่อวิเคราะห์แล้ว สิ่งที่แตกต่างกันของทั้งสองสถานะควรจะเป็นธรรมชาติที่ทั้งสองถืออยู่ เนื่องจากนาการชุนเสนอว่าคุณลักษณะของบุคคลที่อยู่ในสองสถานะนั้นเหมือนกันทุกประการ ความต่างในแง่ของการดำรงอยู่จึงไม่แตกต่างกัน ประกอบกับการอิงอาศัยเชิงมนทัศน์ทำให้ พระพุทธเจ้าและผู้ที่อยู่ในวัฏสงสารจัดว่าเป็นมนทัศน์ที่ถูกมนุษย์สร้างขึ้น ทำให้ทั้งสองอยู่ในระดับสมมติ สัจจะเหมือนกันอีกด้วย เมื่อความต่างในแง่ของการดำรงอยู่ไม่มี ความแตกต่างของทั้งสองนั้นจึงควรเป็นเรื่องธรรมชาติที่แต่ละฝ่ายถืออยู่

เมื่อพิจารณาเรื่องธรรมชาติ นาการชุนเห็นว่าธรรมะนั้นนั้นไม่สามารถเกิดขึ้นได้ภายใต้คำอธิบายแบบศูนยตา ในมุขมถัมมกการิกาในบทที่ 27 ที่เป็นบทสุดท้ายนั้นนาการชุนได้เสนอว่าสิ่งที่เรียกว่าธรรมะนั้นคือการเข้าใจโลกที่ไม่ถูกต้อง เป็นการยืนยันว่ามีบางสิ่งอยู่อย่างถาวร เช่นการยืนยันในตัวตนของมนุษย์ การมีตัวตนของมนุษย์ในอดีต ปัจจุบัน อนาคต การมีอยู่ของวัฏสงสาร(Mark Siderits, Shoryu Katsura, 2556 : 296) ทั้งหมดนี้เป็นการยืนยันว่ามีบางสิ่งอยู่ในระดับปรมัตถสัจจะ และเมื่อนาคารชุนปฏิเสธการเกิดของธรรมะ เราจึงอนุมานได้ว่าธรรมะนั้นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้อง

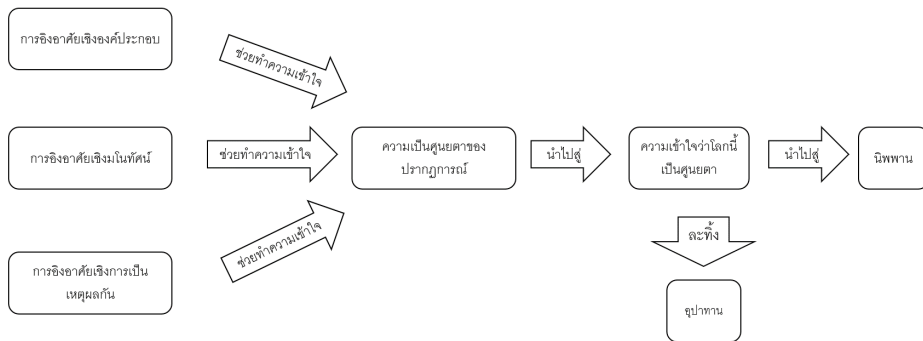
การมีธรรมะที่ผิดในรูปแบบนี้ทำให้มนุษย์สร้างความเชื่อที่ไม่ถูกต้องซึ่งสามารถนิยามความเชื่อเหล่านั้นว่าเป็นอุปาทานได้ เนื่องจากมันเป็นความเชื่อที่ไม่ถูกต้อง นาการชุนได้แสดงธรรมะเกี่ยวกับอุปาทานไว้ในบทที่ 26 ที่กล่าวถึงปัจจุสมุปบาท โสภณียกสถานการณสองประการ คือถ้ามนุษย์คนนั้นมีอุปาทานหรือการยึดมั่นในสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้จนเกิดความทุกข์ มนุษย์คนนั้นก็จักกลับมาเกิดใหม่ภายใต้วัฏสงสารใหม่ผ่านการเกิดใหม่ด้วยวงจรปัจจุสมุปบาทโดยเริ่มต้นจากอวิชชา แต่ถ้ามนุษย์คนนั้นปราศจาก

หรือสามารถละทิ้งอุปาทานไปได้ก็จะเข้าสู่นิพพานแทน ดังนั้นสิ่งที่แตกต่างกันระหว่าง มนุษย์ในสองสถานการณ์นี้คือการที่มนุษย์คนนั้นมีวิชาหรือไม่มีวิชา เพราะถ้ามนุษย์คนนั้นมีวิชาแล้ว เนื่องด้วยหลักปฏิจจสมุปบาทก็จะส่งผลให้ชีวิตมนุษย์ยังคงดำเนินต่อไปเป็นวงจร แต่ถ้ามนุษย์คนนั้นไม่มีวิชาแล้ว มนุษย์คนนั้นก็จะเข้าสู่นิพพาน เนื้อความในโคลกนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่องนิพพานกับวัฏสงสารที่กล่าวว่าทั้งสองนั้นเหมือนกัน เพียงแต่แตกต่างกันที่มุมมองของมนุษย์ที่มีต่อโลกนี้

เราจึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่าการถือพรตนั้นเป็นสิ่งที่รังเกียจเอาไว้อยู่ในวัฏสงสาร และในทางกลับกัน สิ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถเปลี่ยนผ่านสถานะของตนเองจากการอยู่ในวัฏสงสารไปยังนิพพานได้คือการสมาทานพรตแบบศุขยตา เนื่องจากหลักศุขยตายืนยันว่าไม่มีสิ่งใดที่ไม่อยู่ภายใต้การอิงอาศัยเชิงมโนทัศน์ และด้วยแนวคิดเรื่องการอิงอาศัยที่ได้เสนอไปในส่วนที่แล้ว ทุกสิ่งจึงมีอยู่ภายใต้ความจริงระดับสมมติสัจจะเท่านั้น ด้วยความจริงสองระดับนี้เองทำให้ทุกสิ่งไม่มีอยู่จริง ดังนั้นจึงไม่ตรงกับการถือพรตนะใด ๆ ดังนั้นจึงไม่ถือว่ามนุษย์คนนั้นมีอุปาทาน เมื่อมนุษย์ไม่ถืออุปาทานใด ๆ มนุษย์ที่ถือหลักศุขยตานี้จึงสามารถก้าวผ่านจากวัฏสงสารไปยังนิพพานได้ในที่สุดจากการวิเคราะห์ทั้งหมด เราสามารถเห็นถึงความสำคัญของหลักศุขยตาได้ ที่นอกเหนือจากเป็นคนอธิบายถึงธรรมชาติของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นแล้ว หลักศุขยตายังมีความสำคัญในแง่ของการเป็นปัจจัยที่ทำให้มนุษย์ไปยังนิพพานได้อีกด้วย

องค์ความรู้ที่ได้รับ

บทความชิ้นนี้นำเสนอมุมมองเรื่องศุขยตาตามพรตนะของนาคารชุน ที่ในตอนแรกนั้นมักจะถูกเข้าใจว่าเป็นเพียงแค่การอธิบายถึงสภาวะของปรากฏการณ์ที่ไม่มีสภาวะเท่านั้น แต่เมื่อนำแนวคิดเรื่องการอิงอาศัยมาช่วยอธิบายจึงเห็นถึงความสำคัญของศุขยตา หลักศุขยตายังมีความสำคัญในฐานะพรตนะที่มีความจำเป็นสำหรับการเปลี่ยนผ่านสถานะจากการอยู่ในวัฏสงสารไปยังนิพพาน เนื่องจากพรตนะแบบศุขยตาเป็นพรตนะที่เห็นว่าไม่มีสิ่งใดเป็นความจริงในระดับปรมัตถสัจจะเลย และด้วยพรตนะในลักษณะนี้วิชาจึงไม่เกิดขึ้น เนื่องจากการมองว่าทุกสิ่งไม่แน่นอนทำให้ไม่เกิดการเข้าใจผิดและการยึดติด ดังนั้นแล้วนอกจากจะเป็นการอธิบายถึงสภาวะของปรากฏการณ์ต่าง ๆ แล้ว หลักศุขยตาตามพรตนะของนาคารชุนยังเป็นส่วนสำคัญที่จะผลักดันให้มนุษย์เข้าสู่นิพพานได้ในท้ายที่สุด

ภาพประกอบ : ผังโครงสร้างองค์ความรู้ที่ได้รับ

บรรณานุกรม

- นาการชุน. (2565). **มูลมรรคมกการิกา (โคลกมุลฐานว่าด้วยทางสายกลาง)**. (โสรัจจ หงส์ลตารมภ์, แปล). ประจวบคีรีขันธ์ : มุลนินิพันดารา.
- Jan Christoph Westerhoff. (2010). **Nāgārjuna**. Stanford Encyclopedia of Philosophy. Retrieved 1 March, 2024, form <https://plato.stanford.edu/entries/nagarjuna/>
- Jay L. Garfield. (1995). **The fundamental wisdom of the middle way: Nagarjuna's Mulamadhyamakakarika**. Oxford: Oxford University Press.
- K. H Potter. (1991). **Presuppositions of India's philosophies**. Deli: Motilal Banarsidass Publishe.
- Mark Siderits, และ Shoryu Katsura. (2013). **Nagarjuna's middle way: Mulamadhyamakakarika**. Newyork : Simon and Schuster.
- Siderits, M., & Katsura, S. (2013). **Nagarjuna's middle way: Mulamadhyamakakarika**. Newyork : Simon and Schuster.

แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรม
ที่ส่งเสริมเทศกาลตรุษจีนในจังหวัดเชียงใหม่
Guidelines for Application Buddhist Principles that Promotes
the Chinese New Year Festival in Chiang Mai Province

ธเนศ ชัยชนะกิจการ

พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์ ดวงจันทร์ บุญเทียม

เทพประวิณ จันทร์แรง

Thanet Chaichanakitjakarn

Phrakrusiripariyattayanusath Duangchan Boontiam

Thepprawin Chanreang

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, E-mail : thanet@hotmail.com.

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ 1) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมเทศกาลตรุษจีน 2) ศึกษาแนวคิดและพัฒนาการเทศกาลตรุษจีน 3) เพื่อนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมเทศกาลตรุษจีนในจังหวัดเชียงใหม่

เทศกาลตรุษจีนจัดขึ้นเป็นประจำทุกปีเพื่อความเป็นสิริมงคล ความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนเองและครอบครัว รวมทั้งไหว้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อแสดงความกตัญญูต่อตระกูล มีการให้ทาน การกล่าวคำอวยพร การร่วมประชุม การเคารพผู้ใหญ่ ปฏิบัติตามธรรมเนียมของเทศกาล ซึ่งสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา หลักพุทธธรรมนั้นพระพุทธเจ้าทรงสอนให้มนุษย์เข้าถึงสัจจะแห่งชีวิตและสันติสุขรวมถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสันติลดความขัดแย้งขัดความเห็นแก่ตัว ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 6 อปริหานิยธรรม 7 เทศกาลตรุษจีนถือเป็นเทศกาลสำคัญที่สุดของชาวจีนและชาวพุทธเชื้อสายจีน ซึ่งถือเป็นช่วงเวลาแห่งความสุขของปี โดยธรรมเนียมปฏิบัติ เมื่อถึงเทศกาลตรุษจีนสมาชิกทุกคนในครอบครัวจะกลับมารวมกันที่บ้านเพื่อร่วมกันเฉลิมฉลอง

การนำเสนอแนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมเทศกาลตรุษจีนในจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการแสดงแนวทางการพัฒนาชีวิตเพื่อความสุขอย่างแท้จริง โดยให้ความรู้หลักพุทธธรรม ที่สอดคล้องกับเทศกาลตรุษจีนที่ชาวพุทธเชื้อสายจีนถือปฏิบัติกันมา ด้วยการมีส่วนร่วมจากส่วนราชการ สมาคมจีน ศาลเจ้าจีนและพ่อแม่ของแต่ละครอบครัว เพื่อลูกหลานในปัจจุบันจะได้รู้ความสำคัญของหลักพุทธธรรมที่ได้ນ้อมนำมาปฏิบัติ เพราะจะทำให้เกิดสันติสุขแก่สังคม

คำสำคัญ : หลักพุทธธรรม, การประยุกต์, เทศกาลตรุษจีน

Abstract

This article has three objectives: 1) Study the Buddhist Principles that Promote the Chinese New Year Festival. 2) Study the concept and development of the Chinese New Year Festival. 3) To present Guidelines for Application Buddhist Principles that Promote the Chinese New Year Festival in Chiang Mai Province.

The Chinese New Year festival is held every year for good fortune. Prosperity for yourself and your family including paying respects to ancestors who have passed away To show gratitude to the family, there is giving alms and saying blessings. Attending a meeting respect for elders Follow the traditions of the festival. which is consistent with the Principles of Buddhism. The Principles of Buddhism that the Buddha taught humans to reach the truth of life and peace, including peaceful coexistence, reducing conflict, eliminating selfishness, include the 4 Sangha Vatthu, 6 Saraniyadhamma, 7 Aparihaniyadhamma. Chinese New Year is considered the most important festival. of Chinese people and Chinese Buddhists This is considered to be the happiest time of the year. By custom When Chinese New Year arrives, all family members come together at home to celebrate together.

Presenting Guidelines for Application Buddhist Principles to Promote the Chinese New Year Festival in Chiang Mai Province. It shows the

way to develop your life for true happiness. By giving knowledge of Buddhist Principles That corresponds to the Chinese New Year Festival that Chinese Buddhists have been practicing with participation from government agencies, Chinese associations, Chinese shrines, and parents of each family so that today's children and grandchildren will know the importance of the Principles of Buddhism that have been adopted. carry out because it will bring peace to society

Keywords : Buddhist Principles, Application, Chinese New Year Festival

บทนำ

เทศกาลตรุษจีน เป็นเทศกาลที่ถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนาน อันเป็นจุดกำเนิดตามตำนานความเชื่อของชาวจีน ประวัติศาสตร์และอารยธรรมอันเก่าแก่ล้ำค่าของจีนยุคโบราณ การจัดเทศกาลตรุษจีนเป็นไปเพื่อที่จะฉลองฤดูใบไม้ผลิ เนื่องจากช่วงก่อนเทศกาลตรุษจีนนั้นประเทศจีนปกคลุมไปด้วยหิมะ จึงไม่สามารถทำการเกษตรได้ เมื่อเข้าถึงฤดูใบไม้ผลิ จึงจะสามารถเพาะปลูกพืชผักได้ตามปกติ วันตรุษจีนจึงเป็นวันแรกของฤดูใบไม้ผลิในแต่ละปี และเป็นวันที่สำคัญของชาวจีน

ชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในประเทศไทยนั้น แบ่งตามกลุ่มภาษาได้ 5 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ฮกเกี้ยน แคะ ไหหลำ ต่จิวและกวางตุ้ง และได้นำวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี ของเทศกาลต่างๆ รวมไปถึงค่านิยมและความเชื่อมาเป็นแบบแผนในการดำเนินชีวิตของตนเองและยังถ่ายทอดความเชื่อเหล่านี้ไปสู่บุตรหลานของตน ซึ่งการปฏิบัติตามเทศกาลและความเชื่อดั้งเดิมของชาวจีนนั้นเป็นสิ่งที่สร้างความรักความสามัคคีให้เกิดขึ้น รู้สึกมั่นคงและเข้มแข็ง เมื่อต้องเผชิญกับปัญหา โดยพื้นฐานแล้วชาวจีนมีความเคร่งครัดในระเบียบประเพณี มีความเชื่อในเรื่องผีสงเทวดาและการบูชาบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก ซึ่งการแสดงออกเหล่านี้มีพื้นฐานมาจากลัทธิเต๋า ลัทธิขงจื้อ เทศกาลของชาวจีนที่ปรากฏในประเทศไทยมีทั้งสิ้น 8 เทศกาล ได้แก่ เทศกาลตรุษจีน เทศกาลหยวนเซียว (สารทแรกของปี) เทศกาลชิงหมิง (เซ็งเม้ง) เทศกาลต๋วนอู๋ (ขนมจ้าว) เทศกาลสารทจีน เทศกาลไหว้พระจันทร์และไหว้เจ้าประจำปีโดยพิธีกรรมของชาวจีนทั้งในรอบชีวิตและรอบปี (การตีมหาขันธ์ และนันทัญญา มหาขันธ์, 2553 : 57)

เนื้อเรื่อง

เทศกาลตรุษจีนที่ถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยราชวงศ์โจว เป็นไปเพื่อความ เป็นสิริมงคลและนำมาซึ่งความสุข ความเจริญรุ่งเรืองแก่ครอบครัว ทั้งกิจการงานธุรกิจที่ ประกอบอยู่ ชาวจีนจึงมีความเชื่อสืบทอดๆ กันมาว่า ในปีหนึ่งๆ นั้น มักจะมีเรื่องอัปมงคลและ สิ่งเลวร้ายมากระทบกระทั่งหรือรบกวนการดำเนินชีวิตของคนเรา จนทำให้เกิดอุปสรรคต่างๆ เช่น การเจ็บไข้ได้ป่วย การงานติดขัดไม่ราบรื่น เงินทองไม่คล่องค้ำขายลำบากมีแต่อุปสรรค บุตรบริวารก่อเรื่องวุ่นวาย นำความยุ่งยากลำบากใจมาให้ ทำอะไรก็มีแต่ความยุ่งยาก หรือ เหตุการณ์ต่างๆ ที่ผิดปกติ ทำให้ดวงชะตาชีวิตไม่ดีขึ้น จึงก่อกำเนิดเทศกาลการไหว้เจ้า ไหว้ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ และไหว้บรรพบุรุษขึ้น เป็นธรรมเนียมที่ลูกหลานจีนได้ปฏิบัติสืบทอดกันมาตาม ความเชื่อ เพื่อให้เป็นสิริมงคลแก่ครอบครัว (ศุภการ สิริไพศาล, 2550 : 5 - 7)

ในสมัยรัชกาลที่ 3 คหบดีเชื้อสายจีนจะนำข้าวของจำนวนมากไปทูลเกล้าถวาย ทรงโปรดให้จัดพระราชกุศลเลี้ยงพระในวันเทศกาลตรุษจีน เพื่อนำข้าวของมาทำบุญเป็น กุศลแก่ผู้ถวาย หรือในการพระบรมศพพระมหากษัตริย์ สมเด็จพระอัครมเหสี หรือพระศพ เจ้านายพระองค์สำคัญต่างๆ ก็มีการอาราธนาพระสงฆ์จากฝ่ายมหายานจีนนิกายและฝ่าย ญวนนิกาย เข้ามาประกอบพิธีกรรม เช่น พิธีงัดเกวียนเป็นพระราชกุศลด้วย นอกจากเรื่อง ขนบธรรมเนียมแล้ว ในเขตพระราชฐานก็มีการผสมผสานก่อสร้างสถาปัตยกรรมหรือการ ตกแต่งศิลปะแบบจีนกับศิลปะแบบไทยปรากฏอยู่ทั่วไป เช่น ทวารบาลที่ประตูเข้าเขตพระ ราชฐานต่างๆ ก็เป็นประติมากรรมจีนอย่างนักรบจีนหรือสิงโตจีน ในวัดวาอารามที่พระมหา กษัตริย์ไทยที่ทรงสร้างและอุปถัมภ์ ก็ล้วนแต่มีการผสมผสานทางศิลปกรรมจีนอยู่ทั่วไป

ความเป็นมาของเทศกาลตรุษจีน

อดีตกาลก่อนที่ชาวจีนจะนับถือศาสนา ชาวจีนนับถือธรรมชาติ และ ปรากฏการณ์ธรรมชาติโดยเชื่อว่าเทพเจ้าที่มีมากมาย อาทิ เทพเจ้าแห่งท้องฟ้า เทพเจ้า แห่งลม เทพเจ้าสายฟ้า เทพเจ้าแห่งฝน เทพเจ้าแห่งแม่น้ำ เทพเจ้าแห่งดิน เป็นตัวแทน ของธรรมชาติที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ สามารถกำหนดและควบคุมชะตาความเป็นไปของ มนุษย์ ซึ่งไม่สามารถที่จะเอาชนะหรืออยู่เหนือธรรมชาติได้ จากความเชื่อดังกล่าวทำให้ ชาวจีนมีการนับถือเทพเจ้าที่เชื่อว่ามีอำนาจควบคุมดูแลธรรมชาติและดวงดาวจำนวน มาก เช่น เทพเจ้าลม ฝน พายุฟ้าผ่าแลบ พระอาทิตย์ (ซีเหอ) พระจันทร์ (ฉางซี) ดาวเห วินฉิว (ดวงดาววัฒนธรรม) ดาวเทียนหนู่ (แม่สวรรค์) และโลก

ชาวจีนเชื่อว่าผืนดินเป็นแหล่งของสรรพชีวิตและพืชพรรณธัญญาหาร ดังจะเห็นคติจีนที่กล่าวว่า สวรรค์เป็นกษัตริย์ แผ่นดินเป็นราชินี ซึ่งเป็นเทพเจ้าที่สามารถชี้ชะตาชีวิตของมนุษย์ให้ดีหรือร้ายได้ ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นบุคคลใดจะต้องคำนับสวรรค์และแผ่นดิน ในหนังสือโจวหลี่ กล่าวว่า 25 ครอบครัว จะตั้ง 1 ชื่อซึ่งหมายถึงในสมัยโบราณประมาณ 25 ครอบครัว จะตั้งศาลเจ้าเทพเจ้าแผ่นดิน 1 แห่ง (ตัวน ถี เซิง และบุญยั้ง ไร่สุขสิริ, 2543 : 4) ทั้งนี้ ความเชื่อดั้งเดิมที่ชาวจีนรับมาจากบรรพบุรุษที่สำคัญ คือ

1. ลัทธิขงจื้อ เป็นคำสอนซึ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมไว้อย่างชัดเจน คือ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และลูกหลาน ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง หรือผู้ใหญ่กับผู้เยาว์ ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวกับครอบครัว ความสัมพันธ์ของผู้คนในระดับต่างๆ ที่สำคัญ คือ การเน้นความกตัญญูต่อบุคคลที่ต่อพ่อแม่ และบรรพบุรุษ

2. ลัทธิเต๋า เป็นคำสอนทางปรัชญา ที่ว่าด้วยชีวิตกับธรรมชาติ สอนให้บุคคลดำเนินชีวิต โดยไม่ฝืนธรรมชาติ รู้จักตนเอง เอาชนะตนเอง รู้จักพอ สอนให้รู้จักสันโดษ สอนว่า การปกครองที่ดีนั้นไม่ควรใช้อำนาจมาก ไม่ควรมีกฎระเบียบมาก ให้เป็นไปโดยธรรมชาติ เหมือนชีวิตในครอบครัวเดียวกัน ต่อมาเต๋าก็ได้ปรับตัว ผสมผสานกับพุทธศาสนานิกายมหายานในจีน ทำให้เกิดมีซั่มเม้ง (ไตรสุทธิ) หรือพระผู้บริสุทธิ์ทั้งสาม คือ เล่าจื๊อ ฟอนโกสี (เทพผู้สร้างโลก) และเจ็กเซียนฮ่องเต้ เป็นต้น

3. พุทธศาสนามหายาน ซึ่งทางเพื่อการพ้นทุกข์ เหมือนคำสอนของพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท ยังมีการผสมผสานกับความเชื่ออื่นๆ มีพระพุทธเจ้า และพระโพธิสัตว์ จำนวนมากมาย พระพุทธเจ้าองค์สำคัญที่สุด คือ พระอมิตาภะ และพระโพธิสัตว์องค์สำคัญที่สุด คือ พระอวโลกิเตศวร หรือกวนอิม หัวใจการปฏิบัติธรรม คือ ต้องมีทั้งปัญญา และกรุณาควบคู่กันไป เน้นการละความเห็นแก่ตัว และทำประโยชน์แก่ส่วนรวม

4. การนับถือเทพเจ้า เป็นความเชื่อที่เก่าแก่ที่สุดที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดมามีเทพเจ้าประจำสถานที่ ทะเล ภูเขา ป่า แม่น้ำ บ้านเรือน ประจำอาชีพ เทพเจ้าชั้นสูงที่มีคุณธรรมเป็นเลิศ ได้แก่ เทพเจ้ากวนอู เจ้าแม่ทับทิม เป็นต้น เทพเจ้าชั้นสูงสุด ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ และเทพเจ้าที่ถือว่า เป็นเซียนต่างๆ เช่น โป๊ยเซียน เป็นต้น จะมีศาลเจ้าขนาดต่างๆ สร้างไว้ในชุมชน หรือสถานที่ต่างๆ เพื่อการสักการะ (มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, 2565 : ออนไลน์)

ความสำคัญในเทศกาลตรุษจีน

เทศกาลตรุษจีน ถือเป็นวันเฉลิมฉลองที่สำคัญที่สุดของชาวจีนเป็นการเฉลิมฉลองการสิ้นสุดฤดูหนาวและการเริ่มต้นของฤดูใบไม้ผลิ ผู้คนนิยมสักการะเทพเจ้าและบรรพบุรุษเพื่อขอพรให้พืชผลทางการเกษตรเจริญงอกงาม และให้ครอบครัวมีความเจริญรุ่งเรือง มีความสุขตลอดทั้งปี

เทศกาลตรุษจีนยังได้แบ่งการปฏิบัติออกเป็น 3 วัน ได้แก่ 1) วันจ่าย (วันก่อนสิ้นปี) เป็นวันที่ผู้คนจะต้องไปซื้ออาหาร ผลไม้ และเครื่องไหว้มาเตรียมไว้ ส่วนในตอนค่ำของวันเดียวกันนี้เจ้าบ้านก็ต้องจุดธูปอัญเชิญเจ้าที่ (ตุ๋นเจี๋ย) ลงมารับการสักการะบูชาด้วย 2) วันไหว้ (วันสิ้นปี) จะแบ่งการไหว้ออกเป็น 3 ช่วง คือ ก) ช่วงเช้ามีด คือ การไหว้เทพเจ้าต่าง ๆ ด้วยเครื่องไหว้ที่เป็นเนื้อสัตว์ 3 อย่างคือ หมูสามชั้นต้ม ไก่ต้ม เป็ดต้ม พร้อมทั้งเหล้า น้ำชา และกระดาษเงินกระดาษทอง โดยจะกระทำในช่วง 7 - 8 โมงเช้า ข) ช่วงสาย คือ การไหว้บรรพบุรุษที่เสียชีวิตแล้ว ด้วยชาเซ่ อาหารคาวหวาน รวมถึงเผากระดาษเงินกระดาษทอง พร้อมเสื้อผ้าให้กับบรรพบุรุษ กระทำไม่เกินเที่ยงวัน นอกจากนี้หลังจากที่ทุกคนในครอบครัวร่วมรับประทานอาหารไหว้บรรพบุรุษเสร็จเรียบร้อยแล้ว ก็จะมีการแลกเปลี่ยนอั่งเปากันอีกด้วย ค) ช่วงบ่าย คือ การไหว้ผีไม่มีญาติ ด้วยข้าว กับข้าว ขนม เช่น ขนมเซ่งกับขนมเทียน และกระดาษเงินกระดาษทอง รวมถึงมีการจุดประทัดเพื่อไล่ปีศาจชั่วร้ายด้วยประมาณบายโม่งถึงสี่โมงเย็น 3) วันปีใหม่ เป็นวันที่ผู้คนจะไปไหว้ขอพรจากผู้ใหญ่ที่เคารพ พร้อมนำส้มไปฝาก เพราะส้มในภาษาจีนแต่จีวพ้องกับคำว่าทอง จึงเปรียบเสมือนการนำโชคลาภไปให้ นอกจากนี้ยังเป็นการเริ่มต้นปีด้วยการทำสิ่งดี ๆ เพื่อความเป็นสิริมงคลของชีวิต ได้แก่ การไม่พูดจาหยาบคาย แต่งกายด้วยเสื้อผ้าใหม่ และไม่ทำความสะอาดบ้าน เพราะเชื่อว่าการกวาดบ้านจะกวาดสิ่งดีๆ ออกไป (ผู้จัดการออนไลน์, 2565 : ออนไลน์)

ชาวไทยเชื้อสายจีนจะจัดโต๊ะไหว้บรรพบุรุษไว้ในบ้านเพื่อทำพิธีบูชาเป็นการแสดงความกตัญญูต่องานที่ ตอบแทนพระคุณและแสดงความระลึกถึง ลูกหลานญาติทุกคนจะมารวมตัวกัน เป็นการกระชับความสัมพันธ์ของคนในครอบครัวได้เป็นอย่างดี การไหว้บรรพบุรุษนั้นจะไหว้หลังจากการไหว้เจ้าตอนเช้า ขึ้นแรกให้นำเครื่องเซ่นไหว้ไปจัดไว้บนโต๊ะไหว้หน้าหิ้งบูชา เมื่อเสร็จแล้วก็ให้จุดธูป 3 ดอก ไหว้ 3 รอบ และจะไหว้เสร็จไม่เกินเที่ยง แล้วเอากระดาษเงิน กระดาษทองไปเผา เสร็จแล้วก็เก็บของไหว้มารับประทานร่วมกับญาติพี่น้อง พูดคุย สังสรรค์ และแลกอั่งเปากันก็เป็นอันเสร็จพิธี

ธรรมเนียมปฏิบัติในเทศกาลตรุษจีน

ชาวจีนมีตำนานเล่าขานเกี่ยวกับ “ฉูซีเยี่ย (除夕夜)” หรือ คืนส่งท้ายปีเก่าว่า ในยุคโบราณสมัยที่เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ มีสัตว์ประหลาดที่ดุร้ายมากตัวหนึ่ง ชื่อว่า “เหนียน (年)” ทุกปีในคืนวันส่งท้ายปี จะขึ้นจากทะเลมาอาละวาดทำร้ายผู้คนและทำลายเรือกสวนไรร่นา ในวันนั้นของทุกปีชาวบ้านจึงมักจะหลบกันอยู่แต่ในบ้านตั้งแต่ฟ้ายังไม่มีมืด ปิดประตูหน้าต่างแน่นหนา และไม่หลับไม่นอนเพื่อเฝ้าระวัง รอจนถึงเช้าวันรุ่งขึ้นจึงเปิดประตูออกมา และกล่าวคำยินดีแก่เพื่อนบ้านที่โชคดีไม่ถูก “เหนียน” ทำร้ายในคืนส่งท้ายปีของปีหนึ่ง “เหนียน” ได้เข้าไปอาละวาดในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง ก็นางชาวบ้านจนเรียบ ยกเว้นคู่บ่าวสาวที่เพิ่งแต่งงาน เนื่องจากสวมชุดสีแดงจึงปลอดภัย และเด็กคนหนึ่งที่กำลังเล่นประทัดอยู่กลางถนน ซึ่งเสียงดังจนทำให้ “เหนียน” ตกใจกลัวหนีไป ชาวบ้านจึงรู้จุดอ่อนของ “เหนียน” ดังนั้น เมื่อถึงคืนส่งท้ายปีเก่า ชาวบ้านจึงพากันสวมใส่เสื้อผ้าสีแดง นำสิ่งของที่มีสีแดงมาประดับตกแต่งบ้านเรือน และจุดประทัด ทำให้ “เหนียน” สัตว์ประหลาดตัวร้ายไม่กล้าออกมาอาละวาดอีก ชาวบ้านจึงอยู่กันอย่างสงบสุข จากนั้นมาจึงมีธรรมเนียมปฏิบัติในคืนส่งท้ายปีจะไม่ยอมนอนเพื่อ “เฝ้าปี” หรือเรียกในภาษาจีนว่า ไส่วุ่ย ฝ้าดูปีเก่าล่วงไปจนวันใหม่อย่างเข้ามาในคืน “เฝ้าปี” สมาชิกในบ้านมีกิจกรรมร่วมกันมากมาย กระทั่งใกล้เวลาเที่ยงคืน ผู้อาวุโสในบ้านก็จะเริ่มตั้งโต๊ะเพื่อจัดเรียงธูปเทียนไหว้ และต้อนรับเทพแห่งโชคลาภ นอกจากนั้นก็ยังมีการจุดประทัด จุดโคมไฟ กระทั่งรุ่งอรุณแรกของปี ก็จะมีสวัสดีปีใหม่กัน (ผู้จัดการออนไลน์, 2565 : ออนไลน์)

แนวคิดและพัฒนาการด้านการส่งเสริมเทศกาลตรุษจีน

เทศกาลตรุษจีนมีพัฒนาการเปลี่ยนไปจากเดิม จากเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อการบวงสรวงทางการเกษตรและตามความเชื่อทางไสยศาสตร์ได้เปลี่ยนมาเป็นกิจกรรมบันเทิงและวัฒนธรรมตามประเพณีเป็นสำคัญ แต่เดิมที่จุดประทัดเพื่อการไล่ผีกลับกลายเป็นการจุดประทัดมุ่งความสนุกสนานเฉลิมฉลองตามประเพณี เทศกาลตรุษจีนได้มีการพัฒนาไปอีก 2 ด้าน คือ 1) มีกิจกรรมทางด้านสังคมชัดขึ้น เช่น การคารวะอวยพรปีใหม่ การจัดงานรื่นเริงส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชน 2) มีกิจกรรมด้านศิลปะและความบันเทิงมากขึ้น เช่น มีการแสดงเชิดสิงโต เชิดมังกร แสดงงิ้ว มหรสพและการละเล่นรื่นเริงอีกมากมาย จัดได้ว่าเป็นเทศกาลที่ยิ่งใหญ่และคึกคักสนุกสนานที่สุดตลอดมา

เทศกาลตรุษจีน คือ วันขึ้นปีใหม่ของจีน เป็นวันที่ 1 เดือน 1 ของจีนตามปฏิทิน

จันทรคติถือเป็นวันเริ่มต้นปีใหม่ของปีและเป็นวันแรกของฤดูใบไม้ผลิซึ่งจะแบ่งเวลา 1 ปี เป็น 4 ฤดู คือ ชุน แห่ ชิว ตัง วันตรุษจีนจะเป็นวันแรกของฤดูชุน หรือฤดูใบไม้ผลิตรงกับเดือนที่ 1, 2, 3 ของปี เป็นช่วงเวลาที่ดีอากาศดีที่สุด คือ ไม่ร้อน ไม่หนาวและไม่ฝน วันตรุษจีนจึงมีอีกชื่อหนึ่งเรียกว่า วันชุนเจ้ เนื่องจากประเทศจีนเป็นประเทศเกษตรกรรมมาแต่โบราณเมื่อหมดหน้าหนาวที่ทำการเพาะปลูกไม่ได้ เมื่อเข้าสู่ฤดูใบไม้ผลิที่อากาศดี จะได้เริ่มต้นทำนาทำสวนจึงมีการบวงสรวงต่อเทพยดา เช่น ไหว้บรรพบุรุษ ไหว้เทพเจ้าและอธิษฐานขอพรให้ได้พืชผลอุดมสมบูรณ์ให้กิจการที่มีความก้าวหน้า ซึ่งเป็นที่มาของตำนานการไหว้เจ้าในวันตรุษจีนที่เรียกว่า ง่วงต้งโจ้ย พอถึงช่วงเทศกาลจะมีการหยุดงานหยุดกิจการค้า เพื่อทำพิธีไหว้เจ้าที่ต้องไหว้ 2 วันซ้อน ซึ่งจะมีการไหว้ตอนดึกด้วย นอกจากนี้ยังได้ใช้เวลาในช่วงนี้ไปเยี่ยมคารวะผู้ใหญ่ญาติมิตรที่เคารพนับถือและเที่ยวพักผ่อน (จิตรรา ก้อนันทเกียรติ, 2557 : 27 - 28)

แนวคิดและการพัฒนาเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นแล้วซึ่งจะเห็นได้จากหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่พูดถึงวิธีการแก้ปัญหา หรือภัยที่คุกคามคุณภาพชีวิต มนุษย์ทั้งภายนอกและภายในล้วนเป็นไป แบบสร้างสรรค์เชิงบูรณาการ และแบบองค์รวม คือ ไม่มองโลกและชีวิตแบบแยกส่วน เช่น พระพุทธศาสนาไม่มองธรรมชาติภายนอกกว่าเป็นศัตรูที่เราจะต้องเอาชนะด้วยการควบคุมบังคับหรือมุ่งที่จะเอาชนะธรรมชาติแต่กลับมองธรรมชาติสิ่งแวดล้อม มนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายด้วยความเป็นกัลยาณมิตร เป็นเพื่อนร่วมเกิดแก่เจ็บตาย ซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตก็ต้องทำให้ครบทั้งภายนอก (ร่างกาย) และภายใน (จิตใจและปัญญา) การพัฒนาส่งเสริมก็จะกระทำได้แบบค่อยเป็นค่อยไป จากง่ายไปหายาก จากสิ่งที่ตาเห็นก้าวหน้าเรื่อยไปถึงขั้นสิ่งที่อยู่เลยตาเห็น เช่น หลักคำสอน เรื่อง ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

ศีลเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสังคมสิ่งแวดล้อมภายนอกเป็นสิ่งที่ตาเห็น หลักศีลสิกขาจึงเป็นสิ่งที่ใช้เพื่อแก้ปัญหาจากภายนอกได้และเป็นสิ่งที่ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านร่างกาย วัตถุ ปัจจัยสังคมและสิ่งแวดล้อม สมาธิและปัญญาเป็นเรื่องภายในเกี่ยวกับจิตใจ อารมณ์ เหตุผลและสติปัญญาเป็นสิ่งที่อยู่ขึ้นเลยตาเห็น หลักจิตสิกขาและปัญญาสิกขาเป็นสิ่งที่ใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้านความรู้สึกอารมณ์ จิตวิญญาณ และปัญญา หรืออย่างเช่น หลักคำสอนที่พูดถึงขั้นตอนและกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตชนิดที่ค่อยเป็นค่อยไปจากง่ายไปหายาก จากสิ่งที่หยابไปสู่สิ่งที่ละเอียด จากสิ่งที่สัมผัสได้โดยกายคือ อายตนะ ตา หู จมูก ลิ้น กาย สุนัขขึ้นไปถึงสิ่งที่สัมผัสไม่ได้ด้วยกาย แต่สัมผัส

ได้ด้วยจิตใจที่ละเอียดและปัญญาที่สูงขึ้น คือการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีในมิติทางพระพุทธศาสนาแบบองค์รวม เพราะครอบคลุมถึง กาย จิตใจ และปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). 2551 : 107)

หลักธรรมที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนามีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ พระรัตนตรัย แปลว่า แก้วอันประเสริฐ 3 ดวง ได้แก่ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์

เทศกาลตรุษจีนที่มีมาอย่างยาวนานของชาวจีนนั้นเป็นการแสดงถึงความกตัญญูกตเวที การให้ทาน การกล่าวคำอวยพร การรู้จักสามัคคี การร่วมประชุม การเคารพผู้อาวุโส การไปทำบุญที่ศาลเจ้าจีน วัดไทยบ่งบอกถึงหลักคุณธรรมที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรมแต่ยังไม่ครบถ้วน มนุษย์เราจะมีชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข โดยปราศจากหลักพุทธธรรมหรือคุณธรรมย่อมไม่ได้ เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคมจะต้องกินและต้องใช้ การทำมาหากินของมนุษย์นั้นเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับตนเอง ประกอบกับธาตุแท้ของมนุษย์นั้นมักง่ายเห็นแก่ตัว ชอบเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น หากมนุษย์ขาดหลักพุทธธรรมหรือคุณธรรมประจำใจแล้ว การดำรงชีวิตจะต้องมีการกระทบกระทั่ง ทะเลาะวิวาทบาดหมางกัน อย่างไรก็ตามมนุษย์ได้รับการฝึกอบรมสั่งสอนในด้านคุณธรรม ศีลธรรมกันมาเป็นเวลานานแล้วจึงทำให้บุคคลมีความสำนึกในศีลธรรม จริยธรรม อยู่ในใจ การนำเอาหลักพุทธธรรมไปปฏิบัติในการดำเนินชีวิตมีหลายวิธี คือ อาจจะเริ่มต้นด้วยหลักพุทธธรรมข้อใดข้อหนึ่ง แล้วยึดถือปฏิบัติตามหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่

1. หลักสังคหะวัตถุ 4 หลักธรรมที่ก่อให้เกิดความสามัคคีที่กล่าวไว้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทในแง่ของการมีมิตรสหายที่ดี พระพุทธเจ้าได้ตรัสถึงความสำคัญของการมีมิตรสหายที่ดีไว้ในอุપัทธสูตร ความเป็นผู้มีมิตรดีมีสหายดีมีเพื่อนดี นี่เป็นพรหมจรรย์ทั้งสิ้นทีเดียว การที่จะสร้างมิตรหรือยึดเหนี่ยวจิตใจของบุคคลที่เป็นมิตรสหายกันแล้วไว้นั้นก็เป็นสิ่งที่สำคัญมากเหมือนกัน เพราะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของมิตรหรือบริวารเรียกว่าหลักสังคหะวัตถุ ซึ่งมีด้วยกัน 4 ประการคือ 1) ทาน การให้เป็นการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่สิ่งของของตนแก่บุคคลอื่น 2) ปิยวาจา หรือ เปยยวัชชะ การมีวาจาเป็นที่รักเป็นที่คู่ดัดมีจิตใจของผู้ฟัง 3) อตถจริยา การประพฤติตนเป็นประโยชน์ 4) สมานัตตตา ความมีตนเสนอต้นเสมอปลาย

2. หลักธรรมสาราณียธรรม 6 คือ คำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ว่าด้วยแนวทาง

ปฏิบัติของผู้ที่อยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม ทำให้เป็นที่ระลึกถึงกัน เป็นที่รัก เป็นที่เคารพ เป็นไปเพื่อความสงเคราะห์ความกลมกลืนเข้าหากัน เพื่อความไม่วิวาท เพื่อความสามัคคีและเอกภาพความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีอยู่ 6 ประการ ดังต่อไปนี้ 1) เมตตาทายกรรม แสดงกิริยาอาการสุภาพ 2) เมตตาจักรกรรม การสั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี 3) เมตตาโมกกรรม มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้ม แจ่มใสต่อกัน 4) สาธารณโภคี ได้ของสิ่งใดมาก็แบ่งปันกัน 5) สีสสามัญญตา มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามระเบียบวินัย 6) ทิฐิสามัญญตา มีความเห็นชอบร่วมกัน

3. หลักธรรมอภิปรานียธรรม 7 ประการ หลักธรรมอีกหมวดหนึ่งที่แปลว่าธรรมเป็นเหตุไม่ให้เสื่อม ซึ่งครอบคลุมการปฏิบัติสามัคคีธรรมทั้งทางกายวาจาและทางจิตใจได้อย่างดีที่สุดประการหนึ่ง โดยหลักอภิปรานียธรรม 7 ประการสำหรับบรรพชิต ได้แก่ 1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิยัตยหมายความว่าธรรมดาคนเราต้องอยู่ร่วมกันเป็นหมวดเป็นหมู่เป็นคณะจะอยู่ตามลำพังไม่ได้ 2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม พร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์จะต้องทำ 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงบัญญัติไว้ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระองค์ทรงบัญญัติไว้ 4) ภิกษุเหล่าใดเป็นผู้ใหญ่ เป็นสังฆบิดร เป็นสังฆปริณายกเคารพนับถือภิกษุเหล่านั้น เห็นถ้อยคำของท่านว่าเป็นสิ่งอันควรรับฟัง 5) ไม่ลู่อ่านาจัตถนา คือความอยากที่เกิดขึ้น 6) ยินดีอยู่ในเสนาสนะป่า หมายความว่าพอใจในที่นอนที่นั่งอันเจียบสงัดในป่าหรือเหมือนอยู่ในป่า 7) ตั้งสติระลึกไว้ในใจว่า เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลงดงามซึ่งยังไม่มาขอให้มา ที่มาแล้วขอให้อยู่ผาสุก (กัลยาณมิตร, 2560 : ออนไลน์)

อภิปรายผล

เทศกาลตรุษจีนนั้นประกอบไปด้วย การไหว้เจ้า การไหว้บรรพบุรุษและบางครอบครัวก็มีการไหว้ผีไร้ญาติ การไหว้เจ้าสะท้อนความคิดความเชื่อเกี่ยวกับลัทธิบูชาธรรมชาติที่คนจีนสมัยโบราณยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิ่งต่างๆที่เกิดขึ้นในธรรมชาติและเชื่อว่ามีเทพเจ้าสถิตอยู่ในธรรมชาติ ศาสนาขงจื้อและศาสนาเต๋าก็ยังเน้นให้มีการไหว้เจ้าทุกๆ ปีและพระพุทธศาสนามหายานก็จะเน้นให้มีการไหว้เจ้าที่เป็นพระโพธิสัตว์ในมหายาน การไหว้บรรพบุรุษสะท้อนแนวคิดทางปรัชญาขงจื้อในด้านความกตัญญูกตเวทิตะเพราะขงจื้อสอนให้มีการรำลึกถึงบรรพบุรุษของตนอยู่เสมอ สอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติพงษ์ ตันเจริญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การให้ความหมายและพฤติกรรมกรซื้อของเช่นไหว้สำหรับเทศกาลตรุษจีนของคนไทยเชื้อสายจีนบริเวณถนนเยาวราช” ผลการวิจัย

สรุปว่า เทศกาลตรุษจีนถือเป็นวันขึ้นปีใหม่ของจีน มีขนบธรรมเนียมประเพณีการไหว้เจ้า และบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อตอบแทนบุญคุณและระลึกถึงและยังเป็นการรวมญาติ ที่อยู่ห่างไกลได้พบปะสังสรรค์กัน นิยมทำกันที่บ้านหรือบ้านเก่าของพ่อแม่เพราะเป็นศูนย์รวมจิตใจคนทั้งบ้านนอกจากนั้นก็ยังสะท้อนความคิดเกี่ยวกับระบบอาวุโสด้วย ดูได้จากขั้นตอนการไหว้ต้องมีการเรียงลำดับตามความอาวุโส การเซ่นไหว้ผีไร้ญาติมีการทำเป็นบางครอบครัวเพราะคนจีนมีความคิดว่าผีเป็นเสมือนพี่น้องที่ดีของเรา อีกนัยหนึ่งก็อาจจะคิดว่าเป็นการป้องกันไม่ให้ผีไร้ญาติเหล่านี้มาแย่งเครื่องบูชาที่ตนจัดไว้สำหรับบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังมีธรรมเนียมต่างๆ สอดคล้องกับวิทยานิพนธ์ระดับมหาบัณฑิตของ กิตติพงษ์ ตันเจริญ เรื่อง การให้ความหมายและพฤติกรรมการซื้อของเซ่นไหว้สำหรับเทศกาลตรุษจีนของคนไทยเชื้อสายจีนบริเวณถนนเยาวราช ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคิดเกี่ยวกับครอบครัวเช่นการรับประทานอาหารร่วมกันหลังพิธีกรรมการไหว้บรรพบุรุษ (กิตติพงษ์ ตันเจริญ, 2555 : 7 - 9)

ราชสำนักไทยก็รับเอาธรรมเนียมในวันตรุษจีนมาปฏิบัติตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ได้แก่ พิธีสังเวทียะเพราย ซึ่งก็คือพิธีเซ่นไหว้บายบรรพบุรุษตามธรรมเนียมจีน โดยโปรดให้ทำพระบายจากไม้จันทน์และสลักอักษรจีนเป็นพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์พระองค์ก่อนๆ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้ประกอบพระราชพิธีสังเวทียะเพรายในวันเทศกาลตรุษจีนของทุกปี ในระดับสามัญชน นอกจากคนไทยเชื้อสายจีนที่ประกอบพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษในเทศกาลตรุษจีนแล้ว แม้แต่คนไทยที่ไม่มีเชื้อสายจีนก็รับเอาธรรมเนียมการเซ่นไหว้แบบจีนไปประยุกต์ใช้บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ อย่างเช่น เครื่องเซ่นไหว้ศาลพระภูมิ ซึ่งศาลพระภูมิเป็นคติความเชื่อที่รับมาจากศาสนาฮินดู หรือในเทวสถานของเทพเจ้าศาสนาพราหมณ์อย่างศาลพระพรหมณ์ที่เอราวัณ ซึ่งคนไทยนับถือบูชาคู่กับพระพุทธศาสนา ก็พบว่ามีคนนำเครื่องเซ่นไหว้แบบจีนไปตั้งบูชาสักการะในเทศกาลตรุษจีน สอดคล้องกับบทความบันทึกการบรรยาย ในเว็บไซต์ไทยศึกษา วิทยาการโดย ดินาร์ บุญธรรม โดยอธิบายว่า คนไทยนับเอาเทศกาลตรุษจีนเป็นโอกาสน้อมนำดีมีตรรกะหลาน และถือโอกาสเป็นวันเฉลิมฉลองของครอบครัวอีกเทศกาลหนึ่ง (ไทยศึกษา, 2561 : ออนไลน์)

องค์ความรู้ที่ได้รับ

เทศกาลตรุษจีนซึ่งเป็นการเฉลิมฉลองและมีพิธีกรรมการไหว้เจ้า การไหว้บรรพบุรุษ เป็นพิธีกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณที่ลูกหลานจีนปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ครอบครัวของผู้กราบไหว้และยังมีพิธีกรรมการ

ไหว้ผีไร้ญาติเพราะคนจีนมีความเชื่อว่าผีไร้ญาติก็เป็นเสมือนพี่น้องที่ดีของตน พิธีกรรมเหล่านี้เป็นพิธีกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของลูกหลานชาวจีนเพราะไม่ว่าชาวจีนจะอพยพไปอยู่ต่างถิ่นที่ใดในโลกก็ยังคงยึดมั่นปฏิบัติกันเป็นขนบธรรมเนียม อีกทั้งยังมีธรรมเนียมและข้อห้ามปฏิบัติในเทศกาลตรุษจีนที่นิยมปฏิบัติต่อกันมาซึ่งตรงตามหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน คือการให้ ทั้งทานที่ให้เป็นบุญและทานที่ให้เป็นคุณ ปิยวาจา คือการพูดวาจาที่ไพเราะฟังแล้วเกิดความชื่นใจ อัตถจริยา คือทำตนให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม สมานัตตตา คือวางตนให้เหมาะสม

ภาพประกอบ : ผังโครงสร้างองค์ความรู้

ชาวจีนถือจารีตประเพณีในการนับถือผู้อาวุโสและให้ความรักความเมตตาแก่ผู้น้อยมาแต่โบราณ สังคมปัจจุบันจะมีครอบครัวจำนวนมากที่พ่อแม่และลูกที่เจริญวัยแล้วไม่ได้อาศัยอยู่ด้วยกัน แต่ก็ยังมีการไปมาหาสู่ระหว่างกันอย่างสม่ำเสมอ และในทางกฎหมายถือว่าลูกที่บรรลุนิติภาวะแล้วมีหน้าที่เลี้ยงดูบิดามารดา ความรักความผูกพันในครอบครัวและวงศ์ตระกูลของชาวจีนนั้นแน่นแฟ้นมาก นอกจากเราจะได้เห็นชาวจีนไปมาหาสู่กับพ่อแม่และลูกของตนแล้ว เรายังสามารถสัมผัสถึงความอบอุ่นของสายสัมพันธ์ในหมู่พี่น้อง น้ำหลาน อาหลาน รวมไปถึงในหมู่เครือญาติอื่นๆ ทั้งฝ่ายพ่อและฝ่ายแม่ด้วย ตามหลักธรรมสาราณียธรรม 6 และหลักธรรมอภิธานียธรรม 7 ประการ หลักธรรมอีกหมวดหนึ่งที่แปลว่าธรรมเป็นเหตุไม่ให้เกิดสิ่งอื่น ซึ่งครอบคลุมการปฏิบัติสามัคคีธรรมทั้งทางกายวาจาและทางจิตใจได้อย่างดีที่สุดประการหนึ่ง คนจีนให้ความสำคัญแก่ระบบครอบครัวและระบบความอาวุโสมาก ที่เมื่อถึงเทศกาลตรุษจีนทุกคนในตระกูลจะกลับมารวมกันเพื่อช่วยกันเตรียมกิจกรรมต่างๆ ที่ปฏิบัติกัน เช่น การรับประทานอาหารร่วมกันเป็นเหมือนการรวมญาติ และเป็นอาหารมื้อที่สำคัญที่สุดเพราะทุกคนในตระกูลจะกลับมารวมตัวกันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาก่อนนำส้มไปให้ผู้ใหญ่พร้อมทั้งอวยพรในวันเทศกาลตรุษจีน และผู้ใหญ่อีกจะมีการมอบซองอั่งเปาให้แก่ลูกหลานเปรียบเป็นการอวยพรให้มีแต่โชคลาภและความเป็นสิริมงคล

สรุป

เทศกาลตรุษจีนเป็นเทศกาลเฉลิมฉลองรื่นเริงของชาวจีน ความสำคัญของเทศกาลตรุษจีน มีดังนี้ 1) เป็นวันขึ้นปีใหม่ของชาวจีน เพราะวันขึ้นปีใหม่หมายถึงการเริ่มต้นใหม่ เทศกาลตรุษจีนจึงมีความสำคัญมากในฐานะวันขึ้นปีใหม่ตามความเชื่อของชาวจีน 2) เป็นวันรวมญาติที่สำคัญ ลูกหลานชาวจีนมักจะมารวมตัวกันเป็นครอบครัวใหญ่ ส่วนมากจะไปรวมกันที่บ้านผู้สูงอายุเพื่อช่วยเหลือการงานและแสดงความเคารพต่อผู้อาวุโส 3) เป็นการแสดงความกตัญญูของชาวจีน การไหว้เจ้ามีทั้งการไหว้เทพยดาฟ้าดินและการไหว้บรรพบุรุษ เป็นการแสดงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยเกื้อหนุนและแสดงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ลูกหลานก็ยังระลึกถึง 4) เป็นเทศกาลที่คงเอกลักษณ์ความเป็นจีน คงความสวยงามของวัฒนธรรมจีนได้เป็นอย่างดี สังเกตได้จากการตกแต่งบ้านเรือน การเขียนตัวอักษรจีน การแต่งกายด้วยชุดประจำชาติจีนเพื่อแสดงถึงความเป็นจีน

ดังนั้น แนวทางการประยุกต์หลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมเทศกาลตรุษจีน ด้วยการนำหลักพุทธธรรมไปจัดกิจกรรมเพิ่มเติม โดยความร่วมมือของส่วนราชการและสมาคม

จีน ศาลเจ้าจีน สถาบันครอบครัวตลอดถึงสังคมที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

บรรณานุกรม

- กิตติพงษ์ ตันเจริญ. (2555). การให้ความหมายและพฤติกรรมการซื้อขายของเซ่นไหว้สำหรับ
เทศกาลตรุษจีนของคนไทยเชื้อสายจีนบริเวณถนนเยาวราช. วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กัลยาณมิตร ธรรมะออนไลน์. (28 กรกฎาคม 2560). หนังสือ PD ๐๐๘ พุทธธรรม 2
สารานุกรม 6 (วิธีสร้างความสามัคคี 6 ประการ). สืบค้นเมื่อ 25 เมษายน
2567, จาก https://kalyanamitra.org/th/article_detail.php?i15409.
- จิตรรา ก่อฉันทเกียรติ. (2557). **ตั้ง หน้า เกี้ยว**. กรุงเทพมหานคร : แสงเจริญพรินต์ แอนด์
เพรส.
- ถ้วน ลี เริง และบุญยิ่ง ไร่สุขสิริ. (2543). **ความเป็นมาของวัดจีนและศาลเจ้าจีนใน
ประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร : สายส่งศึกษิตการพิมพ์.
- ศุภการ สิริไพศาล. (2550). **จีนหาใหญ่ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและสังคม**, สงขลา:
ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**,
พิมพ์ครั้งที่ 17, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เพิ่มทรัพย์การพิมพ์.
- ภารดี มหาขันธ์ และนันท์ชญา มหาขันธ์. (2553). **ตระกูลแซ่ในจังหวัดชลบุรี : วิถีและ
พลัขลบุรี**. รายงานการวิจัย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สาขาวิชา
ไทยศึกษา มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ไทยศึกษา. (29 กันยายน 2561). **เทศกาลตรุษจีนในสังคมไทย**. สืบค้นเมื่อ 26 เมษายน
2567, จาก <http://www.thaistudies.chula.ac.th/2018/09/29/>
- ผู้จัดการออนไลน์. (1 กุมภาพันธ์ 2565). **อุ้งวัฒนธรรม ส่องประเพณีฉลองเทศกาลตรุษจีน
ของชนชาวจีน**. สืบค้นเมื่อ 26 เมษายน 2567, จาก <https://mgronline.com/china/detail/9650000010652>
- มูลนิธิโครงการสารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. (30 ธันวาคม 2565). **โดยพระราชประสงค์ใน
พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถ
บพิตร**, สืบค้นเมื่อ 26 เมษายน 2567, จาก <https://www.saranukromthai.or.th/sub/book/book.php?book=20&chap=1&page=t20-1-infodetail09.html>.

ระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิด
อย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ : กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา
A Case Study Method-Based to promote Critical Thinking Skill
of Charity Schools in Nakhon Ratchasima Province.

พระสุรพล อารโณ ไกรรอด

Phra Suraphon Aparano Krairod

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail : suraphon22art@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง ระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา เป็นการวิจัยและพัฒนา โดยมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้ 2) เพื่อประเมินสภาพปัญหาและความต้องการ 3) เพื่อพัฒนาระบบการจัดการเรียน 4) เพื่อประเมินประสิทธิภาพ โดยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่นักเรียน 45 คน และผู้บริหาร-ครู 10 คน โดยใช้เครื่องมือวิจัยแบบสอบถามและการสัมภาษณ์

ผลการวิจัยพบว่า

ระบบการจัดการเรียนรู้ประกอบด้วย 4 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การนำเสนอกรณีศึกษา การศึกษาและอภิปราย การสรุปประเด็นสำคัญ และการประเมินผล การประเมินสภาพปัญหาพบว่า ทั้งด้านหลักสูตร กระบวนการเรียนรู้ สื่อ กิจกรรม และการวัดผลมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากเป็นที่น่าสนใจ การพัฒนาระบบได้นำเสนอแผน “SURAPHON PLAN” เพื่อส่งเสริมการคิดวิจาร์ณญาณ สุดท้ายการประเมินประสิทธิภาพโดยผู้เชี่ยวชาญยืนยันว่าระบบสามารถส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การจัดการเรียนวิธีกรณีศึกษา, การคิดอย่างมีวิจารณญาณ.

Abstract

This research on “A Case Study-Based Learning Management System to Promote Critical Thinking for Students in Charity Schools in the North-eastern Region: A Case Study of Nakhon Ratchasima Province” is a research and development (R&D) study. The objectives were: (1) to study the body of knowledge, (2) to assess problems and needs, (3) to develop a learning management system, and (4) to evaluate the system’s effectiveness. The sample group was selected through purposive sampling and consisted of 45 students and 10 school administrators and teachers. Research tools included questionnaires and interviews.

The findings revealed that :

The results showed that the learning management system consists of four main steps: case study presentation, case study analysis and discussion, key point synthesis, and evaluation. The assessment of problems and needs revealed that the curriculum, learning processes, instructional media, activities, and evaluation methods were rated highly satisfactory. The system development introduced the “SURAPHON PLAN” to promote critical thinking. Finally, experts confirmed that the system effectively fosters critical thinking skills.

Keywords : Case study method, critical thinking.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ ผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของโลกมีอิทธิพลต่อทุกภาคส่วน ทั้งในระดับชุมชน สังคมประเทศ และในระดับนานาชาติ ซึ่งมีทั้งข้อดีและข้อเสีย การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นทำให้บางสังคมได้รับประโยชน์มหาศาล ขณะที่บางสังคมกลับพบกับความท้าทายและเสียเปรียบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษา ซึ่งถือว่าได้รับผล

ระทบอย่างรุนแรงจากกระแสโลกาภิวัตน์ การจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพของประชากรและประเทศชาติ การศึกษาในประเทศไทยมีความหลากหลายทั้งในด้านรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและสามารถใช้ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่ได้รับเพื่อการศึกษาและการดำเนินชีวิตได้อย่างเต็มที่ สังคมบางส่วนได้รับประโยชน์อย่างมากมาย แต่บางสังคมกลับมีความเสียเปรียบมากขึ้น โดยเฉพาะในด้านการศึกษา ซึ่งเป็นส่วนที่ได้รับผลกระทบอย่างมากจากกระแสแห่งโลกาภิวัตน์ การประเมินคุณภาพของประเทศและคุณภาพของประชากรจึงเชื่อมโยงกับคุณภาพทางการศึกษา (กัญกร เอี่ยมพญา, นิวัตต์ น้อยมณี, อภิชาติ อนุกุลเวช, และดาวประกาย ระโส, 2564 : 352)

การศึกษาจึงมีบทบาทที่สำคัญต่อการแก้ปัญหาสังคมและการพัฒนาประเทศสำหรับประเทศไทยนั้น ได้มีแนวทางการจัดการศึกษาในปัจจุบันมีความหลากหลายทั้งรูปแบบและวิธีการบริหารจัดการ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในการดำรงชีวิตและการทำงานได้อย่างเหมาะสม (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545) ได้ระบุว่า การจัดการศึกษาต้องมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ และสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545)

ในการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระรายวิชาพระพุทธศาสนาจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะขับเคลื่อนส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ และทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อให้มีทั้งความรู้คู่คุณธรรม เท้าตันโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาและดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นได้อย่างมีความสุข การฝึกฝนทักษะกระบวนการคิดจึงเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญในการพัฒนาสติปัญญาของเยาวชน เพื่อให้เติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545) การดำเนินชีวิตในสังคมโลกและสังคมไทยในศตวรรษที่ 21 ควรเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถ มีความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการคิดวิเคราะห์และโดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (Critical thinking skill) ซึ่งหมายถึงความสามารถในการพิจารณาไตร่ตรองอย่างละเอียดถี่ถ้วนเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ณ ขณะนั้น (เบญจวรรณ วนอมชยรัช, และคณะ, 2559 : 208 - 222) การพัฒนาทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณจึงเป็นสิ่งสำคัญต่อพลเมืองไทยและโลก การจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา ซึ่งเป็นหนึ่งในวิธีการส่งเสริมทักษะการคิดนี้ ช่วยให้ผู้เรียนมีโอกาสดพัฒนาความสามารถในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ทิตินา แคมมณี, 2552 : 361 - 362)

ด้วยเหตุผลที่ได้กล่าวมาทั้งหมดนั้นผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งจะส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับการเรียนรู้ที่ไร้พรหมแดน มีวิธีคิดแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างถูกวิธี โดยผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานกรอบแนวคิดทฤษฎี หลักการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับระบบการสอนโดยวิธีกรณีศึกษา หลักการและกลยุทธ์ที่ส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการเรียน
2. เพื่อประเมินสภาพปัญหาและความต้องการ
3. เพื่อพัฒนาระบบการจัดการเรียน
4. เพื่อประเมินประสิทธิภาพของระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

ระเบียบวิธีการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้แนวคิดวิธีการขั้นตอนการวิจัย และพัฒนาเพื่อสร้างนวัตกรรม 7 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ (ชัยยงค์ พรหมวงศ์, 2545)

1. ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการเรียนโดยกรณีศึกษาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา
2. ประเมินความต้องการต้นแบบชิ้นงานโดยการสำรวจระบบการจัดการเรียนโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา
3. พัฒนารอบแนวคิดเกี่ยวกับระบบการจัดการเรียนโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา
4. สอบถามความคิดเห็นผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับกรอบแนวคิดเกี่ยวกับระบบ

การจัดการเรียนโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ :กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

5. ร่างต้นแบบเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการจัดการเรียนโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

6. ประเมิน ทดสอบ ประสิทธิภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิเกี่ยวกับระบบการจัดการเรียนโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

7. เสนอรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา นั้น ประกอบไปด้วยการจัดการเรียนตามกระบวนการเรียนการสอน 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 1 คือ การนำเสนอกรณีศึกษา คือ การกระตุ้นให้ผู้เรียนเสนอเรื่องราวกรณีศึกษา ขั้นตอนที่ 2 คือ การศึกษากรณีศึกษาและอภิปราย คือ การกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดหลักการคิดวิเคราะห์หาสาเหตุของปัญหา ตั้งสมมติฐานที่น่าสนใจ ขั้นตอนที่ 3 คือ การสรุปประเด็นสำคัญของกรณีศึกษา อภิปรายผลการสังเคราะห์ที่เกิดขึ้น องค์ความรู้ที่ครอบคลุม ขั้นตอนที่ 4 คือ การประเมินผล

2. ผลการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา พบว่า ในภาพรวมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านหลักสูตร อยู่ในระดับมาก 2) ด้านกระบวนการเรียนรู้ในระดับมาก 3) ด้านสื่อการเรียนการสอนอยู่ในระดับมาก 4) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ในระดับมาก 5) ด้านการวัดและประเมินผล มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก

3. การพัฒนาระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา พบว่า ได้เสนอวิธีการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (SURAPHON PLAN)

4. การประเมินและรับรองระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ได้ผลลัพธ์การประเมินและรับรองระบบ โดยคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิสอบ (Focus Group Discussion) จำนวน 12 รูป/คน พบว่ากระบวนการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษานั้นเป็นการจัดการเรียนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้มีกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สามารถคิดได้อย่างมีเหตุผล รอบครอบ และมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

1. ผลการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

จากการวิเคราะห์ การสังเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และหลักการแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการจัดระบบ การออกแบบระบบการสอน การสอนพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 การจัดการเรียนการสอนโดยวิธีกรณีศึกษา การจัดกิจกรรมการสอนเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสร้างความรู้แล้วนำหลักการแนวคิด และทฤษฎีดังกล่าวมาทำการวิเคราะห์ การสังเคราะห์ เพื่อสร้างแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาโดยวิธีกรณีศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่มุ่งเน้นการพึ่งพาตนเอง การรู้จักแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันและการสร้างความรู้จากกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดองค์ประกอบ และขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และเพื่อให้การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนบรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนรู้และวัตถุประสงค์ของระบบการสอนตามที่กำหนดได้

2. ผลการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

สภาพปัจจุบันระบบการจัดการศึกษา โดยศึกษาจากสภาพปัญหา อุปสรรค การจัดการเรียนการสอนในสภาพปัจจุบัน ยังคงพบปัญหาหลายๆ ด้าน ที่ภาครัฐยังไม่สามารถแก้ปัญหาได้และเข้าถึงปัญหาได้และตรงประเด็นจากการศึกษาด้านสถิติ โดยนำข้อมูลจาก

แบบสอบถามมาวิเคราะห์ถึงการศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค การจัดการเรียนการสอนโดยวิธีกรณีศึกษา สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในภาพรวมทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ 1. ด้านหลักสูตร 2. ด้านกระบวนการเรียนรู้ 3. ด้านสื่อการเรียนการสอน 4. ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ และ 5. ด้านการวัดและประเมินผล จากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ด้านหลักสูตร พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ด้านกระบวนการเรียนรู้ พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก และด้านการวัดและประเมินผล พบว่า มีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ตามลำดับ

ระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

1) ด้านหลักสูตร พบว่า มีระดับความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ตามอันดับ ได้แก่ หลักสูตรช่วยให้ฝึกการพัฒนาทักษะการคิดของผู้เรียน หลักสูตรมีการจัดลำดับขั้นตอนในการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม การออกแบบการจัดทำหลักสูตรได้เหมาะสมกับประสบการณ์ด้านต่าง ๆ ของผู้เรียน หลักสูตรมีการพัฒนาประสบการณ์ที่ผู้เรียนได้รับด้านต่าง ๆ หลักสูตรสามารถตอบสนองจุดมุ่งหมายทางการศึกษา และผู้สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตร สามารถศึกษาต่อในอาชีพที่ตนสนใจได้

ระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

2) ด้านกระบวนการเรียนรู้ พบว่า มีระดับความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย 3 อันดับ มีการใช้เทคนิคต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ในเนื้อหาสาระตามจุดมุ่งหมาย ผู้เรียนมีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการเรียนรู้ที่ค่อนข้างถาวร ซึ่งเป็นผลมาจากการฝึกปฏิบัติ และเมื่อผู้เรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมได้

3. ผลการพัฒนาระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่า มีความสอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ วศัญญ สุวรรณประทีป วิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานร่วมกับปัญหาเป็นฐานและแนวคิดห้องเรียนกลับด้าน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โดยการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานร่วมกับปัญหาเป็นฐานและแนวคิดห้องเรียนกลับด้าน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 2) พัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานร่วมกับปัญหาเป็นฐานและแนวคิดห้องเรียนกลับด้าน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด 80/80 และ 3) ประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานร่วมกับปัญหาเป็นฐานและแนวคิดห้องเรียนกลับด้านที่พัฒนาขึ้น กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเป็นผู้เรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/6 จำนวน 42 คน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2558 โรงเรียนพระปฐมวิทยาลัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยจำนวน 7 ชนิด ได้แก่ 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้ 2) คู่มือการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ 3) แผนการจัดการเรียนรู้ 4) แบบทดสอบความรู้เรื่องกฎหมายเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน 5) แบบทดสอบความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 6) แบบประเมินความสามารถในการนำเสนอผลงานการปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายในชีวิตประจำวัน 7) แบบสอบถามความคิดเห็นของผู้เรียนที่มีต่อรูปแบบการจัดการเรียนรู้ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ค่าทีแบบไม่อิสระ และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการศึกษาพบว่า 1) รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานร่วมกับปัญหาเป็นฐานและแนวคิดห้องเรียนกลับด้าน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้นใช้ชื่อว่า “PRASID Model” โดยมีองค์ประกอบ 5 ส่วน คือ 1) หลักการ การเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษา ซึ่งเป็นสถานการณ์หรือปัญหาเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เรียนศึกษาค้นคว้านอกชั้นเรียน และนำข้อมูลมาอภิปรายร่วมกันในชั้นเรียน 2) วัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ ความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และความสามารถในการนำเสนอผลงานการปฏิบัติที่ถูกต้องเกี่ยวกับกฎหมายในชีวิตประจำวัน 3) ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 6 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นที่ 1 เตรียมตัว (Preparing : P) ขั้นที่ 2 ทบทวนกรณีศึกษา (Reviewing : R) ขั้นที่ 3 วิเคราะห์ปัญหา (Analyzing : A) ขั้นที่ 4

รวบรวมและค้นคว้าข้อมูล (Searching : S) ขั้นที่ 5 สร้างทางเลือก อภิปรายแนวทางแก้ปัญหา และสะท้อนความคิด (Initiating, discussing and reflecting : I) ขั้นที่ 6 ตัดสินใจ (Deciding and acting : D) 4) การวัดและประเมินผล ประกอบด้วย ทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน วิชา สังคมศึกษา ทดสอบความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และประเมินผลการนำเสนอผลงาน 5) ปัจจัยและเงื่อนไขในการนำรูปแบบไปใช้ได้แก่ ครู ต้องจัดเตรียมสื่อการเรียนรู้และกรณีศึกษาที่ใกล้ตัวผู้เรียน ผู้เรียนต้องสามารถเข้าถึงสื่อเทคโนโลยีได้ง่ายและมีความรับผิดชอบในการศึกษาค้นคว้านอกห้องเรียน และการเลือกกรณีศึกษาและปัญหาต้องสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน พบว่ารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีค่าประสิทธิภาพเท่ากับ 80.12/81.30 สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ตรีชญา ปุ่นสำเร็จ และคณะ** ได้ทำการวิจัยเรื่องผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานและสถานการณ์เสมือนจริงที่มีต่อการรับรู้ทักษะการตัดสินใจทางคลินิก และทักษะการตัดสินใจทางคลินิกของนักศึกษาพยาบาล (ตรีชญา ปุ่นสำเร็จ และคณะ, 2564 : 1 - 12)

ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของคะแนนการรับรู้ทักษะการตัดสินใจทางคลินิกของนักศึกษาก่อนและหลังสิ้นสุดการจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน และสถานการณ์เสมือนจริง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และค่าเฉลี่ยของคะแนนทักษะการตัดสินใจทางคลินิกของนักศึกษาก่อนและหลังสิ้นสุดการจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานและการจัดการเรียนรู้โดยใช้สถานการณ์เสมือนจริง แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ วันเพ็ญ สุลง ได้ทำการวิจัยเรื่องการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ วิชาการบริหารงานคุณภาพในองค์กรระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงปีที่ 2 (วันเพ็ญ สุลง, 2561 : 67 - 83)

ผลการวิจัยพบว่า 1) การคิดวิเคราะห์รายวิชาการบริหารงานคุณภาพในองค์กร ของนักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง ปีที่ 2 โดยใช้กรณีศึกษา นักศึกษามีคะแนนไม่ต่ำกว่าร้อยละ 80 จากการทำแบบฝึกและแบบทดสอบ คือผ่านเกณฑ์จำนวน 6 กลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 85.71 และไม่ผ่านเกณฑ์จำนวน 1 กลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 14.29 2) นักศึกษาทุกกลุ่มมีพฤติกรรมการทำงานอยู่ในระดับดีมาก 3) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 4) ภาพโดยรวมของความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก

4. ผลการประเมินและรับรองระบบการจัดการเรียนโดยวิธีการกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออก

ออกเสียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

ประเมินและรับรองระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา โดยการจัดประชุม Focus Group Discussion มีคณะกรรมการรับรองการประเมิน จำนวน 12 ท่าน โดยมี ศ. ดร.ชัยยงค์ พรหมวงศ์ เป็นประธาน คณะกรรมการสอบ เมื่อวันที่พฤหัสบดีที่ 30 มีนาคม 2566 ณ วัดตาลเจ็ดข่อ ต. ตลาดกรวด อ. เมืองอ่างทอง จ. อ่างทอง ประเมินและรับรองระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ประกอบด้วยองค์ประกอบ 5 องค์ประกอบหลักตามแนวคิดการจัดระบบ (Systems approach) และ "CIPOF Model" ของศาสตราจารย์ ดร. ชัยยงค์ พรหมวงศ์ การพัฒนาระบบการสอนต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบแต่ละส่วนเพื่อให้สอดคล้องและตรงตามเป้าหมายที่ต้องการ ซึ่งองค์ประกอบแต่ละส่วนมีความสัมพันธ์เชื่อมโยง เริ่มจากการวิเคราะห์บริบท เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัจจุบันและความพร้อมของการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนก่อนการนำระบบการสอนไปใช้ สอดคล้องกับแนวคิดของ ชัยยงค์ พรหมวงศ์ กล่าวคือ เพื่อให้ให้นักเรียนสามารถศึกษา ทบทวนบทเรียนด้วยตนเองทุกที่ทุกเวลาตามความต้องการ อีกทั้งสะดวกในการติดต่อสื่อสารกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนและผู้สอนผ่านอุปกรณ์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ประเภทคอมพิวเตอร์ ตั้งโต๊ะโน้ตบุ๊ก สมาร์ทโฟน แท็บเล็ต และระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตที่นำมาใช้เป็นเครื่องมือและช่องทางการเข้าถึงการใช้งาน (ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ, 2555 : 13) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ มรรษกร เชื้อทองฮั่ว วิจัยเรื่อง ศึกษาผลของการใช้กรณีศึกษาในรายวิชา FIB420 การวิเคราะห์และรายงานทางการเงิน โดยเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ผลการวิจัยด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาพบว่าค่าเฉลี่ยของคะแนนก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการสอนแบบกรณีศึกษาเรื่องงบกระแสเงินสดสูงขึ้น (มรรษกร เชื้อทองฮั่ว, 2555 : 11 - 16) แสดงให้เห็นว่ากระบวนการเรียนรู้ของนักศึกษาโดยการสอนแบบกรณีศึกษาจะส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาดีขึ้น ส่วนผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักศึกษาในการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้โดยการสอนแบบกรณีศึกษา พบว่าผู้ที่ตอบแบบสอบถามมีความพึงพอใจ ในการเข้าร่วมกระบวนการเรียนรู้โดยการสอนแบบกรณีศึกษาอยู่ในระดับมาก

สอดคล้องกับงานวิจัยของ วิจิตรรา กุสุมภ์ และ อรุณี เฮงยศมาก วิจัยเรื่อง ผล

ของการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานต่อความคงทนในการเรียนรู้ของนักศึกษาพยาบาล (วิจิตร คุสมภ์ และคณะ, 2562: 187 - 196). ผลการวิจัยพบว่า ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความรู้หลังการเรียนการสอนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) และทดสอบด้วยวิธีบอนเฟอร์รอนี้ เปรียบเทียบความรู้รายคู่ของทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่ามีความรู้และความคงทนในการเรียนรู้สูงกว่าก่อนการเรียนรู้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) แต่พบว่ามีความรู้หลังเรียนสูงกว่าความคงทนในการเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) เมื่อเปรียบเทียบความรู้และความคงทนในการเรียนรู้ ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม พบว่ากลุ่มทดลองมีความรู้และความคงทนในการเรียนรู้นานกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) และพบว่ากลุ่มทดลองมีความพึงพอใจโดยรวมในระดับมากที่สุด ส่วนรายข้อที่มีความพึงพอใจมากที่สุดได้แก่ การเฉลยข้อสอบ ส่วนความพึงพอใจน้อยคือการสอนแบบกรณีศึกษาเป็นฐานทำให้ใช้เวลามาก จึงสรุปว่า การสอนโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานช่วยให้นักศึกษาพยาบาลมีความสนใจกระตือรือร้นยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีผลสัมฤทธิ์และความคงทนในการเรียนรู้ และมีความพึงพอใจในระดับมากที่สุดควรนำมาใช้ในการเรียนการสอนสาขาพยาบาลศาสตร์ และสาขาสุขภาพอื่น ๆ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษาเป็นฐาน เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ประกอบด้วยองค์ประกอบ แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อได้องค์ความรู้ที่ครบสมบูรณ์ โดยกำหนดเป็นรายข้อดังนี้

- ลักษณะของการจัดการเรียนโดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐาน

1. มีผู้สอนและผู้เรียน
2. มีกรณีเรื่องที่คล้ายกับเหตุการณ์จริง
3. มีประเด็นที่หลากหลายและเร้าต่อการเรียนรู้
4. มีคำตอบที่ไม่ตรงตัว และมีคำตอบที่หลากหลาย
5. มีการอภิปรายเกี่ยวกับเหตุการณ์ ปัญหา มุมมอง และ สรุปการเรียนรู้ที่ได้รับ
6. มีผลการเรียนของผู้เรียน

- เกณฑ์ความสามารถการจัดการเรียนรู้เพื่อสร้างการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

1. กำหนดเป้าหมายในการคิดอย่างถูกต้อง
2. สามารถระบุประเด็นในการคิดอย่างชัดเจน
3. สามารถประมวลข้อมูล ทั้งด้านข้อเท็จจริงและความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่คิดทั้งทางกว้างและทางลึก
4. สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้
5. ไตร่ตรองข้อมูลอย่างมีเหตุผล
6. สามารถเลือกทางเลือก ลงความคิดเห็นในประเด็นที่คิดได้

- วิธีและขั้นตอนการพัฒนาการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

1. เป้าหมายในการคิด
2. ระบุประเด็นการคิด
3. ประมวลข้อมูล
4. วิเคราะห์ จำแนกแยกแยะ
5. ใช้เหตุผลพิจารณาข้อมูลที่แสวงหาทางเลือก
6. ประเมินข้อมูลที่จะใช้ในแง่ความถูกต้อง ชั่งน้ำหนักผลได้และผลเสีย
7. ไตร่ตรอง ทบทวนให้รอบคอบ

ตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ในการจัดการเรียนของระดับมัธยมจะต้องมีองค์ประกอบหลัก คือ

- ขั้นตอนที่ 1 ด้านเตรียมการ
- ขั้นตอนที่ 2 ด้านดำเนินการ
- ขั้นตอนที่ 3 ด้านการใช้สื่อและอุปกรณ์
- ขั้นตอนที่ 4 ด้านบรรยากาศในชั้นเรียน
- ขั้นตอนที่ 5 ด้านการวัดผลประเมินผล

- ในขั้นตอนการสอนนำ "SURAPHON MODEL" มาใช้เป็นรูปแบบในการจัดการเรียนเพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

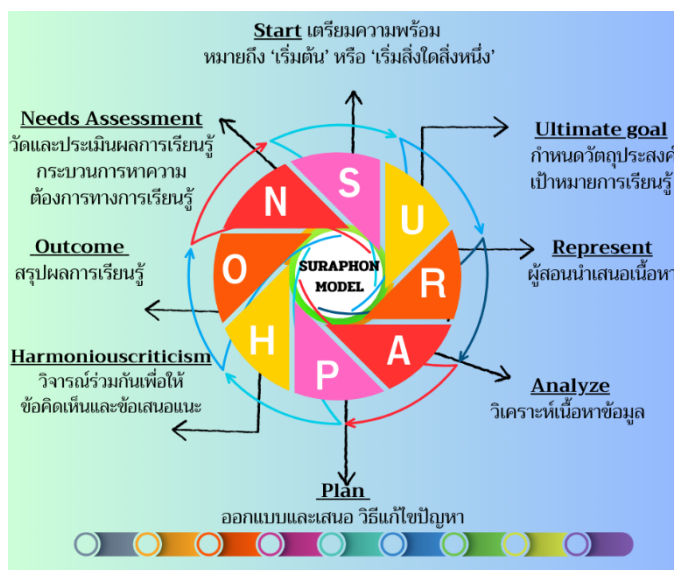
1. หลักการ คำอธิบายรายวิชา

องค์ความรู้ทักษะ/กระบวนการ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่สำคัญ

เพื่อนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียนในแต่ละกลุ่มสาระการเรียนรู้หรือรายวิชา ให้บรรลุตามมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดของหลักสูตร ซึ่งเป็นองค์ประกอบ ที่สำคัญของการจัดการเรียนการสอน

2. วัตถุประสงค์

จุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายที่ตั้งไว้และต้องการให้บรรลุ ในการพัฒนาความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้ผู้สอนสามารถวัดและประเมินผล ผ่านหรือไม่ผ่านเกณฑ์ที่ตั้งไว้

ภาพประกอบ : แสดง "Suraphon model" ระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ:กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

3. ขั้นตอนการจัดการเรียน

ขั้นที่ 1 เริ่มต้น (Start) เริ่มสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีความพร้อมของครู นักเรียน แผนการสอน สื่อ ตัวอย่างกรณีศึกษา และบรรยากาศการเรียนรู้เป็นสิ่งจำเป็นเบื้องต้นก่อนเข้าสู่การเรียนการสอน

1.1 ผู้สอนเริ่มกล่าวทักทายอย่างมีไมตรีจิต

1.2 ครูผู้สอนนำเข้าสู่บทเรียนด้วยบรรยากาศที่น่าสนใจ เช่น นำกรณีตัวอย่างเล่าเรื่องเพื่อเพิ่มสิ่งเร้าให้ผู้เรียนอยากเรียนรู้อยากตั้งคำถาม พุดถึงข่าวที่กำลังเป็นประเด็นในสังคม เป็นต้น บอกวัตถุประสงค์ของการเรียน และแนวคิดรูปแบบการเรียนการสอน

ขั้นที่ 2 กำหนดวัตถุประสงค์ (Ultimate goal) หรือ เป้าหมายการเรียนรู้ ในการจัดการเรียนรู้ทุกครั้งควรบอกวัตถุประสงค์ของการเรียน ผู้สอนและผู้เรียนจะได้เข้าใจตรงกันถึงสิ่งที่กำลังจะได้เรียนรู้

ขั้นที่ 3 ผู้สอนนำเสนอเนื้อหา (Represent)

3.1 ครูผู้สอนบรรยายและนำเสนอข้อมูลพื้นฐานของสาระวิชาที่นักเรียนจำเป็นต้องรู้และเข้าใจเป็นพื้นฐาน โดยใช้เวลานานเกินควร หรืออาจนำเสนอโดยใช้รูปแบบวิธีการสอนหรือเทคนิคการสอนต่าง ๆ ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดการคิดเชื่อมโยงจากความคิดเดิมในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง

3.2 ครูผู้อธิบายกิจกรรมและบรรยายองค์ประกอบของความสามารถในการทำงานเป็นทีม

ขั้นที่ 4 วิเคราะห์เนื้อหาข้อมูล (Analyze)

4.1 ครูพานักเรียนวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น ตามความเหมาะสมของบุคคล เวลา สถานที่ และเนื้อหาของรายวิชา โดยใช้รูปแบบการวิเคราะห์ข้อมูลกระบวนการคิด เช่น การคิดเป็นเส้นตรง (Lateral), การคิดแบบรวม (Convergent), การคิดแบบขยาย (Divergent), การคิดด้วยภาพ (Aesthetic) เป็นต้น

4.2 ครูใช้เวลาแก่ผู้เรียนในการระดมใช้ความคิด ค้นหาข้อมูล รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูล สังเคราะห์ข้อมูล

ขั้นที่ 5 ออกแบบและเสนอวิธีแก้ไขปัญหา (Plan) ครูให้ผู้เรียนทำงานเป็นกลุ่มเพื่อระดมความคิดในเรื่องกรณีศึกษาที่นำมาเป็นสื่อการเรียนรู้ มีการวางแผนในการนำเสนอความคิดอย่างเป็นระบบและไตร่ตรองมาดีแล้ว

ขั้นที่ 6 วิจารณ์ร่วมกัน (Harmonious) แลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

- 6.1 อภิปรายรายกลุ่มหรือรายเดี่ยวก็ได้ตามความเหมาะสมของเวลา
- 6.2 ครูและนักเรียนอภิปรายผลที่ได้จากการทำกิจกรรม เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ได้ตอบคำถาม ระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างนักเรียนกับนักเรียน
- 6.3 ผู้สอนควรเน้นย้ำว่าวิธีการสอนแบบนี้ไม่ได้มุ่งเน้นคำตอบเพียงอย่างเดียว แต่เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หลักเหตุผลในแง่มุมที่หลากหลาย

ขั้นที่ 7 สรุปผลการเรียนรู้ในรายชั่วโมงนั้น ๆ (Outcome)

ขั้นที่ 8 วัดและประเมินผลการเรียนรู้ (Needs Assessment) ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะผลลัพธ์จะแสดงให้เห็นถึงประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนการสอนหรือกระบวนการหาความต้องการทางการเรียนรู้และพัฒนาเพื่อประเมินผลการเรียนรู้

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 สถานศึกษา ควรนำระบบการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ไปใช้ในการเรียนการสอน หรือนำไปใช้เชิงบูรณาการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้เรียนได้

1.2 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรวิเคราะห์หาข้อมูลการจัดกิจกรรมโดยการสำรวจความต้องการการจัดการเรียนโดยวิธีกรณีศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในเขตพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ครูใช้เทคนิคการสอนที่น่าสนใจ สามารถจูงใจผู้เรียนให้เกิดความรู้ เข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้

1.4 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเน้นการสอน และฝึกฝนอบรมเป็นรายบุคคลเพื่อเสริมทักษะการเรียนการสอนกลุ่มสาระสังคมศึกษาให้สอดคล้องกับตัวชี้วัดในกลุ่มสาระนั้น ๆ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรทำการศึกษากระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ของนักเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

2.2 ควรศึกษานวัตกรรมกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา เพื่อส่งเสริมการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ของนักเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

2.3 ควรศึกษาระบบการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษาตามหลักสูตรทางพระพุทธศาสนาที่ส่งผลต่อการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551**.

กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างเต็มศักยภาพ**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

กัญญกร เอี่ยมพญา และคณะ. (2564). ผลกระทบของโลกาภิวัตน์ต่อการจัดการศึกษา. **วารสารการศึกษาและพัฒนาสังคม**. 35 (2), 352.

ทิตนา แชมมณี. (2553). **ศาสตร์การสอน**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ตรีชฎา ปุ่นสำเร็จ และคณะ. (2564). ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานและสถานการณ์เสมือนจริงที่มีต่อการรับรู้ทักษะการตัดสินใจทางคลินิกและทักษะการตัดสินใจทางคลินิกของนักศึกษาพยาบาล. **วารสารการพยาบาลและการศึกษา**. 14 (1), 1 - 12.

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ และคณะ (2555). **ภาพอนาคตการศึกษาไทย:สู่การศึกษาภาควันตาภาพ ในการอบรมปฏิบัติการ บูรณาการใช้คอมพิวเตอร์พกพาเพื่อยกระดับการเรียนการสอน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักเทคโนโลยีเพื่อการเรียนการสอน สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

- เบญจวรรณ ถนอมชยธวัช, และคณะ.(2559). ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21: ความท้าทายในการพัฒนานักศึกษา. วารสารเครือข่ายวิทยาลัยพยาบาลและการสาธารณสุขภาคใต้. 3 (2), 208 - 222.
- วันเพ็ญ สุธง. (2561). การเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ วิชาการบริหารงานคุณภาพในองค์กร ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงปีที่ 2 วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- วิจิตรา กุสมภ์ และคณะ. (2562). ผลของการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานต่อความคงทนในการเรียนรู้ของนักศึกษาพยาบาล. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี. 8 (1), 187 - 196.
- วทัญญู สุวรรณประทีป. (2559). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้กรณีศึกษาเป็นฐานร่วมกับปัญหาเป็นฐานและแนวคิดห้องเรียนกลับด้าน เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- มรรษกร เชื้อทองฮั่ว. (2555). ผลของการใช้กรณีศึกษาในรายวิชา FIB420 การวิเคราะห์และรายงานทางการเงิน. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.
- มณฑรา ธรรมบุศย์. (2545). การจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียน. วารสารการศึกษา. 5 (2), 11 - 17.

พุทธพลังสร้างสรรค์ : รูปแบบพุทธบูรณาการเสริมสร้างพลัง
สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่
Buddhist Power for Elderly Happiness : The Buddhist Integrat-
ed Model to Enhancement of Elderly Empowerment for the
Elderly Schools in Chiang Mai Province

ยรรธ จีนา
พิสิฐ โคตรสุโพธิ์
เทพประวิณ จันทร์แรง
Yurathorn Jeena
Phisit Kotsupho
Thepprawin Chanraeng

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Chiang Mai Campus
Corresponding Author, E-mail : yurathorn_27@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาการเสริมสร้างพลังแก่ผู้สูงอายุตามแนวทางของพระพุทธศาสนา 2) เพื่อนำเสนอ “พุทธพลังสร้างสรรค์” รูปแบบพุทธบูรณาการเพื่อเสริมสร้างพลังสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่ การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา โดยใช้การสืบค้นข้อมูลเชิงเอกสาร การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสังเคราะห์ประเด็นตามวัตถุประสงค์ ผลการศึกษาพบว่า

1) การเสริมสร้างพลังแก่ผู้สูงอายุตามแนวทางของพระพุทธศาสนา โดยการประยุกต์หลักพุทธธรรมกับหลักพลังขององค์การอนามัยโลก ได้แก่ การเสริมสร้างพลังผู้สูงอายุด้านสุขภาพ ใช้หลักอายุสธรรม และหลักไตรลักษณ์..การเสริมสร้างพลังผู้สูงอายุด้านการมีส่วนร่วม ใช้หลักสังคหวัตถุ และหลักสาราณียธรรม การเสริมสร้างพลังผู้สูงอายุด้านหลักประกันมั่นคงปลอดภัย ใช้หลักสปปายะ และหลักเบญจศีลเบญจธรรม

2) “พุทธพลังขราสุข” รูปแบบพุทธบูรณาการเพื่อเสริมสร้างพลังสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่ ใช้การบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ด้วยหลักการสร้างความสุขผู้สูงอายุ 6 สุข ได้แก่ สุขกายสังขาร สุขสำราญจิต สุขมิตรสัมพันธ์ ชุมชน สุขสร้างกุศลสาธารณะ สุขสปีปายะเหมาะสม และ สุขอุดมศีลธรรม

พุทธพลังขราสุข จึงเป็นรูปแบบที่ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ สามารถมีความสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ อีกทั้งยังเสริมสร้างพลัง ความสุข และพัฒนาศีลธรรมเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความหมาย

คำสำคัญ : พุทธบูรณาการ, พุทธพลัง, โรงเรียนผู้สูงอายุ

Abstract

This research article contains to : 1. Study the enhancement of elderly empowerment based on Buddhist principles. 2. Present Buddhist Power for Elderly Happiness : The Buddhist Integrated Model to Enhancement of Elderly Empowerment for the Elderly Schools. This research is a qualitative multiple case study utilizing documentary research, participant observation, in-depth interviews, and focus group discussions. Data was collected from purposively selected informants and analyzed by synthesizing issues according to the objectives. Findings include:

1) Enhancement of Elderly Empowerment: This is achieved by applying Buddhist principles in conjunction with the World Health Organization’s empowerment principles. This includes: - Health empowerment through âyussa-dhamma: things conducive to long life and Tilakkhana or the Three Characteristics principles. - Participation empowerment through Sangahavatthu: bases of social solidarity and Sàraniyadhamma: states of conciliation principles. - Security empowerment through Sappāya or : beneficial or advantageous conditions and Pañcasīla or the Five Precepts.

2) Buddhist Power for Elderly Happiness: The Buddhist Integrated Model to Enhancement of Elderly Empowerment for the Elderly Schools in Chiang Mai Province to create six types of happiness for the elderly, encompassing: - Physical well-being - Mental well-being - Community well-being - Public well-being - Environmental well-being and - Moral well-being.

Buddhist Power for Elderly Happiness, this model promotes holistic well-being, both physically and mentally, and Elderly Empowerment for seniors. Additionally, it fosters happiness and moral development, enabling meaningful coexistence within society.

Keywords : Buddhist Integrated , Active Aging , Elderly Schools

บทนำ

นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 21 ทัวโลกเผชิญกับปัญหาประชากรผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว..อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุขทำให้คนมีอายุยืนขึ้น ในขณะที่ประชากรโลกกำลังเพิ่มช้าลง จำนวนและสัดส่วนของประชากรผู้สูงอายุกลับเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว สำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2566 พบว่า ประเทศไทย เป็นอีกประเทศหนึ่งที่มีจำนวนผู้สูงวัยเพิ่มมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2566 ประเทศไทย มีประชากรผู้สูงอายุที่มีอายุเกิน 60 ปีทั้งสิ้น รวม 13.64 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 19.5 ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2567 : 2) โดยคาดว่าจำนวนประชากรสูงอายุ จะเพิ่มเป็น 20.42 ล้านคนในปี 2583 ซึ่งสถานการณ์นี้จะทำให้ประเทศไทย ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุเต็มตัว สถานการณ์สังคมสูงวัยเริ่มกลายเป็นประเด็นที่สำคัญของสังคมไทย เนื่องจากประเทศไทยกำลังจะก้าวเข้าสู่สังคมสูงอายุอย่างเต็มที่ (Super aged society) คือ มีประชากรสูงอายุ 1 ใน 4 ของประชากรทั้งประเทศภายในปี 2575 ดังนั้น เพื่อให้การก้าวสู่สังคมสูงวัยอย่างสง่างามและมีศักยภาพ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเตรียมการรองรับเพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี (Dignity) มีส่วนร่วม (Participation) และได้รับการดูแล (Care) อย่างเหมาะสมที่เรียกว่า “พหุพลัง” (สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม, 2560 : คำนำ) แนวคิดทฤษฎีพหุพลังประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ

1) สุขภาพ (Health) หมายถึง ภาวะที่สมบูรณ์ การป้องกันและลดปัจจัยเสี่ยงของการเกิดโรค 2) การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การมีส่วนร่วมภายในครอบครัวชุมชนและสังคม ซึ่งจะช่วยให้ผู้สูงอายุได้ทำคุณประโยชน์ต่อตนเองผู้อื่นและส่วนรวม 3) การมีหลักประกันความมั่นคง (Security) หมายถึง การมีหลักประกัน ความมั่นคงปลอดภัย ทั้ง ทางด้านร่างกาย สังคม การเงิน การเข้าถึงบริการที่จำเป็น การมีผู้ดูแลที่เหมาะสม (ดวงเดือน รัตนมงคลกุล และคณะ, 2558 : 48 - 60) อันจะนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพลุดพลัง (Active Aging) นำไปสู่การสร้างสังคมผู้สูงอายุไทยที่มีพลุดพลัง (Thai Active Aging Society) อันจะเป็นแนวทางการแก้ปัญหาการมีกลุ่มประชากรผู้สูงอายุเพิ่มอย่างมีคุณภาพ และเป็นแนวทางให้ผู้คนตระหนักในคุณค่าของคนผู้สูงวัย รวมทั้งเกิดประโยชน์ต่อชาติทั้งทางเศรษฐกิจสังคมได้อีกด้วย โดยถือ ว่าแนวทางการพัฒนาผู้สูงอายุที่มีศักยภาพ ผู้เป็นพลังอย่างแท้จริงที่จะเป็นแนวทางสนับสนุนระดับนานาชาติให้ผู้สูงอายุมีศักยภาพที่เหมาะสม มีสุขภาพดี (Health) มีส่วนร่วม (Participation) และมีหลักประกันมั่นคงปลอดภัย (Security) เชื่อมโยงกันอย่างยั่งยืนตามกรอบเป้าหมายสูงสุดการพัฒนาผู้สูงอายุขององค์การอนามัยโลก (ฐานญา สมภู, 2560 : 10)

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งที่สำคัญกับการดูแลผู้สูงอายุ หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาสอนให้มนุษย์รู้จักพัฒนาชีวิต เพื่อพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง มีชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพ มีความสุขที่แท้จริง หลักคำสอนในพระพุทธศาสนาเป็นแหล่งความรู้ที่บันทึกข้อค้นพบเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ การเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป คือ พุทธธรรม อันเป็นธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงอาศัยความวิริยะอุตสาหะได้ค้นพบความจริงสูงสุดเกี่ยวกับกฎและความเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ พุทธธรรมจึงเป็นศาสตร์ที่ศึกษาธรรมชาติของมนุษย์ ตั้งแต่เกิดจนถึงวัยชรา ผู้สูงอายุเป็นวัยแห่งความเสื่อมถอย สังคมไทยมีผู้นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ ในพระพุทธศาสนามีหลักธรรมคำสอนที่ถือได้ว่าเป็นปรัชญาในการดำเนินชีวิต จึงทำให้เกิดปรัชญาในการดูแลผู้สูงอายุได้ (สมบูรณ์ วัฒนะ, 2561 : 13 - 31) แนวคิดทางพุทธศาสนาได้กล่าวถึงองค์ประกอบในการดำเนินชีวิตของคนทุกวัยที่มีองค์รวม 3 ด้านมีชื่อว่าไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา องค์รวมทั้ง 3 ด้าน สามารถนำมาพัฒนาภาวนา 4 ประกอบด้วย กายภาวนา คือ การดูแลตนเองด้วยกายภาพ ศีลภาวนา คือ การดูแลตนเองด้านสัมพันธภาพกับผู้อื่น จิตภาวนา คือ การดูแลสภาวะจิตใจตนเอง และปัญญาภาวนา คือ การพิจารณาทุกสิ่งอย่างรอบครบ บุคคลที่ปฏิบัติตามหลักภาวนา 4 ย่อมส่งผลให้มีความสุขตามมา เพราะเป็นการดูแลสุขภาพองค์

รวมอย่างแท้จริง (พระสุนทรกิตติคุณ, 2559 : 12 - 25)

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบพุทธบูรณาการเพื่อเสริมสร้างพหุพลัง สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งปัจจุบันมีการจัดตั้งโรงเรียนผู้สูงอายุในชุมชนต่าง ๆ เพื่อเป็นสถานที่จัดกิจกรรมให้ความรู้ สร้างอาชีพ นันทนาการ ดูแลสุขภาพให้แก่ผู้สูงอายุ โดยพิจารณาคัดเลือกโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่ที่จัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพที่เป็นต้นแบบที่ดีในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ..เป็นกลุ่มตัวอย่างจำนวน 3 แห่ง เพื่อถอดรูปแบบและนำองค์ความรู้ที่ได้มาบูรณาการกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนา เกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่เพื่อเผยแพร่แก่โรงเรียนผู้สูงอายุ ตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปเป็นแนวทางในการประยุกต์ใช้ในชีวิต เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุให้มีพหุพลัง เป็นผู้สูงวัยที่มีศักยภาพ เป็นบุญนียบุคคลของชุมชน เพียบพร้อมด้วยวิวุฒิ คุณวุฒิ คุณธรรม เพื่อรองรับสังคมสูงวัยที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเสริมสร้างพหุพลังแก่ผู้สูงอายุตามแนวทางพระพุทธศาสนา
2. นำเสนอ “พุทธพลังขราสุข” รูปแบบพุทธบูรณาการเสริมสร้างพหุพลัง สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบพหุกรณีศึกษา (Multiple case studies) โดยมีระเบียบวิธีและขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1. ศึกษาการเสริมสร้างพหุพลังแก่ผู้สูงอายุตามแนวทางของพระพุทธศาสนาโดยใช้การศึกษาจากเอกสาร ชั้นปฐมภูมิ จากคัมภีร์พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชั้นทุติยภูมิ จากหนังสือ ตำรา เอกสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุกลุ่มเป้าหมาย ใช้วิธีการศึกษา 2 ลักษณะ คือ การลงพื้นที่เพื่อสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก

ขั้นตอนที่ 3 นำเสนอ “พุทธพลังขราสุข” รูปแบบพุทธบูรณาการเสริมสร้าง

พหุพลัง สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่ โดยสังเกตการจัดกิจกรรมเชิงพุทธบูรณาการของโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเชียงใหม่ และ การสนทนากลุ่ม ร่วมกับวิธีสืบค้นเก็บข้อมูลเชิงเอกสาร

กลุ่มตัวอย่างการวิจัยและพื้นที่ในการวิจัย ผู้วิจัยได้คัดเลือกผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโรงเรียนผู้สูงอายุ โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ผู้นักวิชาการด้านผู้สูงอายุ, นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา, คณะกรรมการโรงเรียนผู้สูงอายุ, ชมรมผู้สูงอายุในชุมชน, เจ้าหน้าที่กองสาธารณสุข โดยผู้วิจัยเลือกโรงเรียนผู้สูงอายุในจังหวัดเชียงใหม่ ที่มีผลการดำเนินงานประสบความสำเร็จ ได้รับรางวัลในระดับจังหวัด ระดับประเทศ เป็นต้นแบบในการเสริมสร้างพหุพลังแก่ผู้สูงอายุ สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในการวิจัย จำนวน 3 แห่ง คือ

1. โรงเรียนชวบาลลุดุฒิวิทยาลัย ตำบลเชิงดอย อำเภอดอยสะเก็ด
2. โรงเรียนปงฉิมวัยสร้างสุข ตำบลสันนาเม็ง อำเภอสันทราย
3. โรงเรียนฮอมสุข ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบการสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์การวิจัย และ แนวทางการสนทนากลุ่ม โดยการสร้างเครื่องมือวิจัยทั้ง 3 ประเภทเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา และด้านผู้สูงอายุ เพื่อความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ก่อนนำไปใช้

การวิเคราะห์ข้อมูล ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Thematic Analysis) โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเรียบเรียงให้เป็นระเบียบ พร้อมทั้งจะนำไปวิเคราะห์โดยการให้ความหมายแก่ข้อมูล และนำมาตีความสร้างข้อสรุปที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ เพื่อนำข้อสรุปนั้นมาตรวจสอบและยืนยันความถูกต้อง เชื่อถือได้แล้วสรุปรวบรวมให้ได้องค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

การพิทักษ์สิทธิของผู้ให้ข้อมูล การดำเนินการวิจัยครั้งนี้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ตามหนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มจร. เลขที่ ว.45/2567 เมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2567 ผู้วิจัยแจ้งวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินงานให้ผู้ให้ข้อมูลรับทราบโดยเน้นความสนใจในการร่วมโครงการ โดยที่ข้อมูลของผู้ให้ข้อมูลจะถูกเก็บเป็นความลับและทำลายทิ้งเมื่อเสร็จสิ้นโครงการอย่างน้อย 2 ปี ผลการวิจัยนำเสนอเป็นภาพรวมเท่านั้น

ผลการวิจัย

นำเสนอตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย พบว่า

1. การเสริมสร้างพัฒนาพลังแก่ผู้สูงอายุตามแนวทางของพระพุทธศาสนา โดยใช้หลักธรรมเพื่อเสริมสร้างพัฒนาพลังแก่ผู้สูงอายุ ตามกรอบของ WHO โดยใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบ เพื่อให้มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด เพื่อให้เข้าสู่พระนิพพาน หลักพุทธธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นหลักธรรมที่ให้บุคคลได้ศึกษานำไปปฏิบัติเพื่อให้ใช้ในการแก้ไขปัญหาได้อย่างถูกต้องและมีแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขในทุกช่วงวัย ดังนี้

1.1 การเสริมสร้างพัฒนาพลังผู้สูงอายุ ด้านสุขภาพ โดยใช้หลักธรรมได้แก่

หลักไตรลักษณ์ 3 ไตรลักษณ์ หรือ สามัญลักษณ์ ในฐานะเป็นลักษณะร่วมที่มีแก่สิ่งทั้งหลายเป็นสามัญเหมือนกัน คือ ทุกอย่างที่เป็นสังขต เป็นสังขารล้วนไม่เที่ยง คงทนมิได้ เสมอเหมือนกันหมด ทุกอย่างเป็นธรรมไม่ว่าสังขตธรรม คือ สังขาร อสังขตธรรม คือ วิสังขาร ก็ล้วนมิใช่ตัวตน ไม่เป็นอัตตา เสมอกันทั้งสิ้น ประกอบด้วย 1) อนิจจัง สังขารทั้งปวง ไม่เที่ยง 2) ทุกขัง สังขารทั้งปวง เป็นทุกข์ 3) อนัตตาธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา ไม่ใช่ตัวตน ให้ผู้สูงอายุรู้จักพิจารณาร่างกายและสิ่งที่เกิดขึ้นว่าเป็นธรรมชาติ ไม่มีตัวตน ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เกิดขึ้นแล้วดับไป เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ ทำจิตใจให้เบิกบาน ไม่ยึดติดในการปรุงแต่งทั้งหลาย อันจะก่อให้เกิดความทุกข์ทำให้เกิดปัญหาทั้งต่อตนเองและลูกหลานคนใกล้ชิด ผู้สูงอายุควรทำจิตใจให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียวเมื่อเกิดสภาวะที่เปลี่ยนแปลง ยอมรับกับความทุกข์ที่เกิดขึ้นโดยยึดตามหลักไตรลักษณ์ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีอายุยืน มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี อยู่ในช่วงปัจฉิมวัยได้อย่างมีความสุข

หลักอายุสสธรรม 5 หลักอายุสสธรรมนำมาประยุกต์ใช้เพื่อส่งเสริมสุขภาพ ด้านร่างกายทั้งภายนอกและภายใน คือกายและใจของผู้สูงอายุ ฝึกให้เป็นอุปนิสัยในการปฏิบัติชีวิตประจำวันอย่างมีระเบียบวินัยเพื่อประโยชน์ต่อสุขภาพของตนเอง ไม่ให้เกียจคร้านหรือขาดวินัยในตนเอง ดังนี้

(1) สัปปายการี สร้างสัปปายะในสถานที่อยู่อาศัย ผู้สูงอายุควรอยู่ในสถานที่ที่มีสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับการพักอาศัยที่สะอาด ความเป็นระเบียบเรียบร้อยในพื้นที่และอุปกรณ์การใช้สอยถูกสุขลักษณะ สะดวกสบายและปลอดภัย ไม่สกปรกหรือรกรุงรัง ทั้งภายในและภายนอกที่พักอาศัย อากาศถ่ายเทได้สะดวก ไม่อับชื้น แดดส่องไป

ด้วยต้นไม้ ที่ให้ความร่มรื่นช่วยกรองฝุ่นละอองและสารพิษ ให้อากาศสดชื่น ไร้มลพิษ มีความเป็นอยู่อย่างสงบ ปราศจากผู้คนพลุกพล่านสัญจรไปมา อาศัยอยู่อย่างปลอดภัย และไม่ไกลหรือไกลจากชุมชนมากนัก เพื่อสะดวกในการซื้อหาอาหารและปัจจัยเครื่องใช้สอย อยู่ท่ามกลางกัลยาณมิตรที่คอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน สิ่งเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง จิตใจมีความสุขสงบ ช่วยให้มีอายุยืนนาน

(2) **สัปปายะ มัตตัญญู** ผู้สูงอายุควรรู้จักประมาณในความสบาย ทำแต่พอดี พอประมาณในการบริโภคปัจจัยสี่ ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและยารักษาโรค ให้เกิดประโยชน์และคุณค่าต่อสุขภาพ ไม่หลงมัวเมา กินใช้อย่างฟุ่มเฟือย เป็นการทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม เช่น พักอาศัยอยู่ในที่สบาย แล้วไม่ยอมทำอะไรเลย รับประทานอาหารเกินความพอดี จนกลายเป็นคนเกียจคร้าน ละเลยการดูแลสุขภาพที่ดีและอาจนำไปสู่ปัญหาทางสุขภาพทางร่างกายได้ ดังนั้นผู้สูงอายุควรทำอะไร ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันให้เหมาะสมกับวัยของผู้สูงอายุ เช่น การรับประทานอาหารให้พอดีกับความต้องการของร่างกาย เพื่อระบบการย่อยอาหาร การออกกำลังกายให้เหมาะสมกับวัยและสภาพร่างกายของตนไม่ควรหักโหมจนเกินไป อาจก่อให้เกิดการบาดเจ็บ การออกกำลังกายเป็นประจำทุกวัน ช่วยทำให้ร่างกายแข็งแรง สมบูรณ์ ความจำดี คลายเครียดทุกส่วนของร่างกายเต่งตึง หน้าตาผ่องใส หลับสบาย ตื่นขึ้นมากี่สัปดาห์ก็กระปรี้กระเปร่า สร้างภูมิคุ้มกันโรคไม่ให้เกิดการเจ็บป่วยได้ง่าย ช่วยในเรื่องระบบการย่อยสะดวก และเป็นการส่งเสริมสุขภาพครบทั้ง 4 ด้าน คือ ร่างกาย จิตใจ สังคม ปัญญา

(3) **ปณิตโกซี** บริโภคสิ่งที่ย่อยง่าย ผู้สูงอายุควรกินอยู่อย่างเหมาะสม การบริโภคที่ถูกต้องเหมาะสม ได้แก่ การบริโภคอย่างพอดีและเป็นเวลา บริโภคแต่สิ่งที่ เป็นประโยชน์ต่อสุขภาพกายและสุขภาพใจ เช่น การรับประทานอาหารที่เหมาะสมกับวัยผู้สูงอายุ ประเภทอาหารที่ย่อยง่าย จำพวกพืช ผัก ผลไม้ เนื้อปลา หรืออาหารมังสะวิรัติ รับประทานอาหารประมาณ เป็นเวลา ควรรับประทานอาหารให้ครบ ๕ หมู่ ในแต่ละวัน และดื่มน้ำเปล่าอย่างสม่ำเสมอ หลีกเลี่ยงรับประทานอาหารที่ย่อยยาก อันจะส่งผลต่อระบบการย่อย เช่น เนื้อสัตว์ติดมัน อาหารรสจัด หวาน มัน เค็ม อาจทำให้เกิดโรคภัยไข้เจ็บ การนอนหลับพักผ่อนให้เพียงพอกับวัย ควรปฏิบัติกิจวัตรประจำวันให้เป็นเวลา ดื่มน้ำ สิ่งที่ทำให้โทษต่อร่างกาย เช่น เหล้า บุหรี่ ของมีเมาทุกชนิด ไม่ควรรับประทาน ไม่บริโภค เพื่อการเล่น สนุกสนาน เพลิดเพลิน หรือมัวเมา ขาดสติให้รู้จักประมาณในการบริโภค รับประทานอาหารแต่พอดี

(4)..กาลจारी ประพฤติตนให้เหมาะสมในเรื่องของเวลา ผู้สูงอายุควร ประพฤติตนให้เหมาะสมในเรื่องของเวลา ทำให้ถูกเวลา ทำกิจวัตรประจำวันและหน้าที่การงานที่สำคัญต้องเหมาะสมกับวัย ทำงานแต่พอควร ไม่หักโหมเกินไปกำลัง อาจเป็นอันตรายต่อสุขภาพ นอนหลับให้เพียงพอ ออกกำลังกายแต่พอดีเหมาะสมกับวัย รับประทานอาหารให้ตรงเวลา รวมทั้งควรรับการตรวจสุขภาพประจำปีทุกปี เพื่อเมื่อเกิดโรคจะได้รักษาให้ทัน่วงที มิให้ประมาท ต้องรู้เท่าทันกับความเจ็บป่วย หาวิธีบำบัดที่ถูกต้องกับปัญหาสุขภาพของตน ทำให้เรารู้ว่า ควรปฏิบัติตนอย่างไร รับประทานอาหารประเภทไหน ที่ส่งผลดีต่อสุขภาพความเจ็บจะได้ทุเลาและหายขาด

(5) พรหมจारी รักษาพรหมจรรย์ตามควร คือ หมั่นฝึกฝนปฏิบัติธรรม เพื่อเกื้อกูลแก่การมีสุขภาพดีและการมีอายุยืน รักษาศีล 5 มีความเมตตา กรุณา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ทำสมาธิให้จิตใจสงบ ปล่อยว้างกับปัญหาที่รุมเร้าก่อให้เกิดปัญญา คิดดี ทำดี การมีสุขภาพจิตดี สามารถปรับตัวและยอมรับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับตนเองได้ดี ไม่มี ความเครียดของจิตใจ มีอารมณ์แจ่มในดี ควบคุมอารมณ์ได้ดี มีสติอยู่เสมอ ในทางพระพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีโรคทางกายเกิดขึ้น ก็สามารถพัฒนาจิตใจไว้ได้ เพราะให้ความสำคัญด้านจิตใจเป็นพิเศษ

1.2 การเสริมสร้างพัฒนาหลังผู้สูงอายุ ด้านการมีส่วนร่วม โดยใช้หลักธรรม ได้แก่

หลักสังคหัตถ์ 4

(1)..ทาน การให้ คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือกัน ด้วยสิ่งของตลอดถึงให้ความรู้และแนะนำสั่งสอน การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ มีพัฒนาการด้านการมีส่วนร่วม โดยการใช้หลักของการให้ทานซึ่งการให้ในทางพระพุทธศาสนามี 2 อย่าง คือ ให้วัตถุสิ่งของ และการให้ด้วยศิลปวิทยา ความรู้ต่าง ๆ โดยเฉพาะการให้ข้อคิด คติเตือนใจแก่คนรุ่นหลัง ให้รับผิดชอบชั่วดี ถือเป็น วิทยาทานที่ได้บุญมากที่สุด เพราะผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ผ่านเรื่องราวและมีประสบการณ์มากมาย ซึ่งการให้ยังเป็นการพัฒนาจิตใจให้เกิดความเมตตา มีความสงบ เป็นพื้นฐานของการทำบุญเบื้องต้น เพราะบุญคือสิ่งน่าปรารถนาที่สุดในช่วงบั้นปลายของชีวิต เป็นที่พึงพอใจ ช่วยลดปัญหาความเครียดและความซึมเศร้าเสียได้ ทำให้ผู้สูงอายุมีความสุขจิตใจที่ดี เมื่อสุขภาพจิตดีย่อมส่งผลต่อสุขภาพกายที่ดีด้วย

(2) **ปิยวาจา** วาจาเป็นที่รัก วาจาพูดดีมีน้ำใจ หรือวาจาซาบซึ้งใจ คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ อ่อนหวาน สมานสามัคคี ให้เกิดไมตรีความรักใคร่กัน ถอดถึง คำ แสดงประโยชน์ประกอบด้วยเหตุผลเป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยินดีการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนความรู้ หรือมีการชักชวน ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีสถานที่ในการ แสดงออกทางความคิดเห็น เพราะผู้สูงอายุมักจะมีปัญหาหรือความวิตกกังวลว่าถูกทอดทิ้ง จากลูกหลาน หรือแม้แต่สังคม จากอดีตเป็นผู้ที่สามารถพูดคุยได้ตามปกติ แต่เมื่ออายุที่มากขึ้น จะเริ่มมีความหวาดหวั่น หงุดหงิด เพราะขาดการพูดคุยหรือเอาใจใส่เหมือนอย่างในอดีต จึงส่งผลให้ ผู้สูงอายุเกิดความเครียดและน้อยใจ เป็นต้น โดยเฉพาะลูกหลาน หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรใช้วาจา ไพเราะ สุภาพอ่อนหวานแก่ท่าน

(3) **อรรถจริยา** การประพฤติประโยชน์ คือ ขวนขวายช่วยเหลือกิจการงานสังคม บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ตลอดถึงช่วยเหลือ ปรับปรุง ส่งเสริมในทางจริยธรรม สามารถทำได้ คือ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้มีอาชีพที่สามารถทำเองได้ที่บ้าน โดยหน่วยงานรัฐมีการจัดกิจกรรมเรียนรู้ มีการสอนอาชีพต่าง ๆ เพื่อให้ผู้สูงอายุเลือกทำได้ตามความสามารถของตน และมีค่าตอบแทนจากผลิตภัณฑ์นั้น ๆ เช่น การจัดตั้งรัฐวิสาหกิจชุมชนสำหรับผู้สูงอายุ เป็นต้น การจัดกิจกรรมอื่น ๆ เกี่ยวกับการละเล่นต่าง ๆ ให้แก่ผู้สูงอายุได้มีส่วนในการทำกิจกรรมเพื่อคลายเครียด และยังรู้สึกว่ามีคุณค่าสำคัญต่อผู้อื่น สามารถเข้าสู่สังคมแห่งความเป็นผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งอรรถจริยาสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ การทำตนให้เป็นประโยชน์ และการทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ดังนั้น การสร้างพลพลงผู้สูงอายุด้วยหลักอรรถจริยา เป็นการส่งเสริมในลักษณะอาชีพหรือรูปแบบของกิจกรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกว่าได้ถูกทอดทิ้ง ยังเป็นผู้ที่มีความสำคัญทั้งต่อ ครอบครัวและต่อสังคมประเทศชาติ ยังเป็นบุคคลที่สามารถสร้างประโยชน์ให้กับผู้อื่นได้ และสามารถเข้ากับสังคมได้ แม้ช่วงวัยที่เปลี่ยนไปก็ตาม

(4) **สมานัตตตา** ความมีตนเสมอ คือ ทำตนเสมอต้นเสมอปลาย ปฏิบัติสม่ำเสมอในชนทั้งหลาย และเสมอในสุข ทุกข์ โดยร่วมรับรู้ร่วมแก้ไข ตลอดถึงวางตนเหมาะสมแก่ฐานะการสร้างพลพลงผู้สูงอายุด้านการมีส่วนร่วมด้วยสมานัตตตาสามารถทำได้ คือ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ สามารถดำเนินชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข หน่วยงานรัฐหมั่นให้ความรู้ในเรื่องสุขภาพ การแนะนำในการปฏิบัติตนต่อการเอาใจใส่ตนเอง ตลอดทั้งมีความประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย วางตนได้อย่างพอดี พอเหมาะ

แกว้ย ประพฤติตนให้เป็นที่ยอมรับนับถือ เป็นที่น่ายกย่องแก่บุตรหลาน รวมถึงบุคคลทั่วไป ดังนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุด้วยหลักสมานัตตตา เป็นการปฏิบัติตนต่อผู้อื่นด้วยความสม่ำเสมอ หมั่นรักษาสภาพกาย สุขภาพใจให้มีความเข้มแข็ง เป็นผู้ที่ไม่มีเมตตาต่อบุคคลอื่น รวมถึง หมั่นทำทาน รักษาศีล อย่างสม่ำเสมอ เพราะบุญคือสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และเป็นแบบอย่างที่ดี ให้กับบุตรหลานและบุคคลอื่นได้ปฏิบัติตาม

หลักสารณียธรรม 6

(1)..เมตตาการุณยธรรม..คือ..การทำความดีต่อกัน..ช่วยเหลือกิจธุระของหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ มีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักสัมาคารวะ เคารพนับถือกัน ไม่เบียดเบียนหรือรังแกกัน ไม่ทำร้ายกัน ให้ได้รับความทุกข์เขวทนา ทำแต่สิ่งที่ถูกต้องต่อกันอยู่ตลอดเวลาทั้งต่อหน้าและลับหลัง ผู้สูงอายุพึงตั้งตนให้เป็นผู้มีเมตตาทางกายแก่บุคคลในครอบครัว และคนในชุมชนสังคม เป็นผู้ทรงความรู้ศิลปวิทยา ช่วยเหลือกิจการในครอบครัวในสังคมตามกำลัง ย่อมจะทำให้เป็นที่รักแก่ลูกหลานและบุคคลทั่วไป

(2)..เมตตาวาจกธรรม..คือ..การพูดแต่สิ่งที่ดีงาม..พูดกันด้วยความรัก ความปรารถนาดี ช่วยบอกแจ้งในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ให้กำลังใจกันและกัน ในยามที่มีใครต้องพบกับความทุกข์ความผิดหวัง ความเศร้าหมองต่าง ๆ คำสั่งสอน คำแนะนำ ตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทางคำพูด ไม่นินทาว่าร้ายให้กันและกัน ผู้สูงอายุจึงควรเป็นผู้ที่มีวาจาสุภาพ ไม่ขี้บ่น ไม่ดูด่าว่ากล่าวด้วยถ้อยคำรุนแรง คอยให้ข้อแนะนำอันเป็นประโยชน์แก่สมาชิกในครอบครัว ตลอดถึงคนในชุมชนสังคม ทำตนให้เป็นวิทยากร เพื่อมอบวิทยาทานให้แก่ชนรุ่นหลัง

(3)..เมตตาโมกขธรรม คือ การตั้งจิตปรารถนาดี การคิดดี การทำแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี ความหวังดี รักและเมตตาต่อกัน คิดในสิ่งที่สร้างสรรค์ ไม่อิจฉาริษยา ไม่คิดอคติ ไม่พยายาบาท ไม่โกรธแค้นเคืองกัน รู้จักให้ออกาส ให้อภัยต่อกันและกัน มีจิตเป็นกุศลเจตนา ผู้สูงอายุควรเป็นผู้ที่เปี่ยมด้วยกุศลจิต ไม่พยายาบาท อิจฉา ทำจิตให้ผ่องใส คิดมองโลกในแง่บวก ตั้งความปรารถนาดีต่อสมาชิกในครอบครัว และคนในชุมชนสังคม

(4)..สาธารณโภคี..คือ..การรู้จักแบ่งปันผลประโยชน์กันด้วยความยุติธรรม เมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อย ก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ไม่เอารัดเอาเปรียบ นำมาแบ่งปัน เอื้อเฟื้อแก่กันและกันอยู่เสมอ ผู้สูง

อายุพึงเป็นผู้เสียสละ แบ่งปัน ไม่ตระหนี่ถี่เหนียว ไม่เห็นแก่ตัว เมื่อได้สิ่งใดมาก็แบ่งให้ลูกหลานโดยไม่ถือคติ ไม่ลำเอียง ย่อมเป็นที่รักของสมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคี ไม่แตกแยก

(5) **ศีลสามัญญตา** คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับหรือวินัยต่าง ๆ อย่างเดียวกัน เคารพในสิทธิเสรีภาพของบุคคล ไม่ก้าวร้าวหน้าที่กัน ไม่ทำตนให้เป็นที่ยังเกียจของหมู่คณะ ผู้สูงอายุประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี เป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลาน ไม่ทำตนให้เกิดความเสียหาย รักษาซึ่งจารีตประเพณีของชุมชนสังคม

(6) **ทัญญูสามัญญตา** คือ ความเห็นเป็นอย่างเดียวกัน คิดในสิ่งที่ตรงกัน ปรับมุมมองที่ตรงกัน รู้จักแสวงหาจุดร่วมและจุดต่างของกันและกัน ไม่ยึดถือความคิดของตนเองเป็นใหญ่ รู้จักยอมรับฟังความเห็นของคนอื่นอยู่เสมอ ผู้สูงอายุพึงเป็นผู้ที่มีความเห็นในทางที่ถูกต้อง เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ไม่ใช้อารมณ์เหนือเหตุผล มีหลักประชาธิปไตย ยอมรับความแตกต่าง วางตนให้เป็นที่น่าเคารพของสมาชิกในครอบครัว ชุมชนสังคม

1.3 การเสริมสร้างพัฒนาหลังผู้สูงอายุ ด้านหลักประกันมั่นคงปลอดภัย โดยใช้หลักธรรม ได้แก่

หลักสัปปายะ.4...สัปปายะสำหรับผู้สูงอายุในพระพุทธศาสนา หมายความว่า สิ่งที่เหมาะสม เป็นภาวะที่สบาย สภาพที่เอื้อ สภาวะที่เกื้อหนุน สถานที่หรือบุคคลซึ่งเป็นที่สบาย เหมาะกัน เกื้อกูลกัน หรือเอื้ออำนวย สำหรับผู้สูงวัย ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินชีวิต

(1) **อาวาสสัปปายะ** ได้แก่ สภาพแวดล้อม ถิ่นที่อยู่อาศัย หรือธรรมชาติแวดล้อมเป็นที่สบาย สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติเป็นที่สบายนั้น ช่วยให้ร่างกายสดชื่นรื่นเริง ไม่มีพิษไม่มีภัยต่อชีวิต ทำให้ร่างกายรู้สึก ปลอดภัยโปร่งโล่งสบาย และรู้สึกถึงการผ่อนคลาย เป็นการเตรียมสภาพร่างกายให้พร้อม เป็นการพัฒนา ร่างกาย ซึ่งเป็นที่ประชุมแห่งช่องทางรับรู้ติดต่อสื่อสารกับโลกหรือสิ่งแวดล้อมคือระบบแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย คือ ตา หู จมูก ลิ้น และกายสัมผัส ด้วยอินทรีย์สังวร โดยรับรู้ติดต่อสื่อสารอย่างมีสติ ที่อยู่อาศัยเป็นหนึ่งในปัจจัย 4 (เครื่องนุ่งห่ม อาหาร ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค) จัดเป็นปัจจัยหนึ่งที่ขาดไม่ได้สำหรับการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุที่อยู่อาศัยย่อมส่งผลเกื้อกูลให้เกิดพลังการพัฒนาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ

(2)..อาหารสัปปายะ...ผู้สูงอายุต้องมีอาหารที่เพียงพอต่อการบำรุงร่างกาย ช่วยฟื้นฟู และซ่อมแซมส่วนที่สึกหรบของร่างกาย ให้หาย จากการป่วยได้ คือ เมื่อรับประทานถูกต้อง ก็จะกลายเป็นยาบำรุงร่างกายให้เกิดความแข็งแรง และช่วยหาย จากอาการโรคภัยไข้เจ็บ อาหารที่เหมาะสมกับผู้สูงวัย ควรจะเป็นอาหารที่ถูกสุขลักษณะ มีอาหารไม่เพียงพอ หรือรับประทานอาหารไม่ถูกสุขลักษณะจะทำให้เกิดความไม่สบาย ทำให้เกิดความเจ็บไข้ขึ้นได้ และอาหารที่ ถูกสุขลักษณะนั้น ไม่จำเป็นต้องมีราคาแพงเสมอไป ควรเป็นอาหารที่ไม่หนักเกินไป เป็นอาหารที่ย่อยง่าย ให้ประโยชน์แก่ร่างกาย ไม่มีสิ่งทำให้เกิดเป็นพิษแก่ร่างกาย และไม่ควรรับประทานมากเกินไปด้วยหรือรับประทานแล้ว ไม่เกิดความทุกข์เวทนาทางร่างกาย ไม่กระสับกระส่าย ไม่ทำให้ร่างกายเหนื่อยอ่อน

(3) บุคคลสัปปายะ หมายถึง บุคคลผู้ที่เป็นกัลยาณมิตรที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ญาติพี่น้อง ครอบครัว ลูกหลาน หรือเพื่อน ถูกอหยาศัยผู้ที่คอยให้ความช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ผู้ที่อยู่ด้วยกันมีนิสัย ความประพฤติเรียบร้อย แนะนำในทางที่ดี มีศีลบริสุทธิ์ อันเป็นไปเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ในพระพุทธศาสนาจึงให้แสวงหากัลยาณมิตร มีความเหมาะสมประกอบด้วยความเป็น กัลยาณมิตร เป็นคนดี มีศีลธรรม ทั้งมีความรู้คู่คุณธรรมด้วยเช่นกัน

(4) ธรรมสัปปายะ ได้แก่ การพูดคุยที่เหมาะสม คำพูดที่สบาย ถ้อยคำที่ได้ยินเป็นถ้อยคำที่มีแต่ ประโยชน์ มีสาระ มีคติเป็นไปในทางชุตเกลากิเลส เป็นถ้อยคำที่ประกอบไปด้วยธรรมและเป็นถ้อยคำที่ไม่ก่อให้เกิดความเข้าใจผิด เกิดความสงสัยต่าง ๆ โดยไม่จำเป็น ควรพูดแต่พอประมาณ

หลักเบญจศีล เบญจธรรม

ศีลข้อที่ 1 ปาณาติปาต เวรมณี การละเว้นจากฆ่าหรือทำร้ายสิ่งมีชีวิต ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรม ลด ละ เลิก การทำลายความสุขของสัตว์ที่เกิดจากการสังเวยสังเวย เปียดเบียนที่อยู่อาศัย กักขังสัตว์และควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้ทำกิจกรรม การช่วย สงเคราะห์สัตว์ที่อดอยาก ไร้เจ้าของ ซึ่งการงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ เพราะเป็นข้อปฏิบัติเพื่อความสงบสุข ป้องกันการเบียดเบียนชีวิตและความหวาดระแวงระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และมนุษย์กับสัตว์

ศีลข้อที่ 2 อทินนาทานา เวรมณี การงดเว้นจากการลักทรัพย์ ได้แก่ ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความเคารพในสิทธิและทรัพย์สินของผู้อื่น ควรสอนเปรียบเทียบ

วิถีชีวิตของคนทำอาชีพไม่สุจริตและคนทำอาชีพสุจริต ควรส่งเสริมให้ลดละเลิกการเอา
 ไรต์เอาเปรียบผู้อื่นทั้งด้านทรัพย์สิน และโอกาสในการทำงาน ควรส่งเสริมให้ลดละเลิกการ
 ฉ้อโกง เปียดเบียนทรัพย์สินทั้งสังหาริมทรัพย์และอสังหาริมทรัพย์ของผู้อื่น

ศีลข้อที่ 3 กาเมสุมิจฉาจารา เวมณี การงดเว้นจากการประพฤติด
 ผิดในทางประเวณี ได้แก่ ควรจัดกิจกรรม เพื่อให้ผู้สูงอายุมีการสำรวมในกามคุณ โดย
 ให้ฟังธรรมะ ทำใจให้สงบ ควรส่งเสริมให้ได้ทำกิจกรรมร่วมกับครอบครัว เพื่อจะได้ไม่
 ประพฤตินอกใจสามีภรรยาตัวเอง..โดยมูลเหตุที่ทำให้เกิดพฤติกรรมทางเพศที่ผิดศีลข้อ
 กาเมสุมิจฉาจารานั้น มาจากองค์ประกอบภายใน คือ กิเลสตัณหาที่ฝังแน่นอยู่ในจิตใจ
 เรียกว่า กิเลสกาม และองค์ประกอบภายนอก คือ สิ่งแวดล้อม คือตัวบุคคล โอกาสที่เอื้อ
 อำนาจ ค่านิยม เรียกว่า วัตถุกาม

ศีลข้อที่ 4 มุสาวทา เวมณี การงดเว้นจากการพูดเท็จ ได้แก่ ควร
 ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุ หมั่นฝึกสติก่อนพูดอยู่เสมอ ควรอบรมชี้ให้เห็นถึงโทษและประโยชน์
 จากการใช้คำพูด..ควรให้ได้ทำกิจกรรมส่งเสริมการพูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์มีสาระต่อ
 ส่วนรวม ควรส่งเสริมให้ได้รับการฝึกทักษะการพูดที่ดีมีสาระและอ่อนหวานต่อผู้อื่น ควร
 จัดกิจกรรมรณรงค์การพูดสุภาพ และอ่อนหวาน คำจริง คำสัตย์ควร เปรียบเทียบให้ได้
 เห็นถึงความเหมือนกันของคนบ้ากับคนที่ชอบพูดเพ้อเจ้อ..ไม่กระทำสิ่งที่เป็นวัชกรรม
 คือ ทำความชั่วทางวาจา เป็นการทำลายความน่าเชื่อถือของตัวเอง ทำลายผู้อื่น ทำลาย
 สังคม ทำลายเศรษฐกิจ ทำลายชาติ

ศีลข้อที่ 5 สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวมณี การงดเว้นจากการ
 ดื่มสุราเมรัย ได้แก่ ควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีความตระหนักว่าสุราเมรัยเป็นสิ่งที่นำชีวิตไป
 สู่ความหายนะ ควรส่งเสริมให้รับรู้โทษและภัยพิบัติที่เกิดขึ้นจากการเสพสุรา จัดกิจกรรม
 ส่งเสริมการทำประโยชน์ เช่น ควรชี้ให้เห็นโทษของยาเสพติด คือ ทำให้มีเงินมา ขาดสติ
 และมีความผิดทางกฎหมาย เกิดอุบัติเหตุต่าง ๆ เช่น เมาแล้วขับเกิดรถชนกันทำให้มีคน
 ตาย หรือพิการ ควรใช้สื่อภาพและวิดีโอฉาย ให้ผู้สูงอายุได้ชมถึงอาการของผู้ติดยาเสพ
 ติด ซึ่งมีผลกระทบแก่สังคมไทยโดยรวม คือ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเปียดเบียนคนที่อยู่
 ร่วมกันในสังคมและด้านตัวเอง ทำให้เสื่อมเสียเกียรติยศ เสยสุขภาพ เป็นโทษทางธรรมที่
 ให้ผลในชาติหน้าเป็นกรรมที่ให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป

ส่วนเบญจธรรมหรือเบญจกัลยาณธรรม หมายถึง ธรรมอันดีห้าประการ คือ

กับเบญจศีล เป็นธรรมเกื้อกูลแก่การรักษาเบญจศีล ผู้สูงอายุที่รักษาเบญจศีลควรมีไว้ประจำใจของตนเอง ได้แก่ 1. เมตตากรุณา 2. สัมมาอาชีวะ การประกอบอาชีพสุจริต 3. กามสังวร สังวรในกาม 4. สัจจะ ความมีสัจจะ และ 5. สติสัมปชัญญะ ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนที่รู้จักยั้งคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรถ้า เบญจธรรมจึงเป็นการรักษาเจตนาที่จะควบคุมกายและวาจาให้เป็นปกติ คือ ไม่ทำบาป โดยการละเว้น 5 ประการ คือละเว้นจากการฆ่าสัตว์ ละเว้นจากการลักขโมย ละเว้นจากการประพฤติดินในกาม ละเว้นจากการพูดปด ละเว้นจากการเสพสุรา

2. นำเสนอ “พุทธพลังขราสุข” : รูปแบบพุทธบูรณาการเสริมสร้างพัฒนาพลัง สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การเสริมสร้างพัฒนาพลัง สามารถบูรณาการตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างพัฒนาพลังผู้สูงอายุ แบ่งออกตามหลักพัฒนาพลัง 3 ด้าน ด้วยหลักการสร้างความสุขผู้สูงอายุ 6 สุข ดังนี้

2.1 พุทธบูรณาการเสริมสร้างพัฒนาพลังผู้สูงอายุ ด้านสุขภาพ

(1) สุขกายสังขาร โดยใช้หลักอายุสธรรม 5 เป็นธรรมที่เกื้อกูลแก่อายุหรือธรรมที่ส่งเสริมสุขภาพ, ธรรมที่ช่วยให้อายุยืน เป็นหลักการปฏิบัติเชิงพุทธ เพื่อสร้างความประพฤติหรือ ปฏิบัติต่อสุขภาพให้ถูกต้องให้มีความสุขทั้งทางกาย พิจารณาบริโภคปัจจัย ด้วยสติปัญญา อย่างมีเหตุมีผล มีจุดหมาย รู้คุณค่าของปัจจัย ไม่บริโภคด้วยความเป็นทาสกิเลสตัณหา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ให้ดีขึ้นจากสภาพปัญหาการเปลี่ยนแปลงในวัยผู้สูงอายุ เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพ โรงเรียนผู้สูงอายุจัดให้มีการตรวจสุขภาพร่างกายให้แก่ผู้สูงอายุก่อนจะเริ่มการเรียนการสอนในทุกครั้ง

(2) สุขสำราญจิต โดยใช้หลักไตรลักษณ์ 3 ประกอบด้วยหลักอนิจจัง ความไม่เที่ยง ทุกขัง ความเป็นทุกข์ และอนัตตา ความไม่มีตัวตน การเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุ จึงต้องใช้หลักไตรลักษณ์ คือ จะต้องให้ผู้สูงอายุรู้จักพิจารณาร่างกายและสิ่งที่เกิดขึ้นว่าเป็นธรรมชาติ ไม่มีตัวตน ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เกิดขึ้นแล้วดับไป เข้าใจการเปลี่ยนแปลงของร่างกายและจิตใจ ยอมรับในสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งด้านบวกและด้านลบ ทำจิตใจให้เบิกบาน ไม่ยึดติดในการปรุงแต่งทั้งหลาย อันจะก่อให้เกิดความทุกข์ทำให้เกิดปัญหาทั้งต่อตนเองและลูกหลานคนใกล้ชิด ผู้สูงอายุควรทำจิตให้ตั้งมั่นอยู่ในอารมณ์เดียว เมื่อเกิดสภาวะที่เปลี่ยนแปลง ยอมรับกับความทุกข์ที่เกิดขึ้นโดยยึดตามหลักไตรลักษณ์ เพื่อให้ผู้สูงอายุมีอายุยืน มีสุขภาพกาย สุขภาพจิตที่ดี อยู่ในช่วงปัจฉิมวัยได้อย่างมีความสุข

สุข..โดยโรงเรียนผู้สูงอายุฮอมสุขเป็นหนึ่งในตัวอย่างของการสร้างกิจกรรมตั้งแต่การสร้างหลักสูตรเตรียมตัวเป็นผู้สูงอายุ สำหรับผู้สูงอายุที่มีอายุ 50 - 59 ปี เพื่อให้ไม่ประมาทให้ยอมรับในสิ่งที่จะเกิดขึ้นกับตนเอง ให้เรียนรู้ว่าจะเป็นคนที่ต้องเตรียมตัวอย่างไร มีกิจกรรมการเขียนพินัยกรรมชีวิต เมื่อตนเองเสียชีวิตไปแล้วก็ไม่เป็นภาระให้แก่ลูกหลาน

2.2 พุทธบูรณาการเสริมสร้างพัฒนาพลังผู้สูงอายุ ด้านการมีส่วนร่วม

(3) สุขมิตรสัมพันธ์ชุมชน ด้วยหลักสังคหะวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคลและประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี เพื่อให้ผู้สูงอายุได้ยึดเหนี่ยวและนำมาปฏิบัติในระดับสังคม โดยเริ่มตั้งแต่ครอบครัว ทำให้ ลูกหลาน เคารพรัก บำเพ็ญประโยชน์ในชุมชนและประเทศชาติ ทำให้ได้รับการยกย่อง ชุมชนเข้มแข็ง ประเทศชาติรุ่งเรือง เป็นผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่มีความสุข มีคุณค่าและมีศักดิ์ศรี ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุได้จัดการเรียนการสอนเชิงพุทธบูรณาการด้วยหลักสังคหะวัตถุ 4 ทาน ปิยวาจา อตถจริยา สมานัตตา

(4) สุขสร้างกุศลสาธารณะ ด้วยหลักสาราณียธรรม 6 เป็นหลักธรรมที่ช่วยเสริมสร้างพัฒนาพลังแก่ผู้สูงอายุในด้านการมีส่วนร่วม โดยเฉพาะกับครอบครัว ชุมชนและสังคม ซึ่งผู้สูงอายุจำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุด้วยกัน และกับบุคคลอื่น ซึ่งมีการทำกิจกรรมร่วมกันอยู่ตลอดเวลา มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ดังนั้นหากผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น ปัญหาด้านการอยู่ร่วมกันกับคนต่างวัยจะหมดไป หลักสาราณียธรรมเป็นหลักธรรมที่ทำให้ผู้สูงอายุร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข เพราะก่อให้เกิดความสามัคคีช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ช่วยแนะนำตักเตือนสั่งสอนสิ่งที่ดีงาม คิดทำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีความกลมเกลียวกัน จึงนับเป็นหลักธรรมที่ช่วยให้ผู้สูงอายุมีการปฏิบัติตน มีปฏิสัมพันธ์ และมีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุ ได้จัดกิจกรรมตามหลักสาราณียธรรม 6 ประการ

2.3 พุทธบูรณาการเสริมสร้างพัฒนาพลังผู้สูงอายุ ด้านหลักประกันความมั่นคงปลอดภัย

(5) สุขสัปบายะเหมาะสม สัปบายะ คือ สภาวะสบาย สภาพที่เอื้อเกื้อหนุน เหมาะ ช่วยให้มีความเป็นอยู่ดี ทำกิจกรรมหรือดำเนินการ ต่างๆ ได้อย่างผลดี สำหรับผู้สูงวัยให้เหมาะสมหรือมีความสุขสบายมี ความสมดุลที่อยู่อาศัย อยู่ในสภาวะอากาศสิ่งแวดล้อมที่ดี มีอาชีพ มีบุคคลรอบกายที่ดี และมีอาหารรับประทานที่ดี

มีประโยชน์ บ้างต่าง ๆ เป็นการสนับสนุนให้ผู้สูงวัยมีสัปปายะในการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม..ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเชียงใหม่ได้จัดให้มีการเรียนการสอน..รวมทั้งจัดสถานที่เอื้ออำนวยความสะดวกให้แก่ผู้สูงอายุดังที่กล่าวมาทุกประการ

(6) สุขอุดมศีลธรรม ได้แก่ หลักเบญจศีลเบญจธรรม เป็นข้อปฏิบัติสำหรับผู้สูงอายุที่สามารถควบคุมกายและวาจาให้อยู่ในความเรียบร้อยดีงาม การสำรวมและไม่ก้าวล่วงละเมิด ประพฤติผิดทางกาย วาจา ใจ ซึ่งโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเชียงใหม่จะนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนา โดยจะมีการไหว้พระสวดมนต์ สมาทานเบญจศีล เนื้อหาของการแสดงธรรมจะสอดแทรกเรื่องของศีลธรรม การประพฤติตนให้เป็นคนดี เป็นคนแก่ที่มีคุณค่า เป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ลูกหลาน ผู้สูงอายุที่มีเบญจศีลเบญจธรรมจึงเป็นสภาวะของผู้ทรงไว้แห่งความดีหรือเป็นผู้รักษาความดีด้วยการประกอบคุณงามความดี ผู้สูงอายุที่เพียบพร้อมด้วยศีลทั้ง 5 ข้อ ย่อมเป็นบุคคลที่เป็นปูชนียบุคคล เป็นบุคคลต้นแบบให้แก่ลูกหลาน สร้างพหุผลทั้งในด้านความมั่นคงในชีวิต ความปลอดภัยในชีวิต ไม่หลงไปสู่อบายภูมิทั้งปวง “พุทธพลังสร้างสรรค์” โมเดล มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ มีการมีส่วนร่วมทั้งกับสมาชิกในครอบครัว สังคม ชุมชน ทำให้เกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง และทำให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยในการดำเนินชีวิต เป็นผู้สูงอายุที่ทรงคุณค่า เป็นปูชนียบุคคล ควรแก่การเคารพนับถือ เป็นผู้สูงอายุที่มีพหุผล “สูงวัยอย่างมีคุณค่า ชราอย่างมีความสุข”

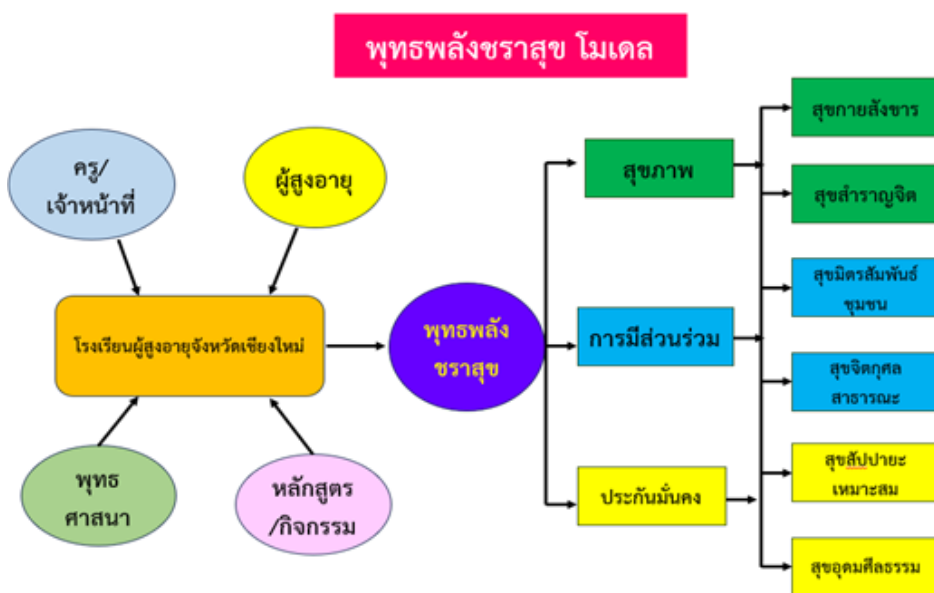
อภิปรายผล

แนวคิดบทบาทสำคัญของโรงเรียนผู้สูงอายุที่เป็นองค์กรภาคประชาชน เพื่อเตรียมพร้อมในการรองรับสังคมสูงวัยของชุมชน ซึ่งได้กล่าวถึงภาวะพหุผลของผู้สูงอายุที่ต้องการให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ รู้สึกมีคุณค่าในตนเองจากการที่ได้มีส่วนร่วมในครอบครัว สังคม ชุมชน เช่นเดียวกับงานวิจัยของพระปลัดวุฒิพงษ์ กิตติวัฒน์ ที่ได้ศึกษาการดูแลสภาวะผู้สูงอายุในโรงเรียนผู้สูงอายุ กล่าวว่าการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาใช้ในการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันออกไปตามแนวคิดของผู้สูงอายุ ส่วนปัญหาที่อยากให้ช่วยแก้ไข คือ ให้ความช่วยเหลือทางด้านงบประมาณ เพราะงบประมาณไม่เพียงพอสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ มีครูทำการสอนที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น ให้มีหลักสูตรผู้สูงอายุที่ได้มาตรฐาน อยากให้มี

พยาบาลเข้ามาช่วยรักษาเพิ่มมากขึ้น ตลอดจนอยากให้พระสงฆ์เข้ามาช่วยพัฒนาจิตใจของผู้สูงอายุ (พระปลัดวุฒิพงษ์ กิตติวณโณ, 2561 : บทคัดย่อ) นอกจากนี้สามารถบูรณาการตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อเสริมสร้างพลังสำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุ จังหวัดเชียงใหม่ และสอดคล้องกับหลัก “พุทธพลัง” ขององค์การอนามัยโลก โดยผู้วิจัยให้ชื่อรูปแบบนี้ว่า “พุทธพลังขราสุขโมเดล” ตามหลักพุทธพลัง 3 ด้าน ด้วยหลักการสร้างความสุขผู้สูงอายุ 6 สุข ที่ผู้วิจัยได้ค้นพบ ประกอบด้วย 1. สุขกายสังขาร 2. สุขสำราญจิต 3. สุขมิตรสัมพันธ์ชุมชน 4. สุขสร้างกุศลสาธารณะ 5. สุขสัปปายะเหมาะสม 6. สุขอุดมศีลธรรม เป็นการนำหลักธรรมมาสอดแทรกการจัดกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นพุทธบูรณาการที่เหมาะสมกับการสร้างให้ผู้สูงอายุมีพุทธพลัง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเชิงพุทธบูรณาการของ พระครูศรีเมธาภรณ์และคณะ ที่ได้ศึกษาการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธบูรณาการสำหรับผู้สูงอายุของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุตามหลักพุทธบูรณาการของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร มี 4 ด้าน คือ 1. ด้านร่างกาย ควรได้รับการดูแลและการป้องกันในด้านสุขภาพร่างกายจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในด้านสุขภาพ 2. ด้านจิตใจ หางานอดิเรกทำเพื่อให้หายจากความเครียด หรือผู้สูงอายุควรอบรมให้ความรู้ในด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่ชาวบ้าน 3. ความสัมพันธ์ต่อสังคม ควรให้รู้จักการอยู่ร่วมกันในสังคมและมีความสุขกับผู้คน ไม่เป็นภาระให้กับผู้อื่น ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่สังคม 4. ด้านสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์ควรจัดให้วัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ รวมพลังของผู้สูงอายุ ส่งเสริมให้ชุมชนดูแลผู้สูงอายุ และอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ (พระครูศรีเมธาภรณ์ และคณะ, 2565 : 252 - 265) และยังสอดคล้องกับศึกษาของพระครูอรุณจริยานุวัตร ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องวัดเพื่อผู้สูงอายุ : รูปแบบการดำเนินกิจกรรมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุในวัดอย่างยั่งยืน พบว่า 1. การดำเนินกิจกรรมในวัดมีแนวคิดเพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาจิตด้วยการปฏิบัติธรรมกรรมฐานและเพื่อให้การศึกษาพระอภิธรรมแก่ผู้สนใจทั่วไป ด้วยกระบวนการดำเนินการภายในวัดเองโดยเจ้าอาวาสและพระวิทยากร 2. รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อผู้สูงอายุในวัดอย่างยั่งยืนด้วยหลักสัปปายะ 7 เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ โดยมีอิริยปถสัปปายะ และบุคคลสัปปายะ เป็นเงื่อนไขหลัก ในการดำเนินกิจกรรมที่เหมาะสมกับความต้องการของผู้สูงอายุที่จะสร้างความยั่งยืนได้ 3. ได้คู่มือการจัดกิจกรรมในวัดเพื่อรองรับผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน (พระครูอรุณจริยานุวัตร, 2563 : 89 - 102)

องค์ความรู้จากการวิจัย

“พุทธพลังขราสุข” เป็นการนำหลักพุทธธรรมของพระพุทธเจ้า นำมาบูรณาการกับกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ เพื่อเสริมสร้างพุทธพลังผู้สูงอายุ โดยอาศัยความร่วมมือทุกภาคส่วน ออกแบบหลักสูตรกิจกรรมที่สอดคล้องหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยมีครูและเจ้าหน้าที่เป็นผู้จัดกิจกรรมแก่ผู้สูงอายุในรูปแบบของ 6 สุข คือ 1. สุขกายสังขาร 2. สุขสำราญจิต 3. สุขมิตรสัมพันธ์ชุมชน 4. สุขสร้างกุศลสาธารณะ 5. สุขสัปปายะเหมาะสม 6. สุขอุดมศีลธรรม มุ่งเน้นให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสุขภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ มีการมีส่วนร่วมทั้งกับสมาชิกในครอบครัว สังคม ชุมชน ทำให้เกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง และทำให้เกิดความมั่นคงปลอดภัยในการดำเนินชีวิต เป็นผู้สูงอายุที่ทรงคุณค่า เป็นปุชนียบุคคล ควรแก่การเคารพนับถือ เป็นผู้สูงอายุที่มีพุทธพลัง “สูงวัยอย่างมีคุณค่า ขรอย่างมีความสุข” ซึ่งสามารถสรุปองค์ความรู้จากงานวิจัยแสดงในแผนภาพ ดังนี้

แผนภาพประกอบ : องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุป

พระพุทธศาสนามีแนวคิดเกี่ยวกับพุทธพลังสำหรับผู้สูงอายุ ด้วยเพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักธรรมที่ให้บุคคลได้ศึกษานำไปปฏิบัติเพื่อให้ใช้ในการแก้ไขปัญหา

ได้อย่างถูกต้อง และมีแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขในทุกช่วงวัย การนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์เข้ากับกิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุ..จึงเป็นอีกหนึ่งแนวทางสำคัญที่จะทำให้ผู้สูงอายุ มีสุขภาพร่างกายที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ ผู้สูงอายุเกิดการเห็นคุณค่าในตนเอง ด้วยการมีส่วนร่วมในชุมชนสังคม และผู้สูงอายุมีความรู้สึกมั่นคงปลอดภัยในชีวิต “พุทธพลังสร้างสรรค์” จึงเป็นตัวอย่างรูปแบบสำคัญที่โรงเรียนผู้สูงอายุตลอดถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำไปพัฒนาเป็นการจัดกิจกรรมในโรงเรียน โดยปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของพื้นที่ชุมชนให้มีความเหมาะสม ช่วยให้เกิดการเตรียมความพร้อมในการรองรับสังคมสูงวัยในประเทศไทยต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย จึงมีข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเทคนิควิธีการสอนผู้สูงอายุของพระพุทธรูปเจ้าที่เสริมสร้างคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ
2. ควรมีการศึกษาวิจัยบทบาทพระพุทธรูปศาสนากับการเตรียมพร้อมรับสังคมสูงวัยในประเทศไทย
3. ควรมีการศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาหลักสูตรแกนกลางโรงเรียนผู้สูงอายุในการสร้างพลพัฒน์ของผู้สูงอายุในชุมชน

บรรณานุกรม

- ฐานญา สมภู. (2560). การพัฒนารูปแบบการสร้างเสริมภาวะพลพัฒน์ของชมรมผู้สูงอายุไทย. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ดวงเดือน รัตนมงคลกุล และคณะ. (2558). ภาพสภาวะของผู้สูงอายุผ่านมุมมองพลพัฒน์ในชุมชนจังหวัดนครนายก, วารสารการแพทย์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ. 22 (2), 48 - 60.
- พระครูศรีเมธาภรณ์และคณะ, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักพุทธบูรณาการสำหรับผู้สูงอายุของพระสงฆ์ในจังหวัดพิจิตร”, วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์. 11 (3), 252 - 265.

- พระครูอรุณจริยานวัตร (สุเทพ ศรีทอง). (2563). “วัดเพื่อผู้สูงอายุ : รูปแบบการดำเนินกิจกรรมเพื่อรองรับสังคมผู้สูงอายุในวัดอย่างยั่งยืน” ..วารสารสิรินธรปริทรรศน์. 21 (1), 89 - 102.
- พระปลัดวุฒิพงษ์ กิตติวัฒนโธ พร้อมคณะ. (2561). การดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุตามหลักพระพุทธศาสนาในโรงเรียนผู้สูงอายุจังหวัดเพชรบูรณ์, รายงานวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุนทรกิตติคุณ. (2559). หลักพุทธธรรมกับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในผู้สูงอายุ. วารสารมหาจุฬาลงกรณวิชาการ. 3 (1), 12 - 25.
- สมบุญ วัฒน. (2561). พุทธปรัชญากับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ. วารสาร มจร การพัฒนาสังคม. 3 (2), 13 - 31.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. (2560). ดัชนีพหุคูณสำหรับผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพมหานคร: เท็กซ์แอนด์เจอร์นัลพับลิเคชั่น.
- _____. (2567). สรุปผลที่สำคัญสถิติการทำงานของผู้สูงอายุในประเทศไทย พ.ศ.2566. กรุงเทพมหานคร: กองสถิติแรงงาน.

การบริหารแหล่งการเรียนรู้ตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในยุค “BANI World” The Management of Learning Resources in Accordance with the 7th Dharma in the BANI World

ธนิดา พูลเจริญ

Thanida Pooljarain

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail : thanidapooljarain@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อนำเสนอการบริหารแหล่งการเรียนรู้ตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ในยุคของโลกที่เปราะบางและผันผวน อันเป็นการบริหารแหล่งการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษา โดยเป็นเครื่องกระตุ้นให้ผู้สอนเห็นความสำคัญของแหล่งเรียนรู้ และวางแผนในการใช้แหล่งเรียนรู้ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้รู้จักวิธีการแสวงหาความรู้ ศึกษา ค้นคว้าด้วยตนเอง ส่งเสริมให้สถานศึกษาผู้เรียนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ และมีความสุข และยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ จัดสาระการเรียนรู้โดยบูรณาการความรู้และทักษะต่าง ๆ อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับความสนใจ ความถนัด และความต้องการของผู้เรียน จัดบรรยากาศ สภาพแวดล้อมการเรียนรู้เป็นไปอย่างมีคุณค่าและเกิดผลโดยตรงต่อตัวผู้เรียน ด้วยกระบวนการบริหารคุณภาพ ตามแนวคิดการพัฒนาการทำงานเพื่อควบคุมคุณภาพงานให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ที่ประกอบไปด้วย การวางแผน การดำเนินงานตามแผน การตรวจสอบ การพัฒนาปรับปรุง พร้อมทั้งนำมาบูรณาการกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 ประการ ได้แก่ 1) อัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ 2) อัตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้เหตุผล 3) อตตัญญตา รู้จักตน 4) มัตตัญญตา รู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา 6) ปริสสญญตา รู้จักชุมชน สังคม 7) ปุคคัลญญตา รู้จักบุคคล เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ต่อสภาพจิตใจของบุคลากรสถานศึกษาที่ต้องทำงานในโลกแห่งความสับสนอลหม่านนี้ด้วย ในการพัฒนาองค์กรจึงได้นิยามโลกใบใหม่ เพื่อให้

เกิดความชัดเจนในการรับมือกับผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงได้อย่างเฉพาะเจาะจงยิ่งกว่าเดิมอย่างรวดเร็วของโลกปัจจุบัน

คำสำคัญ : แหล่งการเรียนรู้, สัปปุริสธรรม 7, โลกที่เปราะบางและผันผวน

Abstract

This academic article aims to present an approach to learning resource management based on the Sappurisa Dhamma 7 principles in the context of the new BANI (Brittle, Anxious, Nonlinear, and Incomprehensible) World era. This approach focuses on educational administrators who oversee learning resources, encouraging teachers to value and strategically utilize these resources. The goal is to cultivate learners' skills in independent research and self-directed learning while fostering an environment in which students can fully develop their potential and enjoy a positive learning experience.

This learner-centered management model integrates diverse knowledge areas and skills tailored to students' interests, aptitudes, and needs, creating a learning environment that directly benefits the students. The approach follows a quality management process that includes planning, implementation, assessment, and continuous improvement (PDCA cycle). It integrates Buddhist principles, specifically the Sappurisa Dhamma 7 principles: 1) Dhammanyuta (knowing the principles or causes), 2) Atthanyuta (knowing the purpose or meaning), 3) Attanyuta (self-knowledge), 4) Mattanyuta (knowing moderation), 5) Kalanyuta (knowing the right time), 6) Parisanyuta (knowing the community or society), and 7) Puggalanyuta (knowing the individual). This integration addresses the mental well-being of educational personnel who work within today's turbulent world. Redefining this approach in the BANI World framework offers a more focused and rapid response to the complexities of contemporary change.

Keywords : Learning Resources, Sappurisa Dhamma 7, BANI World

บทนำ

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดมาตรฐานการศึกษาเพื่อการประเมินคุณภาพภายในสถานศึกษา ในมาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมีประเด็นพิจารณาข้อหนึ่งกล่าวว่า ให้สถานศึกษาจัดการเรียนการสอนที่ยึดโยงกับบริบทของชุมชนและท้องถิ่นโดยให้จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นในการเรียนการสอนตลอดจนโรงเรียนต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นหรือร่วมจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรมและต่อเนื่อง (สำนักทดสอบการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2559 : 11) การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ อาทิ เช่น การกำหนดนโยบายเพื่อการจัดการแหล่งเรียนรู้ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียนด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่ผู้บริหารต้องมีการนำแผนปฏิบัติการไปสู่การปฏิบัติ มีการตรวจสอบประเมินผล มีการปรับปรุงและการพัฒนาการติดตามแก้ไขการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ที่ชัดเจน

การพัฒนาและส่งเสริมให้มีแหล่งเรียนรู้..ถือได้ว่าเป็นภารกิจที่โรงเรียนต้องรับผิดชอบโดยเริ่มจากการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ให้เป็นระบบ วางแผนการใช้แหล่งเรียนรู้ จัดตั้งบุคลากรรับผิดชอบดูแล มีการควบคุมกำกับ และติดตาม ประเมินผลการใช้แหล่งเรียนรู้ รวมทั้งแสวงหาแหล่งเรียนรู้ใหม่ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน จึงจะทำให้การจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ส่งผลให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ ได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง รู้จักคิด ศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมมีความเข้าใจบทเรียนดีขึ้น และมีความสุขสนุกสนานมีความสุขในการเรียนโดยใช้แหล่งเรียนรู้ในโรงเรียน (รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ, 2551 : 135) และจะเห็นได้ว่าแหล่งเรียนรู้มีความสำคัญต่อการบริหารจัดการเรียนรู้ของผู้บริหารสถานศึกษาอีกทางหนึ่งด้วย เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้โรงเรียนส่งเสริม พัฒนา แหล่งเรียนรู้เพื่อให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนให้มีอยู่อย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ เพราะโรงเรียนเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการศึกษา ผู้บริหารควรมีความพร้อมในด้านการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ เพื่อสามารถนำมาใช้จัดการเรียนการสอนสำหรับผู้เรียนต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2551 : 1 - 15)

ในทางพระพุทธศาสนามีหลักพุทธธรรมที่สามารถส่งเสริมการบริหารแหล่งการเรียนรู้ที่ควรนำมาบูรณาการในองค์กรสถานศึกษา อันได้แก่ หลักสัปปุริสธรรม 7 เป็นหลักธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ เป็นคุณสมบัติของคนดี ธรรมะของผู้ดี เป็นคุณสมบัติ

ของกัลยาณมิตรที่ดี และเป็นคุณธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา มีด้วยกัน 7 ประการ ประกอบด้วย ธรรมัญญตา ความรู้จักกรรม รู้หลักหรือรู้จักเหตุ อดัตถัญญตา ความรู้จักอรรถ รู้ความมุ่งหมายหรือรู้จักผล อดัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักตน มัตถัญญตา ความเป็นผู้รู้จักประมาณ กาลัญญตา ความรู้จักกาล คือรู้กาลเวลาอันเหมาะสม ปริสสญญตา รู้จักชุมชนและรู้จักที่ประชุม รู้จักกิจการที่จะประพติดต่อชุมชนนั้น ๆ บุคคลัญญตา ความรู้จักบุคคล ผู้บริหารการศึกษาควรยึดหลักธรรม สปัจริยธรรม 7 เพื่อการครองตนประยุกต์ใช้กับทักษะภาวะผู้นำและการตัดสินใจ ซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องตระหนักถึงความจำเป็นในการปรับกระบวนการบริหารแหล่งการเรียนรู้ที่ดี มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สถานศึกษามีรูปแบบการบริหารแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาที่ชัดเจนสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอนของครู และนักเรียน ซึ่งส่งผลให้ปัญหาในการบริหารแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาลดน้อยลง และการบริหารแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

เนื้อเรื่อง

การบริหารแหล่งการเรียนรู้เป็นการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเรียนรู้ในสถานที่ศึกษาโดยมีผู้เชี่ยวชาญให้คำปรึกษาแนะนำรวมถึงมีการถ่ายทอดให้เกิดการเรียนรู้ การคิด ซึ่งแตกต่างจากห้องเรียน ซึ่งนักวิชาการ และนักการศึกษาได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับความหมายของการบริหารแหล่งการเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย ประกอบไปด้วย แหล่งข้อมูลข่าวสาร สารสนเทศ แหล่งความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนใฝ่เรียน ใฝ่รู้ แสวงหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยอย่างกว้างขวางและต่อเนื่องจากแหล่งต่างๆ เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้ และเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ (หน่วยศึกษานิเทศก์ กระทรวงศึกษาธิการ, 2553 : 4) หรือ เป็นงานหนึ่งของงานวิชาการที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องบริหารจัดการให้มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ดังนั้นการใช้กระบวนการบริหารและการจัดการแหล่งเรียนรู้จึงใช้เช่นเดียวกันกับกระบวนการบริหารและการจัดการงานวิชาการ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 3 ประการคือการวางแผน การนำแผนไปสู่การปฏิบัติ และการนิเทศติดตามประเมินผล.เพื่อปรับปรุงการบริหารการจัดการและเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สูงขึ้น (ไพโรจน์ คะเชนทร์, 2567 : ออนไลน์) หรือ กระบวนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบภายใต้ทรัพยากรการบริหารของหน่วยงานหรือขององค์การ

ที่มีอาทิ คน เงิน วัสดุอุปกรณ์ เวลา ฯลฯ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล มี 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1) ขั้นวางแผนงาน ขั้นที่ 2) ขั้นจัดรูปงานหรือจัดองค์การ ขั้นที่ 3) ดำเนินการหรือขั้นนำ และขั้นที่ 4) ขั้นประเมินผลหรือควบคุม (ศตวรรษ นิลประพัฒน์, 2558 : 33) หรือ การจัดการแหล่งเรียนรู้เพื่อให้เกิดผลคุ้มค่าและยั่งยืน โดยสถานศึกษาควรนำกระบวนการบริหารคุณภาพ ตามแนวความคิด การพัฒนาการทำงานเพื่อควบคุมคุณภาพงานให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มาใช้ดำเนินการเพื่อสร้างระบบคุณภาพของการจัดการแหล่งเรียนรู้ ส่งเสริมและสนับสนุนให้นักเรียน เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นองค์ความรู้อันหลากหลาย พร้อมทั้งจะให้ผู้เรียนเข้าไปศึกษาค้นคว้าด้วยกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่แตกต่างกันของแต่ละบุคคล ตลอดจนจัดให้มีการกำกับติดตามประเมินผลการดำเนินงานเกี่ยวกับสื่อการเรียนรู้เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนได้ใช้แหล่งการเรียนรู้อย่างคุ้มค่า ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีวิสัยทัศน์ยอมพัฒนาบทบาทของตนเองให้สอดคล้องกับการแนวทางดังกล่าว เพื่อให้เกิดประโยชน์ คือ 1) ระดับนักเรียน เกิดการส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับความสนใจและความถนัดของผู้เรียน 2) ระดับสถานศึกษา เกิดการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาให้สามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพและพัฒนาแหล่งเรียนรู้อื่นๆ 3) ระดับชุมชน เกิดการพัฒนาคุณภาพการศึกษาและเรียนรู้ เพื่อพัฒนาคนในชุมชนปรับกระบวนการทัศน์การเรียนรู้ เพื่อเปิดโอกาสการศึกษาและเรียนรู้ที่มีคุณภาพอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และ 4) ระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อเป็นข้อมูลในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์การพัฒนาคณะผู้สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน เป็นต้น (ปริยาภรณ์ ตั้งคุณานันท์, 2557 : 205) หรือสถานที่หรือแหล่งข้อมูลความรู้ทางวิชาการที่มุ่งส่งเสริมและมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้รู้..ได้เรียน และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามอัธยาศัยจากแหล่งการเรียนรู้ภายในและภายนอกห้องเรียน จากแหล่งการเรียนรู้ในท้องถิ่นตามธรรมชาติ หรือจากภูมิปัญญาท้องถิ่นภายในชุมชน..เพื่อเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างกว้างขวางและสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ (จิราภรณ์ ขยัน, 2558 : 125 - 132)

สรุปได้ว่า ความหมายของการบริหารแหล่งการเรียนรู้ หมายถึง การบริหารแหล่งข้อมูลข่าวสารแหล่งความรู้ทางวิชาการ และประสบการณ์ที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความอยากเรียนรู้ แสวงหาด้วยตนเองอย่างเป็นระบบภายใต้ทรัพยากรการบริหารสถานศึกษาที่มีขั้นตอน ประกอบด้วย 1) วางแผนงาน 2) การจัดรูปงานแหล่งเรียน

รู้ 3) การดำเนินการ และ 4) การประเมินผล เพื่อให้เกิดประโยชน์ที่ครอบคลุมทั้ง ระดับนักเรียน ระดับสถานศึกษา และระดับชุมชน

ความสำคัญของการบริหารแหล่งการเรียนรู้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้กล่าวถึงการกำหนดมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยงานประกันคุณภาพภายในสถานศึกษาไว้ 3 มาตรฐาน ประกอบด้วย มาตรฐานที่ 1 คุณภาพของผู้เรียน มาตรฐานที่ 2 กระบวนการบริหารและการจัดการ และมาตรฐานที่ 3 กระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งในแต่ละมาตรฐานได้กล่าวถึงความสำคัญหรือการเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ เพื่อใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด..นักการศึกษาได้กล่าวสรุปความสำคัญของการบริหารแหล่งการเรียนรู้ไว้หลากหลาย ได้แก่ การบริหารแหล่งเรียนรู้มีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพผ่านประสบการณ์ตรง..โดยหลักการสำคัญในการบริหารจัดการการใช้แหล่งเรียนรู้ประกอบด้วย 1) การวางแผนการบริหารแหล่งเรียนรู้ คือการกำหนดแนวทางหรือนโยบายในการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ 2) การดำเนินการบริหารแหล่งเรียนรู้ คือการดำเนินงานบริหารแหล่งเรียนรู้ผ่านกระบวนการและวิธีการในรูปแบบต่างๆ 3) การประเมินการใช้แหล่งเรียนรู้ คือการประเมินการใช้แหล่งเรียนรู้โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่าย 4) การพัฒนาการบริหารแหล่งเรียนรู้ คือการรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เริ่มดำเนินการจนเสร็จสิ้นการดำเนินการและผลการประเมิน โดยนำมาวิเคราะห์เพื่อแก้ไข ปรับปรุงและพัฒนาต่อไป (กมลพร ภูมิพลับ, 2564 : 107) หรือ เอกภาพในการสั่งการ หลักแบ่งงานกันทำ หลักความรู้ความสามารถหลักอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นส่วนสำคัญในการนำปฏอกแบบกรอบความคิดรูปแบบบริหารแหล่งเรียนรู้ รวมทั้งเป็นส่วนสำคัญในการตั้งประเด็นคำถามต่างๆ ในขั้นตอนที่ 3 ของการวิจัยการประเมินรูปแบบการบริหารแหล่งเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.และมีส่วนสำคัญในตอนวิเคราะห์และอภิปรายผลเพื่อเสนอแนะ (ศตวรรษ นิลประพัฒน์, 2558 : 24)

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการบริหารแหล่งการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในกิจกรรมการเรียนการสอน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด วิธีการใช้แหล่งการเรียนรู้ นำผู้เรียนเรียนรู้ไปสู่แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งในบริเวณโรงเรียน และนอกบริเวณโรงเรียน รวมถึงการจัดสภาพแวดล้อม บรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อพัฒนาการทางความคิดของผู้เรียนให้เกิดความรู้และประสบการณ์จริง อันจะส่งผลให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์

ทางการเรียนที่สูงขึ้นและมีเจตคติที่ดีต่อเนื้อหารายวิชาและผู้สอน

กระบวนการบริหารแหล่งการเรียนรู้

การบริหารแหล่งการเรียนรู้ เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในกิจกรรมการเรียนการสอน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด วิธีการใช้แหล่งการเรียนรู้ นำผู้เรียนเรียนรู้ไปสู่แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งในบริเวณโรงเรียน และนอกบริเวณโรงเรียน นักวิชาการและนักการศึกษาได้กล่าวถึงกระบวนการบริหารแหล่งเรียนรู้ไว้อย่างหลากหลาย ได้แก่ กระบวนการบริหารสถานศึกษาปัจจุบันเน้นการบริหารคุณภาพตามวงจรการควบคุมคุณภาพ (PDCA Cycle) ซึ่งสถานศึกษาสามารถนำมาใช้ในการบริหารแหล่งการเรียนรู้ เพื่อให้การจัดแหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษามีคุณภาพ การบริหารคุณภาพจะทำให้การบริหารงานพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในสถานศึกษามีการทำงานช่วยส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้บรรลุเป้าหมายตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานพื้นฐานระบบบริหารจัดการที่ดีตามระบบวงจรคุณภาพด้วยการมีส่วนร่วมของบุคลากรและชุมชนประกอบด้วย การวางแผน (Plan) การดำเนินงานตามแผน (Do) การตรวจสอบ (Check) การพัฒนาปรับปรุง (Action) (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 13) หรือ การบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้เป็นงานหนึ่งของงานวิชาการที่ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องบริหารและจัดการให้มีคุณภาพ มีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน ดังนั้นการใช้กระบวนการบริหารและการจัดการแหล่งเรียนรู้จึงใช้เช่นเดียวกันกับกระบวนการบริหารและการจัดการงานวิชาการ ซึ่งประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 3 ประการ คือ 1) การวางแผน การวางแผนการบริหารและการจัดการแหล่งเรียนรู้ 2) การนำแผนไปปฏิบัติ การนำแผนไปสู่การปฏิบัติเป็นกิจกรรมภายหลังการจัดทำแผนกลยุทธ์โดยดำเนินการในขั้นตอนของการกำหนดภารกิจของสถานศึกษาในรูปของงาน โครงการหรือกิจกรรมที่กำหนดขึ้น 3) การนิเทศ กำกับ ติดตามประเมินผล เป็นกิจกรรมในกระบวนการบริหารและการจัดการซึ่งผู้บริหารสถานศึกษาและผู้รับผิดชอบ จะต้องมีการวางแผนการดำเนินงานอย่างเป็นระบบมีการกำหนดขั้นตอนและกำหนดกิจกรรมการกำกับ ติดตามประเมินผลให้ชัดเจน (ไพโรจน์ คะเชนทร์, 2567 : ออนไลน์)

สรุปได้ว่า กระบวนการบริหารแหล่งการเรียนรู้ เป็นการจัดการแหล่งเรียนรู้ในกิจกรรมการเรียนการสอน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด วิธีการใช้แหล่งการเรียนรู้ นำผู้เรียนไปสู่แหล่งเรียนรู้ต่างๆ ทั้งในบริเวณโรงเรียน และนอกบริเวณโรงเรียน ที่สามารถถ่ายทอดให้ผู้อื่นรับรู้ได้ และตอบสนองการเรียนรู้ โดยสามารถสรุปตามลักษณะ

ของการบริหารแหล่งการเรียนรู้ได้ ซึ่งผู้เขียนเรื่องนี้ได้สรุปออกเป็น 4 กระบวนการให้สอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ คือ 1) การวางแผน (Plan) 2) การดำเนินงานตามแผน (Do) 3) การตรวจสอบ (Check) และ 4) การพัฒนาปรับปรุง (Action)

หลักพุทธธรรม : ความหมายของหลักสัปปริสธรรม 7

พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักสัปปริสธรรมแก่บริษัทตามโอกาสสถานที่ต่าง.ๆ.กัน..ซึ่งคุณสมบัติที่แสดงออกถึงภาวะความเป็นผู้นำที่ดีนั้น..ในความหมายของพระพุทธศาสนาจะต้องเป็นผู้ประกอบด้วยหลักธรรม 7 ประการ โดยสามารถประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามหลักสัปปริสธรรมโดยสมบูรณ์แล้ว ผู้นั้นย่อมได้ชื่อว่าเป็น ผู้ที่พระพุทธเจ้ายกย่องว่าเป็น “สัตบุรุษ” หรือ “คนดีแท้” หรือ “มนุษย์โดยสมบูรณ์” การกระทำหรือพฤติกรรมของเขามีความเหมาะสมถูกต้องย่อมนำไปประโยชน์มาให้ทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นอันวยประโยชน์สันติสุขแก่สังคมนั้น หลักสัปปริสธรรม 7 นั้นเป็นข้อธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่ภิกษุบริษัทในทมิฬนิกาย ปาฎิกวรรค โดยได้ขยายความธรรมที่ทรงแสดงในธัมมัญญสูตร โดยจะทำความเข้าใจความหมายของสัตบุรุษก่อน เพื่อนำไปสู่ความเข้าใจความหมายหลักสัปปริสธรรม 7 มีคำวินิจฉัยว่า ธรรมใดเป็นของสัตบุรุษ ธรรมนั้นชื่อว่าเป็นธรรมของพระอริยเจ้า คำว่า อริยะหรือคำว่า สัตบุรุษ ก็ได้แก่อริยธรรมหรือสัปปริสธรรม 7 ตั้งอยู่ในที่เดียวกันสมอกัน มีส่วนเสมอกัน ความเป็นอันเดียวกัน สัตบุรุษนั้นทำการปฏิบัติโดยไม่ยกตน ไม่ข่มผู้อื่น เพราะความเป็นผู้มีสกุลสูงนั่นนี้คือ สัปปริสธรรม โดยหลักสัปปริสธรรม 7 นี้ปรากฏในพระสูตรตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปฐมปิณฑาสก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 24 ข้อ 142, 216) นักวิชาการได้ให้ความหมายของสัปปริสธรรม 7 ไว้ประกอบไปด้วย คุณธรรม 7 ประการที่บริบูรณ์ในผู้โดยย่อมบุคคลนั้นให้เป็นสัปปริสชนที่เจริญด้วย..คุณสมบัติควรแก่ความเคารพนับถือของชนทั้งหลาย ทำให้บุคคลนั้นสามารถปฏิบัติกิจการงานให้ บรรลุผลสำเร็จด้วยดีและเป็นหลักปฏิบัติเพื่อทำคนให้เป็นผู้สงบสุขและความเจริญรุ่งเรือง ก้าวหน้าได้ (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฐายี), 2509 : 12) ประกอบด้วย 1) ธัมมัญญตา รู้หลักหรือรู้จักเหตุ 2) อตถัญญตา รู้ความมุ่งหมายหรือรู้เหตุผล 3) อตตัญญตา รู้จักตน 4) มัตตัญญา รู้จักประมาณ 5) กาลัญญตา รู้จักกาลเวลา 6) ปริสัญญตา รู้จักชุมชน สังคม 7) ปุคคัลญตา รู้จักบุคคล คุณธรรม 7 ประการอันเป็นคุณสมบัติภายในตัวผู้นำซึ่งเป็นองค์ประกอบและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกันอย่างสมบูรณ์ ที่จะทำให้นำผู้นำสามารถจัดการ สามารถปฏิบัติกิจการงาน

ทุกอย่างให้บรรลุผลสำเร็จได้ตามเป้าหมาย (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2550: 276, วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กินาวงศ์, 2550 : 76)

สาระสำคัญและองค์ประกอบของหลักสัปปริสธรรม 7

ในการศึกษาสาระสำคัญของหลักสัปปริสธรรม 7 ในแต่ละองค์ประกอบนั้นมีการอธิบายถึงเนื้อหาที่สำคัญของหลักธรรมในข้อนั้นๆ ดังนี้

1. อัมมัญญตา ความเป็นผู้รู้จักเหตุ คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลาย ที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่หรือดำเนินกิจการงานต่าง ๆ รู้ และเข้าใจในสิ่งที่ตนจะต้องประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จ ที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้น ๆ เป็นต้น

2. อัตถัญญตา ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมาย และความมุ่งหมาย ของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่าง นั้นดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ได้ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลหรือเป้าหมายอย่างไร

3. อัตตัญญตา รู้ตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น เป็นอย่างไร มีลักษณะแบบไหน แล้วนำมาประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสมกับตน

4. มัตตัญญตา รู้ประมาณ คือ รู้จักความพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค อาหาร รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดีในการพูด ในการปฏิบัติ กิจการงานต่าง ๆ ตลอดจนรู้จักประมาณในการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนาน รื่นเริงต่าง ๆ ทำกิจการทุกอย่างด้วยความเข้าใจในวัตถุประสงค์เพื่อผลที่ดีอย่างแท้จริง

5. กาลัญญตา รู้กาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และรู้ระยะเวลาที่พึงใช้ในการ ประกอบกิจการต่าง ๆ รู้จักแบ่งเวลาให้เหมาะสมในแต่ละกิจการที่ตนกระทำ นอกจาก นั้นจะต้องเป็นคนตรงต่อเวลารับผิดชอบต่อเวลาที่ตนกำหนดที่ตนได้วางแผนไว้ เพื่อผล สำเร็จที่มีต่อตนเองอย่างแท้จริง

6. ปริสัณญตา รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักชุมชน รู้ในสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติต่อ ท้องถิ่นของตน มีความรักและภาคภูมิใจในท้องถิ่นหรือชุมชนของตน เข้าใจและปฏิบัติตน ให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นหรือชุมชน

7. ปุคคลัญญตา รู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล ว่า

แต่ละคนมีบุคลิกลักษณะ อุปนิสัย ความรู้ความสามารถ และคุณธรรมที่แตกต่างกัน ควรจะรู้จักปฏิบัติต่อแต่ละบุคคลอย่างไร เช่นไร บุคคลไหนควรคบไม่ควรคบ

สรุปได้ว่า สปัปฐิสธรรม 7 เป็นหลักธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษ เป็นคุณสมบัติของคนดี ธรรมะของผู้ดี เป็นคุณสมบัติของกัลยาณมิตรที่ดี และเป็นคุณธรรมสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ในการนำไปประยุกต์ใช้พัฒนาองค์กรสถานศึกษา ขับเคลื่อนงานบริหารแหล่งเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพบนพื้นฐานของหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นการเสริมสร้างประสบการณ์ชีวิต และเป็นการต่อยอดของความรู้ของเล็กโดยผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์สังเคราะห์

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยพบว่า การบริหารแหล่งการเรียนรู้ในยุคของโลกที่เปราะบาง และผันผวน (BANI World) จำเป็นต้องบูรณาการหลักสปัปฐิสธรรม 7 ร่วมกับวงจรการควบคุมคุณภาพ เพื่อสร้างสมดุลระหว่างทิศทางองค์กรและการพัฒนาบุคลากร ทั้งนี้เนื่องจากสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความเปราะบาง (Brittle) และความวิตกกังวล (Anxious) ทำให้การบริหารจัดการต้องมีทั้งความยืดหยุ่นและความมั่นคง สอดคล้องกับงานวิจัย ของ พระมหาพงษ์สินธ์ โพธิ์คำ และคณะ ที่ได้ศึกษาเรื่อง การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ตามหลักสปัปฐิสธรรม 7 ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดศรีนคราราม อำเภอกุมภวาปีจังหวัดอุดรธานี ซึ่งพบว่า หลักสปัปฐิสธรรม 7 แนวทางการพัฒนาการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลตามหลักสปัปฐิสธรรม 7 ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดศรีนคราราม อำเภอกุมภวาปีจังหวัดอุดรธานี สามารถนำมาบูรณาการเข้ากับการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลได้ (พระมหาพงษ์สินธ์ โพธิ์คำ และคณะ, 2564 : 297 - 314) โดยแนวทางแต่ละแนวทางจะมีการนำวงจรการควบคุมคุณภาพ มาใช้เป็นหลักในการบริหาร รวมถึงการศึกษาของ เกตุชญา วงษ์เพิก ที่ได้การศึกษาเรื่อง สปัปฐิสธรรม 7 : การบริหารสถานศึกษาสู่ความสำเร็จ พบว่า หลักการบริหารและการจัดการศึกษาโดยบูรณาการหลักธรรมเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลต่อคุณภาพการจัดการศึกษาซึ่งคือคุณภาพผู้เรียน (เกตุชญา วงษ์เพิก 2565: 39 - 50) หัวใจสำคัญในยุคปฏิรูปการศึกษา ที่ผู้บริหารซึ่งเป็นผู้นำขององค์กร จำเป็นต้องมี ได้แก่ การบริหารและการจัดการศึกษาด้วยความรู้ความสามารถการมีบุคลิกภาพความเป็นผู้นำ การเป็นผู้นำทางวิชาการ และความเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม โดยยึดหลักธรรมทาง

พระพุทธศาสนาสู่การบูรณาการเข้ากับกระบวนการจัดการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาควร ยึดพุทธธรรมในการครองคน ครองตนและครองงานประยุกต์ใช้กับทักษะภาวะผู้นำ และการติดต่อสื่อสาร โดยผู้บริหารโรงเรียนที่ดีจะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยความเป็นธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต อันจะนำมาซึ่งการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขขององค์กร ดังนั้น คุณสมบัติของผู้บริหารที่ดีจะต้องประกอบด้วยหลักธรรมที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 อันจะเป็นประโยชน์ต่อผู้บริหารโรงเรียนในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาให้สำเร็จต่อไป และยังสอดคล้องกับการศึกษาของ จงดี เพชรสังคุณ และ จุฬารพรณภรณ์ ธนะแพทย์ ที่ได้ทำการศึกษาเรื่อง การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม 7 พบว่า การบริหารสถานศึกษามีลักษณะงานตามโครงสร้างของการจัดองค์กร ตามระบบการศึกษาและตามแนวคิดของนักบริหารการศึกษาแต่ละคน (จงดี เพชรสังคุณ และ จุฬารพรณภรณ์ ธนะแพทย์, 2564 : 602 - 617)

ผู้บริหารสถานศึกษา ถือเป็นบุคคลที่มีความสำคัญต่อการบริหารและการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีคุณภาพในด้านการวางนโยบาย กำหนดแบบแผน วิธีการ และขั้นตอนต่าง ๆ เพื่อบริหารจัดการภาระหน้าที่ให้บรรลุเป้าหมายได้อย่างมี ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาในการนำมาพัฒนาในด้านต่าง ๆ ภายในองค์กร การบริหารจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องขึ้นอยู่กับความรู้ความสามารถ และความเป็นผู้นำตลอดจนมีคุณธรรมและจริยธรรม ดังนั้น คุณธรรมและจริยธรรมถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่ทำให้ผู้บริหารสามารถได้รับการยอมรับ ความเชื่อถือตลอดจนความนับถือจากบุคคลต่าง ๆ ทั้งในองค์กรและในสังคมทั่วไป ตามทัศนะพระพุทธศาสนาถือว่า การเป็นผู้บริหารที่ดีนั้นต้องมีคุณสมบัติหลายอย่าง โดยเฉพาะคุณสมบัติเกี่ยวกับการครองคน ครองงาน ได้แก่ การรู้จักเหตุ การรู้จักผล การรู้จักตน การรู้จักประมาณ การรู้จักกาล การรู้จักชุมชน และการรู้จักบุคคล จึงจะทำองค์กรหรือสังคมดำเนินไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้

องค์ความรู้ที่ได้รับ

โลกที่เปราะบางและผันผวน หรือ โลกของการพยากรณ์ใหม่ (BANI World) เป็นนิยามใหม่ของการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว รุนแรง และผันผวน ทำให้การบริหารในยุคนี้เป็นเรื่องท้าทายโดยเฉพาะสำหรับผู้บริหารที่ต้องกำหนดทิศทางให้กับองค์กรในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความไม่แน่นอน ผู้บริหารจึงจำเป็นต้องสร้างความสมดุลในสองด้าน

คือ 1) ความสมดุลด้านทิศทางการเติบโต (Growth) และความเสถียรภาพ (Stability) เพื่อให้การเติบโตอย่างยั่งยืนในระยะยาว และ 2) ความสมดุลด้านบุคลากรระหว่างผลผลิต (Productivity) และการมีส่วนร่วม (Engagement) เพื่อให้สามารถบริหารจัดการบุคลากรได้อย่างมีประสิทธิภาพ (อนิรุทธิ์ ตูลสุข, 2567 : ออนไลน์)

ดังนั้น การบริหารจัดการแหล่งการเรียนรู้ภายในสถานศึกษา ผู้บริหารควรเน้นการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน เพื่อสร้างการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและสามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียน โดยใช้หลักการของการวางแผน (Plan), การดำเนินการ (Do), การตรวจสอบ (Check), และการพัฒนา (Action) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การเรียนการสอนเกิดการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางความคิดได้อย่างยั่งยืน ส่งเสริมให้ผู้สอนและผู้เรียนใช้แหล่งเรียนรู้ให้คุ้มค่า และได้รับประโยชน์จากแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ให้มากที่สุด โดยการบูรณาการหลักการ PDCA (Plan-Do-Check-Action) กับ หลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนาให้สอดคล้องกับโลกในยุคที่เปราะบางและผันผวน (BANI World) คือ หลักสัปปริสธรรม 7 เป็นแนวทางที่ช่วยให้การบริหารจัดการเกิดความชัดเจนและประสิทธิภาพ โดยแต่ละขั้นตอนสามารถสอดคล้องกับสัปปริสธรรมทั้ง 7 ข้อ ดังนี้

1. การวางแผน (Plan) การวางแผนเป็นขั้นตอนสำคัญที่ต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจ และความรอบคอบ เพื่อกำหนดทิศทางและเป้าหมายที่ชัดเจน

1.1) ฉัมมัญญาตา (รู้จักเหตุ) : ผู้บริหารควรพัฒนาแหล่งการเรียนรู้โดยการวางแผนที่มีเหตุผล เข้าใจหลักการและกฎระเบียบในการบริหาร และนำมาใช้ในการกำหนดนโยบายพัฒนาแหล่งเรียนรู้ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของเทคโนโลยีและการศึกษา

1.2) อัตถัญญาตา (รู้จักผล) : ผู้บริหารควรคำนึงถึงผลลัพธ์ของการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ โดยจัดตั้งคณะกรรมการสำรวจและวิเคราะห์สภาพความพร้อมในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชน

1.3) อัตตัญญาตา (รู้จักตน) : ผู้บริหารควรมีการดำเนินการตามแผนที่พัฒนาปรับปรุงจุดอ่อนของตนเอง และคำนึงถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน

2. การดำเนินการ (Do) การลงมือทำตามแผนที่วางไว้ โดยเน้นให้ทุกกระบวนการเกิดผลลัพธ์อย่างมีประสิทธิภาพ

2.1) มัตตัญญูตา (รู้จักประมาณ) : ผู้บริหารควรมีความสมดุลในการตรวจสอบทบทวนและประเมินผลการใช้แหล่งการเรียนรู้ เพื่อให้มั่นใจว่าแหล่งเรียนรู้มีความเหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุด

2.2) กาลัญญูตา (รู้จักกาล) : ผู้บริหารควรรู้จักเลือกช่วงเวลาที่เหมาะสมในการตรวจสอบและประเมินผล การใช้แหล่งการเรียนรู้ให้เป็นไปตามแผนที่กำหนด

3. การตรวจสอบ (Check) เป็นขั้นตอนที่ช่วยให้ทราบถึงจุดเด่นและจุดด้อยของการดำเนินงาน

3.1) มัตตัญญูตา (รู้จักประมาณ) : ใช้การตรวจสอบเพื่อประเมินว่าสิ่งที่ลงมือทำนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่ และปรับปรุงในส่วนที่ยังบกพร่อง

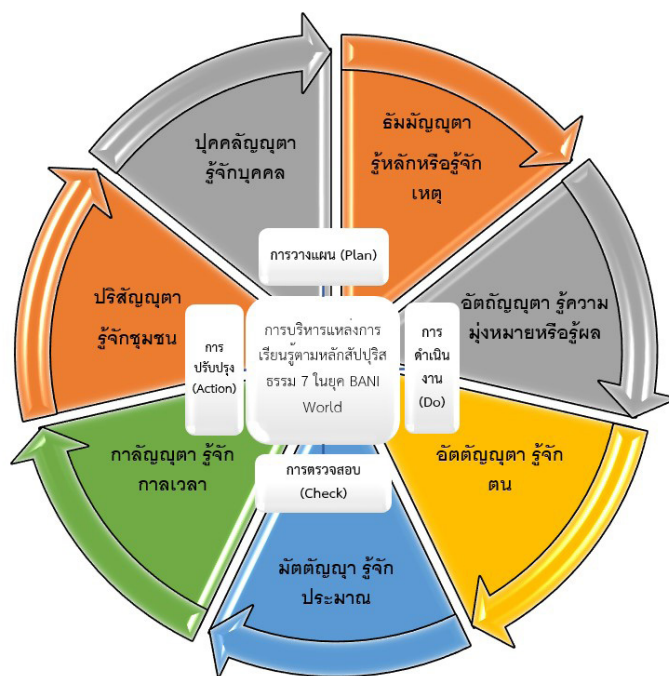
3.2) กาลัญญูตา (รู้จักกาล) : ตรวจสอบผลลัพธ์เป็นระยะ เพื่อให้แน่ใจว่าโครงการดำเนินไปตามแผนที่วางไว้

4. การพัฒนา (Action) การนำผลการตรวจสอบมาปรับปรุงและพัฒนาขั้นตอนต่าง ๆ ให้ดีขึ้น

4.1) ปริสัญญูตา (รู้จักชุมชน) : ผู้บริหารควรส่งเสริมความร่วมมือกับบุคลากรในสถานศึกษาและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความตระหนักและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

4.2) ปุคคัลัญญูตา (รู้จักบุคคล) : ผู้บริหารควรสรุปและรายงานผลการสร้างและพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ เพื่อให้ข้อมูลการพัฒนาสามารถใช้ในการพัฒนาและส่งเสริมการใช้แหล่งเรียนรู้ในวงกว้าง

การนำหลักสัปปริสธรรม 7 มาประยุกต์ใช้ในการบริหารแหล่งการเรียนรู้จะช่วยให้สถานศึกษาบริหารจัดการมีโครงสร้างที่ชัดเจนและยืดหยุ่น พร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลงในยุค ในยุคของโลกที่เปราะบางและผันผวน (BANI World) สามารถสร้างการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

ภาพประกอบ : องค์ความรู้ที่ได้รับ

สรุป

การบริหารแหล่งเรียนรู้ในการเรียนการสอนมีความจำเป็นต่อการเรียนการสอน อีกทั้งบุคลากรในสถานศึกษาผู้บริหาร ครู ผู้เรียน ผู้ปกครองและชุมชนได้เห็นความสำคัญของการใช้แหล่งเรียนรู้ พัฒนาครูผู้สอนให้มีความรู้ความเข้าใจและปรับเปลี่ยนพฤติกรรม กระบวนทัศน์ในการจัดการศึกษาด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีความหลากหลาย ผู้เรียนได้เรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริงสร้างองค์ความรู้จากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองได้เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนสามารถพัฒนาตนเองได้อย่างเต็มศักยภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคของโลกที่เปราะบางและผันผวน (BANI World) ต้องบริหารและกำกับทิศทางให้กับองค์กรสถานศึกษาในโลกที่เต็มไปด้วยความเปราะบางและวิตกกังวล เมื่อประกอบกับความไม่รู้และคาดเดาไม่ได้นั้น ต้องสร้างความสมดุลของสองด้าน คือ ความสมดุลด้านทิศทางองค์กรและความสมดุลด้านคน โดยเฉพาะการบริหารแหล่งเรียนรู้ต้องมีกระบวนการพัฒนา 4 ประการ คือ 1) การวางแผน (Plan) 2) การดำเนินงานตามแผน (Do) 3) การตรวจสอบ (Check) และ 4) การพัฒนาปรับปรุง (Action) โดยนำมาบูรณาการกับหลัก

ธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักสัปปุริสธรรม 7 ย่อมนำสมดุลงานทิศทางองค์กรสถานศึกษาและความสมดุลงานบุคคลไปสู่การประพฤติปฏิบัติ การเรียนรู้อย่างแท้จริงก่อเกิดความรู้เรื่องอย่างมั่นคงและยั่งยืนสืบไป

บรรณานุกรม

- กมลพร ภูมิพลับ. (2564). ความต้องการจำเป็นของการบริหารแหล่งเรียนรู้เพื่อการศึกษาศาสนศึกษาสำหรับสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา, *วารสารศิลปศาสตร์ราชชมงคลสุวรรณภูมิ*. 3 (2), 107.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 พร้อมกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องและพระราชบัญญัติการศึกษาภาคบังคับ พ.ศ. 2545**, กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์.
- เกตุชญา วงษ์เพิก. (2565). สัปปุริสธรรม 7 : การบริหารสถานศึกษาสู่ความสำเร็จ. *วารสารชัยภูมิปริทรรศน์*. 5 (1), 39 - 50.
- จงดี เพชรสังคุณ และ จุฬาพรรณณรัตน์ ธนะแพทย์. (2564). การบริหารสถานศึกษาตามหลักสัปปุริสธรรม 7, *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 6 (1), 602 - 617.
- จิราภรณ์ ขยัน. (2558). การศึกษาบทบาทการนำแหล่งการเรียนรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ของผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1, *วารสารวิจัยและพัฒนาโดยองค์กร ในพระบรมราชูปถัมภ์ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*. 10 (3), 125 - 132.
- ปรียาภรณ์ ตั้งคุณานันท์. (2557). **การจัดการห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มินิ เซอร์วิส ซัพพลาย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2550). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาพวงษ์สินธุ์โพธิ์คำ และคณะ. (2564). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ตามหลักสัปปุริสธรรม 7 ของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา วัดศรีนคราราม

อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี. *Journal of Modern Learning Development*. 6 (4), 297 - 314.

สำนักทดสอบการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2559). **คู่มือการประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อการประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.

รุ่งรัชดาพร เวหะชาติ. (2551). **การบริหารงานวิชาการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน**, สงขลา: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยทักษิณ.

วรภาส ประสมสุข และนิพนธ์ กินาวงศ์. (2549 - 2550). **หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธธรรม**, *วารสารศึกษาศาสตร์*. 18 (2), 76.

ศตวรรษ นิลประพัฒน์. (2558). **การนำเสนอรูปแบบการบริหารแหล่งการเรียนรู้ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรีเขต 1 และเขต 2**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (อุฎฐายี). (2509). **“สัปปริสธรรม” หนังสืออนุสรณ์ เนื่องในโอกาสงานฉาปนกิจศพ นายชัย**. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท..

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2551). **หลักสูตรแกนกลางพุทธศักราช 2551**. กรุงเทพมหานคร: ครูสภาลาดพร้าว.

หน่วยศึกษานิเทศก์ กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). **การพัฒนาและการใช้แหล่ง การเรียนรู้ในโรงเรียนและท้องถิ่นเพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์กรมการศาสนา.

อนิรุทธิ์ ตูลสุข. (18 มกราคม 2566). **BANI World นิยามโลกใบใหม่ใช้พัฒนาผู้นำองค์กรอย่างไร?**, สืบค้นเมื่อ 11 สิงหาคม 2567, จาก <https://www.coachforgoal.com/blog/topic/bani-world->

คติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณที่มีอิทธิพลต่อ

สถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย

Ancient Indian Beliefs and Traditions Influencing the Status and Role of Women in Thai Society

ประสิทธิ์ ชาระ

Prasit Chara

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน วิทยาเขตสกลนคร

Rajamangala University of Technology Isan Sakonnakhon Campus

พระครูพัชรกิตติโสภณ วิเชียร ชันผักแว่น

Phrakhru phatcharakittisophon Wichian Khanphakwan

วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Buriram Buddhist College Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail : prasit.ca@rmuti.ac.th

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาคติความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับสตรีสมัยพระเวทและสมัยพุทธกาล 2) เพื่อศึกษาสถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย ตั้งแต่สุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 6) 3) เพื่อศึกษาคติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณที่มีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย บทความนี้ เป็นการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารทั้งปฐมและทุติยภูมิ แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ให้ตอบรับวัตถุประสงค์ ผลการศึกษาพบว่า

สถานภาพและบทบาทสตรีสมัยพระเวทและสมัยพุทธกาลนั้น มีสภาพค่อนข้างดี ไม่ได้ถูกกดขี่มากนัก เพราะอย่างน้อย สตรีในสมัยยุคเวทก็ยังมีโอกาสบวชบรรพชาได้เท่าเทียมกับสามีและมีสิทธิเท่าเทียมกับสามี สตรียังได้รับการศึกษาพระเวทอีกด้วย ในสมัยพุทธกาล สตรีมีสิทธิเข้าบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนาและมีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษ ส่วนศาสนาพราหมณ์ที่ยังนับถือคัมภีร์พระเวทอยู่ ก็ยังคงดำเนินชีวิตตามกฎของศาสนา โดยสตรีถูกลดทอนสิทธิลงค่อนข้างมากจากสมัยยุคเวท ขาดการศึกษาและมีสถานภาพต่ำในสังคมและครอบครัว สถานภาพและบทบาทสตรีในสมัยสุโขทัยได้รับอิทธิพลมาจากศาสนา

พราหมณ์-ฮินดูและพระพุทธศาสนา โดยตรงจากการนับถือศาสนา ดังนั้น สถานภาพและบทบาทของสตรีจึงตามติดมากับศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเสียเป็นส่วนใหญ่ สตรีจึงถูกกดทับด้วยระบบความเชื่อ เรื่อยมาถึงอยุธยาจึงยังต้องอยู่ภายใต้อำนาจของสามี จนกระทั่งมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 6) สตรีจึงได้รับการยอมรับมากขึ้น มีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียน สามารถเลือกคู่รักเองได้โดยไม่ต้องถูกบังคับจากบิดามารดา จาริตินเดียโบราณที่มีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย กล่าวได้ว่า มีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทยโดยตรง เพราะจาริตเหล่านี้มาจากความเชื่อทางศาสนา จึงไม่สามารถจะทำให้หลุดได้เปลาะเดียว จะต้องค่อย ๆ ใช้กาลเวลาปอกลอกเปลือกออกทีละชั้น ๆ จนกระทั่งปัจจุบัน สตรีได้รับสิทธิ เสรีภาพ เสมอภาคเท่าเทียมกับบุรุษในแทบทุกด้าน

คำสำคัญ : ประเพณีอินเดียโบราณ, สถานภาพบทบาทสตรี, สังคมไทย

Abstract

This Article aims to: 1) examine the beliefs and traditions concerning women during the Vedic and Buddhist eras; 2) study the status and roles of women in Thai society from the Sukhothai period to the early Rattanakosin period (reigns of Rama 1 to Rama 6); 3) to analyze the influence of ancient Indian beliefs and traditions on the status and roles of women in Thai society. This study employs documentary research methodology, utilizing both primary and secondary sources, which are subsequently analyzed and synthesized to address the research objectives.

The findings reveal that the status and roles of women during the Vedic and Buddhist eras were relatively favorable, with minimal oppression. In the Rigvedic period, women had the opportunity to perform fire worship rituals on par with their husbands and enjoyed equal rights. Women also had access to Vedic education. During the Buddhist era, women were granted the right to ordain in Buddhism and enjoyed equality with men. In Brahmanical societies that still adhered to the Vedic scriptures, women's rights were significantly diminished compared to the Rigvedic period, with

limited access to education and lower social and familial status. The status and roles of women in the Sukhothai period were directly influenced by Brahmin-Hindu and Buddhist religious beliefs. Consequently, women's status and roles were predominantly shaped by Brahmin-Hindu traditions, resulting in their oppression through belief systems. This continued into the Ayutthaya period, where women remained under the authority of their husbands. It was not until the middle Rattanakosin period (reign of Rama 6) that women gained greater recognition, access to education, and the freedom to choose their partners without parental coercion. Ancient Indian traditions have had a direct influence on the status and roles of women in Thai society. These customs, rooted in religious beliefs, could not be easily discarded and required gradual, incremental changes over time. In the present day, women have attained rights, freedoms, and equality with men in nearly all aspects of life.

Keywords : Ancient Indian Traditions, Status and Roles of Women, Thai Society

บทนำ

สังคมอินเดียให้ความสำคัญกับบุตรชายมากกว่าบุตรสาวอย่างมาก ทำให้เกิดค่านิยมที่พ่อแม่หลายคู่พยายามมีลูกต่อไปจนกว่าจะได้ลูกชาย แม้ว่าการทดสอบเพศทารกในอินเดียจะเป็นสิ่งผิดกฎหมาย แต่ก็ยังมีการกระทำอยู่บ่อยครั้ง และนำไปสู่การทำแท้งเด็กหญิงจำนวนมาก ซึ่งส่งผลกระทบต่อจำนวนประชากรหญิงในประเทศอย่างมีนัยสำคัญ สิทธิและเสรีภาพของชายชาวอินเดียมีมากกว่าสตรี แม้ว่าในพุทธกาล สตรีมีโอกาสดำเนินชีวิตเป็นภิกษุณีถูกต้องตามพุทธบัญญัติ ส่วนการบวชของสตรีในประเทศไทย ได้เพียงเป็นแม่ชีและอุบาสิกา แต่วางก็ได้ปฏิบัติถูกต้องตามคำสอนของพระพุทธเจ้า (พระครูนิพัทธ์กัลยาณวัฒน์, 2556 : บทคัดย่อ) สตรีอินเดียมีสถานภาพด้อยกว่าบุรุษ ในด้านครอบครัว สตรีผู้มีความประพฤติที่เป็นมารดา เป็นธิดา หรือเป็นบุตรบุญธรรม เป็นภรรยา เป็นลูกสะใภ้ ล้วนต้องมีความอดทนต่อคนในครอบครัวที่มีความเชื่อตามขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมและประเพณีดั้งเดิม

ที่ทำสืบทอดกันมาสูงมาก สตรีไม่มีสิทธิในด้านพิธีกรรม บุรุษเท่านั้นเป็นผู้ทำพิธีกรรมทางศาสนา สิทธิ เสรีภาพของสตรีเมื่อเปรียบเทียบกับบุรุษแล้วอยู่ในวงจำกัด เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก สตรีเริ่มมีสิทธิ เสรีภาพและมีการพัฒนาศักยภาพเพิ่มขึ้น เนื่องจากสตรีเริ่มมีการศึกษา มีโอกาสฟังพระธรรมจากพระพุทธเจ้าแล้วประพฤติตนตามหลักอริยสัจสี่สิกขา อริยจิตสิกขาและอริยปัญญาสิกขา ทำให้สตรีมีคุณธรรมไม่ด้อยไปกว่าบุรุษ อีกทั้งยังสามารถถ่ายทอดหลักธรรมซึ่งเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าให้แก่บุคคลอื่นที่ต้องการฟังธรรมได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ บทบาทของสตรีในฐานะธิดา มีคำอธิบายว่า ธิดาแต่กำเนิดก็คือบุตรสาวของตนเอง ส่วนธิดาบุญธรรมคือบุตรสาวที่ขอมมาเลี้ยงไว้เป็นบุตร ในพระพุทธศาสนา ฝ่ายเถรวาทกล่าวว่า บทบาทหน้าที่ของธิดานั้นต้องมีความกตัญญูกตเวทีต่อบิดา มารดา มีหน้าที่ทำตามโอวาท ช่วยเหลือในกิจการงานต่างๆ เลี้ยงดูท่านให้มีความสุขกายสบายใจ ในขณะที่ท่านยังมีชีวิตอยู่ หากท่านมิได้เข้าวัดบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา บุตร ธิดาควรชักชวนให้ท่านเข้าวัดฟังธรรม ให้ท่าน รักษาศีล เจริญภาวนาตามสมควร เมื่อบิดามารดาหรือบุพการีสิ้นชีวิตแล้ว บุตรและธิดาควรทำบุญอุทิศไปให้ท่าน

จากสภาพที่กล่าวมาข้างต้น ประกอบกับงานวิจัยนี้ให้รายละเอียดในบางส่วน ทำให้มีความเห็นว่า คติความเชื่อและประเพณีอินเดียแต่โบราณ ต้องมีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมไทย จึงมีความสนใจศึกษาวิจัยในประเด็นนี้ให้ลุ่มลึกต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร โดยข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมและกำหนดขอบเขตการวิจัย คือ 1. เพื่อศึกษาคติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณสมัยพระเวทจนถึงสมัยพุทธกาล 2. ศึกษาสถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-รัชกาลที่ 6) และ 3. ศึกษาคติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณที่มีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้

1. เพื่อศึกษาคติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณเกี่ยวกับสตรีสมัยพระเวทและสมัยพุทธกาล
2. เพื่อศึกษาสถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย ตั้งแต่สุโขทัยถึงรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1 - รัชกาลที่ 6)
3. เพื่อศึกษาคติความเชื่อและประเพณีอินเดียโบราณที่มีอิทธิพลต่อสถานภาพ

และบทบาทของสตรีในสังคมไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์หลักคือ พระไตรปิฎก คัมภีร์ชั้นรอง คือ อรรถกถาและผลงานการศึกษาค้นคว้าที่ท่านผู้รู้เรียบเรียงไว้ รวมถึงงานวิจัยต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อจะดำเนินการกระทำให้ได้ข้อมูลมากที่สุด
2. นำข้อมูลที่รวบรวมได้นั้นมาจัดเป็นหมวดหมู่ แจกแจงวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเหล่านั้น โดยอาศัยหลักฐานในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา มติของพระอรรถกถาจารย์และทัศนะของท่านผู้รู้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์สังเคราะห์
3. จัดพิมพ์เป็นเอกสารอัดสำเนา นำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและดำเนินการแก้ไขตามข้อสรุปของคณะกรรมการ มีมหาวิทยาลัยแต่งตั้ง เพื่อตรวจสอบประเมินคุณภาพ
4. จัดพิมพ์เป็นรูปเล่ม นำเสนอสู่สาธารณชน

ผลการวิจัย

ในสมัยพระเวท สังคมอารยันอินเดียยังไม่มีข้อกำหนดที่เคร่งครัด ประชาชนจึงดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและเป็นอิสระจากระเบียบประเพณีต่าง ๆ ผู้หญิงในสมัยพระเวทตอนต้น มีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชาย จึงกล่าวได้ว่า ฐานะทางสังคมของผู้หญิงในสมัยพระเวทอยู่ในระดับสูงและมีเกียรติ ผู้หญิงได้รับความนับถืออย่างดีและมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งทางสังคมและทางศาสนา มีหลักฐานว่า ผู้หญิงสามารถทำพิธีบวงสรวงได้ด้วยตนเอง โดยเฉพาะภรรยาได้รับการยกย่องเท่าเทียมกับสามี ดังปรากฏจากคำเรียกภรรยาว่า “ปัตินี” (ปัตนี แปลว่า นายหญิง) ซึ่งแสดงว่าภรรยามีฐานะเป็นนายหญิงของบ้าน มีสิทธิในกิจการบ้านเรือนอย่างเต็มที่และเป็นคู่ร่วมของสามีในการทำพิธีบวงสรวง ในสมัยแรกยังไม่มีข้อกีดกันผู้หญิง การแบ่งแยกผู้หญิงอย่างเด็ดขาด ยังไม่เป็นที่รู้จักในสังคมอารยันอินเดีย ดังนั้น ผู้หญิงจึงสามารถไปที่ต่าง ๆ ได้โดยเสรี แม้กับชายคนรัก ดังในบทสวดฤคเวทกล่าวถึงเทพ สุริยะว่าเป็นคู่รักของนางอุษาเทวีและคอยติดตามเธอดุจดังชายหนุ่มติดตามหญิงสาวที่สวยงาม ผู้หญิงสมัยพระเวทสามารถไปร่วมชุมนุมในงานรื่นเริง หรือเทศกาลต่าง ๆ ได้ ในคัมภีร์พระเวทได้กล่าวถึงเทศกาลมณะ ซึ่งเป็นเทศกาลรื่นเริงของประชาชนสมัยฤคเวท

ว่า ประชาชนทั้งชายหญิงทุกชั้นทุกวัย ต่างยินดีที่จะได้ไปร่วมงานนี้ เพราะเป็นโอกาสดีที่จะได้พบปะกันในเทศกาลนี้ ผู้หญิงทั้งสาวและหญิงมีอายุ ต่างตกแต่งกายไปร่วมงาน หญิงสาวโดยเฉพาะที่ยังไม่แต่งงาน ได้ใช้โอกาสนี้เพื่อพบปะกับผู้ชาย เพื่อแสวงหาคู่ชีวิตและนางศุภกานีก็แสวงหาผลประโยชน์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ผู้หญิงในสมัยนี้ มีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการมีปฏิสัมพันธ์กับสังคม

นอกจากนี้ ผู้หญิงยังได้รับการต้อนรับเป็นอันดี ในบทสวดแต่งงานชี้ให้เห็นว่าการปรากฏตัวของเจ้าสาวเป็นที่ยินดีของแขกผู้มาร่วมชุมนุม เพราะถือว่าเจ้าสาวเป็นผู้มีมงคลและยิ่งกว่านั้น สังคมยังหวังต่อไปว่า เจ้าสาวจะสามารถปกครองและบังคับบัญชาในบ้านอีกด้วย ผู้หญิงในสมัยพระเวทได้รับการศึกษาอบรมเป็นอย่างดี เธอสามารถศึกษาพระเวทได้เช่นเดียวกับชาย ดังปรากฏว่า ผู้หญิงบางคนสามารถแต่งบทสวดและทำพิธีบวงสรวงได้ด้วย เช่น นางวิศวารา ผู้แต่งบทสวดฤคเวท 5.28 นางโลปามุทรา ผู้แต่งบทสวดฤคเวท 1.179 และนางโฆษา ผู้แต่งบทสวดฤคเวท 10.39 และ 40 เป็นต้น แม้ในปลายสมัยพระเวท เมื่อฐานะทางสังคมของผู้หญิงเริ่มตกต่ำลงแล้ว ก็ยังปรากฏว่ามีนักปราชญ์หญิงที่มีชื่อเสียงอยู่เช่นกัน ได้แก่ นางไมเตรยี่ ซึ่งเป็นภรรยาคนหนึ่งของพราหมณ์ยาชวลกยะ นางได้ศึกษาเกี่ยวกับพรหมันและความจริงอันสูงสุดและนางคาร์กีกี วาจักนวี ซึ่งสามารถถามปัญหาเกี่ยวกับปรัชญาอันลึกซึ้งต่อพราหมณ์ยาชวลกยะ ในที่ประชุมนักปราชญ์แห่งราชสำนักวิเทหะของท้าวชนก ทั้งนี้ย่อมแสดงถึงฐานะอันสูงของผู้หญิงในสังคมสมัยพระเวทได้อย่างดี ด้วยเหตุที่ผู้หญิงในสมัยพระเวทได้รับการศึกษาอบรมอย่างสมควรนี้เอง จึงทำให้เธออยู่ในสังคมอย่างมีเกียรติ ไม่ปรากฏว่าผู้หญิงถูกบังคับให้แต่งงานตั้งแต่ยังเด็กเหมือนในสมัยหลัง ตลอดสมัยพระเวทนั้น ผู้หญิงแต่งงานต่อเมื่อมีอายุพอสมควรแล้ว เธอจึงสามารถเลือกสามีได้เอง การแต่งงานเกิดขึ้นเพราะความรักของชายหญิง มิใช่การบังคับ แม้จะมีหลักฐานว่า บิดาเป็นผู้จัดการให้ก็ตาม แต่ก็ต้องได้รับความยินยอมจากลูกสาวด้วย

อนึ่ง การแต่งงานมิใช่ข้อกำหนดสำหรับผู้หญิง เพราะฉะนั้น จึงปรากฏว่าผู้หญิงบางคนก็ไม่ได้แต่งงานจนกระทั่งอายุมาก เช่น โฆษา ภายหลังการแต่งงาน ผู้หญิงต้องอยู่ในความดูแลของสามี แต่ในกรณีที่สามีของเธอเป็นบุตรชายคนโตของครอบครัวและได้รับหน้าที่หัวหน้าครอบครัวสืบต่อจากบิดาแล้ว ภรรยาก็จะกลายเป็นนายหญิงของครอบครัวร่วมและมีสิทธิเต็มที่ในการดูแลกิจการบ้านเรือนเคียงข้างสามีโดยไม่เป็นปัญหาแต่ประการใด เพราะเธอได้รับการอบรมก่อนแต่งงานแล้ว จึงอยู่ในฐานะเตรียมพร้อมสำหรับชีวิตครอบครัว ไม่เหมือนกับสมัยหลัง ๆ เมื่อผู้หญิงถูกจำกัดสิทธิในการศึกษาเล่าเรียนและต้อง

แต่งงานตั้งแต่ยังเด็ก จนทำให้สูญเสียสิทธิต่าง ๆ และต้องอยู่ใต้ปกครองของชายอยู่ตลอดเวลา ในสมัยสัมหิตา หลัง ๆ ปรากฏว่า ฐานะของผู้หญิงเริ่มต่ำลงกว่าสมัยยุคเวท แม้สังคมจะยังไม่แสดงความรังเกียจลูกสาว แต่ก็ปรากฏจะได้ลูกชายมากกว่า ทั้งนี้อาจถือว่าเป็นลักษณะธรรมดาของสังคมแบบพ่อบ้าน ซึ่งถือว่าผู้ชายเป็นใหญ่ก็ได้ อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของลูกชายก็เพิ่มขึ้นในขณะที่ยังผู้หญิงถูกลดความสำคัญลง เพราะสังคมมีความเชื่อถือว่า ลูกชายเท่านั้นที่มีสิทธิถวายเครื่องสังเวยแก่ปิตุฤ ในบทสวดของคัมภีร์อถรรพเวทมีหลักฐานยืนยันถึงความตกต่ำของผู้หญิง คือบทคร่ำครวญเกี่ยวกับการเกิดของลูกสาว ครั้นถึงสมัยพราหมณะ การทำพิธีบวงสรวงตามแบบที่เคยกระทำมาในสมัยพระเวท ได้กลายมาเป็นเรื่องยุ่งยากซับซ้อนขึ้นกว่าที่เป็นอยู่เดิม แต่ผู้หญิงส่วนใหญ่มีเวลาศึกษาพระเวทประมาณ 7-8 ปี เพราะส่วนมากแต่งงานเมื่อเข้าวัยสาว อายุประมาณ 16 - 17 ปี ดังนั้นในสมัยพราหมณะ ผู้หญิงจึงมีส่วนร่วมในการบูชาบวงสรวงพื่อเป็นพิธี ไม่ได้รับผิดชอบอย่างแท้จริง หน้าที่ในการบวงสรวงจึงตกไปอยู่กับผู้ชาย แม้หน้าที่ในการถวายเครื่องบูชาสังเวยไฟประจำบ้านในกรณีที่มีสามีไม่อยู่ ซึ่งเคยเป็นหน้าที่ของภรรยา ก็กลายเป็นภาระของบุตรชายหรือน้องชายของสามีไปและหน้าที่ในการท่องบทขับร้องในขณะทำพิธี ซึ่งภรรยาเคยกระทำในสมัยพระเวทตอนต้น ก็ตกเป็นหน้าที่ของพราหมณ์ผู้ทำพิธีที่เรียกว่า “อุทคาตา” ในที่สุดการศึกษาพระเวทก็กลายเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นสำหรับเด็กหญิง เพราะเธอไม่ได้เกี่ยวข้องกับ การทำพิธีบวงสรวงอีก เนื่องจากมีพราหมณ์ทำหน้าที่แทน ผู้หญิงจึงมีหน้าที่แต่เพียงดูแลปรนนิบัติสามี ทำหน้าที่ในกิจการบ้านเรือนและให้กำเนิดบุตรชายเท่านั้น ฐานะของผู้หญิงตกต่ำลงไปมากในสมัยพราหมณะ จนผู้หญิงถูกจัดไว้ในพวกเดียวกับลูกเต้าและเหล่า ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งชั่วร้ายอันสำคัญสามประการและคัมภีร์ศตปราหมณะ ก็ระบุว่า “ผู้หญิง สุทร สุนัขและกา ประกอบด้วยความเท็จ ความบาปและความมืด”

ในคัมภีร์สัมหิตาและคัมภีร์พราหมณะช่วงหลัง ๆ ระบบจตุรวรรณะได้เป็นที่ยอมรับกันในสังคมอย่างกว้างขวาง การสืบทอดระหว่างเผ่าที่ไม่มี เพราะศุทรเองก็ได้ยอมรับความพ่ายแพ้อย่างราบคาบและอารยันก็ได้ขยายพื้นที่ออกไปอย่างกว้าง ขวาง เพื่อเป็นการรักษาสถานะอันสูงส่งของตนและกดขี่วรรณะศุทร พราหมณ์ได้สร้างระบบอุปถัมภ์ ขึ้นมา อันเป็นการเกิดครั้งที่สองที่เรียกว่าทฤษฏีชาติ ของคนสามวรรณะแรก ซึ่งเป็นป้อมปราการที่จะปกป้องการเลื่อนไหลของวรรณะได้อย่างเห็นผล

ร่องรอยของการดูหมิ่นเหยียดหยามผู้หญิงมีอยู่บ้างเหมือนกันในสมัยยุคเวท ดังปรากฏในบทสวดซึ่งผู้แต่งแสดงทัศนคติเกี่ยวกับผู้หญิงว่า “แม้พระอินทร์ก็ประกาศว่า จิตใจ

ของหญิงควบคุมไม่ได้และอารมณ์ของหญิงก็เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา” และในบทโต้ตอบระหว่างนางอัปสรอวตากับท้าว ปุรุวัส ผู้แต่งก็ให้นางอวตีเป็นผู้กล่าวเสียเองว่า “อย่าหวังมิตรภาพจากผู้หญิงและหัวใจของผู้หญิงนั่นคือหัวใจของหมาป่า” อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้ว ฐานะของผู้หญิงในสมัยพระเวทดีกว่าสมัยหลังเป็นอันมาก แม้ผู้หญิงจะไม่มีสิทธิในการรับมรดก หรือเป็นเจ้าของทรัพย์สิน แต่ผู้หญิงสมัยพระเวทก็ยังมีสิทธิด้านอื่น ๆ อยู่พอสมควร ไม่ถูกกดขี่อยู่ใต้อำนาจชายทุกประการ ดังที่กัตกันในสมัยหลังว่า “ผู้ชายเป็นนายของผู้หญิง บิดาต้องคุ้มครองในวัยเด็ก สามียืนวัยสาวและบุตรชายในวัยชรา ผู้หญิงไม่ควรเป็นอิสระ” อนึ่ง ผู้หญิงสมัยพระเวทยังไม่ถูกกำหนดให้เผาตัวตายตามสามี ดังที่เรียกว่า พิธีสตี แต่สังคมยินยอมให้แม่มาyardำเนินชีวิตต่อไปอย่างผาสุกกับลูก ๆ และแม่มาyardอาจจะแต่งงานใหม่ได้ถ้าเธอประสงค์เช่นนั้น โดยไม่ถือว่าเป็นชื่อนำตำหนิแต่ประการใด

ครอบครัวของชาวอารยันในสมัยพระเวท มีลักษณะเป็นครอบครัวแบบพ่อบ้าน (Patriarchal Family) คือผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัว หรือเป็นนายของบ้าน การสืบสายตระกูลนับทางบิดา ผู้ชายจึงเป็นใหญ่ในสังคม ผู้หญิงต้องอยู่ในความคุ้มครองของผู้ชาย เมื่ออยู่ในวัยเด็ก ก็มีบิดาเป็นผู้คุ้มครอง ครั้นบิดาสิ้นชีวิตลงโดยที่เธอยังไม่ได้แต่งงาน ก็ต้องอยู่ในความดูแลของพี่ชายน้องชาย เมื่อแต่งงานแล้ว ก็ต้องอยู่ใต้ปกครองของสามี เพราะในครอบครัวถือว่าสามีเป็นนายของบ้าน ส่วนภรรยานั้น แม้จะอยู่ในฐานะอันเป็นที่ยกย่องนับถือและได้ชื่อว่าเป็นนายหญิงของบ้านร่วมกับสามี มีอิสระเท่าเทียมกับชาย ตลอดจนมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในกิจการบ้านเรือนและปกครองสมาชิกหญิงในครอบครัว รวมทั้งพวกทาสก็ตาม แต่ก็ต้องขึ้นต่อสามีและต้องเคารพบนอบสามีด้วย เพราะฉะนั้น บุตรสะไภ้จึงต้องเคารพยำเกรงบิดามารดาของสามีด้วย แต่ในกรณีที่บิดาชราแล้ว ไม่สามารถปกครองครอบครัวต่อไป บุตรชายคนโตซึ่งเป็นผู้ใหญ่แล้ว ก็จะรับหน้าที่หัวหน้าครอบครัวสืบทอดจากบิดา ในกรณีเช่นนี้ บุตรสะไภ้จะอยู่ในฐานะนายหญิงของบ้าน มีอำนาจเหนือบิดามารดาของสามีและสมาชิกทุกคนในครอบครัว จึงเปรียบประดุจราชินีของบ้าน

เกี่ยวกับการรับมรดกนั้น ผู้หญิงถูกตัดสิทธิเพราะถือว่าผู้หญิงไม่มีส่วนแบ่งในทรัพย์สินและถือว่าผู้หญิงไม่มีสิทธิที่จะมีทรัพย์สินส่วนตัว เพราะฉะนั้น สิ่งที่เธอหามาได้จึงถือเป็นทรัพย์สินของสามีหรือของบิดา ในกรณีที่สามีสิ้นชีวิต หญิงนั้นต้องอยู่ในความดูแลของครอบครัวฝ่ายสามี

ในสมัยฤคเวท หัวหน้าครอบครัวจึงเป็นผู้ทำพิธีบวงสรวงภายในบ้านของตน แต่ละบ้านก็มีไฟศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน เพื่อใช้ในการทำพิธีบูชาบวงสรวง ส่วนนี้ถือได้ว่า

เป็นจุดศูนย์กลางของชีวิตในบ้าน เพราะเป็นจุดที่สมาชิกในครอบครัวจะมาชุมนุมกันเพื่อประกอบพิธีบูชาบวงสรวง โดยมีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้ทำพิธีและเป็นผู้ขับร้องบทสวด ซึ่งภายหลังได้รวบรวมไว้ในบทสวดของคัมภีร์ฤคเวท ในสมัยนั้น ผู้หญิงก็มีส่วนร่วมในการบวงสรวง คือเป็นผู้จัดเตรียมสิ่งของที่จำเป็นสำหรับพิธีกรรมและเตรียมคั้นน้ำโสม ในบทสวดฤคเวทมักจะอ้างถึงภรรยาพร้อมกับสามีในการทำพิธีบวงสรวงต่าง ๆ ทั้งคู่ถวายเครื่องสังเวยด้วยกันเพื่อจะได้บรรลुสวรรค์ร่วมกัน

นอกจากนี้ยังปรากฏว่า ในสมัยฤคเวท ผู้หญิงอยู่ในฐานะเสมอภาคกับผู้ชาย เพราะผู้หญิงสามารถแต่งบทสวดและทำพิธีบวงสรวงได้ด้วย แสดงว่า สังคมไม่ได้กีดกันผู้หญิงเหมือนในสมัยหลังที่ผู้หญิงถูกกีดกันมิให้ได้รับการศึกษาและไม่ได้มีบทบาทในสังคม ฉะนั้น ในคัมภีร์ฤคเวทจึงมีบทสวดที่ผู้หญิงเป็นผู้แต่ง เพื่อทำพิธีบวงสรวงพระอัครีให้คุ้มครองชีวิตสมรสของเธอกับสามี

ดังนั้น สตรีอินเดียในสมัยก่อนพุทธกาล ตอนสมัยพระเวทตอนต้น สถานภาพและบทบาทของเธอได้รับการยอมรับและยกย่องใกล้เคียงกับผู้ชาย ต่อมาด้วยสภาพสังคมเปลี่ยนไปจากชุมชนเล็กที่เป็นที่รู้จักคุ้นเคยกันทั่วไป ก็กลายเป็นชุมชนใหญ่ มีผู้คนมากขึ้น สภาพปัญหาก็มากขึ้นตามไปด้วย จากเดิมที่แต่ละครอบครัวสามารถที่จะส่งบุตรหลานไปศึกษายังสำนักอาจารย์ใกล้บ้าน เด็กหญิงได้มีโอกาสเล่าเรียนเช่นเดียวกับเด็กชาย แต่เมื่อชุมชนใหญ่ขึ้น ก็ต้องส่งบุตรหลานไปศึกษาไกลขึ้น การส่งเด็กหญิงไปเรียนในที่ไกลและต้องอยู่กับอาจารย์และเพื่อนนักเรียนด้วยกัน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้ชาย ยิ่งทำให้พ่อแม่มีความเป็นห่วงมากขึ้น จึงทำให้เด็กหญิงถูกปกป้องและเก็บไว้ในบ้านเพื่อความปลอดภัย ประกอบกับทัศนะเรื่องความบริสุทธิ์ก่อนแต่งงานตามความเชื่อทางศาสนา จึงส่งผลให้มีการจัดแต่งงานให้ผู้หญิงตั้งแต่อายุยังน้อย ทั้งไม่ได้รับการศึกษาและต้องแต่งงานตั้งแต่อายุยังน้อยนั้น เป็นปัจจัยส่งให้ผู้หญิงอินเดียถูกกลืนโดยคตินิยมต่าง ๆ มากขึ้น รวมไปถึงการมีทัศนะอื่น ๆ ตามมาด้วย ที่สำคัญคือทำให้ภาพลักษณ์ของผู้หญิงถูกมองว่า ไม่ซื่อสัตย์ ควบคุมตัวเองไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้สตรีอินเดียมีสถานภาพและบทบาทตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ สภาพการณ์อย่างนี้เป็นไปอย่างต่อเนื่องมายาวนาน ซึ่งทัศนะคติต่อผู้หญิงลักษณะดังกล่าว ยังเป็นไปอยู่และถูกกระทำให้คงความเชื่อเช่นนั้นไว้

ในสังคมฮินดู ผู้หญิงจัดว่ามีสถานะที่ด้อยกว่าผู้ชายในแทบทุกด้านตั้งแต่อดีตมา ด้วยธรรมเนียมที่สังคมแบบชายเป็นใหญ่ (patriarchy) ทำให้สถานะความเป็นผู้หญิงเสียเปรียบผู้ชายในหลาย ๆ ด้าน เห็นได้จากปัญหาความไม่เท่าเทียมทางกฎหมายในอินเดีย

เช่นการที่ภรรยาไม่สามารถฟ้องร้องสามีตัวเองได้ในกรณีที่ฝ่ายชายไปมีความสัมพันธ์นอกสมรส การที่ผู้หญิงไม่ได้รับโอกาสได้เข้าสู่ระบบการศึกษาที่ดีเพียงพอ หรืออย่างกรณีประเพณีชาปาตีในเนปาล ซึ่งให้ผู้หญิงที่กำลังมีประจำเดือนอาศัยนอกบ้านและมีข้อห้ามหลายประการ ทำให้พวกเธอเหล่านั้นถูกเลือกปฏิบัติจากคนในครอบครัว ซึ่งเห็นได้ชัดว่า แม้แต่เรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ของการมีประจำเดือน ยังนำพาซึ่งความน้อยเนื้อต่ำใจในการเกิดเป็นลูกผู้หญิงและถึงแม้ว่าธรรมเนียมเหล่านี้จะเริ่มถูกตั้งคำถามมากขึ้นในโลกสมัยใหม่ แต่ด้วยระบบสังคมที่ยึดกับขนบธรรมเนียมจารีตแบบเก่าดั้งเดิม เราจึงยังคงพบเห็นปัญหาเหล่านี้อยู่เรื่อยมา

อีกตัวอย่างสำคัญของความเสียเปรียบของการเป็นผู้หญิง คือหลายครั้งในกรณีที่มีการแจ้งความร้องทุกข์เรื่องการถูกข่มขืน ตำรวจท้องถิ่นมีแนวโน้มจะตั้งข้อสงสัยว่าผู้หญิงที่มาแจ้งความ “กุเรื่องเพื่อเรียกร้องความสนใจ” การตัดสินใจแบบนี้ทำให้ผู้ก่อเหตุหลายรายหลุดพ้นข้อกล่าวหาอย่างง่ายดาย โดยอาจจะไม่มีการสอบสวนเสียด้วยซ้ำ

ส่วนในด้านการมีชีวิตรอบครัว อย่างที่กล่าวไปในตอนที่แล้ว ระบบสินสอดก็เป็นความรับผิดชอบของครอบครัวฝ่ายหญิงที่จะต้องจ่ายให้กับครอบครัวฝ่ายชาย เพราะถือว่าบ้านฝ่ายชายต้องมีการเลี้ยงดูเพิ่มขึ้นและหลังจากแต่งงานไปแล้วผู้หญิงก็ต้องทำงานหนักมาก ทั้งในบ้านนอกบ้าน ทั้งยังต้องฝาดานแม่สามีไปจนกว่าจะสามารถพิสูจน์ตัวเองได้ ธรรมเนียมลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่า กว่าสตรีจะมีความเป็นอยู่ที่ดีและมีหน้ามีตาในสังคม ก็ด้วยการแต่งงานมีสามีและมีครอบครัวที่ดี

ถึงแม้ว่าในปัจจุบัน สถานภาพของสตรีในสังคมก็ถูกยกระดับขึ้นมาก โดยผู้หญิงสามารถเข้าถึงการศึกษาและทำงานต่าง ๆ รวมถึงเป็นผู้นำในหน่วยงานได้ไม่แพ้ผู้ชาย แต่ก็ยังมีอีกหลายประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความไม่เท่าเทียมทางเพศ โดยเฉพาะในเขตชนบท ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมีอิทธิพลมาจากความเชื่อทางศาสนาและระบบสังคมที่มีมาอย่างยาวนาน ความพยายามที่จะยกเลิกกฎเกณฑ์ หรือแก้ไขกฎหมายบางประการเพื่อเพิ่มสิทธิแก่ผู้หญิงจึงเป็นสิ่งที่หลายองค์กรกำลังเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงสิทธิ หน้าที่ บทบาทและความเสมอภาคของสตรีไว้หลากหลายในพระไตรปิฎกและรวมทั้งมีคำสอนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสตรี ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การเปรียบเทียบกับข้อความที่สรรเสริญ หรือพูดถึงสตรีในแง่บวกมีมากกว่าพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการให้อิสราภาพในสังคมของศาสนาพราหมณ์ ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาจากสภาพสังคมในปัจจุบันมักจะกล่าวโจมตีว่า พระพุทธศาสนากดขี่สตรีไม่

ให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันกับบุรุษ เช่นการที่ไม่ยอมให้สตรีบวชตั้งแต่ต้น จริง ๆ แล้วสตรีภายใต้พระพุทธศาสนา มีอิสระและพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทางศาสนาได้ทุกอย่าง พระพุทธศาสนาไม่มีข้อกีดกัน พระผู้มีพระภาคจึงทรงประกาศพระธรรมแก่ประชาชนทั้งบุรุษและสตรี เพราะตระหนักดีว่า ความแตกต่างระหว่างสตรีและบุรุษโดยแท้จริงแล้วไม่มีความหมาย หรือความสำคัญอะไรเลย เพราะต้องมีความทุกข์ความเดือดร้อนเหมือนกัน สตรีจึงจัดอยู่ในสถานภาพที่ควรยกย่อง เพราะฐานะที่สำคัญของสตรีก็คือ ความเป็นมารดาของบุตร พระผู้มีพระภาคนับเป็นศาสดาองค์แรกที่ทรงประทานเสรีภาพ ความเสมอภาคให้แก่สตรี ตลอดจนประทานอุปสมบทเป็นภิกษุณีได้ เพราะทรงเห็นว่า สตรีนั้นมีความสามารถไม่น้อยไปกว่าบุรุษเลย พระผู้มีพระภาคทรงยอมรับให้สตรีได้บวชในพระพุทธศาสนา ซึ่งในสมัยนั้นผู้หญิงเป็นที่ดูถูกดูแคลนของสังคมในกรณีที่ว่า ผู้หญิงไม่ควรได้รับการอุปสมบทและไม่อาจจะบรรลุธรรมได้ (ปาริชาต นนทกานันท์, 2523 : จ - ฉ)

บทบาทสำคัญทางสังคมของสตรีในพระพุทธศาสนานั้น ที่ปรากฏชัดเจนคือ บทบาทสตรีที่ปรากฏในทศ ๖ ซึ่งบทบาทในทศ 6 นั้น เป็นได้ทั้งมารดา ภรรยาและบุตร อีกบทบาทหนึ่งก็คือ บทบาทในการอุปถัมภ์ สนับสนุนพระพุทธศาสนา บทบาทในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสนับสนุนอุปถัมภ์ ก็มีการสร้างอารามถวายสงฆ์

พระพุทธองค์มีความคิดเห็นที่เสรีมากกว่าผู้นำของศาสนาอื่น ๆ เพราะพระองค์ไม่ได้ถือว่าสตรีเป็นเพศที่อ่อนแอ มีความสามารถด้อยกว่าบุรุษดังความเชื่อในสมัยของคนในสังคมสมัยนั้น แต่พระองค์กลับปฏิบัติต่อสตรีเช่นเดียวกับบุรุษ โดยมองว่ามีความเท่าเทียมกันในฐานะเป็นสัตว์โลกประเภทเดียวกัน เป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในสังสารวัฏด้วยกัน ยิ่งไปกว่านั้น ความเมตตาที่พระผู้มีพระภาคมีให้ก็คือ พระองค์ต้องการจะช่วยเหลือสัตว์โลกให้พ้นทุกข์ไม่ว่าจะเป็นบุรุษ หรือสตรี พระองค์ทรงแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างในการปฏิบัติต่อสตรีอย่างยุติธรรม เช่น ทรงให้สิทธิแก่บุรุษและสตรีเสมอกันในการฟังธรรม ทรงประทานคำสอนอย่างเดียวกันในทั้งสองฝ่าย ไม่มีการแบ่งว่าธรรมชนิดใดต้องแสดงแก่เพศใดฝ่ายใด แต่สิ่งที่พระองค์ทรงคำนึงถึงเป็นในทางพิจารณาทางปัญญา ตามความสามารถของผู้ฟังว่าจะรับฟัง หรือสามารถเข้าใจได้หรือไม่มากกว่า การที่พระผู้มีพระภาคทรงให้สิทธิเสรีภาพทางศาสนาในการเข้าเป็นสมาชิกในสังฆมณฑลและทรงประทานธรรมให้แก่ทั้งบุรุษและสตรี ทรงเมตตาและปฏิบัติต่อบุรุษและสตรีอย่างยุติธรรมเสมอภาคกัน จะเห็นว่า เป็นความสำเร็จและเป็นการยกระดับบทบาทของสตรีในสมัยพุทธกาล อันเป็นแนวคิดความเสมอภาคที่สำคัญอย่างหนึ่งที่มีมาก่อนการเกิดแนวคิดสิทธิมนุษยชน

พระพุทธศาสนาได้ยกระดับฐานะทางสังคมให้แก่สตรีอินเดียมากกว่าศาสนาอื่น ๆ ที่สังคมอินเดียนับถือ สร้างคุณูปการอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในประวัติศาสตร์ของอินเดีย หรือแม้แต่ของโลก พระพุทธเจ้าเป็นบุรุษคนแรกที่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ที่ให้สิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาคแก่สตรี กล่าวได้ว่า ที่ให้ความสนับสนุนจะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้พระน้านาง คือ พระนางมหาปชาบดีโคตมี บวชเป็นภิกษุณีในพระพุทธศาสนาและพระองค์ทรงยืนยันว่า การตรัสรู้ธรรมนั้น มิได้เกิดมีแก่บุรุษแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น สตรีก็สามารถบรรลุธรรมได้เหมือนกัน (เปรม หิมจันทร์, 2521 : 217 - 219) ข้อนี้แสดงให้เห็นว่า พระผู้มีพระภาคทรงให้ความเสมอภาคระหว่างสตรีและบุรุษอย่างเท่าเทียมกัน บุคคลทุกคนเมื่อมีฉันทะ ความเพียรพยายาม มีความพร้อมแล้ว ก็สามารถบรรลุนิพพานได้ ไม่มีข้อจำกัดว่าจะเป็นสตรีเพศ หรือบุรุษเพศและการที่พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตให้สตรีบวชเป็นภิกษุณีทั้งที่สภาวะทางสังคมไม่อำนวย ก็ด้วยเหตุผลที่ว่า สตรีบวชในพระธรรมวินัยแล้ว ก็สามารถประจักษ์แจ้งโลกุตตรธรรมตั้งแต่โสดาบัน ถึงอรหัตตผลได้เช่นเดียวกับบุรุษและความเป็นสตรีก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคของการบรรลุธรรมแต่ประการใด

อภิปรายผล

จากการวิจัยพบว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนายังมีเรื่องราวของความเป็นบุรุษ-สตรี คือ เรื่องแยกเพศกันอยู่ เวลากล่าวถึงสตรี ก็มีทั้งยกย่องและกดขี่ ในส่วนที่กดขี่ก็เป็นผลเนื่องมาจากอิทธิพลของความเชื่อดั้งเดิมที่ติดตัวมา คือระบบความเชื่อของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นั่นเองและการที่พระภิกษุสงฆ์ไม่มีบทบาทในการทรงจำพระพุทธพจน์และจดบันทึกนั้น สอดคล้องกับ วิทยานิพนธ์ระดับดุษฎีบัณฑิตของพระมหากรมล ถาวโร ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับบทบาทของสตรี ว่าอาจจะด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ (พระมหากรมล ถาวโร (มั่งคำมี), 2550: 158 - 159)

1. พระภิกษุสงฆ์ขาดทั้งปริมาณและคุณภาพ ด้วยสตรีได้รับพุทธาอนุญาตให้อุปสมบทหลังพระภิกษุสงฆ์หลายปี ทั้งถูกจำกัดจำนวนด้วยครุธรรมที่ว่า ปวัตตินิ หรืออุปัชฌาย์ของภิกษุณีรูปหนึ่งจะบวชให้ภิกษุณีได้ 1 รูปต่อช่วงเวลา 2 ปี ดังนั้น จำนวนของภิกษุณีคงน้อยมากเมื่อเทียบกับจำนวนภิกษุ
2. สตรีอินเดียในสังคมพราหมณ์ ไม่มีพื้นฐานทางการศึกษามาก่อนที่จะได้เข้ามาบวชเป็นภิกษุณีเลย เพราะคัมภีร์ของพราหมณ์ เช่น มนุธรรมศาสตร์ ได้บัญญัติผูกขาดความรู้เรื่องศาสนาไว้สำหรับผู้ชายวรรณะพราหมณ์เท่านั้น ภิกษุณีแม้จะเก่ง มีสติปัญญาดี

หลายรูป เช่น เขมาเถรี อุบลวรรณาเถรี วชิราเถรี ส่วนมากก็อาจจะนิพพานไปก่อนปฐมสังคายนา ภิกษุสงฆ์สมบูรณ์ทั้งปริมาณและคุณภาพ คือออกบวชจากวรรณะทั้ง 4 อย่างเท่าเทียมกันและไม่มีข้อห้ามมากนัก จนเป็นเหตุให้ลูกพราหมณ์ที่เรียนจบโรงเรียนเข้ามาบวชกันมาก ประมาณว่า ร้อยละ 75 ของภิกษุทั้งหมด บุรุษมีพื้นฐานความรู้ดีอยู่แล้ว เมื่อมาบวชเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ก็ศึกษาพระคัมภีร์ได้เร็ว เรียกว่า จบพระไตรปิฎกกันมากจนมีตัวเลือกเพื่อเข้าร่วมสังคายนาอยู่มาก ส่วนภิกษุณี หากว่ายังเหลืออยู่บ้างในกาลนั้น แต่อาจจะน้อยเกินไป ประกอบกับสติปัญญาอาจสู้ภิกษุไม่ได้ หรืออย่างเก่งก็เสมอกัน จึงไม่ได้รับนิมนต์เข้าร่วมสังคายนาและปัญหาเรื่องสตรีเพศไปเข้าร่วมสังคายนา อาจก่อให้เกิดความยุ่งยากต่อที่ประชุมก็ได้ ก็เลยข้ามภิกษุณีไป

ซึ่งในประเด็นหลังนี้ ถ้าหากว่ามีภิกษุณีเข้าร่วมทำการสังคายนา รวบรวมพระธรรมวินัยในครั้งแรก มุมมองของพระไตรปิฎกเกี่ยวกับสตรี อาจจะเปลี่ยนแปลงไปและการตีความหัวข้อธรรมต่าง ๆ อาจมีมุม หรือแง่ในการมองที่น่าสนใจขึ้นกว่านี้ก็ได้

คติความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมของสตรีอินเดียโบราณ ศาสนาพราหมณ์-ฮินดู ถือว่าผู้หญิง คือ “เพศแม่” เป็นผู้ให้กำเนิดชีวิตบนโลกมนุษย์ หากไม่มีแม่ผู้ให้กำเนิดโลกคงไม่มี ดังนั้น ทัศนะของพราหมณ์-ฮินดูจึงถือว่าเพศหญิง คือ ศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจเหนือเพศชาย คือพระศิวะ ตรงกับแนวความคิดเรื่องปुरुषและปรากฏทั้งสองความเห็นให้ความสำคัญกับศักดิ์หรือปรากฏว่ามีอำนาจกระตุ้นให้พระเจ้ามีพลังสร้างขึ้นมาได้ ซึ่งมีวิวัฒนาการความคิดแต่ละช่วงเวลาแตกต่างกัน ยุคพระเวท คัมภีร์พระเวท ถือว่าสตรีอินเดียถูกกีดกันเรื่องการศึกษาและการประกอบพิธีกรรมเช่นในปัจจุบัน นอกจากนี้ ศาสนาพราหมณ์ช่วงนี้ไม่มีแนวความคิดเรื่องการออกบวชบำเพ็ญเนกขัมมบารมี สตรีก็คงไม่มีโอกาสได้บวชด้วย ต่อมาเป็นยุคอุพนิชัย ยุคนี้ ศาสนาพราหมณ์เริ่มเรียนอะไร ๆ จากพระพุทธศาสนา มาก แม้กระทั่งเรื่องการออกบวช ก็เริ่มปรากฏตัวละครในคัมภีร์อุพนิชัยบางเรื่องและยุคถัดมาคือ ยุคคัมภีร์ธรรมศาสตร์ ในช่วงหลังพุทธกาลประมาณ 200 ถึง 400 ปี ข้อความในคัมภีร์นี้ ได้มีการกล่าวถึงสตรีในลักษณะไม่เท่าเทียมกันกับเพศชายไว้มากมาย คือ

1. สตรีไม่มีสิทธิในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา “สตรีไม่ควรประกอบพิธีกรรมประจำวันตามที่พระเวทระบุไว้ ถ้าหล่อนประกอบหล่อนจะต้องตกรอก”
2. ธรรมชาติของผู้หญิงไม่น่าไว้วางใจล่อลวงชายทุกประเภท “มันเป็นธรรมชาติของผู้หญิง ที่ล่อลวงชายในโลกนี้ เพราะเหตุนี้แม้บัณฑิตก็ไม่ปลอดภัย เมื่อคบกับผู้หญิง”
3. สตรีไม่อาจดูแลตัวเองได้ ต้องมีเพศชายคุ้มครองตลอดเวลา “บิดาคู่มือครอง

หล่อนเมื่อเยาว์วัย สามีกปกครองหล่อน (เมื่อเวลาแต่งงาน)ยังสาวอยู่ เมื่อสามิตาย ลูกชายจะดูแลแทนเมื่อหล่อนแก่เฒ่า สตรีไม่อาจอยู่ตามลำพังได้”

ด้วยอิทธิพลของคำสอนนี้ จึงเกิดมีประเพณีสตี (Sati) ขึ้นในอินเดียและหญิงม่ายแม้อยังสาวบางเผ่า ยังคงปฏิบัติอยู่ กล่าวคือ เมื่อสามิตายก็จะถูกเกลี้ยกล่อมให้โดดเข้ากองไฟตายตามสามีไป โดยเชื่อว่าจะได้บุญกุศลมากคือ ได้ไปเกิดในสวรรค์

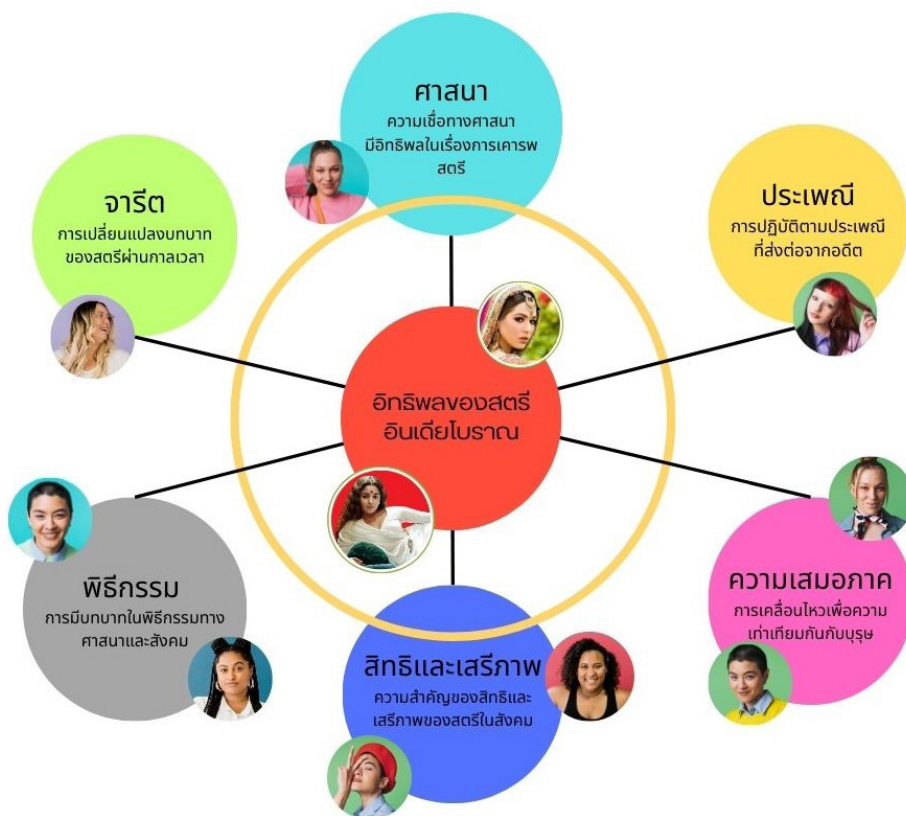
4. ผู้หญิงไม่มีสิทธิในมรดก หรือมีสมบัติเป็นของตนเอง ทั้งภรรยา ลูกชายและทาส ทั้งสามประเภทนี้ ไม่มีสมบัติเป็นของตนเอง ทรัพย์สินสมบัติที่พวกเขาหามาได้ ย่อมตกเป็นของผู้ชายที่เขาค้ายอยู่

ประเทศไทยได้ยอมรับนับถือพระพุทธศาสนามาเป็นเวลายาวนาน สืบทอดตามบรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน มีสตรีเป็นจำนวนมากที่ให้ความสำคัญในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนา สอดคล้องกับวิถยานิพนธ์ของ เปรม หิมจันทร์ หัวข้อ บทบาทของสตรีอินเดียในวรรณคดีบาลี ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลจากบทบาทของสตรีที่ปรากฏในคัมภีร์บาลี (เปรม หิมจันทร์, 2521 : 217 - 219) มีประมาณ 700 คน แต่ละคนนั้น มิใช่มีพฤติกรรมในสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์นี้เท่านั้น แม้ในสมัยพระพุทธเจ้าพระองค์อื่น ก็ยังมีพฤติกรรมเหมือนกันที่เรียกว่า บุพกรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่นำศึกษาอย่างยิ่ง พฤติกรรมเหล่านั้นแสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรม ประเพณี สิทธิ หน้าที่ต่าง ๆ ตลอดจนถึงอุปนิสัยใจคอของสตรีที่พบในหลักฐานอ้างอิงในวรรณคดีบาลี (พระมหากมล ถาวโร (มั่งคำมี), 2550 : 73) เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป จารีตและธรรมเนียมดั้งเดิมที่เคยมีปรากฏการณ์นั้น เริ่มเปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวขยาย ทำให้สถานภาพและบทบาทของสตรีในสังคมปัจจุบันก็เปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวตามไปด้วย สตรีมีบทบาทมากขึ้นทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองการปกครอง สตรีมีความต้องการที่จะทำงานนอกบ้านมากขึ้นตามการเคลื่อนไหวของระบบเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งในส่วนนี้ สตรีแทนที่จะเพียงทำงานเป็นแม่บ้าน ดูแลรักษาบ้านเท่านั้น แต่ยังต้องการงานเพื่อจุนเจือครอบครัวอีกทางหนึ่ง

สตรีไทย เป็นผู้ที่มีความละเอียดอ่อน ละเมียดละไม มีความอ่อนน้อมไปในการปฏิบัติธรรม ใฝ่หา รักษา ศีล ส่วนด้านบทบาทสตรีในสมัยพุทธกาลกับสมัยปัจจุบัน มีความแตกต่างกันอยู่ 2 ประการ คือ บทบาทที่ปฏิบัติกันมาในสมัยพุทธกาล แต่ในปัจจุบันไม่สามารถปฏิบัติได้และบทบาทที่ปฏิบัติในปัจจุบัน โดยที่มิได้ปฏิบัติในสมัยพุทธกาล

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากสตรีอินเดียโบราณส่งอิทธิพลต่อมาถึงสตรีในสังคมไทย โดยผ่านความเชื่อทางศาสนา จารีต ประเพณีและพิธีกรรม ก่อให้เกิดการปฏิบัติตามรูปลักษณ์ของความเป็นดั้งเดิมของแหล่งที่มาของความเชื่อทางด้านศาสนา สตรีได้รับการพุ่มพักบ้างในบางสมัยและได้รับการดูถูกเหยียดหยามบ้างในบางสมัย แต่ละก้าวของความเป็นสตรีนั้น ล้วนแล้วแต่ได้รับการสั่งสมและการเคลื่อนไหวทางจารีตอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นประเด็นหนึ่งที่ทำให้สตรีเกิดการเปลี่ยนแปลงเมื่อมาอยู่ในประเทศไทย จนกระทั่งได้รับการยอมรับจากสังคมไทยและสังคมโลกอย่างถูกต้อง โดยมีสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค มาตรฐานเท่าเทียมกับบุรุษ ซึ่งส่วนหนึ่งเกิดจากความเชื่อในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีส่วนประกอบแทรกซึมและสั่งสมเข้าไปในแนวความคิดเหล่านี้ด้วย เช่นเดียวกัน

ภาพประกอบ : องค์ความรู้จากการวิจัย

สรุป

ดังที่ทราบกันดีแล้วว่า ประเทศไทยได้รับอิทธิพลจารีตประเพณี วัฒนธรรมของอินเดียโบราณ กล่าวโดยสรุปจากวัตถุประสงค์ของการวิจัย พบว่า จารีตของอินเดียโบราณมีอิทธิพลต่อสถานภาพและบทบาทสตรีในสังคมไทย ดังนี้

1. สถานภาพด้านสังคม สตรีอินเดียโบราณก่อนสมัยยุคเวท สตรีอินเดียโบราณมีสถานภาพ บทบาทและสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษ แต่บ้านจะมีไฟศักดิ์สิทธิ์ประจำบ้าน สตรีจะมีส่วนร่วมในการบวงสรวง ในสมัยพุทธกาล แม้จะเกิดความเหลื่อมล้ำกันบ้าง แต่พระพุทธศาสนาก็ได้มอบโอกาสให้สตรีก็มีสิทธิเท่าเทียมกับบุรุษเช่นเดียวกัน

สตรีในสมัยสุโขทัย มีหน้าที่ปรนนิบัติสามี ทำหน้าที่เป็นแม่บ้านแม่ศรีเรือน ผู้ชายสามารถมีภรรยาได้หลายคน แต่มารดาในครอบครัวสุโขทัย ได้รับการยกย่องเทียบเท่ากับบิดาทุกประการ

สมัยอยุธยา สตรีในราชสำนักมีสถานภาพต่ำ ภรรยาโดยทั่วไปต้องทำหน้าที่และรับผิดชอบแทนสามีได้ตลอดเวลา มารดาในสมัยอยุธยาได้รับการยกย่องเช่นเดียวกับมารดาในสมัยอยุธยา มารดาทำหน้าที่แทนที่บิดาได้ตลอดเวลา

สตรีสมัยรัตนโกสินทร์ (รัชกาลที่ 1-6) สตรียังคงใช้จารีตตามสมัยอยุธยา แต่มีเพิ่มเติมคือ บิดามารดาไม่สามารถบังคับให้บุตรสาวแต่งงานกับบุคคลที่บิดามารดาเป็นผู้เลือกให้ สตรีมีอิสระในการเลือกคู่ครอง ในสมัยนี้ สตรีมีโอกาสได้ศึกษาเล่าเรียนมากขึ้น

2. สถานภาพสตรีด้านกฎหมาย สตรีอินเดียโบราณ ในยุคพระเวทตอนต้น สตรีมีสิทธิแม้จะไม่เท่าเทียมกับบุรุษตามกฎหมายเสียทีเดียว แต่ก็ให้ความเสมอภาคพอสมควร ส่วนสิทธิในการรับมรดกนั้น สตรีจะไม่ได้เลย ตามกฎหมายกำหนดให้ครอบครัวออกค่าใช้จ่ายให้แก่บุตรสาวเฉพาะค่าแต่งงาน แม้จะเป็นบุตรสาวคนเดียวก็ไม่มีสิทธิสืบมรดกของบิดามารดาได้ บุตรสาวของเธอจะเป็นผู้สืบมรดกของบิดามารดาของเธอแทน (การรับมรดกแบบข้ามรุ่น)

สตรีสมัยสุโขทัย ถ้าได้ชื่อว่า เป็นลูกแล้วก็ต้องได้รับมรดกสืบทอดตามหลัก การที่ว่า “ให้แก่ลูกมันสิ้น” ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ บุตรสาวในครอบครัวจึงมีสิทธิในการสืบทอดมรดกเท่ากับบุตรชาย ไม่มีการแบ่งมรดกเป็นภาคหลวง ภาคบิดา หรือภาคภริยา บุตรเป็นทายาทผู้รับมรดกสายตรงแต่ผู้เดียว โดยไม่คำนึงว่า บุตรนั้นจะเป็นบุตรหญิง หรือ บุตรชาย จะมีสิทธิได้รับมรดกจากบิดาเท่านั้น กฎหมายครั้งกรุงสุโขทัยกำหนดให้หญิง ภรรยาตกทอดมาเป็นมรดกของทายาทได้ นับว่า ภรรยามีสถานภาพต่ำ สถานภาพของ

มารดาที่กฎหมายกำหนดไว้สูงเท่าเทียมกับบิดา

สมัยอยุธยา ตามกฎหมายมรดกได้ตรากำหนดสิทธิของบุตรสาวให้มีสิทธิได้รับมรดกไว้ในภาคญาติ กฎหมายมรดกได้ให้แบ่งทรัพย์สินมรดกของผู้ตายที่ไม่มีพินัยกรรมไว้เป็น 4 ภาค คือ ภาคหลวง 1 ภาคบิดามารดา 1 ภาคญาติรวมทั้งบุตร 1 ภาคภริยา 1 กฎหมายมรดกกำหนดสิทธิของบุตรสาวให้มีสิทธิได้รับมรดกเท่าเทียมกับบุตรชาย บุตรสาวไม่ถูกจำกัดสิทธิในการรับมรดกตามกฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวสมัยอยุธยา กฎหมายเกี่ยวกับครอบครัวสมัยอยุธยา ได้กำหนดสิทธิและหน้าที่ของภรรยาชนิดต่าง ๆ ไว้ตามความสำคัญมากน้อยของภรรยาชนิดต่าง ๆ กฎหมายได้บัญญัติสิทธิและหน้าที่ของภรรยาหลวงไว้เหนือภรรยาอื่น ๆ กฎหมายมอบอำนาจให้ภรรยาหลวงมีสิทธิมากกว่าภรรยาอื่น ๆ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความแตกแยกภายในครอบครัว ภรรยาคนอื่นจะต้องอยู่ในฐานะต่ำกว่าภรรยาหลวง

สมัยรัตนโกสินทร์ สถานภาพของสตรีไทยที่ผ่านมาและกำลังเป็นอยู่ในปัจจุบันแบ่งออกเป็น 2 ระดับ ระดับที่มีความแตกต่างกัน คือ สถานภาพของสตรีไทยในระดับที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมสูงกับสตรีที่ระดับสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมต่ำ หรือที่เรียกว่า สตรีที่อยู่ในระดับชั้นสูงกับสตรีที่อยู่ในระดับชาวบ้าน สตรีในระดับชาวบ้านมีเสรีภาพมากกว่าสตรีชั้นสูง ซึ่งถูกกำหนดโดยวัฒนธรรมแห่งชนชั้น สตรีในระดับชาวบ้าน มีการกระจายตัวสูงในเรื่องอาชีพ มีการประกอบอาชีพในทุกสาขาอาชีพ โดยเฉพาะในด้านเกษตรกรรม ในอดีตอาชีพราชการเป็นอาชีพต้องห้ามองสตรี ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำได้ยากมากที่สตรีจะเข้าสู่ระบบการเมืองการปกครอง ปัจจุบัน สตรีมีฐานะทัดเทียมกับบุรุษในการทำงานหลายส่วน เด็ก ผู้หญิงและผู้ชาย มีสิทธิเท่าเทียมกันในการศึกษา ทั้งในระดับโรงเรียนและระดับมหาวิทยาลัย ในสังคมไทย สตรีมีบทบาทในวงการสังคมและมีใครสามารถปฏิเสธผลงานขององค์กรเหล่านี้ได้ นอกจากนี้สตรีไทยก็มีความสามารถและได้รับตำแหน่งสำคัญ ๆ เช่น เป็นรัฐมนตรี อธิการบดี คณบดี ผู้อำนวยการและผู้จัดการงานเอกชน

บรรณานุกรม

- ปาริชาติ นนทกานันท์. (2523). **แนวความคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปรม หิมจันทร์. (2521) **บทบาทของสตรีอินเดียในวรรณคดีบาลี**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระครูนิพัทธ์กัลยาณวัฒน์ (คะนอง ลายน้ำทอง). (2550). การศึกษาบทบาทสตรีใน
พระพุทธศาสนา : ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน.
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหากมล ถาวโร (มั่งคำมี). (2550). การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของสตรีในพระพุทธ
ศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณีบทบาทของสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน. วิทยานิพนธ์
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

การสร้างความร่วมมือเชิงวิชาการทางทักษะวิชาชีพ
สำหรับพระสงฆ์ไทย
Establishing Academic Collaboration in Vocational Skills
for Thai Monks

อดิสร สุวรรณตรา

Adisorn Suwantra

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: adisorns@rocketmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาระบบการศึกษา โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาในประเทศไทย (2) เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ แรงงาน สภาพวัด และสมณเพศในจังหวัดสระแก้ว และ (3) เพื่อเสนอแนะแนวทางการ สร้างความร่วมมือเชิงวิชาการด้านทักษะวิชาชีพสำหรับพระภิกษุสามเณรในประเทศไทย

จากผลการศึกษากระบวนการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา พบว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทักษะและ ความรู้สำหรับพระภิกษุสามเณร แต่ยังคงเผชิญปัญหาด้านความหลากหลายของหลักสูตร และการขาดแคลนผู้เรียน อันเนื่องมาจากการบรรพชาอุปสมบทที่ลดลง

จากผลการศึกษาสถานการณ์แรงงาน สภาพวัด และสมณเพศในจังหวัด สระแก้ว พบว่าประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ขาดความรู้และทักษะ ด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย ทำให้แรงงานในพื้นที่ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าให้กับผลผลิตหรือ พัฒนาอาชีพได้ นอกจากนี้ จำนวนวัดและพระสงฆ์ในพื้นที่ยังลดลงอย่างต่อเนื่อง ส่งผล ต่อการขาดแคลนบุคลากรสำหรับการดูแลศาสนสถานและกิจกรรมทางพุทธศาสนา

จากผลการศึกษาแนวทางการสร้างความร่วมมือเชิงวิชาการ พบว่า แนวทางการ สร้างความร่วมมือเชิงวิชาการระหว่างโรงเรียนพระปริยัติธรรม วิทยาลัยเทคนิค และชุมชน ท้องถิ่น โดยมุ่งเน้นการพัฒนาหลักสูตรด้านทักษะวิชาชีพที่สอดคล้องกับความต้องการของ พระภิกษุสามเณรและประชาชนในท้องถิ่น โครงการต้นแบบ เช่น หลักสูตรงานติดตั้งไฟฟ้า

ภายในอาคาร 75 ชั่วโมง ที่ประสบความสำเร็จในโรงเรียนปัจจันตเขตวิทยา อำเภอนาพระยา เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการบูรณาการความร่วมมือดังกล่าว

ผลลัพธ์จากการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาทักษะด้านวิชาช่างสามารถช่วยส่งเสริมความรู้ความสามารถของพระภิกษุสามเณรให้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาวัดและชุมชนท้องถิ่น ทั้งยังช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่ชนบท นอกจากนี้ แนวทางการขยายผลไปสู่พื้นที่อื่นยังสามารถช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับภูมิภาคอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : การศึกษาพระปริยัติธรรม, ความร่วมมือทางวิชาการ, ทักษะวิชาช่าง, พระภิกษุสามเณร

Abstract

This study aims to achieve three primary objectives: (1) to examine the educational system of the Pariyatti Dhamma schools (general education division) in Thailand, (2) to analyze the labor situation, the condition of temples, and the monastic community in Sa Kaeo Province, and (3) to propose academic collaboration strategies in vocational skills development for Buddhist monks and novices in Thailand.

Findings from the study of the educational system of Pariyatti Dhamma schools (general education division) reveal that these schools play a significant role in enhancing the skills and knowledge of Buddhist monks and novices. However, they face challenges related to the diversity of curricula and a decline in student enrollment, attributed to the decreasing number of young individuals entering monastic ordination.

An analysis of the labor situation, temple conditions, and the monastic community in Sa Kaeo Province indicates that the majority of the population engages in agricultural activities but lacks modern technological knowledge and skills. This limitation prevents local laborers from adding val-

ue to their produce or advancing their careers. Additionally, the number of temples and monastics in the region has been consistently declining, leading to a shortage of personnel for managing religious sites and Buddhist activities.

The study on academic collaboration strategies highlights the importance of fostering partnerships between Pariyatti Dhamma schools, technical colleges, and local communities. These partnerships should focus on developing vocational curricula aligned with the needs of Buddhist monks, novices, and local residents. A successful example of such collaboration is the pilot project of a 75-hour electrical installation course conducted at Pajjantaket Wittaya School in Ta Phraya District, which serves as a clear model for integrated academic cooperation.

The findings underscore that vocational skill development not only enhances the capabilities of Buddhist monks and novices but also positions them as key contributors to the development of temples and local communities. This approach addresses educational disparities in rural areas and, when scaled to other regions, can contribute to sustainable economic and social development at the regional level.

Keywords : Pariyatti Dhamma education, academic collaboration, vocational skills, Buddhist monks and novices.

บทนำ

พระบรมราโชบายด้านการศึกษากษของพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราลงกรณ พระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมุ่งสร้างพื้นฐานให้แก่ผู้เรียน รวม 4 ด้าน ประกอบด้วย (1) การมีทัศนคติที่ถูกต้อง ต่อบ้านเมือง (2) การมีพื้นฐานชีวิตที่มั่นคง มีคุณธรรม (3) การมีงานทำ มีอาชีพ และ (4) การเป็นพลเมืองดี (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565 : ออนไลน์) นับว่าเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน อันประกอบด้วย เด็ก เยาวชน และประชาชนชาวไทย ซึ่งเป็นกำลัง สำคัญของประเทศให้มีความพร้อมและมีศักยภาพใน

การดำเนินชีวิต ควบคู่ไปกับการพัฒนาประเทศให้มีความ มั่นคงในเรื่องของเอกราช อธิปไตย และการรักษาผลประโยชน์ของชาติ มีความสามารถในการสร้างเศรษฐกิจของ ประเทศให้ บังเกิดความมั่งคั่ง และรักษาเสถียรภาพของประเทศไทยให้เกิดความยั่งยืนต่อไปในอนาคต โดยสถานศึกษาในทุกระดับต่างน้อมเกล้าฯ อัญเชิญมาเป็นหลักในการพัฒนาระบบการ ศึกษาอย่างถ้วนทั่ว

อย่างไรก็ตาม การสร้างพื้นฐานให้แก่ผู้เรียนนั้น ไม่ได้กำหนดกรอบไว้เฉพาะผู้ ที่อยู่ในสถานะของการเป็นนักเรียนและนิสิตนักศึกษาในระบบการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียน การสอนให้แก่เพียงฆราวาส หรือกลุ่มเป้าหมายในเมืองใหญ่ หรือในพื้นที่เขตปกครองที่มี ความพร้อมในท้องที่หรือท้องถิ่นที่มีความเจริญเพียงเท่านั้น หากแต่ยังต้องตระหนักถึงกลุ่ม ผู้เรียนที่เป็นพระภิกษุ สามเณร เด็กและเยาวชนตามแนวชายแดน รวมถึงเด็กและเยาวชนที่ ด้อยโอกาสในท้องถิ่นชนบทที่ควรจะได้รับสิทธิและโอกาสที่เท่าเทียมกันอีกด้วย ที่เป็นเช่นนี้ เพราะระบบการศึกษาในปัจจุบันส่วนมากจะมุ่งไปยังกลุ่มเป้าหมายในเมืองใหญ่และพื้นที่ที่ มีความพร้อมเป็นหลัก เนื่องจากมีสิ่งอำนวยความสะดวกและอยู่ในพื้นที่ซึ่งความเจริญเข้า ถึงสามารถประเมินผลและให้การส่งเสริมได้อย่างเป็นรูปธรรมทั้งในเรื่องของการเรียนการ สอน การวัดผล และการสนับสนุนในการศึกษาต่อได้อย่างสะดวกทั้งในสายงานการศึกษา สายสามัญและสายอาชีพ นโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งได้ กำหนดนโยบายปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ได้แก่ นโยบายที่ 1 จัดการศึกษาเพื่อความมั่นคง ประเด็นกลยุทธ์ที่ 3.2 ส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้เรียนในเขตพื้นที่เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ กลุ่ม ที่ด้อยโอกาส กลุ่มที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดาร เช่น พื้นที่สูง ชายแดน ชายฝั่ง ทะเล เกาะ แก่ง และกลุ่มที่อยู่ในเขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษได้รับการบริการด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานที่ มีคุณภาพและเหมาะสมตรงตามความต้องการ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา ขอนแก่น, 2567 : 16) ในขณะที่เด็กและเยาวชนในพื้นที่ห่างไกล อาทิ ตามจังหวัดที่มีพื้นที่ ติดกับแนวชายแดนตามพื้นที่สูง หรือในถิ่นทุรกันดาร ซึ่งบุคคลเหล่านั้นต่างก็เป็นชาวไทยเช่น กันแต่ได้รับโอกาสของการบริการทางการศึกษาได้น้อยกว่า จึงทำให้เกิดการชวนชวายใน การส่งบุตรหลานเข้าไปเล่าเรียนในเมืองใหญ่ โกลาหลโกลตา ครอบครัวยากจนและ ขาดความใกล้ชิดกับบุคคลในครอบครัวหรือท้องถิ่น อันอาจส่งผลให้ท้องถิ่นชนบท ขาด การดูแลจากประชาชนที่ได้รับการศึกษาแล้วหลีกเร้นกายไปใช้ชีวิตในเมืองใหญ่ แทนที่จะ นำความรู้ที่ได้รับกลับมาพัฒนาสร้างความเจริญ สร้างความมั่นคงให้แก่ท้องถิ่นเดิมของตน จึงเกิดเป็นปรากฏการณ์ซ้ำๆ ในเรื่องของความแตกต่างหรือความเหลื่อมล้ำในด้านการได้รับ

โอกาสทางการศึกษาของเด็กและเยาวชนที่อยู่ในเมืองใหญ่และที่อยู่ในชนบท

เนื้อเรื่อง

ระบบการศึกษาในปัจจุบัน มุ่งเน้นในการแบ่งแยกผู้เรียนในสายสามัญคือระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษาระหว่างเด็ก เยาวชน และพระภิกษุสามเณรให้ออกจากกัน ในขณะที่ควรจะต้องศึกษาองค์ความรู้พื้นฐานเช่นเดียวกัน ก่อนที่จะแยกออกไปศึกษาต่อยอดในแต่ละสายงาน หรือภาคขององค์ความรู้ที่สูงขึ้นไป ในขณะที่หน่วยงานทางการศึกษามีการถอดวิชาสำคัญที่เด็กและเยาวชนทั้งในเพศบรรพชิตและฆราวาสควรเรียนรู้ร่วมกันคือ วิชาหน้าที่พลเมือง วิชาศีลธรรม และวิชาประวัติศาสตร์ เพราะจะเป็นการพัฒนาองค์ความรู้ทั้งในเรื่องวิชาการ อารมณ์ และสังคมไปด้วยกัน จึงเป็นสิ่งท้าทายที่จะสามารถบูรณาการสิ่งเหล่านี้ไว้ในสถานศึกษาเดียวกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่ายินดีต่อระบบการศึกษาของชาวพุทธที่มีการร่วมมือทางการศึกษาของประเทศในเรื่องการเปิดสถานศึกษาเป็น โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาที่มีการเปิดสอนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและ มัธยมศึกษาตอนปลายตามหลักสูตรขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ควบคู่ไปกับการสอนตามหลักสูตรนักเรียนและบาลี ตามนโยบายของมหาเถรสมาคม (มส.) แนวทางการจัดการศึกษาเพื่อให้โอกาสทางการศึกษาของเยาวชน โดยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดการศึกษาวิชาการทางธรรมและทางโลกแก่พระภิกษุสามเณร โดยมีเป้าหมายในการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นผู้โอสรภาพในความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบ มีคุณลักษณะที่กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรมพ.ศ. 2562 ให้เป็นเยาวชนได้รับการพัฒนาแล้วอย่างรอบด้าน ทั้งทางความประพฤติจิตใจ และปัญญา (พระดบัสวิน ปภสฺสโร (แสนสุริวงศ์) และคณะ, 2566 : 123) แม้ว่าในปัจจุบันมีการจัดตั้งมากกว่า 400 แห่ง ทั่วประเทศก็ตาม แต่ก็มีหลายโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งที่เป็นแผนกบาลี แผนกธรรม และแผนกสามัญศึกษา ต้องหยุดทำการเรียนการสอนไปเป็นจำนวนมากเนื่องจากเรื่องของการขาดแคลนผู้เรียนอันเกิดจากเรื่องของการบรรพชาอุปสมบทเข้าสู่พระพุทธศาสนาของเยาวชนที่น้อยลง หรือฆราวาสที่สมัครเข้าร่วมรับการศึกษาออกไปประกอบอาชีพอื่น ทั้งนี้จากการศึกษาข้อมูลทางวิชาการสามารถสรุปปัญหาสำคัญและแนวทางการดำเนินการที่ส่งผลต่อพัฒนาการของการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กล่าวคือ

1. ปัญหาสำคัญ ประกอบด้วย (1) ผู้บริหารสถานศึกษายังคงใช้กรอบความคิดแบบเก่าในการ ตัดสินใจวางแผนและตัดสินใจเพื่อพัฒนาสถานศึกษา ระบบการเรียน

การสอน และบุคลากรของโรงเรียนและผู้เรียน (2) ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับท้องถิ่นและชุมชนที่มีอยู่น้อยมากจนบางแห่งเกิดความห่างเหินระหว่างกัน และ (3) รูปแบบและหลักสูตรการเรียนการสอนส่วนใหญ่มุ่งเน้นพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะเพื่อการศึกษาตามแนวทางสายสามัญที่ผู้เรียนไม่สามารถนำไปพัฒนาศาสนา สถานศาสนวัตถุ และไม่สอดคล้องต่อการพัฒนาสู่การประกอบอาชีพได้

2. แนวทางการดำเนินการ ประกอบด้วย (1) ควรมีการส่งเสริมความรู้ให้แก่ผู้เรียนด้วยเนื้อหาสาระวิชาที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง สำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ต่อชีวิตประจำวัน สามารถนำไปพัฒนาศาสนา สถานศาสนวัตถุ และพระอารามของต้นสังกัดการปกครองคณะสงฆ์ รวมทั้งสามารถใช้ในการประกอบอาชีพได้ในอนาคต (2) ชุมชนท้องถิ่นและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งที่เป็นส่วนราชการและภาคประชาสังคม ควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบการเรียนการสอนและคัดสรรการนำเทคโนโลยีเข้ามาใช้ในการพัฒนาหลักสูตรและระบบการเรียนการสอน รวมทั้งพัฒนาสัมพันธ์ระหว่างกัน (3) ควรมีระบบการพัฒนาบุคลากรทางการศึกษาให้มีความพร้อมในการพัฒนาระบบการเรียนการสอน และส่งเสริมความร่วมมือทางวิชาการกับส่วนราชการหรือหน่วยงานที่มีองค์ความรู้โดยตรงเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ (4) ควรเน้นการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนาสัมพันธ์ที่ดีของผู้เรียน บุคลากรทางการศึกษา และชุมชนท้องถิ่น (5) ควรพิจารณาเพิ่มหลักสูตรด้านสามัญศึกษาให้มีความหลากหลายและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียนด้วยการ พิจารณาความเหมาะสม ความคุ้มค่าของเวลาและทรัพยากรที่ใช้ไป และ (6) ผู้บริหารโรงเรียนควรส่งเสริมให้ ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดหลักสูตร จัดระบบการเรียนการสอน และ การส่งเสริมระบบการบริหารจัดการการศึกษาตามความเหมาะสมแก่สภาพของท้องถิ่น และความต้องการใช้ ประโยชน์จากผู้เรียน โดยพิจารณาการจัดการเรียนการสอนเชิงพื้นที่ (พระครูนิวิฐธรรมานุศาสน์ (อานวย สุขแจ่ม), 2564 : 1 - 14)

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันวงการการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยได้มีการพัฒนารูปแบบให้กว้างขวางออกไปเป็นอย่างมาก เพื่อรองรับความเจริญของประเทศก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี และการพัฒนาบุคลากรให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ในครั้งนี้ คณะสงฆ์พร้อมด้วยอุบาสก อุบาสิกา วัดนิเวศธรรมประวัติราชวรวิหาร จึงได้ประสานความร่วมมือกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม กรมการศาสนา กรมศิลปากร และกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา

จัดตั้งวิทยาลัยเสริมทักษะพระภิกษุ สามเณร ตลอดจนได้รับความร่วมมือจากสถานศึกษา และสถานประกอบการที่หลากหลายครอบคลุมในทุกสาขาวิชาเพื่อเป็นการแลกเปลี่ยน บุคลากรและองค์ความรู้มาใช้ในการพัฒนาพระภิกษุสามเณรนักเรียนให้มีความเชี่ยวชาญ และก้าวทันกับเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ควบคู่กับการเป็นศาสนทายาทที่ดี มีศีล มีธรรม และได้เปิดการเรียนการสอนเป็นครั้งแรก ในปีการศึกษา 2559 โดยปัจจุบันได้ เปิดการเรียนการสอนใน สายวิชาชีพรวม 3 ระดับ คือ (1) ประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) จำนวน 3 สาขาวิชาคือ สาขาวิชาเทคโนโลยี สารสนเทศ สาขาวิชาช่างเชื่อมโลหะ และ สาขาวิชาช่างยนต์ (2) ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) จำนวน 3 สาขาวิชาคือ สาขาวิชาคอมพิวเตอร์เกมและแอนิเมชัน สาขาวิชาเทคนิคอุตสาหกรรม และสาขาวิชาเครื่องกล และ (3) หลักสูตรวิชาชีพพระยะสัน ตามความต้องการของผู้เรียนและตามเหมาะสม ซึ่งนับว่า เป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่กลุ่มเป้าหมายที่อยู่ในพระพุทธศาสนา

สถานการณ์แรงงานในจังหวัดสระแก้ว

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาซึ่งในอดีตเคยรับราชการทหารและได้เคยปฏิบัติหน้าที่ราชการ ในพื้นที่ชายแดนด้านตะวันออก ตระหนักดีว่าพื้นที่ในจังหวัดสระแก้วเป็นจังหวัดชายแดน ที่มีพื้นที่ติดกับประเทศเพื่อนบ้านมากถึง 4 อำเภอ คือ อำเภอตาพระยา อำเภอโคกสูง อำเภออรัญประเทศ และอำเภอคลองหาด จึงเป็นพื้นที่ความมั่นคง และส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ การเกษตร ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้และทักษะทางด้านเทคนิคหรือเทคโนโลยีใน ยุคปัจจุบัน ขาดความรู้ทางด้านเทคโนโลยีทางการเกษตรและทางด้านวิชาชีพที่จำเป็นเพื่อ การพัฒนาความเข้มแข็งของท้องถิ่น จึงได้จัดตั้งคณะผู้ศึกษาความเป็นไปได้และร่วมดำเนิ การในเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ เมื่อได้รวบรวมข้อมูลเชิงสถิติที่สำคัญของจังหวัดสระแก้ว แล้ว ทราบว่า

1) ข้อมูลรายงานสถานการณ์แรงงานของจังหวัดสระแก้ว เมื่อปลายปี พ.ศ.2566 ทราบว่า มีจำนวน ผู้มีงานทำ 378,330 คน จำแนกเป็น แรงงานที่ทำงานในภาคเกษตรกรรม 160,754 คน (ร้อยละ 42.5) แรงงานในอุตสาหกรรม การขายส่ง การขายปลีก และการ ซ่อมแซมยานยนต์ รวม 79,321 คน (ร้อยละ 21.0) แรงงานภาคการผลิต จำนวน 34,283 คน (ร้อยละ 9.1) แรงงานในภาคการท่องเที่ยวและบริการด้านอาหาร จำนวน 21,653 คน (ร้อย ละ 5.7) การบริหารราชการ การป้องกันประเทศ และการประกันสังคมภาคบังคับ จำนวน 19,526 คน (ร้อยละ 5.2) และการก่อสร้าง จำนวน 11,467 คน (ร้อยละ 3.0) โดยที่แรงงาน

ส่วนใหญ่ เป็นผู้ทำงานในภาคเกษตรกรรมที่ทำการเกษตรโดยใช้ความรู้และทักษะแบบดั้งเดิมที่ทำการเกษตรเพื่อยู่เพื่อกินและขาดองค์ความรู้และทักษะทางด้านเทคโนโลยีที่จะช่วยเพิ่มผลผลิตให้พัฒนาไปสู่การเกษตรเพื่อการอาชีพ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรจะต้องพัฒนาให้ประชาชนในท้องถิ่นมีความรู้ทางด้านเทคนิคที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ

2) ข้อมูลจำนวนวัดในจังหวัดสระแก้ว ทราบว่า (1) จำนวนพระภิกษุและสามเณรในจังหวัดสระแก้ว จากรายงานล่าสุดของสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว (สืบค้นเมื่อวันที่ 21 กันยายน 2567) มีวัดจำนวน 433 แห่ง (วัดมหานิกาย 422 แห่ง และวัดธรรมยุติกนิกาย 11 แห่ง) ในการนี้มีพระอารามหลวง 1 แห่ง คือ วัดสระแก้วพระอารามหลวง สามารถเรียงลำดับจากมากไปน้อย ประกอบด้วย

ลำดับ	วัดในอำเภอ	จำนวน (แห่ง)
1	อำเภอเมืองสระแก้ว	86
2	อำเภอวัฒนานคร	67
3	อำเภอรัญประเทศ	68
4	อำเภอวังน้ำเย็น	49
5	อำเภอเขาฉกรรจ์	43
6	อำเภอคลองหาด	39
7	อำเภอตาพระยา	29
8	อำเภอวังสมบูรณ์	30
9	อำเภอโคกสูง	22

(สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว, 2567 : ออนไลน์)

3) ข้อมูลพระภิกษุและสามเณรที่พำนักอยู่ในจังหวัดสระแก้ว จากรายงานของสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ ซึ่งเป็นข้อมูลจากเว็บไซต์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ในข้อมูลพื้นฐานทางพุทธ ศาสนา เปรียบเทียบ ของปี พ.ศ. 2559 ถึง พ.ศ. 2564 พบว่า จำนวนพระภิกษุและสามเณรมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง จึงทราบได้ว่า มีผู้สนใจบรรพชาอุปสมบทเข้าสู่ในสมณเพศน้อยลง เนื่องจากการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของประชากรและโครงสร้างทางสังคม กอปรกับมีสิ่งจูงใจให้เด็กและเยาวชนในพื้นที่เข้าไปสู่การดำเนิน

ชีวิตที่ทันสมัยมากขึ้นในปัจจุบัน

พ.ศ.	พระภิกษุ (รูป)	สามเณร (รูป)	รวม (รูป)
2559	2,699	60	2,759
2560	2,394	101	2,495
2561	2,416	96	2,512
2562	1,972	65	2,037
2563	1,972	65	2,037
2564	1,972	65	2,037

(สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2567 : ออนไลน์)

เมื่อพิจารณาจากข้อมูลเชิงสถิติของวัดและผู้บวชในสมณเพศ และข้อมูลพื้นฐานทางแรงงานของจังหวัดสระแก้ว จะเห็นได้ว่า หากมีการพัฒนาระบบการเรียนรู้ทางด้านเทคนิคหรือทักษะวิชาชีพให้แก่พระภิกษุและสามเณร รวมถึงประชาชน (ทั้งที่ด้อยโอกาสและอยู่นอกระบบโรงเรียน) ในพื้นที่จังหวัดสระแก้วแล้ว ก็ย่อมเป็นการขยายโอกาสทางการศึกษาให้มีความรู้ได้อย่างหลากหลาย โดยพระภิกษุและสามเณรจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาวัด และให้ความอนุเคราะห์แก่ชุมชนท้องถิ่นได้ สำหรับประชาชนก็จะเป็นแรงงานที่มีความรู้และทักษะสามารถนำไปใช้ประกอบอาชีพได้ ซึ่งสิ่งสำคัญก็ย่อมจะบุคลากรดังกล่าวทำงานหรือประกอบอาชีพในพื้นที่นำมาสู่การดูแลพื้นที่ชายแดน วัดวาอารามและโบราณสถาน รวมถึงพื้นที่ทางการเกษตรในพื้นที่ จึงสมควรที่จะให้บุคลากรในพื้นที่เป็นกำลังสำคัญและมีส่วนร่วมในการดำเนินการอย่างเป็นระบบมีความต่อเนื่อง ด้วยการพัฒนาการศึกษาสายอาชีพเพื่อขยายโอกาสให้พระภิกษุและสามเณรสามารถนำความรู้ไปใช้ในการพัฒนาศาสนสถานของตนเอง และช่วยให้ประชาชนตามแนวชายแดนสามารถเรียนรู้ในการศึกษาสายอาชีพและทักษะวิชาชีพเพื่อใช้ในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์ ทำให้สามารถห่างไกลจากยาเสพติดและอบายมุขได้อีกหนทางหนึ่ง ซึ่งจากสภาพการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ผู้บริหารควรกำหนดวิสัยทัศน์การดำเนินงานให้มีความเหมาะสมและสามารถปฏิบัติได้จริง มีการสนับสนุนการอำนวยความสะดวกช่วยเหลือในทุก ๆ ด้านที่เอื้อต่อการจัดการศึกษา การสร้างขวัญและกำลังใจในปฏิบัติหน้าที่ทั้ง

ด้านร่างกายและจิตใจแก่บุคลากร โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมเหมาะแก่การจัดการเรียนการสอน และบริหารโรงเรียนแบบสร้างเครือข่ายกับโรงเรียนหรือหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพทั้งวิชาการทางโลกและทางธรรม ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะและเจตคติที่ดีด้านอาชีพในการดำรงชีวิตให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นอย่างเต็มกำลังความสามารถ (พระชนภัทร์ วิโรหุต, 2562 : ง)

แนวทางการสร้างความร่วมมือเชิงวิชาการทางทักษะวิชาชีพสำหรับพระภิกษุสามเณรในประเทศไทย

การศึกษาและพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนในโรงเรียนที่เปิดโอกาสให้พระภิกษุ สามเณร และฆราวาสเรียนร่วมกัน เป็นประเด็นสำคัญในปัจจุบัน เพื่อส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียม โดยคณะผู้ศึกษาพบว่าตัวอย่างที่น่าสนใจคือโรงเรียนกุศลศึกษาในกรุงเทพมหานคร ซึ่งอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของวัดและคณะสงฆ์ โรงเรียนแห่งนี้เปิดโอกาสให้สามเณรเรียนร่วมกับฆราวาสในบางวิชา และแยกไปศึกษาต่อในหลักสูตรมัธยมศึกษาและบาลี รูปแบบดังกล่าวสามารถนำมาพิจารณาขยายผลในสายวิชาชีพ ซึ่งจะสร้างการศึกษาแนวใหม่ที่สอดคล้องทั้งในด้านหลักการและการปฏิบัติ

สำหรับพื้นที่ที่เหมาะสมในการพัฒนาแนวทางนี้ คณะผู้ศึกษามีความเห็นว่างามเภอโคกสูง จังหวัดสระแก้ว มีศักยภาพสูง เนื่องจากเป็นพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา และมีแหล่งโบราณสถานสำคัญ เช่น ปราสาทสด๊กก๊อกธม ซึ่งควรได้รับการอนุรักษ์อย่างเป็นระบบ การพัฒนาสายวิชาชีพในพื้นที่นี้ไม่เพียงแต่ช่วยดูแลวัดและศาสนสถาน แต่ยังช่วยส่งเสริมเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของชุมชน โดยมีกรอบแนวทางดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาความพร้อมของสถานศึกษา การประสานงานกับคณะสงฆ์และหน่วยงานราชการ การจัดหาแหล่งทุนและบุคลากร ไปจนถึงการเปิดดำเนินการเรียนการสอน

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการในอำเภอโคกสูงเผชิญกับปัญหาขาดแคลนผู้เรียนและความสนใจจากเยาวชนในพื้นที่ ส่งผลให้โรงเรียนพระปริยัติธรรมประสบปัญหา คณะผู้ศึกษาจึงต้องทบทวนแนวทางใหม่ โดยเลือกพื้นที่ที่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่ดำเนินการอยู่แล้ว เช่น โรงเรียนปัจจันตเขตวิทยา ในอำเภอดาพระยา ซึ่งมีศักยภาพในการรองรับโครงการดังกล่าว

แนวทางการบูรณาการความร่วมมือ การพัฒนาหลักสูตรต้นแบบ เช่น หลักสูตรงานติดตั้งไฟฟ้าภายในอาคาร (75 ชั่วโมง) ได้รับการดำเนินการที่โรงเรียนปัจจันตเขตวิทยา

โดยอาศัยความร่วมมือจาก 3 ภาคส่วน ได้แก่ โรงเรียนปัจจนตเขตวิทยา จัดสถานที่และกลุ่มเป้าหมายผู้เรียน วิทยาลัยเทคนิคสระแก้ว จัดหลักสูตร ผู้สอน และอุปกรณ์การเรียนการสอน คณะกรรมการสถานศึกษา ประชาสัมพันธ์และดำเนินการสนับสนุนด้านต่าง ๆ

โครงการนี้มีระยะเวลาเรียนประมาณ 1 เดือนเศษ โดยได้รับความสนใจจากทั้ง พระภิกษุ สามเณร และประชาชนในท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดความมั่นใจในรูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการ และมีข้อเสนอให้ขยายผลไปยังหลักสูตรวิชาข้างอื่น ๆ ในอนาคต

การพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพ ความสำเร็จจากหลักสูตรระยะสั้นนำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรสายวิชาชีพหลัก เช่น ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) แต่ยังคงมีข้อจำกัดในด้านทรัพยากร เช่น ห้องปฏิบัติการและบุคลากรผู้สอน คณะผู้ศึกษาจึงเสนอให้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ เช่น ห้องปฏิบัติการของวิทยาลัยเทคนิคสระแก้ว และกำหนดให้สถานศึกษาของสงฆ์ เป็นที่สำหรับการเรียนภาคทฤษฎี

พื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการดำเนินการคือวัดนครธรรมในอำเภอดอนจาน เนื่องจากอยู่ใกล้กับวิทยาลัยเทคนิคสระแก้ว มีอาคารพร้อมใช้งาน และตั้งอยู่ในชุมชนที่สามารถเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายได้ง่าย โดยมีการประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วนเพื่อเปิดการเรียนการสอนหลักสูตรสายวิชาชีพในปีการศึกษา 2568

บันทึกข้อตกลงความร่วมมือ การบูรณาการความร่วมมือด้านวิชาการได้รับการจัดทำบันทึกข้อตกลง (MOU) ระหว่างวัดนครธรรม วิทยาลัยเทคนิคสระแก้ว และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว เพื่อแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาหลักสูตร การจัดหาสถานที่ และการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ความสำเร็จนี้เป็นต้นแบบที่สามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ และส่งเสริมการศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

บทสรุปของการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าความร่วมมือระหว่างโรงเรียนพระปริยัติธรรม วิทยาลัยเทคนิค และชุมชนท้องถิ่น สามารถพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพที่ตอบโจทย์ความต้องการของพื้นที่ ช่วยลดปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในชนบท และเสริมสร้างศักยภาพของพระภิกษุ สามเณร และประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

ผลการศึกษานี้สอดคล้องกับหลักการของพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มุ่งเน้นให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อบ้านเมือง และได้รับการศึกษาที่เหมาะสมเพื่อการประกอบอาชีพอย่างมั่นคง ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนา

คุณภาพชีวิตและความมั่นคงของประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565 : ออนไลน์)

การบูรณาการความร่วมมือทางวิชาการในจังหวัดสระแก้วเพื่อขยายโอกาสทักษะวิชาชีพให้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนในพื้นที่ พบว่าโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เช่น โรงเรียนปัจจันตเขตวิทยา ได้แสดงศักยภาพในฐานะศูนย์กลางการเรียนรู้ที่สำคัญ ซึ่งช่วยแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในพื้นที่ชนบทและส่งเสริมโอกาสการเรียนรู้แบบบูรณาการสำหรับกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย (พระดบัสวิน ปภสฺสโร, 2566 : 123)

การพัฒนาหลักสูตรต้นแบบ เช่น หลักสูตรงานติดตั้งไฟฟ้าภายในอาคาร (75 ชั่วโมง) แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการบูรณาการทรัพยากรจากวิทยาลัยเทคนิคสระแก้ว คณะสงฆ์ และชุมชนท้องถิ่น โดยลดข้อจำกัดด้านงบประมาณและระยะเวลาในการดำเนินงาน นอกจากนี้ ยังช่วยเสริมสร้างศักยภาพของผู้เรียนให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ (พระครูนิวริฐธรรมานุศาสน์, 2564 : 1)

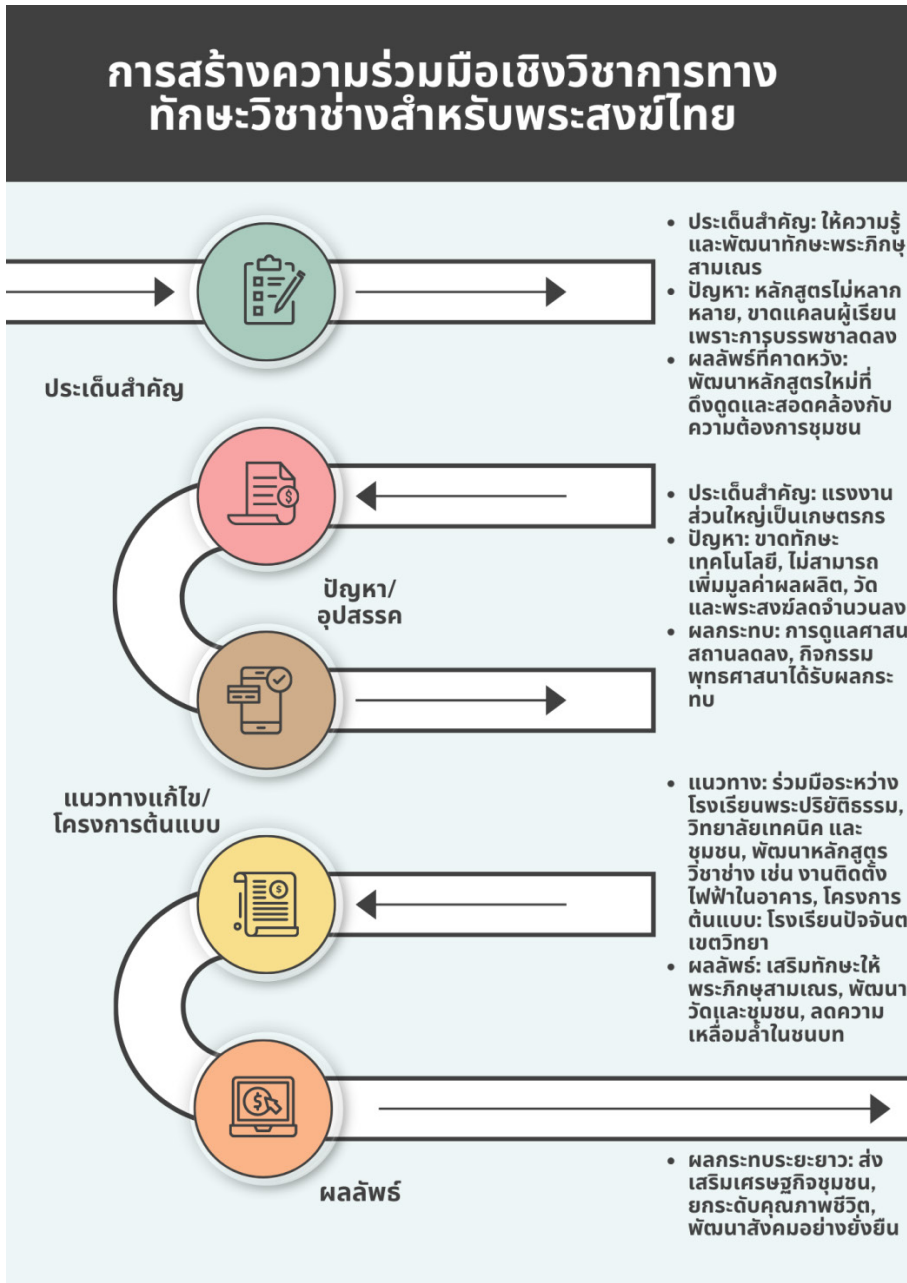
อย่างไรก็ตาม การดำเนินงานยังเผชิญกับปัญหา เช่น การลดลงของจำนวนผู้บรรพชาอุปสมบทและความพร้อมของทรัพยากรทางการศึกษาในพื้นที่ชนบท (สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2567 : ออนไลน์) แนวทางการแก้ไขที่เสนอ เช่น การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุดและการจัดการเรียนการสอนที่ยืดหยุ่น เช่น การใช้วัดนครรธรรมเป็นสถานที่เรียนภาคทฤษฎี ในขณะที่การฝึกปฏิบัติสามารถจัดในวิทยาลัยเทคนิคสระแก้ว ซึ่งอยู่ในระยะใกล้เคียง (พระชนภัทร์ วิโรทุส, 2562 : บทคัดย่อ)

การลงนามบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) ระหว่างวัดนครรธรรม วิทยาลัยเทคนิคสระแก้ว และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการสร้างความร่วมมืออย่างเป็นทางการ ซึ่งสามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่นได้ โดยวางแผนใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในชุมชน (สำนักพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว, 2567 : ออนไลน์)

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าการบูรณาการความร่วมมือทางวิชาการสามารถส่งเสริมโอกาสทางการศึกษา ลดความเหลื่อมล้ำในพื้นที่ชนบท และสร้างความมั่นคงให้กับชุมชนท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน ทั้งนี้การพัฒนานองค์ความรู้ด้านทักษะวิชาชีพควรดำเนินการควบคู่ไปกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมของพระภิกษุสามเณร ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากผลการศึกษา สามารถสรุปผลองค์ความรู้ อธิบายได้ดังนี้

ภาพประกอบ : องค์ความรู้จากการวิจัย

1. บทบาทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม มีประเด็นสำคัญ คือ ให้ความรู้และพัฒนาทักษะพระภิกษุสามเณร เนื่องจากปัญหาหลักสูตรไม่หลากหลาย ขาดแคลนผู้เรียน เพราะการบรรพชาลดลงผลลัพธ์ที่คาดหวัง คือ พัฒนาหลักสูตรใหม่ที่ดึงดูดและสอดคล้องกับความต้องการชุมชน

2. สถานการณ์ในจังหวัดสระแก้ว มีประเด็นสำคัญ คือ แรงงานส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร เนื่องจากปัญหาขาดทักษะเทคโนโลยี ไม่สามารถเพิ่มมูลค่าผลผลิต วัดและพระสงฆ์ลดจำนวนลง ผลกระทบ คือ การดูแลศาสนสถานลดลง กิจกรรมพุทธศาสนาได้รับผลกระทบ

3. แนวทางการสร้างความร่วมมือ มีแนวทาง ดังนี้ ร่วมมือระหว่างโรงเรียนพระปริยัติธรรม, วิทยาลัยเทคนิค และชุมชน พัฒนาหลักสูตรวิชาช่าง เช่น งานติดตั้งไฟฟ้าในอาคาร โครงการต้นแบบ: โรงเรียนปัจจันตเขตวิทยา ผลลัพธ์ที่ได้ คือ เสริมทักษะให้พระภิกษุสามเณร พัฒนาวัดและชุมชนลดความเหลื่อมล้ำในชุมชน

4. ผลลัพธ์โดยรวม ผลกระทบระยะยาว คือ ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ยกย่องคุณภาพชีวิตพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

สรุป

การบูรณาการความร่วมมือทางวิชาการเพื่อขยายโอกาสทักษะวิชาชีพสำหรับพระภิกษุ สามเณร และประชาชนในจังหวัดสระแก้ว ถือเป็นก้าวสำคัญในการพัฒนาความร่วมมือระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ รวมถึงการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมณเพศประชาชน และหน่วยงานราชการ ทั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อขยายโอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้ด้านวิชาชีพที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต การพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และการส่งเสริมความมั่นคงในพื้นที่ การดำเนินการเริ่มต้นจากการน้อมนำพระบรมราโชบายด้านการศึกษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่มุ่งเน้นให้ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อชาติบ้านเมือง ศึกษาในสิ่งที่เหมาะสมกับตนเอง และสามารถนำไปประกอบอาชีพได้อย่างมั่นคง กลุ่มผู้ศึกษาจึงมุ่งส่งเสริมความรู้ด้านวิชาชีพแก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนในพื้นที่ชายแดน เพื่อสร้างพื้นฐานที่แข็งแกร่งทั้งในด้านอาชีพและการพัฒนาท้องถิ่น

ในระหว่างกำหนัดแนวทางดำเนินงาน คณะผู้ศึกษาพบอุปสรรคหลายประการ เช่น งบประมาณที่จำกัด การขาดแคลนผู้เรียนในพื้นที่ และความพร้อมของสถาน

ศึกษา ทั้งนี้ ทีมงานได้ปรับเปลี่ยนเป้าหมายและกรอบการดำเนินงานโดยเลือกใช้สถานศึกษาที่มีอยู่เดิม และปรับปรุงการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น โรงเรียนปงจันตเขตวิทยาในอำเภอตาพระยา ซึ่งเป็นโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีศักยภาพในการรองรับการอบรมวิชาช่าง หนึ่งในโครงการนำร่องที่ประสบความสำเร็จคือหลักสูตรงานติดตั้งไฟฟ้าภายในอาคาร ซึ่งมีระยะเวลา 75 ชั่วโมง โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจาก 3 ภาคส่วน ได้แก่ โรงเรียนปงจันตเขตวิทยา วิทยาลัยเทคนิคสระแก้ว และคณะกรรมการสถานศึกษา โดยมีการจัดการเรียนการสอนที่สามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างชัดเจน ผลจากความสำเร็จของหลักสูตรระยะสั้น นำไปสู่การพัฒนาหลักสูตรสายวิชาชีพ เช่น ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) อย่างไรก็ตาม มีข้อจำกัดในด้านทรัพยากร เช่น ห้องปฏิบัติการ บุคลากรผู้สอน และความสะดวกในการเดินทาง เพื่อแก้ปัญหานี้ คณะผู้ศึกษาจึงเสนอให้ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ของวิทยาลัยเทคนิคสระแก้ว เช่น ห้องปฏิบัติการสำหรับการเรียนภาคปฏิบัติ ในขณะที่สถานศึกษาของสงฆ์จะเป็นศูนย์กลางการเรียนการสอนภาคทฤษฎี

จากการศึกษาพบว่า วัดนครธรรมในอำเภอวัฒนานครเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมที่สุด เนื่องจากอยู่ใกล้กับวิทยาลัยเทคนิคสระแก้ว มีสิ่งอำนวยความสะดวกเพียงพอ และตั้งอยู่ในชุมชนที่สามารถรองรับผู้เรียนทั้งจากประชาชนและพระภิกษุสามเณร การประสานความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในพื้นที่ช่วยให้การพัฒนาหลักสูตรนี้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่น การบูรณาการความร่วมมือได้รับการสนับสนุนจากทั้งวัดนครธรรม วิทยาลัยเทคนิคสระแก้ว และสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว โดยมีการจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2567 เพื่อกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายให้ชัดเจน ความร่วมมือนี้เป็นต้นแบบของการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ลดข้อจำกัดด้านงบประมาณ และเพิ่มความคล่องตัวในการดำเนินงาน

ความสำเร็จของการบูรณาการความร่วมมือทางวิชาการในจังหวัดสระแก้วเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของการส่งเสริมโอกาสทางการศึกษาและการพัฒนาทักษะวิชาช่างให้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชนในพื้นที่ แนวคิดนี้สามารถขยายผลไปยังพื้นที่อื่น ๆ เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับภูมิภาคอย่างยั่งยืน ทั้งยังช่วยเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาสังคม และชุมชนในท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

บรรณานุกรม

- กระทรวงศึกษาธิการ. (1 พฤศจิกายน 2565). **มาตรฐานคุณวุฒิระดับปริญญาตรี สาขา ครุศาสตร์และสาขาศึกษาศาสตร์ (หลักสูตรสี่ปี) พ.ศ.2562**. สืบค้นเมื่อ 22 ตุลาคม 2567, จาก https://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2562/E/056/T_0012.PDF. 2565.
- พระครูนิวริฐธรรมานาสน์ (อานวย ขนาสโภ/สุขแจ่ม). (2564). **โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนก สามัญศึกษา: สภาพปัจจุบันและปัญหากระบวนการบริหารจัดการ. วารสาร บัณฑิตศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย**. 19 (2), 1 - 14.
- พระดบัสวิน ปกสุสโร (แสนสุริวงค์) และคณะ. (2566). **โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนก สามัญศึกษา : โอกาสทางการศึกษาของเยาวชน. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์**. 8 (2), 123 - 133.
- พระชนภัทร์ วิโรทุต. (2562). **การศึกษาสภาพการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนก สามัญศึกษาโรงเรียนต้นแบบในโครงการตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กลุ่มที่ 6. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา**.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น. (2567). **คู่มือแนวทางการดำเนินงาน อาชีววันวิถีสู่การเรียนรู้ปีพุทธศักราช 2567**. ขอนแก่น: สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาขอนแก่น.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดสระแก้ว. (21 กันยายน 2567). **ข้อมูลวัด/ที่พักสงฆ์ จังหวัดสระแก้ว**. สืบค้นเมื่อ 21 กันยายน 2567, จาก <https://skw.onab.go.th/th/content/category/index/id/110>
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (21 กันยายน 2567). **จำนวนวัดในประเทศ ราย จังหวัด ปี 2555 - 2564**. สืบค้นเมื่อ 21 กันยายน 2567, สืบค้นเมื่อ 21 กันยายน 2567, จาก <https://www.onab.go.th/th/content/category/index/id/805>

ระบบการพัฒนาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษา

โดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

A Buddhist Contemplative Educational Process Based
Desirable Characteristics Development System for Faculty of
Education Students in Mahamakut Buddhist University

พระมหาคณาวุฒิ อคฺคปณฺโณ บำรุงทรัพย์

นิเวศน์ วงศ์สุวรรณ

Phramaha Khanawut Akkhapanyô Bamrungsub

Niwes Wongsuwan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: khanawat.bam@mbu.ac.th

บทคัดย่อ

การบทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการพัฒนาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษาโดยใช้ กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา 2) เพื่อประเมินสภาพปัญหาและความต้องการระบบการพัฒนาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา 3) เพื่อพัฒนาระบบการพัฒนาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา 4) เพื่อประเมินและรับรองระบบการพัฒนาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ความรู้ในการพัฒนาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญา ประกอบไปด้วย 5 ด้าน คือ (1) ด้านการมีวินัย (2) ด้านการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี (3) ด้านการดำรงตนอย่างเหมาะสม (4) ด้านความรักและศรัทธาในวิชาชีพระ และ (5) ด้านความรับผิดชอบในวิชาชีพ 2) ผลการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการ พบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ $\bar{X} = 4.15$, S.D. = 0.42 3) ผลการพัฒนาระบบ พบว่า ระบบการพัฒนาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตต

ปัญญาศึกษาที่พัฒนาขึ้นใน 5 ด้าน เป็นการพัฒนาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ที่มีความเหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อนักศึกษาในการเรียนการสอนแบบจิตตปัญญาศึกษา อันเป็นคุณลักษณะที่สังคมต้องการในด้านคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึก และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุข 4) ผลการประเมินและรับรองระบบ จากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน พบว่า โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสม เป็นไปได้ สามารถนำไปใช้และเป็นประโยชน์ในการจัดการเรียนการสอนให้กับนักศึกษาได้

คำสำคัญ : ระบบการพัฒนา, คุณลักษณะที่พึงประสงค์, กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา.

Abstract

This research article contains to 1) To investigate knowledge about the system for establishing desired traits for social studies instructors utilizing the Buddhist Contemplative Education Process. 2) Evaluate the challenges and demands of a system for creating desirable attributes in social studies instructors through the Buddhist Contemplative Education process. 3) Create a mechanism for fostering desired attributes in social studies teachers through the process. Buddhist contemplative education. 4) To assess and certify a system for creating desirable traits in social studies teachers through the Buddhist Contemplative Education process. The study's findings revealed that. 1) The corpus of information for establishing the desired attributes of a social studies teacher utilizing the Buddhist mindfulness approach includes five areas: (1) discipline (2) conduct and self-conduct as a role model. Good (3) in terms of self-care. (4) in terms of love and faith in the profession and (5) in terms of professional responsibilities. 2) The assessment of problems and needs revealed that they were generally at a high level. The mean value is $\bar{x} = 4.15$, with a standard deviation of 0.42 3) The results of the system development discovered that the system for developing desirable characteristics for social studies teachers using the

Buddhist contemplative education process developed in five areas is the development of desirable characteristics that are appropriate and beneficial to students in the teaching of contemplative education. These are the attributes that society need in terms of morals, ethics, values, conscience, and the ability to live together with others. 4) Results of the system evaluation and certification. A committee of ten experts/people determined that the established model was appropriate, feasible, and able to be employed. and is effective in structuring students' teaching and learning experiences.

Keywords : Development, Desirable, Buddhist Contemplative Educational Process.

บทนำ

อาชีพรู้ ถือได้ว่าเป็นวิชาชีพที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาของชาติ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้มาตรฐานวิชาชีพครู เพื่อควบคุม ดูแล การประกอบวิชาชีพครู ให้ดำรงไว้ซึ่งความถูกต้อง มีเกียรติและศักดิ์ศรีของวิชาชีพ เป็นผู้สามารถนำพาคนในชาติ ไปสู่การพัฒนาตามกระแส โลกาภิวัตน์ได้อย่างยั่งยืน มั่นคง และปลอดภัย และสร้างความตระหนักรับผิดชอบในหน้าที่ของครู ปัจจุบันประเทศไทยใช้เกณฑ์ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วย มาตรฐานวิชาชีพ พ.ศ. 2556 ซึ่งได้กำหนดมาตรฐานวิชาชีพทางการศึกษา สำหรับเป็น แนวทางให้ครูมีคุณลักษณะและคุณภาพที่พึงประสงค์ในการประกอบวิชาชีพทางการ ศึกษา ซึ่งครูต้องประพฤติปฏิบัติตาม ประกอบด้วย มาตรฐาน 3 ด้าน คือ 1) มาตรฐาน ความรู้และประสบการณ์วิชาชีพ 2) มาตรฐานการปฏิบัติงาน และ 3) มาตรฐานการ ปฏิบัติตน (ราชกิจจานุเบกษา, 2563 : 72)

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555 - 2559) ที่ สอดคล้องกับแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) ที่ผ่านมา พบ ว่า ประเด็นการผลิตและพัฒนาครูไม่สอดคล้องกับการปฏิบัติจริง ความศรัทธาต่อวิชาชีพ ครูมีน้อย ทำให้คนดี คนเก่ง ไม่ต้องการเป็นครู ทำให้ขาดครูที่มีคุณภาพ ดังนั้น จะต้อง พัฒนาและฟื้นฟูให้สถาบันผลิตครูให้มีประสิทธิภาพ เป็นครูที่มีจิตวิญญาณของความเป็น

ครู มีความตระหนักในวิชาชีพ มีวิสัยทัศน์ มีความรู้ความสามารถและทักษะตามมาตรฐานวิชาชีพซึ่งเป็นภารกิจที่สำคัญของครูต่อการพัฒนาศิษย์ ครูจะต้องทุ่มเท เสียสละ อุทิศตน ในการจัดการศึกษาแก่ศิษย์ด้วยความรักความเมตตาและความปรารถนาดีต่อศิษย์ทุกคน เพื่อให้ศิษย์มีความเพียบพร้อมด้านวิชาการ มีคุณธรรม จริยธรรม สามารถดำรงตน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในยุคดิจิทัลและในอนาคตได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560 : 10 - 11) ถึงเวลาต้องเปลี่ยนแปลงอย่างจริงจังทั้งระบบและพื้นวิญญานครูกลับมาให้ได้ ควรส่งเสริมและพัฒนาจิตวิญญาณความเป็นครูให้เกิดขึ้นกับกลุ่มบุคลากรวิชาชีพครูและนักศึกษาวิชาชีพครู ผู้ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนแปลงและยกระดับคุณภาพของการศึกษา (ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, 2559 : 163)

จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญ และความจำเป็นของระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษา โดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษาให้เกิดมีขึ้นในนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ เนื่องจากคณะศึกษาศาสตร์มีหน้าที่ส่งเสริมความเข้มแข็งของวิชาชีพครู ผลิตและพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่เหมาะสมกับการเป็นวิชาชีพชั้นสูง โดยใช้แนวคิดจิตตปัญญาศึกษาเป็นฐาน อันเป็นแนวคิดที่มีกระบวนการมุ่งผลให้เกิดการพัฒนาจิตใจและปัญญา เพื่อช่วยสร้างเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ให้มีคุณภาพเหมาะสมกับการเป็น “ครูวิชาชีพ” ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา
2. เพื่อประเมินสภาพปัญหาและความต้องการระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา
3. เพื่อพัฒนาระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา
4. เพื่อประเมินและรับรองระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคัมศึกษาโดยใช้ กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยแบบพัฒนา (Research and Development: R&D) ประกอบด้วยการสำรวจ (Survey Research) การพรรณนา (Description Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) มีขั้นตอนการดำเนินงานดังต่อไปนี้

1....การเก็บรวบรวมข้อมูล...ศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย โดยศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ แนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ

2. นำองค์ความรู้ที่ได้มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ สร้างเครื่องมือ

3. ลงพื้นที่เก็บข้อมูล

4. วิเคราะห์ สังเคราะห์ สรุปผลการศึกษาได้มาซึ่งองค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญา

ผลการวิจัย

ระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ตามแนวทางการพัฒนาด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการมีวินัย ด้านการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ด้านการดำรงตนอย่างเหมาะสม ด้านความรักและความศรัทธาในอาชีพ และด้านความรับผิดชอบในอาชีพ ของคนในสังคมจะต้องเกิดขึ้นได้จากการคลุกคลีอยู่กับความถูกต้อง การปลูกฝังอบรม การฝึกปฏิบัติ การได้เห็นตัวอย่างที่ชวนให้ประทับใจ และอื่น ๆ เพื่อให้ผู้เรียน รู้จักคำว่า “จิตตปัญญาศึกษา” และสามารถพัฒนาจิตของตนเองได้อย่างเหมาะสม ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดจิตตปัญญาศึกษาคือ โน้มนำใจของบุคคลให้เกิดกุศลจิตที่ถูกต้องและการสร้างจิตตปัญญาศึกษาให้เกิดขึ้นจำเป็นต้องอาศัยสถาบันทางสังคมหลายส่วนเข้ามามีส่วนร่วมกัน ดังสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1) เพื่อศึกษาองค์ความรู้และเปรียบเทียบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จากการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่า การพัฒนากิจกรรมใด ๆ ก็ตามสามารถนำหลัก

ธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพให้อยู่เย็นเป็นสุขตามสิทธิและหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการใช้กระบวนการและแผนการเรียนรู้แบบพุทธจิตตปัญญาศึกษา ย่อมส่งผลให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางที่ดีและเป็นที่พึงประสงค์ของสังคมที่ติงาม องค์ความรู้ในการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาประกอบไปด้วย 5 ด้าน คือ 1) ด้านการมีวินัย 2) ด้านการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 3) ด้านการดำรงตนอย่างเหมาะสม 4) ด้านความรักและศรัทธาในวิชาชีพ และ 5) ด้านความรับผิดชอบในวิชาชีพ

ทั้งนี้พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง จำนวน 54 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 65.9 ส่วนผู้ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุด จำนวน 28 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 34.1 ชั้นปี พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่กำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 1 จำนวน 33 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 40.3 รองลงมา ชั้นปีที่ 2 จำนวน 26 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 31.7 รองลงมา ชั้นปีที่ 3 จำนวน 12 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 14.6 ส่วนผู้ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุดกำลังศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 4 จำนวน 11 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 13.4 ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีผลการศึกษายู่ในระดับ 2.50 - 3.00 จำนวน 32 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 39.1 รองลงมาอยู่ในระดับ 3.01 - 3.50 จำนวน 26 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 31.7 ส่วนผู้ตอบแบบสอบถามน้อยที่สุดมีผลการศึกษายู่ในระดับ ต่ำกว่า 2.50 จำนวน 12 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 14.6 และระดับ 3.51 - 4.00 จำนวน 12 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 14.6

วัตถุประสงค์ข้อที่..2) เพื่อพัฒนาระบบแผนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษา เพื่อสร้างเสริมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ผลการพัฒนาระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย โดยภาพรวม จะอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}\bar{x}$ = 4.15, S.D. = 0.17) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการมีวินัย อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}\bar{x}$ = 4.23, S.D. = 0.39) รองลงมาคือ ด้านการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}\bar{x}$ = 4.20, S.D. = 0.23) รองลงมาคือ ด้านการดำรงตนอย่างเหมาะสม อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}\bar{x}$ = 4.16, S.D. = 0.37) รองลงมาคือ ด้านความรักและศรัทธาในวิชาชีพ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}\bar{x}$ = 4.13, S.D. = 0.36) และด้านที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุดคือ ด้าน

ความรับผิดชอบในวิชาชีพ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.04$, S.D. = 0.34)

วัตถุประสงค์ข้อที่..3)..เพื่อนำเสนอระบบแผนการเรียนรู้แบบจิตตปัญญาศึกษาตามผลการนำเสนอระบบการสอนเปรียบเทียบความคิดเห็นสรุปจากการสัมภาษณ์ สรุปได้ว่าการพัฒนากิจกรรมใด ๆ ก็ตามสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพให้อยู่เย็นเป็นสุขตามสัทธินี้และหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการใช้กระบวนการและแผนการเรียนรู้แบบพุทธจิตตปัญญาศึกษาย่อมส่งผลให้ผู้เรียนมีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางที่ดีและเป็นที่ยอมรับของสังคมที่พึงปรารถนาต่อไป

วัตถุประสงค์ข้อที่..4)..เพื่อประเมินและรับรองระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้ กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และผลการรับรองระบบจากการประชุม รูปแบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มีคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน เป็นกรรมการรับรองระบบ

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง..“ระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย” จากข้อค้นพบในองค์ความรู้ในระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา พบว่า องค์ประกอบคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา ประกอบไปด้วย 5 ด้านผู้วิจัยนำเสนอสรุปอภิปรายผลในแต่ด้าน ดังนี้

1....ด้านการมีวินัย คุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา เนื่องจากว่านักศึกษามีการวางแผนการใช้จ่ายอย่างประหยัด มีการปฏิบัติตามบนธรรมนิยม จารีตประเพณีของสังคมอยู่เสมอ มีความตรงต่อเวลาและซื่อตรงต่อตนเอง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักศึกษามีการประพฤติปฏิบัติของตนเองให้เป็นผู้ที่มีคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม จิตสำนึกที่ดีงาม มีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัย ซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน และใฝ่เรียนรู้ ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญและจำเป็นต่อการเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในด้านอื่น ๆ ทำให้การดำเนินชีวิตและ

สามารถร่วมกันอยู่กับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และช่วยพัฒนาประเทศให้เกิดความเจริญก้าวหน้าต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องมาตรการพื้นฐานบางประการสำหรับการสร้างครูที่ดีของกรมการฝึกหัดครู ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่องของครูที่ดีโดยการสอบถามจากบุคคลหลายฝ่าย คือ นักเรียน ครู ผู้บริหารการศึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิ ศึกษานิเทศก์ และผู้ปกครอง ใช้เวลาในการวิจัย พ.ศ. 2518 - พ.ศ. 2520 ซึ่งเป็นครั้งแรกในประเทศไทยที่ทำการวิจัยเรื่องลักษณะของครูที่ดีที่ได้กระทำในวงกว้าง (กรมการฝึกหัดครู, 2515 : 10) ผลจากการวิจัยลักษณะของครูที่ดีที่นักศึกษศึกษา ในด้านคุณธรรมและความประพฤติ ได้แก่ ความเที่ยงธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต การตรงต่อเวลา ร่าเริงแจ่มใส รู้จักเสียสละ วาจาสุภาพเรียบร้อย เป็นกันเองกับเด็ก และเข้ากับเด็กได้ เป็นตัวอย่างในการประพฤติดี มีมนุษยสัมพันธ์ แต่งกายเรียบร้อยมีบุคลิกลักษณะที่ดีมีวาจาสุภาพอ่อนโยนเว้นจากอบายมุขต่าง ๆ ไม่ทำตัวเสเพล มีระเบียบวินัย อารมณ์มั่นคง มีความปรานีรู้จักปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นคนมีเหตุผล รู้จักสิทธิและหน้าที่ สามารถควบคุมตนเองให้ปฏิบัติตนอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรม มีวิธีทำงานที่เป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคคลอื่นได้

2. ด้านการประพฤติปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เนื่องจากว่านักศึกษามีการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยมีอุดมการณ์เพื่อส่วนรวม มีความซื่อสัตย์สุจริต มีความอดทน อดกลั้น มีความยุติธรรม มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีเหตุผลในการกระทำ และมีการให้เกียรติผู้อื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักศึกษามีกิริยามารยาท ใช้วาจาสุภาพ ไม่พูดเพ้อเจ้อ ส่อเสียด เยาะเย้ย ถากถางผู้อื่น มีความกตัญญูกตเวที และปฏิบัติตนได้เหมาะสมกับสถานการณ์และบทบาทของการเป็นนักศึกษาครู สอดคล้องกับข้อคิดเพื่อการศึกษาของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) โดยกล่าวว่า การไม่พูดจาส่อเสียด ไม่เพ้อเจ้อ ไม่พูดคำหยาบ และไม่พูดปดพูดเท็จ ครูต้องใช้คำพูดกับลูกศิษย์อยู่ตลอดเวลาทั้งในห้องเรียนและนอกเวลาเรียน การพูดและวิธีพูดของครูมีผลต่อความรู้ ความรู้สึก และจิตใจของศิษย์อยู่เสมอ ครูพูดด้วยความจริงใจ อ่อนโยน ไพเราะ ย่อมทำให้ศิษย์มีความเคารพและรักนับถือ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2551 : 73) นักศึกษาครูจะต้องมีการประพฤติดี มีมนุษยสัมพันธ์ แต่งกายเรียบร้อยมีบุคลิกลักษณะที่ดีมีวาจาสุภาพอ่อนโยนเว้นจากอบายมุขต่าง ๆ ไม่ทำตัวเสเพล มีระเบียบวินัย อารมณ์มั่นคง มีความปรานีรู้จักปกครองแบบประชาธิปไตย เป็นคนมีเหตุผล รู้จักสิทธิและหน้าที่ และสอดคล้องกับข้อเขียนในบทความวิชาการของ Robert W. Roeser และ Stephen C. Peck เรื่อง "An education in awareness: Self, motivation, and self-regulated

learning in contemplative perspective" นำเสนอแนวคิดเชิงทฤษฎีและประยุกต์ ซึ่งเน้นการวิเคราะห์และอภิปรายเรื่อง "self" (ตัวตน), การสร้างแรงจูงใจ (motivation), และการเรียนรู้ด้วยตนเอง (self-regulated learning) ในมุมมองของการศึกษาแบบจิตตภาวนา (contemplative perspective) โดยได้ศึกษาเรื่องการศึกษเพื่อการตระหนักรู้ อัตลักษณ์ แรงจูงใจ และการควบคุมตนเองในมุมมองจิตตปัญญาศึกษา (Roeser, R. W., & Peck, S. C., 2009 :119 - 136) ผลการศึกษาพบว่า จิตตปัญญาศึกษาเป็นการปฏิบัติที่มีรูปแบบการเรียนรู้เพื่อเพาะปลูกความตระหนักรู้ของจิตสำนึกในบริบทของความสัมพันธ์ทางด้านจริยธรรมในเชิงคุณค่าแห่งการเติบโตของบุคคล การเรียนรู้คุณธรรมและการเอาใจใส่ดูแลผู้อื่น นัยสำคัญของจิตตปัญญาศึกษาเพื่อการอบรมสั่งสอนพัฒนาจิตสำนึกและรูปแบบความมุ่งมั่นของการเรียนรู้และการดำรงอยู่ท่ามกลางความเหมือนกันของผู้สอนและผู้เรียน

3. ด้านการดำรงตนอย่างเหมาะสม พบว่า นักศึกษามีการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และไม่เบียดเบียนผู้อื่น มีรักษาสติธิประโยชน์ของตนเอง และไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักศึกษามีการดำรงตนอย่างเหมาะสมในการดำเนินชีวิตเหมาะสมกับฐานะ และมีการวางแผนการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องดีงามโดยไม่ยุ่งเกี่ยวกับสิ่งที่เป็นอบายมุข..ตลอดจนการใช้เวลาว่างเพื่อเลี้ยงดูตนเองโดยแบ่งเวลาเป็นเวลาสำหรับการศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อใช้สอนศิษย์ สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง "Portraits of Contemplative Teaching: A Third Way" ของ Kathryn Byrnes ได้ศึกษาเรื่องการสอนตามแนวจิตตปัญญา : ทางเลือกที่สาม ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการจิตตปัญญาทำให้เกิดความเข้าใจในเรื่องความดี ความงามของจิตใจมนุษย์อย่างลึกซึ้ง และสามารถนำไปใช้ในการดำเนินชีวิตของตนเองและอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข (Kathryn Byrnes, 2009 : 150 - 200) การสะท้อนความคิดจากผู้สอน 3 คน พบว่า การสอนตามแนวจิตตปัญญาทำให้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจชุมชน มองความสัมพันธ์กันในสังคมและยังทำให้สามารถพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านร่างกายและจิตใจได้อย่างสมบูรณ์ เน้นการบันทึกความรู้ของตนเองเป็นการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง

4...ด้านความรักและความศรัทธาในอาชีพ..พบว่า..นักศึกษามีการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา เนื่องจากนักศึกษามีการพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้าในวิชาชีพ ชื่นชมบุคคลที่ประสบ

ความสำเร็จในวิชาชีพครู และมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการประกอบวิชาชีพครู ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า นักศึกษาได้ปกป้องเกียรติภูมิของวิชาชีพครูไม่ให้ผู้อื่นว่ากล่าวดูหมิ่น มีการดำเนินชีวิตเหมาะสมกับฐานะ มีความตั้งใจมั่นขบยอมเป็นครูผู้ประสบความสำเร็จในการดำเนินอาชีพครู และไม่ได้คิด ไม่เห็น ไม่นอกลุ่มนอกทางของความเป็นครู สอดคล้องกับแนวคิดของ ข้อคิดเพื่อการศึกษาของ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวถึงความศรัทธาในอาชีพครู ว่าจะต้องมีการพิจารณาไตร่ตรองสภาพแวดล้อมในทางที่ถูก ซึ่งการไตร่ตรองว่าสิ่งนั้นคืออะไร เป็นอย่างไร เพื่ออะไร และโดยวิธีใด ย่อมทำให้จิตใจผู้ไตร่ตรองสงบและเป็นสุข ทั้งสติปัญญาที่จะเฉียบแหลมรอบคอบในการผจญปัญหาใด ๆ ครูผู้ระลึกขบยอมเป็นครูผู้มีสติ ไม่เสียสติและอยู่ในทำนองครองธรรมไม่ออกนอกลุ่มนอกทาง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551 : 70) โดยครูจะต้องมีคุณธรรมจรรยาบรรณ คือ มีศรัทธาในวิชาชีพครู ตั้งใจใช้ความรู้ความสามารถทางวิชาชีพเพื่อให้บริการแก่นักเรียนและสังคม มีความซื่อสัตย์ต่อหลักการของอาชีพครูมีความรับผิดชอบในด้านการศึกษาต่อสังคม ชุมชน และนักเรียน มีความรัก ความเมตตาและความปรารถนาดีต่อนักเรียน อุทิศตนและเวลาเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนทุกคนได้รับความเจริญเติบโตและพัฒนาการในทุกด้าน สอดคล้องกับเนื้อหาในบทความวิจัยของ Ayako Nozawa เรื่อง "Contemplative practices in teacher education" ซึ่งได้ศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพกับครู 5 คน ที่ได้นำแนวปฏิบัติแบบจิตตปัญญาศึกษาไปใช้ในชีวิตครูส่งผลต่อการพัฒนาตัวครู ทั้งในแง่คุณภาพชีวิตส่วนตนและในแง่คุณภาพการสอน (Nozawa, A., 2004 : 193 - 207) โดยพบว่า ครูที่ปฏิบัติสมาธิแบบจิตตปัญญาศึกษามีการรับรู้ตนเองที่สูงขึ้น และพบว่าครูเหล่านี้สามารถช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาตนเองได้ดียิ่งขึ้น ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยของโนซาวา คือ ควรมีการนำแนวปฏิบัติแบบจิตตปัญญาศึกษาเข้าไปใช้ในการปรับปรุงหลักสูตรฝึกหัดครูเพื่อให้มีการจัดการเรียนรู้แนวจิตตปัญญาศึกษาแก่นักศึกษาด้านวิชาชีพครู

5. ด้านความรับผิดชอบในอาชีพ พบว่า นักศึกษาครูที่ใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษามีการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นครูที่สำคัญ โดยนักศึกษาจะมีความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่อย่างเต็มที่และยอมรับผลจากการกระทำของตนเองทั้งด้านดีและไม่ดี การยอมรับผลของการกระทำทำให้พวกเขาสามารถปรับปรุงตนเองได้อย่างต่อเนื่องในทุกด้าน โดยเฉพาะในด้านการปฏิบัติหน้าที่การเป็นนักศึกษาครู ซึ่งสะท้อนถึงความรับผิดชอบในการทำงานและการพัฒนาความรู้สำหรับการสอนนอกจากนี้ยังเห็นการตั้งใจทำงานและติดตามผลงานที่ได้ทำไปแล้วเพื่อปรับปรุงแก้ไขให้เกิดผลสำเร็จตามที่ตั้งใจไว้

นักศึกษาครูที่ใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษายังให้ความสำคัญกับการพัฒนาความรู้ในวิชาชีพครูและแสวงหาความรู้ใหม่ๆ เพื่อใช้ในการพัฒนาการศึกษาของตนเองและผู้เรียน พวกเขามีการดำเนินชีวิตที่มีระเบียบและวางแผนชีวิตได้ดี โดยหลีกเลี่ยงสิ่งที่เป็นอบายมุขและเลือกใช้เวลาว่างเพื่อศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมให้กับตัวเอง การมีความรับผิดชอบในอาชีพครูนั้นไม่เพียงแต่เป็นการทำหน้าที่สอนเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการรักษามาตรฐานทางจรรยาบรรณที่ดี เช่น การรักษาความลับของนักเรียน การไม่เผยแพร่ข่าวลือหรือทำลายชื่อเสียงผู้อื่น และการปฏิบัติตามข้อกำหนดต่างๆ ของทางราชการ

การเป็นครูที่มีความรับผิดชอบนั้นต้องปฏิบัติตามจรรยาบรรณอย่างเคร่งครัด เช่น ไม่ใช้อิทธิพลส่วนตัวในทางราชการ การปฏิบัติตามสัญญาที่ทำไว้กับทางราชการ และการรักษามาตรฐานที่สูงในการสอน รวมทั้งการพัฒนาและปรับปรุงตนเองอย่างสม่ำเสมอ การแสดงออกถึงความรับผิดชอบต่อสังคมและวิชาชีพครูที่ดี จะทำให้ผู้เรียนเห็นถึงแบบอย่างที่ดีและสามารถพัฒนาตนเองไปสู่การเป็นบุคคลที่มีคุณภาพและมีความรับผิดชอบในสังคมได้อย่างแท้จริง

องค์ความรู้และนวัตกรรม

จากการศึกษาระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ความเป็นครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษาสำหรับนักศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ผู้วิจัยได้พัฒนาโมเดลโดยการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่มีคุณวุฒิในการบริหารหรือการสอนวิชาสังคมศึกษาในมหาวิทยาลัย เกี่ยวกับคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูสังคมศึกษา โดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งพบว่าโมเดลที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยองค์ประกอบหลักดังนี้

1) K = ความรู้ (Knowledge) ความรู้ด้านจิตตปัญญาและการใช้เหตุผลในระบบการสอนวิชาสังคมศึกษา

2) A = ความตื่นตัว (Alert) การเตรียมพร้อม ระมัดระวัง และมีความห่วงใย โดยบูรณาการจิตตปัญญาศึกษาเข้ากับระบบการสอนวิชาสังคมศึกษา

3) N = การเล่าเรื่อง (Narration) การใช้จิตตปัญญาในการเล่าเรื่องและขยายความอย่างสร้างสรรค์ โดยเน้นความสบายใจ มองโลกในแง่ดี และสร้างบรรยากาศเชิงบวกในสังคม

4) A = เจตคติที่ดี (Attitude) การปลูกฝังเจตคติที่ดีตามหลักจิตตปัญญาในระบบการสอนวิชาสังคมศึกษาโดยอิงหลักพุทธวิธี

5) W = ปัญญา (Wisdom) พลังแห่งปัญญาที่พัฒนาเยาวชนคนหนุ่มสาวให้เป็นทรัพยากรสำคัญของชาติและสังคม

6) U = การใช้ประโยชน์ (Utilize) การนำจิตตปัญญามาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ พร้อมผลักดันตามหลักสติปัญญา

7) T = ความสามารถและพรสวรรค์ (Talent) การพัฒนาความสามารถและพรสวรรค์ โดยใช้จิตตปัญญาผลักดันตามสติปัญญา พร้อมความเข้าใจในคุณค่าและการจัดการกับอายตนะของตนเองอย่างเหมาะสม

ภาพประกอบ : องค์ความรู้และนวัตกรรม

แนวทางที่พัฒนาขึ้นนี้เน้นการบูรณาการพุทธจิตตปัญญาศึกษากับการพัฒนาคุณลักษณะครูสังคมศึกษา โดยครอบคลุมทั้งความรู้ การตื่นตัว เจตคติที่ดี ปัญญา และความสามารถ แนวทางดังกล่าวไม่เพียงพัฒนาครูให้มีความรู้ แต่ยังเสริมสร้างคุณค่าทางจิตตปัญญาและความสามารถในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในสังคม สอดคล้องกับเจตนารมณ์การศึกษาและบริบททางสังคมไทยในปัจจุบัน.

สรุป

การศึกษาวិจัยเรื่องระบบการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูสังคมศึกษาโดยใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษา ซึ่งเป็นแนวทางที่นำหลักธรรมทางพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาครูสังคมศึกษา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาคุณลักษณะภายในของครูที่เป็นที่ต้องการในยุคปัจจุบัน กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษานำเน้นการพัฒนาปัญญา ความเมตตา และความรับผิดชอบต่อสังคม โดยใช้หลักศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อสร้างความเข้าใจและการตระหนักรู้ในตนเอง รวมทั้งพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้เรียนและชุมชน กระบวนการนี้ยังช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีงามในการเป็นครูที่มีคุณภาพและมีความสามารถในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมในผู้เรียน

เป็นการใช้กระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษาในการพัฒนาครูสังคมศึกษา ช่วยเสริมสร้างทักษะที่จำเป็น เช่น การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ความสามารถในการจัดการกับความเครียด และการปรับตัวในสถานการณ์ที่ท้าทาย นอกจากนี้ยังช่วยให้ครูมีความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างลึกซึ้ง สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีและเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้เรียนและชุมชน โดยผ่านการฝึกฝนที่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองและการปฏิบัติจริง..ครูจะมีความพร้อมที่จะเผชิญกับความท้าทายในการสอนและส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีคุณค่าและยั่งยืนในห้องเรียนและในสังคม

สรุปท้ายที่สุดได้ว่าการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของครูสังคมศึกษาผ่านกระบวนการพุทธจิตตปัญญาศึกษามุ่งเน้นไปที่ 5 ด้านหลัก ได้แก่ การมีวินัย การประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี การดำรงตนอย่างเหมาะสม ความรักและศรัทธาในอาชีพ และความรับผิดชอบต่ออาชีพ ในด้านการมีวินัย นักศึกษามีการปฏิบัติตามประเพณีและมีความตรงต่อเวลา ซึ่งเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้านการเป็นแบบอย่างที่ดีนั้นนักศึกษามีมารยาท สุภาพ และให้เกียรติผู้อื่น ส่วนด้านการดำรงตนอย่างเหมาะสม นักศึกษามีการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ด้านความรักและศรัทธาในอาชีพ นักศึกษามีความมุ่งมั่นและปกป้องเกียรติภูมิของวิชาชีพครู สุดท้ายในด้านการรับผิดชอบต่ออาชีพ นักศึกษายอมรับผลจากการกระทำของตนเองและแสวงหาความรู้เพื่อปรับปรุงตนเอง กระบวนการนี้ส่งเสริมการพัฒนาคุณลักษณะของครูที่ดี ทำให้ครูมีจิตสำนึกในการดำเนินชีวิตและการประกอบวิชาชีพที่มีคุณค่าและจริยธรรม ซึ่งส่งผลดีต่อคุณภาพการศึกษาโดยรวม

บรรณานุกรม

- กรมการฝึกหัดครู..(2515)..**มาตรการพื้นฐานบางประการสำหรับการสร้างครูที่ดี.**
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา.
- กระทรวงศึกษาธิการ.(2560).**แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2560 -2579.**กรุงเทพมหานคร:
พริกหวานกราฟฟิค.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **ข้อคิดเพื่อการศึกษา.** กรุงเทพมหานคร: ศูนย์
สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอม มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ไพฑูรย์ สินลารัตน์. (2559). **คิดเพื่อครู (คำบรรยายระหว่างดำรงตำแหน่งประธาน
กรรมการคุรุสภา).** กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2563). **ข้อบังคับคุรุสภาว่าด้วยจรรยาบรรณของวิชาชีพ พ.ศ. 2556.**
ราชกิจจานุเบกษา, 130 (ตอนพิเศษ), [72].
- Kathryn Byrnes. (2009). **Portraits of contemplative teaching: A third way.**
United States : University of Colorado.
- Nozawa, A. (2004). Contemplative practices in teacher education. **Journal
of Inservice Education.** 30 (2), 193 - 207.
- Roeser, R. W., & Peck, S. C. (2009). An education in awareness: Self, motivation,
and self-regulated learning in contemplative perspective.
Educational Psychologist. 44 (2), 119 - 136.

สัญญาณกลองเด็ก : คุณค่าทางจริยธรรมและการดำรงอยู่

บนวิถีชุมชนอีสาน

A Signal of Klong-duek: The Ethical Value and Existence on I-san Community Way of Life

พรหมพิสิฐ พันธจันทร์

Phromphisit Phanchan

คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

Faculty of Humanities, Naresuan University

พระอำนาจ พุทธอาสน์

Phra Amnat Butthaart

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiangmai Campus

Corresponding Author, E-mail: phromphanchan@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาความสำคัญของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสาน 2) เพื่อศึกษาคุณค่าทางจริยธรรมของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสาน และ 3) เพื่อศึกษาสถานการณ์การดำรงอยู่ของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสาน โดยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายคือ ชาวตำบลพังขว้าง อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ผู้ให้สัมภาษณ์จำนวน 36 รูป/คน และผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มจำนวน 250 รูป/คน เลือกกลุ่มเป้าหมายทั้งหมดแบบแนะนำและแบบเจาะจง เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและแบบสนทนากลุ่มและการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1) สัญญาณกลองเด็กมีความสำคัญต่อวิถีชุมชนอีสาน คือสามารถสร้างองค์ความรู้ต่างๆ สร้างคุณธรรมที่ดีงาม สร้างความภาคภูมิใจ สร้างเสถียรภาพและแบบอย่างที่ดี สร้างความสัมพันธ์ที่ดี และสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจที่ดี 2) สัญญาณกลองเด็กสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางจริยธรรมภายใน อันได้แก่ จิตสำนึกที่ดี และคุณค่า

ทางจริยธรรมภายนอก อันได้แก่ พฤติกรรมหรือลักษณะนิสัยที่ดีและสังคมที่ดีให้กับคนในพื้นที่ชุมชนได้ และ 3) สถานการณ์การดำรงอยู่ของสัญญาณกลองเด็ก อันได้แก่ การตีกลองเด็กของวัดในเขตพื้นที่ตำบลพางค์ข้างใต้ลดลงเล็กน้อย อันเนื่องมาจากสาเหตุหลักที่สำคัญคือ วัดมีพระสงฆ์จำพรรษารูปเดียว โดยอาจจะชราภาพหรือเกิดอาพาธในบางครั้ง ทำให้ไม่สามารถตีกลองเด็กได้

คำสำคัญ : สัญญาณกลองเด็ก, ความสำคัญ, การดำรงอยู่, คุณค่าทางจริยธรรม, ชาวอีสาน

Abstract

This research article contains to 1) study an importance of Klong-duek' signal, 2) study the ethical values of Klong-duek' signal, and 3) study the existence situations of Klong-duek' signal on I-san community way of life widely. This is qualitative research on Participatory Action Research (PAR). The target group is people in Phangkhang sub-district, Muang district, Sakon-nakhorn province, divided into 2 groups: 36 persons for interview and 250 persons for focus group that selected by purposive sampling and snowball sampling. Data are collected by in-depth interview and focus group. Main research instruments are the semi structure in-depth interview and schedule for focus group. Content analysis is used to perform this qualitative study.

The results of this study reveal that: 1) The importance of Klong-duek' signal consists of creation of acknowledgement, morality, worthiness, good stability and paragon, good relationship and good economic basic. 2) A signal of Klong-duek can create the internal ethical value, namely the good conscious mind and the external ethical value, namely the good behaviour or characteristic and the good community for people. And 3) The existence situations of Klong-duek' signal depend on a Klong-duek beating of monks at Phangkhang sub-district, that has changed a little from the past. For its main cause, that is, there is only one monk in the temple, and perhaps the

monk may be old or sick that can not beat the Klong-duek.

Keywords : Signal of Klong-duek; Importance; Existence; Ethical Value; I-san people

บทนำ

กลองถือเป็นสื่อสัญญาณพื้นบ้านที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและก็มีใช้กันอยู่ในทุกภาค พร้อมทั้งมีชื่อเรียกที่แตกต่างกัน โดยภาคเหนือจะเรียกว่า กลองปุงาหรือปุงา ภาคใต้เรียกว่า กลองโพนหรือตะโพน ภาคกลางเรียกว่า กลองทัพ ส่วนภาคอีสานจะเรียกว่า กลองเพล (สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2528: 21) สำหรับประโยชน์ของกลองหลักๆ นั้น ก็เพื่อสร้างความบันเทิง เป็นอาณัติสัญญาณต่างๆ และใช้เพื่อสร้างกำลังใจและความฮึกเหิมก่อนออกรบ

โดยเฉพาะ “กลองเพล” ที่มีปรากฏอยู่บนวิถีชุมชนอีสาน ถือเป็นสัญลักษณ์คู่กับพระพุทธศาสนาที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งนิยมเก็บรักษาไว้ภายในวัด เป็นเครื่องบอกสัญญาณต่างๆ เพราะสมัยก่อนชาวบ้านยังไม่มีนาฬิกา ต้องอาศัยสัญญาณกลองเพลจากทางวัดเป็นเครื่องบอกเวลา เมื่อเป็นเช่นนี้ พระสงฆ์จึงตีกลองเพลเพื่อบอกศาสนสัญญาณเป็นเวลาต่างๆ ให้ชาวบ้านได้ทราบกัน และชาวอีสานจะเรียกว่า “กลองเพล” (เพล-เพล-เวลา) ทั้งนี้เพราะใช้ตีเพื่อบอกเวลาและสื่อสัญญาณต่างๆ ทางพระพุทธศาสนา โดยวัดในภาคอีสานจะใช้ตีในเวลาหลักๆ คือ 1) เวลา 11.00 น. เพื่อสัญญาณเป็นเวลาให้ชาวบ้านได้นำข้าวปลาอาหารไปถวายพระเพื่อฉันเพล ซึ่งจะตีทุกวัน เรียกว่า “สัญญาณกลองเพล” 2) เวลา 16.30 น. เพื่อสัญญาณเป็นเวลาให้ชาวบ้านเตรียมนำดอกไม้ธูปเทียนไปฟังเทศน์ ซึ่งจะตีเฉพาะวันพระ เรียกว่า “สัญญาณกลองแลง (เย็น)” 3) เวลา 04.00 น. เพื่อสัญญาณเป็นเวลาให้ชาวบ้านได้รู้ว่าเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ให้พากันตื่นขึ้นมาเตรียมอาหารไปทำบุญที่วัด ซึ่งจะตีเฉพาะวันพระ เรียกว่า “สัญญาณกลองเด็ก” 4) วันและเวลาไม่แน่นอน เพื่อสัญญาณเป็นเวลาให้ชาวบ้านมารวมตัวกันที่วัดเพื่อร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆ หรือเพื่อปรึกษาหารือกัน เรียกว่า “สัญญาณกลองโฮม (รวม)” 5) วันและเวลาไม่แน่นอน เพื่อสัญญาณเป็นเวลาให้รู้ว่ามีกรณีฉลองเนื่องในงานบุญต่างๆ เรียกว่า “สัญญาณกลองจัน (ฉลอง)” และ 6) วันและเวลาไม่แน่นอน เพื่อสัญญาณเป็นเวลาให้ชาวบ้านได้รู้ว่ามีเหตุการณ์สำคัญหรือเร่งด่วนเกิดขึ้น ให้รีบมารวมกันเพื่อรับทราบหรือ

ปริกษาหรือ เรียกว่า “สัญญาณกลองท่วง”(พรหมพิสิฐ พันธ์จันทร์ และคณะ, 2563: 56)

คำว่า “เด็ก” เป็นคำในภาษาอีสาน มีความหมายว่า “เด็ก” ในภาษาไทย สัญญาณกลองเด็กหรือสัญญาณกลองเด็กในชุมชนชาวอีสานจะนิยมตีเพื่อสื่อสารสัญญาณในช่วง กลางดึกเวลาประมาณ 03.00-04.00 น. ของคืนก่อนที่จะเข้าสู่วันธรรมสวนะหรือวันพระใน วันรุ่งขึ้น โดยจะใช้ทั้งพละกำลังและเวลาตีไม่น้อยกว่า 30 นาที ซึ่งจะตีเป็นยก (จบ) ยกละ ประมาณ 10-15 นาที ขึ้นอยู่กับผู้ตีว่าเห็นสมควร รวมตีทั้งหมด 3 ยก (พระมรกต อีสสุโร, 2561: สัมภาษณ์ 11 สิงหาคม) สำหรับการตีเพื่อสื่อสารสัญญาณกลองเด็กนี้มีตำนานเรื่องเล่า ของคนอีสานโบราณที่เชื่อว่าสัญญาณกลองเด็กและสัญญาณกลองแล่งจำเป็นจะต้องตีเป็น ประจำในทุกวันพระ เพื่อตอกย้ำลูกศรที่พระอริยเจ้าได้เสียบปักอกพระยายักษ์ไว้ไม่ให้หลุด ออกมาและป้องกันไม่ให้พระยายักษ์ฟื้นขึ้นมากินคนอื่นอีก ถ้าพระสงฆ์ไม่ตีสัญญาณกลองเด็ก และสัญญาณกลองแล่งแล้ว ลูกศรก็จะค่อยๆ ถอนออกจากอกพระยายักษ์ และถ้าไม่ตีเลย ในที่สุดลูกศรก็จะหลุด พระยายักษ์ก็จะสามารถฟื้นคืนชีพขึ้นมากินคนอื่นได้อีกครั้ง ซึ่งพระยา ยักษ์ในที่นี้อาจจะหมายถึงกิเลสตัณหาอันเกิดขึ้นภายในตัวเราเอง ส่วนลูกศรก็จะหมายถึง การข่มกิเลสไว้ไม่ให้มันฟุ้งขึ้น (วิกขัมภณประทาน) ถ้ามันฟุ้งขึ้นมาเมื่อไหร่ก็หมายความว่า มันได้สร้างความเดือดร้อนให้แก่คน (สวิง บุญเจิม, ม.ป.ป.: 623) เมื่อเป็นเช่นนี้ จะเห็นได้ ว่า การตีสัญญาณกลองเด็กก็เพื่อให้คนได้พยายามระมัดระวังตนเอง เตือนตนเองอยู่เสมอ ในการที่จะไม่ประมาทหรือขาดสติ มีเช่นนั้นแล้ว กิเลสตัณหาต่างๆ ก็จะเข้ามาและสร้าง ความเดือดร้อนวุ่นวายต่างๆ ให้เกิดขึ้นได้ นอกจากนี้ สัญญาณกลองเด็กยังสามารถช่วยสื่อ สัญญาณเพื่อเตือนให้ชาวอีสานได้มีวิถีในการดำเนินชีวิตที่เป็นไปอย่างเป็นกิจวัตร เช่น ได้ อาศัยสัญญาณกลองเด็กเพื่อปลุกให้ตื่นสำหรับการประกอบกิจการงานต่างๆ แต่เช้าตรู่ หรือ สำหรับผู้ที่ได้ออกไปล่าสัตว์ในช่วงเวลากลางคืนก็จะได้อาศัยสื่อสารสัญญาณกลองเด็กเพื่อเตือน ให้รู้เวลาในการกลับบ้านหรือถ้าหลงทางก็ได้อาศัยเพื่อกำหนดทิศทางในการกลับบ้านตนเอง ได้ถูกต้อง เป็นต้น (วิทยา สายสุด, 2536: 96-102) ดังนั้น สัญญาณกลองเด็กจึงสามารถสื่อ ความหมายได้ 2 ประเภท ตามทฤษฎีสัญญาณวิทยาของ Saussure นั่นคือ ความหมายโดยตรง (Denotative meaning) และความหมายโดยนัยหรือโดยอ้อม (Connotative meaning) (Bignell, 1997: 11-13) ซึ่งการสื่อความหมายทั้ง 2 ประเภทของสัญญาณกลองเด็กนี้ ก็ สามารถก่อให้เกิดคุณค่าทางจริยธรรมอันดีงามทั้งภายในและภายนอกแก่ชาวอีสานได้พา กันประพฤติปฏิบัติมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้

ในปัจจุบันชุมชนอีสานยังคงได้ตีสัญญาณกลองเด็กอยู่เช่นเดิม แต่ได้ลดน้อยลง

ไปจากอดีต ซึ่งเมื่อสัญญาณกลองเด็กได้ลดน้อยลงไปก็ เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านหลงลืม วันโกนวันพระแล้วพลอยทำให้ลืมหน้าที่ที่ตนเองได้เคยประพฤติปฏิบัติอันเกี่ยวข้องกับ พระพุทธศาสนา อันอาจจะทำให้คนเข้าวัดน้อยลงหรือเริ่มห่างวัดไปได้ (มติชนออนไลน์, 21 มิถุนายน 2559) ดังนั้น ชาวพุทธอีสานจึงควรให้ความสำคัญและเห็นคุณค่าของสัญญาณ กลองเด็กอันสามารถจะเสริมสร้างคุณค่าทางจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธอีสานได้ โดย คุณค่าทางจริยธรรมในที่นี้ก็คืออุดมคติ อันได้แก่ ความดีที่พึงประสงค์หรือพึงปรารถนา ซึ่งถือเป็นความดีที่มีอยู่ในตัวเองและถือเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความดีอื่นๆ ต่อไปจนกระทั่ง สามารถให้บรรลุถึงความดีสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558: 126-127) โดยชาวพุทธอีสานจำเป็นต้องร่วมกันอนุรักษ์และสืบทอดสัญญาณกลองเด็กให้คงดำรงอยู่ในชุมชนอีสานต่อไปให้ได้

ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้สนใจที่จะศึกษาเรื่อง สัญญาณกลองเด็ก: คุณค่าทาง จริยธรรมและการดำรงอยู่บนวิถีชุมชนอีสาน สำหรับพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ ตำบล พังขว้าง อำเภอมือเมือง จังหวัดสกลนคร เพื่อมุ่งศึกษาถึงความสำคัญของสัญญาณกลองเดิ กว่าเป็นอย่างไ สัญญาณกลองเด็กสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางจริยธรรมได้อย่างไรและ สถานการณ์การดำรงอยู่ของสัญญาณกลองเพลในปัจจุบันเป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสำคัญของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสาน
2. เพื่อศึกษาคุณค่าทางจริยธรรมของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสาน
3. เพื่อศึกษาสถานการณ์การดำรงอยู่ของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสาน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในทุกขั้นตอน

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ชาวบ้านตำบลพังขว้าง อำเภอมือเมือง จังหวัดสกลนคร โดยได้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ

- 1.1 กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์มีจำนวนทั้งสิ้น 36 รูป/คน
- 1.2 กลุ่มผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มมีจำนวนทั้งสิ้น 250 รูป/คน

โดยกลุ่มเป้าหมายทั้ง 2 กลุ่มนี้ ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) และวิธีการเลือกแบบแนะนำ (Snowball sampling) ตามคุณสมบัติที่กำหนด

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมีทั้งแบบสัมภาษณ์และแบบสนทนากลุ่ม

2.1 แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi Structure In-depth Interview) สำหรับสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ โดยได้ผ่านการพิจารณาความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านก่อนนำไปใช้

2.2 แบบสนทนากลุ่ม (Focused Group) สำหรับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่ม โดยได้ผ่านการพิจารณาความเห็นชอบจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านก่อนนำไปใช้

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการ คือ 1) ทำการสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างและทำการสนทนากลุ่ม โดยวิธีการทั้งสองนี้ได้มีการขออนุญาตจากผู้ให้สัมภาษณ์ และผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มในการจดบันทึก บันทึกเสียงและบันทึกภาพ และ 2) นำข้อมูลทั้งหมดที่ได้จากข้อมูลเอกสารและการลงภาคสนามมาแยกแยะประเด็น จัดหมวดหมู่ วิเคราะห์และสรุปผล

สำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามนี้ ผู้วิจัยได้ยื่นเอกสารขอรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยลัยนเรศวรเสร็จเรียบร้อยแล้วก่อนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยใช้แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการพรรณนา ซึ่งมีการวิเคราะห์ตามขั้นตอนดังนี้

4.1 นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มมาสรุปประเด็นสำคัญ

4.2 ทำการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้มาจัดทำให้เป็นระบบ แยกแยะ หาความเชื่อมโยงของข้อมูล ทำการวิเคราะห์และอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis)

ผลการวิจัย

1. ความสำคัญของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสาน

สัญญาณกลองเด็กมีความสำคัญต่อชาวพุทธอีสาน ดังนี้

1.1 ในฐานะเป็นการสร้างองค์ความรู้ต่างๆ กล่าวคือ การตีกลองเด็กนั้น ไม่ใช่ว่าผู้ตียากจะตีในช่วงวันเวลาใดก็ได้ แต่จะมีการกำหนดวันเวลาในการตีไว้ให้ผู้ตีได้รู้อย่างชัดเจน นั่นคือ จะตีในเวลาระหว่าง 03.00-04.00 น. ของคืนวันโกนก่อนที่จะเข้าสู่วันพระในวันรุ่งขึ้น หรือบางวัดก็จะนิยมตีกลองเด็กทุกวันในช่วงระหว่างเช้าพระอาทิตย์ขึ้น ซึ่งถ้าตีนอกเวลาจากนี้ ก็จะไม่เรียกว่าเป็นการตีกลองเด็ก แต่เป็นการตีกลองเพลในสัญญาณอื่นไป นอกจากนี้ ผู้ตีจะต้องมีความรู้เป็นอย่างดีเกี่ยวกับจังหวะทำนองของการตีกลองเด็ก ซึ่งถ้าผู้ตีไม่รู้จักจังหวะทำนองการตีกลองเด็กแล้วไปตีในช่วงวันเวลาของการตีกลองเด็ก ก็ไม่เรียกว่าเป็นการตีกลองเด็กแต่อย่างใด

1.2 ในฐานะเป็นการสร้างคุณธรรมที่ดีงาม กล่าวคือ เมื่อชาวบ้านได้ยินสัญญาณกลองเด็กแล้ว ย่อมพากันรู้ว่าวันรุ่งขึ้นเป็นวันธรรมสวนะหรือวันพระ เมื่อเป็นเช่นนี้ ก็จะพากันตื่นลุกขึ้นไปหุงข้าวทำอาหารเพื่อเตรียมตัวไปทำบุญตักบาตรในตอนเช้าที่วัด บางคนเตรียมลุกขึ้นสวดมนต์ให้พระแม่เมตตา บางคนเตรียมดอกไม้ธูปเทียนเพื่อไปทำบุญที่วัด บางคนเตรียมอุปกรณ์สิ่งของต่างๆ เพื่อไปอยู่จำศีลที่วัด 1 วัน 1 คืน เป็นต้น เหล่านี้ถือได้ว่าชาวบ้านได้พยายามชวนชวนในบุญทานการกุศลสั่งสมคุณงามความดีต่างๆ เป็นประจำอยู่เนื่องนิตยอันมีสาเหตุมาจากการได้ยินสัญญาณกลองเด็กแล้วกำหนดหมายรู้ว่าตนเองควรจะทำอะไร

1.3 ในฐานะเป็นการสร้างความภาคภูมิใจ กล่าวคือ สัญญาณกลองเด็กเมื่อได้ดังขึ้น ชาวบ้านย่อมพากันลุกขึ้นตื่นเพื่อชวนชวนในบุญทานการกุศลต่างๆ และทำกิจวัตรหน้าที่ของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ ย่อมสามารถสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นความภาคภูมิใจอันเกิดจากการร่วมกันบำเพ็ญทานศีลภาวนา ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นตัวเองที่ได้ร่วมกันประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นลักษณะนิสัยที่จะร่วมกันรับผิดชอบและสืบสานต่อไป เป็นต้น

1.4 ในฐานะเป็นการสร้างเสถียรภาพและแบบอย่างที่ดีงาม กล่าวคือ สัญญาณกลองเด็กสามารถสร้างเสถียรภาพความมั่นคงให้พระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะว่าชาวบ้านเมื่อได้ยินสัญญาณกลองเด็กก็จะพยายามชวนชวนในบุญทานการกุศล เข้าวัด ฟังธรรม รักษา

ศีล เป็นต้น และสามารถสร้างเสถียรภาพความมั่นคงให้กับสังคมได้ด้วย อันเนื่องมาจากการที่ชาวบ้านได้รู้จักหน้าที่ที่ตนเองพึงกระทำจนก่อให้เกิดความรับผิดชอบ ความพร้อมเพรียง ความมีระเบียบวินัยของคนในชุมชน เมื่อเป็นเช่นนี้ เสถียรภาพความมั่นคงของชุมชนก็ย่อมเกิดขึ้นตามมา สำหรับการสร้างแบบอย่างที่ดีนั้น จะเห็นได้ว่า เมื่อคนในชุมชนได้พากันทำหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์ทั้งในฐานะชาวพุทธที่ดีและชาวบ้านที่ดีแล้ว ก็ย่อมจะเป็นแบบอย่างที่ดีงามให้กับลูกหลานได้เห็นและได้ประพฤติปฏิบัติตามไปด้วย

1.5 ในฐานะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี กล่าวคือ สัญญาณกลองเด็กสามารถทำให้คนในชุมชนได้มีความสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัว เช่น ความสัมพันธ์ที่ดีกับศาสนาและศีลธรรม ความสัมพันธ์ที่ดีกับอาชีพการงานของตนเอง ความสัมพันธ์ที่ดีกับสัตว์เลี้ยง (นำวัวควายออกจากคอกไปเลี้ยงตามท้องทุ่งนาแต่เช้ามืด) ความสัมพันธ์ที่ดีกับเวลา (ตื่นลุกขึ้นตรงเวลาเพื่อทำกิจวัตรหน้าที่ต่างๆ แต่เช้ามืด) ความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในชุมชน และความสัมพันธ์ที่ดีกับวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เป็นต้น

1.6 ในฐานะเป็นการสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจที่ดี กล่าวคือ เมื่อชาวบ้านได้ยินสัญญาณกลองเด็กแล้ว ย่อมพากันตื่นลุกขึ้นมาแต่เช้าตรู่ เพื่อทำกิจการงานต่างๆ ของตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้ ความสำเร็จของกิจการงานต่างๆ นั้นย่อมเกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะเมื่อตื่นแต่เช้าทำกิจการงาน ผลที่ได้ก็จะสำเร็จเร็วและได้มาก ชีวิตความเป็นอยู่ก็ย่อมดีขึ้น เพราะมีความขยันหมั่นเพียร สุขความมีอยู่มีกินก็ย่อมเกิดขึ้น เหล่านี้ถือได้ว่าเป็นรากฐานที่สำคัญที่จะช่วยให้เศรษฐกิจชุมชนอยู่ได้และดำเนินไปได้อย่างยาวนาน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า สัญญาณกลองเด็กมีความสำคัญทั้งต่อพระพุทธศาสนา พระสงฆ์ ชาวบ้าน และชุมชนท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี

2. คุณค่าทางจริยธรรมของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสาน

เมื่อพิจารณาโดยใช้แนวคิดเรื่องคุณค่าทางจริยธรรมของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2558: 126-127) ที่มองว่า คุณค่าทางจริยธรรมคืออุดมคติ อันได้แก่ความดีที่พึงประสงค์ ซึ่งมีอยู่ในตัวเองและเป็นเครื่องมือนำไปสู่ความดีอื่นๆ จนกระทั่งสามารถบรรลุถึงความดีสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา จะพบว่า

2.1 สัญญาณกลองเด็กสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางจริยธรรมภายใน อันได้แก่ สร้างจิตใจหรือจิตสำนึกที่ดีให้กับคนในชุมชนได้ ดังนี้ 1) เตือนสติให้รู้ว่าพรุ่งนี้เป็นวันพระ ควรเตรียมตัวตื่นขึ้นแต่เช้าตรู่เพื่อหุงข้าวทำอาหารไปทำบุญตักบาตรที่วัด 2) เตือน

ไม่ให้ทำบาป ให้พยายามรีบทำความดี เนื่องจากวันรุ่งขึ้นเป็นวันพระซึ่งเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ควรเข้าวัดทำบุญ รักษาศีล ฟังธรรมอยู่เนืองนิตย์ 3) นึกถึงบุญทานหรือรู้สึกอยากทำความดี ทั้งนี้เพราะวันพระจะมาในวันรุ่งขึ้น จึงพลอยให้นึกถึงบุญทานที่เคยได้ทำและกระตุ้นเตือนให้อยากชวนชวายเป็นสังฆบุญทานเพิ่มขึ้นไปเรื่อยๆ 4) มีจิตร่วมอนุโมทนา เมื่อได้ยินสัญญาณกลองเด็กก็สามารถกำหนดได้ว่าเป็นวันพระ จึงมีจิตพลอยอนุโมทนาในบุญกุศลที่คนในชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นในวันนี้ 5) นึกถึงบรรพบุรุษผู้ล่วงลับ หวนนึกถึงในอดีตเมื่อครั้งที่พ่อแม่ปู่ย่าตายายได้พากันลุกขึ้นแต่เช้าตรู่มาเพื่อหุงข้าวทำอาหารเพื่อนำไปตักบาตรที่วัด เช่นนี้แล้ว ย่อมกระตุ้นเตือนให้อยากสืบทอดเจตนารมณ์ของบรรพบุรุษและทำบุญอุทิศไปให้ท่านเหล่านั้น 6) นึกถึงอดีตที่ลุกขึ้นมาตักน้ำ ตักข้าวในตอนดึก ซึ่งถือเป็นการกระตุ้นเตือนให้หมั่นขยันพยายามทำหน้าที่ของตนเองแต่เช้าตรู่ ไม่เกียจคร้านในการงาน 7) เตือนให้ตื่น ให้รู้จักขยันสร้างเสริมความดีและทำการงานต่างๆ ให้เสร็จไม่ค้างคา 8) เชื่อว่าประตูสวรรค์เปิด นรกปิด ถือเป็นการเตือนให้รู้ว่า เมื่อเข้าสู่วันพระก็ถือเป็นโอกาสอันดีที่จะได้บำเพ็ญกุศลสร้างคุณงามความดี และพยายามหลีกเลี่ยงจากความชั่วทั้งปวง และ 9) รู้สึกสนใจ มีพระ/วัด/ศาสนายู่เคียงข้าง ทั้งนี้เพราะจะได้ยินเสียงพระสวดมนต์แต่เช้าตรู่ อันพลอยจะทำให้มีความสนใจกำเริบในการทำบุญทำความดีเนื่องจากมีผู้สนับสนุนอยู่เบื้องหลังนั้น

2.2 สัญญาณกลองเด็กสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางจริยธรรมภายนอก อันได้แก่ สร้างพฤติกรรมหรือลักษณะนิสัยที่ดีให้กับคนในชุมชนได้ ดังนี้ 1) เตรียมลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ เพื่อทำการงานต่างๆ สัญญาณกลองเด็กถือได้ว่าเป็นสื่อสัญญาณที่ช่วยปลุกให้ชาวบ้านได้ลุกขึ้นแต่เช้าตรู่เพื่อทำกิจการงานต่างๆ ได้เป็นอย่างดี 2) เตรียมตัวลุกขึ้นสวดมนต์ แผ่เมตตา เนื่องจากเป็นวันพระ เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ที่เฝ้าในบุญกุศลก็จะตื่นแต่เช้าตรู่เพื่อสวดมนต์แผ่เมตตา 3) เตรียมตัวปฏิบัติพ่อแม่ บางคนก็จะรีบลุกขึ้นมาเพื่อปรนนิบัติพ่อแม่ เริ่มตั้งแต่พาไปเข้าห้องน้ำ ต้มน้ำร้อน หรือป้อนวอดแขนขาให้พ่อแม่ของตน 4) เตรียมตัวหุงข้าวทำอาหารเพื่อใส่บาตร เนื่องจากเป็นวันพระ ชาวบ้านจะพากันไปทำบุญตักบาตรที่วัด เมื่อเป็นเช่นนี้ก็จำเป็นจะต้องลุกขึ้นแต่เช้าตรู่เพื่อหุงข้าวทำอาหารไปทำบุญตักบาตรที่วัด 5) เตรียมตัวทำกิจการงานต่างๆ แต่เช้าตรู่ เช่น บางคนก็จะเอาวัวควายออกไปเลี้ยงหรือไถนาแต่เช้าตรู่ บางคนอาจจะไปจ่ายตลาด บางคนอาจจะไปตักน้ำที่บ่อน้ำกลางหมู่บ้าน บางคนอาจจะตักหูกทอผ้าต่างๆ เป็นต้น และ 6) ในกรณีที่วันพระ ก็จะลุกขึ้นทำวัตรสวดมนต์ ปิดกุฎลานวัด เนื่องจากรุ่งขึ้นเป็นวันพระ จะมีญาติโยมเข้ามาวัดเพื่อทำบุญต่างๆ เมื่อเป็น

เช่นนี้ พระก็จำเป็นต้องทำความสะอาดวัดวาอาราม เตรียมสถานที่ทำบุญให้ญาติโยมไว้แต่เช้ามืด เป็นต้น

2.3 สัญญาณกลองเด็กสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางจริยธรรมภายนอก อันได้แก่ สร้างชุมชนสังคมที่ดีให้กับคนในชุมชนได้ ดังนี้ 1) ก่อให้เกิดสังคมที่มีการตื่นตัว ชยันอยู่เสมอ เมื่อชาวบ้านแต่ละหลังคาเรือนพากันตื่นแต่เช้าตรู่เพื่อประกอบกิจการงาน ต่างๆ ย่อมเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนมีการตื่นตัวอยู่เสมอ ชยันไม่เกียจคร้าน 2) ก่อให้เกิดสังคมที่มีความศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนามากขึ้น เมื่อได้พากันบำเพ็ญบุญทานต่างๆ อยู่เสมอ ความศรัทธาเชื่อมั่นในพระพุทธศาสนาก็จะเกิดอยู่อย่างต่อเนื่องและมั่นคง ไม่เปลี่ยนแปลง 3) ก่อให้เกิดสังคมที่ชวนชวยฝึกฝนในบุญทานการกุศลอยู่เสมอ เมื่อชาวบ้านแต่ละคนได้พยายามชวนชวยในบุญทานการกุศลกันแต่เช้าตรู่ ก็ย่อมเป็นการกระตุ้นส่งเสริมซึ่งกันและกันให้หมั่นพยายามชวนชวยบำเพ็ญอยู่เป็นประจำไม่ได้ขาด 4) ก่อให้เกิดสังคมที่มีความใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา วัดวาอาราม พระสงฆ์ ศีลธรรม และบุญทานต่างๆ เมื่อชาวบ้านได้พากันฝึกฝนในความดี พากันเข้าวัดทำบุญฟังธรรมอยู่เสมอ ความใกล้ชิดสนิทสนมคุ้นเคยในคุณงามความดีย่อมเกิดขึ้นตามมาเรื่อยๆ 5) ก่อให้เกิดสังคมที่รู้จักหน้าที่ และมีความรับผิดชอบ เมื่อชาวบ้านแต่ละคนได้ทำหน้าที่ของตนเองอยู่เนืองๆ ตั้งแต่เช้าตรู่ เมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกคนย่อมรู้หน้าที่ที่ตนเองจะพึงกระทำอย่างเหมาะสมและถูกต้อง อันนำมาสู่ความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองอย่างไม่ละเลย 6) ก่อให้เกิดสังคมที่มีระเบียบวินัย ตรงต่อเวลา เมื่อทุกคนต่างรู้หน้าที่ที่ตนเองพึงรับผิดชอบ เมื่อเป็นเช่นนี้ ทุกคนย่อมมีความตรงต่อเวลาและมีระเบียบวินัยในตนเอง และ 7) ก่อให้เกิดสังคมที่มีวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามได้ กล่าวคือ สิ่งที่ชาวบ้านได้พากันประพฤติปฏิบัติกันมาทั้งหมดดังกล่าวข้างต้นนี้ ถือเป็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามที่ชาวบ้านได้พากันอนุรักษ์และสืบทอดให้ลูกหลานได้ศึกษาเรียนรู้และปฏิบัติตามต่อไปได้

3. สถานการณ์การดำรงอยู่ของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสาน

สถานการณ์การดำรงอยู่ของสัญญาณกลองเด็กจะขึ้นอยู่การตีกลองเด็ก ดังนั้น จึงสามารถแสดงตารางเกี่ยวกับสถานการณ์การตีกลองเด็กของวัดภายในเขตพื้นที่ตำบลพังช้าง ดังข้อมูลที่แสดงไว้ในตาราง ดังนี้

ตาราง : สถานการณ์การตักลงเด็กในวัดเขตพื้นที่ตำบลพังช้าง

ที่	ชื่อวัด	อ. ติ	ป. ติ	วันที่ตี	เวลาตี
1	วัดชัยศรี	✓	✓	ทุกวันพระ, เข้า พรรษาทุกวัน	03.00
2	วัดป่าพังช้างใต้	-	-	-	-
3	วัดสุ่มังคลาราม	✓	✓	ทุกวันพระ	03.00
4	วัดโพธิ์ศรีสุธา ราม	✓	✓	ทุกวันพระ	03.00
5	วัดป่า สามัคคีธรรม	✓	x	-	-
6	วัดสว่าง รัตนาราม	✓	✓	ทุกวันพระ	03.00
7	วัดสามัคคีธรรม	✓	✓	ทุกวันพระ, เข้า พรรษาทุกวัน	03.00
8	วัดทุ่งรวงทอง	✓	✓	ทุกวันพระใน พรรษา	03.00
9	วัดโนนชลฯ	✓	✓	ทุกวันพระ	03.00
10	วัดโนนสวรรค์	✓	✓	ทุกวันพระ	03.00
11	วัดประชานิยม	✓	✓	ทุกวันพระ	03.00
12	วัดบ้านดงยอ	x✓	x✓	วันพระ	ไม่แน่นอน
13	วัดอัมพวันฯ	✓	✓	ทุกวันพระ	03.00
14	วัดศิริมงคล	✓	✓	ทุกวันพระ	03.00
15	วัดภูคานยัง	✓	x	-	-
16	สำนักสงฆ์บ้าน โนนสูง	✓	x✓	วันพระ	03.00

✓=ตี, x=ไม่ได้ตี, x✓=ตีบ้างไม่ตีบ้าง, อ.=อดีต, ป.=ปัจจุบัน

จากข้อมูลที่แสดงในตาราง พบว่าวัดในเขตพื้นที่ตำบลพังขว้างจะนิยมตีกลองเด็กในช่วงเวลา 03.00 น. ของช่วงกลางดึกของคืนวันโกนซึ่งจะเข้าสู่วันพระในวันรุ่งขึ้น เพื่อส่งสัญญาณให้รู้ว่าวันรุ่งขึ้นที่จะมาถึงเป็นวันพระ นอกจากนี้ บางวัดยังนิยมตีในช่วงกลางดึกของทุกคืนในช่วงเช้าพรรษาอีกด้วย โดยในอดีตวัดที่ได้ตีกลองเด็กในทุกวันพระเป็นประจำ (ช่วงคืนวันโกนซึ่งจะเข้าสู่วันพระในวันรุ่งขึ้น) และยังได้ตีกลองเด็กในทุกคืนของช่วงเช้าพรรษาอีกด้วยมีจำนวนทั้งสิ้น 2 วัด ได้แก่ วัดชัยศรีและวัดสามัคคีธรรม วัดที่ได้ตีกลองเด็กเฉพาะในทุกวันพระเป็นประจำมีจำนวนทั้งสิ้น 10 วัด ได้แก่ วัดสุ่มังคลาราม วัดโพธิ์ศรีสุธาราม วัดป่าสามัคคีธรรม วัดสว่างรัตนาราม วัดโนนชลประทานฯ วัดโนนสวรรค์ วัดประชานิยม สำนักสงฆ์บ้านโนนสูง วัดอัมพวัน และวัดศิริมงคล วัดที่ได้ตีกลองเด็กเฉพาะในทุกวันพระของช่วงเช้าพรรษามีจำนวน 2 วัด คือ วัดทุ่งรวงทองและวัดภูดานฮัง วัดที่ได้ตีกลองเด็กบ้างในบางครั้ง แต่จะไม่ได้ตีเป็นส่วนใหญ่มีจำนวนเพียง 1 วัด ได้แก่ วัดบ้านดงยอ และวัดที่ไม่เคยตีกลองเด็กเลยมีเพียง 1 วัด ได้แก่ วัดป่าพังขว้างใต้ เพราะไม่มีกลองเพล

สำหรับในปัจจุบันพบว่า วัดที่ยังได้ตีกลองเด็กในทุกวันพระเป็นประจำ (ช่วงคืนวันโกนซึ่งจะเข้าสู่วันพระในวันรุ่งขึ้น) และยังได้ตีกลองเด็กในทุกคืนของช่วงเช้าพรรษาอีกด้วยก็ยังมีจำนวน 2 วัด ได้แก่ วัดชัยศรีและวัดสามัคคีธรรมเหมือนเดิม วัดที่ได้ตีกลองเด็กเฉพาะในทุกวันพระเป็นประจำมีจำนวนลดลงเหลือ 8 วัด ได้แก่ วัดสุ่มังคลาราม วัดโพธิ์ศรีสุธาราม วัดสว่างรัตนาราม วัดโนนชลประทานฯ วัดโนนสวรรค์ วัดประชานิยม วัดอัมพวัน และวัดศิริมงคล วัดที่ได้ตีกลองเด็กเฉพาะในทุกวันพระของช่วงเช้าพรรษามีจำนวน 1 วัด ได้แก่ วัดทุ่งรวงทอง วัดที่ได้ตีกลองเด็กบ้างในบางครั้ง แต่จะไม่ได้ตีเป็นส่วนใหญ่มีจำนวน 2 วัด คือ วัดบ้านดงยอและสำนักสงฆ์บ้านโนนสูง วัดที่ไม่ได้ตีกลองเด็กดังเช่นในอดีตมีจำนวนทั้งสิ้น 2 วัด ได้แก่ วัดป่าสามัคคีธรรมและวัดภูดานฮัง และวัดที่ไม่เคยตีกลองเด็กเลยมีเพียง 1 วัด ได้แก่ วัดป่าพังขว้างใต้ เพราะไม่มีกลองเพล

ส่วนสาเหตุสำคัญที่ได้ตีกลองเด็กลดน้อยลงบ้าง ได้แก่ วัดมีพระจำพรรษารูปเดียว ถ้าลืมนั่นไม่ทันหรืออาพาธก็เป็นสาเหตุให้ไม่ได้ลูกขึ้นมาตีกลองเด็กได้ นอกจากนี้ บางวัดพระอยู่ในวัยชราภาพ ซึ่งถ้าวัดใดมีพระรูปเดียวและแก่ชราภาพด้วย วัดนั้นส่วนใหญ่พระก็จะไม่ได้ตีกลองเด็ก เนื่องจากการตีกลองเด็กต้องใช้เวลาานานราว 20-30 นาที และใช้กำลังมากพอสมควร

อภิปรายผล

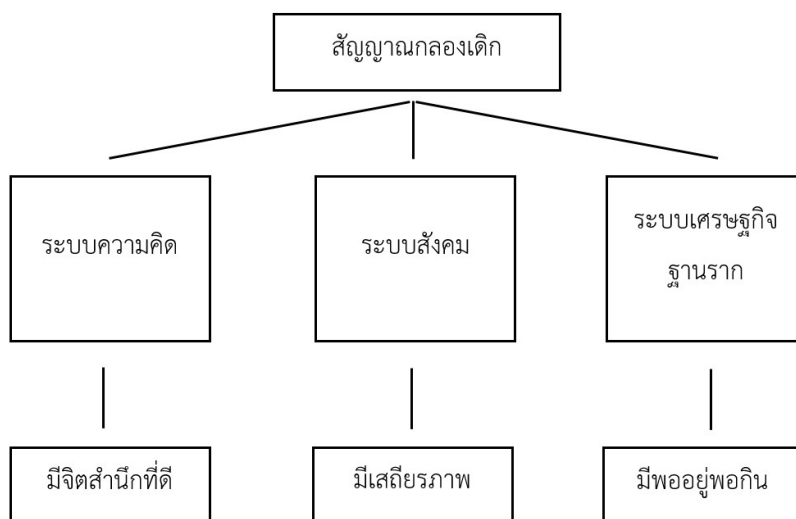
1. ผลการศึกษาความสำคัญของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสาน พบว่าสัญญาณกลองเด็กมีความสำคัญต่อชาวพุทธอีสานในฐานะเป็นการสร้างองค์ความรู้ต่างๆ การสร้างคุณธรรมที่ดีงาม การสร้างความภาคภูมิใจ การสร้างเสถียรภาพและแบบอย่างที่ดี การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และการสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดวัฒนธรรมวิทยา (Culturology) ของไวต์ (White) ที่ได้เสนอว่า วัฒนธรรมนั้นมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ ระบบเทคโนโลยี ระบบสังคม และระบบความคิด ซึ่งสอดคล้องกับหนังสือเรื่อง มนุษย์กับวัฒนธรรม ของ ยศ สันตสมบัติ โดยสัญญาณกลองเด็กถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมชุมชนที่มีองค์ประกอบอยู่ภายใต้ระบบความคิด อันได้แก่ การสร้างองค์ความรู้ การสร้างคุณธรรมที่ดีงาม การสร้างความภาคภูมิใจ และภายใต้ระบบสังคม อันได้แก่ การสร้างเสถียรภาพและแบบอย่างที่ดี การสร้างความสัมพันธ์ที่ดี และการสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจที่ดี ตามแนวคิดวัฒนธรรมวิทยาของไวต์ (ยศ สันตสมบัติ, 2556 : 43)

2. คุณค่าทางจริยธรรมของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสาน พบว่าสัญญาณกลองเด็กสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางจริยธรรมภายใน คือ การมีจิตสำนึกที่ดีงาม และคุณค่าทางจริยธรรมภายนอก คือ การมีลักษณะนิสัยที่ดีและการมีสังคมที่ดีให้กับคนในชุมชนได้ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสัญญาณกลองเด็กนอกจากจะสื่อสัญญาณให้ชาวบ้านได้รู้เวลาเกี่ยวกับหน้าที่ที่ตนเองจะพึงกระทำโดยตรงในฐานะชาวพุทธแล้ว ยังได้สื่อสัญญาณโดยอ้อมเตือนให้ชาวบ้านได้ฟังชนชาวไทยในบุญทานการกุศล หมั่นทำดี ละเว้นความชั่วอยู่เนืองๆ จากบทสัมภาษณ์ของพระครูศรีธรรมวัฒน์ (พระครูศรีธรรมวัฒน์ (เจนยุทธนา เดชจ้อย) , 2561: สัมภาษณ์) ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีสัญญาวิทยาของโซซูร์ (Saussure) ในหนังสือเรื่อง Media Semiotics: An Introduction ของ จอห์น บิกเนลล์ (John Bignell) ที่พบว่า สัญญาณนั้นสามารถสื่อความหมายได้ 2 นัย คือ ความหมายโดยตรง ซึ่งสามารถเข้าใจตรงกันได้ส่วนใหญ่ และความหมายโดยอ้อม (Bignell, J., 1997 : 11 - 13) ซึ่งได้เกิดจากข้อตกลงของกลุ่มหรือประสบการณ์เฉพาะบุคคลและสอดคล้องกับที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้แสดงไว้ว่า คุณค่าทางจริยธรรมนั้นสามารถนำความเจริญงอกงามหรือความดีมาสู่ตัวผู้กระทำในฐานะเป็นความดีที่มีอยู่ในตนเอง และเป็นเครื่องมือนำไปเชื่อมโยงสู่ความดีอื่นๆ ที่สูงและกว้างขวางต่อไปได้ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558 : 126 - 127)

3. สถานการณ์การดำรงอยู่ของสัญญาณกลองเด็กในวิถีชุมชนอีสานพบว่า สถานการณ์การตีกลองเด็กได้เปลี่ยนแปลงไปจากในอดีตบ้างเล็กน้อย ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่า การตีกลองเด็กไม่ได้ตีทุกวัน แต่จะตีในช่วงวันพระหรือในช่วงเข้าพรรษา เมื่อเป็นเช่นนี้ พระสงฆ์จึงสามารถตีกลองเด็กได้ ส่วนสาเหตุที่สำคัญของการไม่ได้ตีกลองเด็กนั้นจะมาจาก การที่มีพระอยู่จำพรรษาเพียงรูปเดียว ซึ่งอาจจะชราภาพหรือเกิดอาพาธ ก็จะทำให้ไม่สามารถตีกลองเด็กได้เหมือนในอดีต สอดคล้องกับที่พระอเนก อนาวิโธได้กล่าวว่า วัดส่วนใหญ่ในปัจจุบันมีพระสงฆ์จำพรรษาเพียงไม่กี่รูปหรือเพียงรูปเดียว และส่วนใหญ่จะชราภาพหรือมีอาพาธด้วย ดังนั้น จึงไม่ได้ตีกลองเพลเพราะไม่มีพลกำลังที่เพียงพอ (พระอเนก อนาวิโธ, 2561: สัมภาษณ์)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

สัญญาณกลองเด็กมีความสำคัญต่อ 1. ระบบความคิดของคนในชุมชน ในฐานะเป็นเครื่องมือแห่งการเสริมสร้างจิตสำนึกที่ดีงาม 2. ระบบสังคม ในฐานะเป็นเครื่องมือแห่งการเสริมสร้างเสถียรภาพความมั่นคงให้กับในชุมชน และ 3. ระบบเศรษฐกิจฐานราก ในฐานะเป็นเครื่องมือแห่งการเสริมสร้างลักษณะนิสัยที่ดีในด้านความขยันหมั่นเพียร มีความรับผิดชอบและตรงต่อเวลา อันนำไปสู่การพอกอยู่พอกิน ไม่เดือดร้อน ซึ่งสามารถแสดงเป็นแผนผังได้ ดังนี้

ภาพประกอบ: แผนผังโครงสร้างองค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะการนำไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ มีดังนี้

1. องค์กรสงฆ์ในพื้นที่ควรมีกิจกรรมเพื่อการสนับสนุนส่งเสริมให้ลูกศิษย์วัดหรือญาติโยมได้ศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับจังหวัดทำนองการติกลองเด็กที่ถูกต้อง เพื่อจะได้มีผู้ทำหน้าที่ติกลองเด็กแทนพระสงฆ์ได้ในคราวที่ท่านอาพาธหรือแก่ชราภาพ

2. หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและสถานศึกษาควรสนับสนุนชาวบ้าน คณะครูและเยาวชนได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของกลองเพลและสัญญาณกลองเพลต่างๆ โดยพยายามนำองค์ความรู้เกี่ยวกับกลองเพลและสัญญาณกลองเพลต่างๆ เข้าไปบรรจุไว้เป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้วัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นอีสานสำหรับเยาวชนต่อไป

สรุป

ตามที่ได้ศึกษาจะเห็นได้ว่า สัญญาณกลองเด็กมีความสำคัญต่อชาวพุทธอีสานหลักๆ 6 ประการ ได้แก่ 1. การสร้างองค์ความรู้ที่เกี่ยวกับสัญญาณกลองเด็กไม่ว่าจะเป็นจังหวัดทำนองในการตีและวันเวลาในการตีเพื่อสื่อสารสัญญาณ 2. การสร้างคุณธรรมที่ดีงามซึ่งเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตประจำวันให้เป็นไปอย่างมีความรับผิดชอบ มีระเบียบวินัยและตรงต่อเวลา 3. การสร้างความภาคภูมิใจในสิ่งที่ตนเองได้ประพฤติปฏิบัติตามแบบแผนที่ดีงามทั้งในด้านการอนุรักษ์พระพุทธศาสนาและการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีของชาวพุทธอีสานให้คงอยู่ต่อไป 4. การสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงให้เกิดขึ้นแก่พระพุทธศาสนา สังคม และตัวของชาวพุทธอีสานเองในการตั้งมั่นอยู่ในบุญทานการกุศล และแบบอย่างที่ดีงามให้กับลูกหลานได้ประพฤติปฏิบัติตาม 5. การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีให้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับคนในครอบครัวหรือในชุมชน กับสัตว์เลี้ยงต่างๆ และกับพระสงฆ์อยู่เนืองๆ และ 6. การสร้างรากฐานทางเศรษฐกิจที่ดีให้เกิดขึ้น ซึ่งถือเป็นเศรษฐกิจแบบฐานรากที่มีการพึ่งพาอาศัยกันและกัน อันจะนำมาซึ่งความสำเร็จและความสุขในแบบวิถีชาวบ้าน

สำหรับคุณค่าทางจริยธรรมนั้น สัญญาณกลองเด็กสามารถเสริมสร้างคุณค่าทางจริยธรรมให้เกิดขึ้นแก่ชาวพุทธอีสานได้ ซึ่งประกอบไปด้วย 1. คุณค่าทางจริยธรรมภายใน ได้แก่ เมื่อได้ยินสัญญาณกลองเด็กแล้วชาวพุทธอีสานได้มีจิตสำนึกในการที่จะสร้างคุณงามความดีทั้งที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ผู้มีพระคุณ และวิถีการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ ยังได้สร้างการตระหนักรู้ในหน้าที่ที่ตนเองรับผิดชอบและที่จะกระทำต่อไป ซึ่งถือเป็นพื้นฐาน

ของการพัฒนาตนเองที่สำคัญอันมาจากภายในสู่ภายนอก 2. คุณค่าทางจริยธรรมภายนอก ซึ่งจะประกอบไปด้วย 2 ประการ คือ คุณค่าทางจริยธรรมภายนอกในแง่ของพฤติกรรม หรือลักษณะนิสัยที่ดีงาม โดยเมื่อได้ยินสัจญาณกลองเด็กแล้วชาวพุทธอีสานจะพยายาม ขวนขวายทั้งในการทำบุญทานการกุศลและการทำกิจการงานต่างๆ ของตนเองให้สำเร็จ ลุล่วงไปได้ด้วยดี อันถือเป็นการพยายามป้องกันไม่ให้เกิดความเกียจคร้านและการฟุ้งเฟ้อ ในทางที่ไม่ดี และคุณค่าทางจริยธรรมภายนอกในแง่ของสังคม/ชุมชน โดยสัจญาณกลอง เด็กสามารถช่วยส่งเสริมให้สังคม/ชุมชนมีความมั่นคงและเข้มแข็งจากการกระตุ้นเตือนให้ คนในชุมชนยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณีและความดี มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา และ ตื่นตัวอยู่เสมอ

ส่วนสถานการณ์การดำรงอยู่ของสัจญาณกลองเด็กล้วนนั้น ถือได้ว่าการเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย โดยเฉพาะในช่วงเข้าพรรษาวัดส่วนใหญ่จะยังคงนิยมตีกลองเตี กอยู่เป็นประจำรวมทั้งในช่วงวันพระด้วย อย่างไรก็ตาม ในช่วงนอกพรรษาวัดส่วนใหญ่จะ ตีน้อยลง โดยอาจจะเลือกตีเฉพาะในวันพระเพื่อให้ชาวพุทธอีสานได้รับรู้ถึงวันธรรมสวนะ ที่ควรจะประพฤติปฏิบัติตนเองอย่างไร

บรรณานุกรม

- พรหมพิสิฐ พันธจันทร์ และคณะ. (2563). การสืบทอดและคุณค่าทางจริยธรรมของชาว อีสานในสัจญาณกลองเพล: กรณีศึกษาตำบลพังขว้าง อำเภอเมือง จังหวัด สกลนคร. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม. 10 (1), 55-63.
- พระครูศรีธรรมวัฒน์. (2561). ผู้อำนวยการศูนย์เรียนรู้และอนุรักษ์กลองเพล ตำบลพัง ขว้าง. สัมภาษณ์. 11 สิงหาคม.
- พระมรกด อิสสโร. (2561). เลขานุการศูนย์เรียนรู้และอนุรักษ์กลองเพล ตำบลพังขว้าง. สัมภาษณ์. 11 สิงหาคม.
- พระเอนก อนาวีโล. (2561). เจ้าอาวาสวัดป่าสามัคคีธรรม. สัมภาษณ์. 17 มิถุนายน.
- มติชนออนไลน์. (21 มิถุนายน 2559). รู้จักไหม? “ตีกลองแลง” สัจญาณเตือนคนเข้า วัด – แห่ซ้องถึงเทวดาว่าศาสนายังอยู่. สืบค้นเมื่อ 14 พฤศจิกายน 2567,

- จาก https://www.matichon.co.th/entertainment/news_182297
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2558). **ปรัชญาเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 4.** กรุงเทพฯ: มหา
จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ยศ สันตสมบัติ. (2556). **มนุษย์กับวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4.** กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์
- วิทยา สายสุด. (2536). **สื่อสัญญาณพื้นบ้านอีสานในเขตอำเภอห้วยตะพาน.** วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาสารคาม.
- สวึง บุญเจิม. (ม.ป.ป.). **ตำรามรดกอีสาน.** อุบลราชธานี: ยงสวัสดิ์การพิมพ์.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2528). **ดนตรีพื้นบ้านและศิลปะการแสดง
ของไทย.** กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- Bignell, J. (1997). **Media Semiotics: An Introduction.** New York: Manchester
University Press.
- White, L., 1959. **The Evolution of Culture.** New York: McGraw-Hill.

ระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริม
ทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการ
กุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง:
รายกรณีศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

A Buddhist Teaching Method Based Dynamics Learning
Management System to Enhance Creative Problem-Solving
Skill for Students Middle in Northeastern Thailand:
A Case Study of Nakorn Ratchasima Province.

พระมหานพพร อภิพนโร ศรีวัฒนสกุลชัย

Pramaha Nopphon Apibundho Sriwatthanasakunchai

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author, E-mail: dekdoy3991@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) การศึกษาระบบการจัดการเรียนรู้แบบพลวัต
โดยใช้พุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียน
โรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง โดยใช้จังหวัดนครราชสีมาเป็นกรณี
ศึกษา 2) การประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของระบบการจัดการเรียนรู้ดังกล่าว
3) การพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้แบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการ
คิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียน และ 4) การใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่ม
ตัวอย่าง 24 คนเพื่อศึกษาข้อมูลเพิ่มเติม

ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการเรียนรู้แบบพลวัตโดยใช้
พุทธวิธีการสอนประกอบด้วย 5 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) บริบท (Context) 2) ปัจจัยนำเข้า
(Input) 3) กระบวนการ (Process) 4) ผลลัพธ์ (Output) และ 5) ข้อมูลย้อนกลับ (Feed-
back) การประเมินสภาพปัญหาและความต้องการใน 5 ด้านพบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก

โดยเรียงลำดับจากด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดไปต่ำสุด ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านกระบวนการเรียนรู้ ด้านหลักสูตร ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ และด้านการวัดและประเมินผลที่มีค่าเฉลี่ยในระดับปานกลาง สุดท้ายในการพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้แบบพลวัตพบว่า ควรกำหนดเนื้อหาวิชาและขั้นตอนการสอนอย่างชัดเจน โดยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) การกำหนดวัตถุประสงค์การศึกษา 2) การจัดการประสบการณ์การเรียนรู้ และ 3) การประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาของนักเรียนในโรงเรียนการกุศล

คำสำคัญ : การจัดการเรียนแบบพลวัต, พุทธวิธีการสอน, การแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

Abstract

This research aims to: 1) study the dynamic learning management system using Buddhist teaching methods to promote creative problem-solving skills for students in charitable schools in the central northeastern region, with Nakhon Ratchasima province as a case study; 2) assess the problems and needs of such a learning management system; 3) develop a dynamic learning management system using Buddhist teaching methods to enhance creative problem-solving skills for students; and 4) use in-depth interviews with a sample group of 24 participants to gather additional information.

The research findings revealed that the knowledge framework of the dynamic learning management system using Buddhist teaching methods consists of five main components: 1) Context, 2) Input, 3) Process, 4) Output, and 5) Feedback. The assessment of the problems and needs in five areas showed a generally high level of need, ranked in descending order from the highest to lowest average scores: teaching materials, learning processes, curriculum, learning activities, and evaluation, with the latter having a moderate average score. Finally, in developing the dynamic learning management system, it was found that the course content and teaching procedures should be clearly defined, divided into three main stages: 1) setting learning objectives, 2) organizing

learning experiences, and 3) evaluating learning outcomes, to enhance the effectiveness of promoting problem-solving skills among students in charitable schools.

Keywords: Dynamic learning management, A Buddhist Teaching Method Based, Creative problem solving.

บทนำ

สังคมโลกในศตวรรษที่ 21 เป็นยุคแห่งโลกาภิวัตน์ ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคม และการดำเนินชีวิตของมนุษย์ทั่วโลกซึ่งรวมไปถึงคนไทยด้วย ทำให้มนุษย์เราต้องปรับตัวและพร้อมแก้ปัญหาในสถานการณ์ที่ตนต้องเผชิญอยู่เสมอ การศึกษาจึงเป็นสิ่งที่ช่วยให้มนุษย์ก้าวผ่านสถานการณ์ที่ต้องแก้ปัญหาได้อย่างรอบคอบ ดังที่สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษากล่าวว่า การศึกษาเป็นกระบวนการที่ให้นักเรียนรู้จักการเรียนรู้ วิธีการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองในรูปแบบและวิธีการที่หลากหลาย รวมทั้งรู้จักคิดและรู้จักแก้ปัญหาช่วยให้นักเรียน มีความพร้อม มีภูมิคุ้มกันที่ดีต่อการเผชิญสถานการณ์และรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ดังที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (รัฐสภาแห่งประเทศไทย, 2552 : มาตรา 6) การจัดการกระบวนการเรียนรู้ ให้นักศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการการเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา

การจัดการเรียนรู้แบบพลวัต หรือเชิงรุก ซึ่งตรงกับภาษาอังกฤษว่า Active learning เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในชั้นเรียน สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูผู้สอนกับผู้เรียน มุ่งให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ โดยมีครูเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) สร้างแรงบันดาลใจให้คำปรึกษา ดูแล แนะนำ ทำหน้าที่เป็นโค้ชและพี่เลี้ยง (Coach & Mentor) แสวงหาเทคนิควิธีการจัดการเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ที่หลากหลายให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมาย (Meaningful learning) ผู้เรียนสร้างองค์ความ

รู้ได้ มีความเข้าใจในตนเองใช้สติปัญญา คิด วิเคราะห์ สร้างสรรค์ผลงานนวัตกรรมที่ปกป้องถึงการมีสมรรถนะสำคัญในศตวรรษที่ 21 มีทักษะวิชาการ ทักษะชีวิต และทักษะวิชาชีพ บรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ตามระดับช่วงวัยและเป็นการเรียนที่เน้นให้ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กับการเรียนการสอน กระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการคิดขั้นสูง (Higher-Order Thinking) ด้วยการวิเคราะห์ สังเคราะห์และประเมินค่า ไม่เพียงแต่เป็นผู้ฟัง ผู้เรียนต้องอ่าน เขียน ตั้งคำถาม และถาม อภิปรายร่วมกัน ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริง โดยต้องคำนึงถึงความรู้เดิมและความต้องการของผู้เรียนเป็นสำคัญ ทั้งนี้ผู้เรียนจะถูกเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับความรู้ไปสู่การมีส่วนร่วมในการสร้างความรู้ ซึ่งการจัดการเรียนรู้โดยเน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติเองเพื่อพัฒนากระบวนการทางความคิดหรือปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่มีปัญญาเป็นหัวใจสำคัญในการดำเนินชีวิต การศึกษา ปฏิบัติข้อวัตรต่าง ๆ นั้นล้วนเพื่อให้เกิดสติปัญญา สมดังพุทธภาษิตที่ว่า ปัญญา โลกสมบัติ ปชโชโต แปลว่า ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 80 : 85)

ดังนั้นการจัดการเรียนรู้แบบพลวัต (Active Learning) และพุทธวิธีการสอนพร้อมทั้งหลักคำสอนในทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานการเพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ใหม่จึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่จะพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในวิเคราะห์ สังเคราะห์ รวมถึงประเมินสถานการณ์ต่าง ๆ ที่นักเรียนอาจพบเจอในชีวิตประจำวันและสามารถตัดสินใจลงมือทำเพื่อผลลัพธ์ที่ดีที่สุดสำหรับตนเองและผู้อื่นในสังคมซึ่งในที่นี้คือการจัดการหรือแก้ไขปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ผู้สอนจึงได้จัดทำวิจัย เรื่องระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณศึกษาจังหวัดนครราชสีมา เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณศึกษาจังหวัดนครราชสีมา
2. เพื่อประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของระบบการจัดการเรียนแบบ

พลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณัติศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

3. เพื่อพัฒนาระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณัติศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

4. เพื่อประเมินหรือนำเสนอระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณัติศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง รายการณัติศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญเพื่อวิเคราะห์และปรับแนวทางให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมีขั้นตอนดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อจำแนก วิเคราะห์ และให้ความหมายข้อมูลที่ได้ รวมถึงการแก้ไขข้อมูลตามกรอบแนวคิดการวิจัย เพื่อพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะจากอาจารย์ที่ปรึกษา

2. คัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิ สำหรับการสัมภาษณ์จำนวน 10 รูป/คน

3. ขออนุญาตเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ จากฝ่ายวิชาการ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. จัดประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 12 รูป/คน ณ คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในวันที่ 11 ตุลาคม 2566 โดยมี ศ. ดร.ชัยงค์ พรหมวงศ์ เป็นประธาน

5. ปรับแก้แนวทางการศึกษา ระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ

6. นำเสนอแนวทางการพัฒนา ระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนสำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณัติศึกษาจังหวัดนครราชสีมา

ผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบวิจัยและพัฒนา (Research and Development) พบผลการวิจัยซึ่งตอบตามวัตถุประสงค์ 4 ประการ ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณศึกษาจังหวัดนครราชสีมา พบว่า องค์ความรู้เกี่ยวกับระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณศึกษาจังหวัดนครราชสีมา มี 5 ส่วนซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักในการพัฒนาระบบการสอน ได้แก่ (1) บริบท (Context) (2) ปัจจัยนำเข้า (Input) (3) กระบวนการ (Process) (4) ผลลัพธ์ (Output) (5) ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback)

2. เพื่อประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณศึกษาจังหวัดนครราชสีมา พบว่า ผลการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ทั้ง 5 ด้าน พบว่า มีภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า 1) ด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยที่ระดับมาก 2) ด้านกระบวนการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยที่ระดับมาก 3) ด้านหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยที่ระดับมาก 4) ด้านกิจกรรมการเรียนรู้ มีค่าเฉลี่ยที่ระดับมาก 5) ด้านการวัดและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยที่ระดับปานกลาง

3. เพื่อพัฒนาระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณศึกษาจังหวัดนครราชสีมา พบว่า การพัฒนาระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง : รายการณจังหวัดนครราชสีมา มีขั้นตอนดังนี้ คือ (1) บริบท (Context) (2) ปัจจัยนำเข้า (Input) (3) กระบวนการ (Process) (4) ผลลัพธ์ (Output) (5) ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ต่อมาจึงมีการกำหนดเนื้อหาวิชาและพัฒนาระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริม

เสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียน คือ (1) การกำหนดวัตถุประสงค์ทางการศึกษา (Objective) (2) การจัดการประสบการณ์เรียนรู้ (Learning) (3) การประเมิน (Evaluation)

4. เพื่อประเมินหรือนำเสนอระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณศึกษาจังหวัดนครราชสีมา พบว่าผลการทดสอบหรือประเมินระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง : รายการณศึกษาจังหวัดนครราชสีมา พบว่าผลการทดสอบและการประเมินได้ผลตามที่ต้องการทั้งผู้สอนและผู้เรียนได้ระบบการจัดการเรียนการสอนที่มีกระบวนการเป็นขั้นตอนชัดเจน เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนผ่านการลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง ได้ฝึกกระบวนการคิดแก้ปัญหาผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้อื่น ภายใต้กระบวนการเรียนรู้ที่ปรับปรุงแก้ไขอยู่เสมอ

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียนโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง: รายการณศึกษาจังหวัดนครราชสีมา” มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาและพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ โดยใช้แนวทางพุทธวิธีการสอน ซึ่งจะช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่พลวัตและปรับตัวได้ในสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่แตกต่างกัน ผลการวิจัยจากการดำเนินการในจังหวัดนครราชสีมาได้ให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับองค์ประกอบของระบบการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพตามกรอบแนวคิดนี้

ผลการศึกษาระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอน พบว่า ระบบนี้มีองค์ประกอบหลัก 5 ด้าน ได้แก่ บริบท (Context), ปัจจัยนำเข้า (Input), กระบวนการ (Process), ผลลัพธ์ (Output), และข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ซึ่งเชื่อมโยงกันเป็นกระบวนการที่ช่วยเสริมสร้างทักษะการคิดเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้านกระบวนการเรียนรู้และสื่อการเรียนการสอนที่ได้รับการพัฒนาและปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของโรงเรียนการกุศลในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง

จากผลการประเมินสภาพปัญหาและความต้องการในระบบการจัดการเรียนรู้แบบพลวัต พบว่าด้านที่ต้องการการพัฒนามากที่สุดคือด้าน *สื่อการเรียนการสอน* ซึ่งได้รับการประเมินอยู่ในระดับสูงสุด รองลงมาคือ กระบวนการเรียนรู้ และ หลักสูตร ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาทักษะการคิดแก้ปัญหาในเชิงสร้างสรรค์ของนักเรียน แต่ในด้านการวัดและประเมินผลยังคงมีการพัฒนาอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งชี้ให้เห็นถึงการที่ระบบการจัดการเรียนรู้อยู่ต้องการการปรับปรุงเพื่อให้สามารถประเมินผลได้อย่างถูกต้องและครอบคลุมทุกมิติ

ในส่วนของการพัฒนาระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตพบว่ามีพัฒนาผ่านขั้นตอนที่ชัดเจน เช่น การกำหนดวัตถุประสงค์ทางการศึกษา การจัดการประสบการณ์การเรียนรู้ รวมถึงการประเมินผลที่สามารถสะท้อนถึงพัฒนาการของนักเรียนได้อย่างชัดเจน โดยกระบวนการเหล่านี้ได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามผลการวิจัยของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เช่น ผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูผู้สอน ผลการทดสอบและประเมินจากการนำระบบการจัดการเรียนการสอนไปใช้ในโรงเรียนวัดสุทธจินดา จังหวัดนครราชสีมา พบว่ามีผลลัพธ์ที่ดีทั้งในส่วนของผู้สอนและผู้เรียน โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ผ่านการปฏิบัติจริงและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในห้องเรียน ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนาการเรียนการสอนที่เน้นการมีส่วนร่วมของนักเรียน และการปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ให้ยืดหยุ่นและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน สอดคล้องกับการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เชิงจิตวิทยา วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิตของ นลินทิพย์ คชพงษ์ เรื่อง การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู (นลินทิพย์ คชพงษ์, 2561 : 86 - 137) หรือการศึกษารูปแบบการเรียนการสอนแบบ Active Learning ใน วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ของ วีรยุทธ พลายเล็ก เรื่องการพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิด Active Learning เพื่อเสริมสร้างทักษะและ กระบวนการและจิตคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา. (วีรยุทธ พลายเล็ก, 2563 : 131) ผลการวิจัยแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่สามารถส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาและทักษะทางคณิตศาสตร์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังมีการเน้นการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการตัดสินใจผ่านการลงมือปฏิบัติจริงในห้องเรียน

โดยสรุปแล้ว การวิจัยครั้งนี้ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการนำพุทธวิธีการสอนมาพัฒนาและปรับปรุงระบบการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนการกุศล เพื่อส่งเสริม

ทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักเรียน การพัฒนาระบบการเรียนรู้ที่มีความพลวัตและสามารถปรับตัวได้ตามบริบทและความต้องการของผู้เรียนจึงเป็นแนวทางที่สำคัญในการสร้างการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

การคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ของนักเรียน โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคตะวันออก เฉียงเหนือตอนกลางที่มีลักษณะเฉพาะทั้งในด้านสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตที่นำเสนอในงานวิจัยนี้ยังสะท้อนถึงศักยภาพของการบูรณาการแนวคิดทางพุทธศาสนาเข้ากับการศึกษาในยุคปัจจุบัน ช่วยสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการคิดสร้างสรรค์และพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาของนักเรียนได้อย่างแท้จริง ข้อค้นพบใหม่

1. การใช้พุทธวิธีการสอนในบริบทของโรงเรียนการกุศลช่วยเพิ่มความตระหนักรู้ในคุณค่าและความหมายของการเรียนรู้ ทั้งในระดับบุคคลและสังคม
2. การพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้แบบพลวัตต้องพิจารณาความยืดหยุ่นของกระบวนการเรียนรู้ เพื่อให้ตอบสนองต่อความหลากหลายของนักเรียนและความต้องการในระดับท้องถิ่น
3. สื่อการเรียนการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการที่ได้รับการปรับปรุง สามารถช่วยลดช่องว่างระหว่างการสอนเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติ

จากข้อค้นพบใหม่ที่ได้จากการวิจัย สามารถเชื่อมโยงและจำแนกออกเป็นขั้นตอนต่าง ๆ ตามโครงสร้างของตารางองค์ความรู้ดังนี้

ประการแรก การใช้พุทธวิธีการสอนในบริบทของโรงเรียนการกุศลนั้น มีความเชื่อมโยงกับขั้นตอนที่ 1 และ 2 ในตาราง ซึ่งมุ่งเน้นการศึกษาข้อมูลพื้นฐานและการพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ โดยกระบวนการดังกล่าวช่วยเพิ่มความตระหนักรู้ในคุณค่าและความหมายของการเรียนรู้ ทั้งในระดับบุคคลและสังคม

ประการที่สอง การพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้แบบพลวัต สอดคล้องกับขั้นตอนที่ 3 ซึ่งเป็นขั้นตอนที่เน้นการเชื่อมโยงปัญหาทางการศึกษากับหลักพุทธธรรมและบริบทสังคมไทย การพิจารณาความยืดหยุ่นของกระบวนการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความหลากหลายของนักเรียนและความต้องการในระดับท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการสุดท้าย สื่อการเรียนการสอนและกิจกรรมการเรียนรู้แบบบูรณาการที่ได้รับการปรับปรุง มีความสัมพันธ์กับขั้นตอนที่ 4 และ 5 ในตาราง ซึ่งมุ่งเน้นการสร้างนวัตกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนากระบวนการคิดสร้างสรรค์และการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม ทั้งนี้ การลดช่องว่างระหว่างการสอนเชิงทฤษฎีและการปฏิบัติจริงช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

จากการเชื่อมโยงนี้ แสดงให้เห็นว่าแต่ละข้อค้นพบมีความสัมพันธ์ที่ชัดเจนกับขั้นตอนในตาราง ซึ่งช่วยเน้นย้ำความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ในบริบทปัจจุบันได้เป็นอย่างดี

ขั้นตอนที่	ชื่อขั้นตอน	องค์ความรู้ที่ได้	นวัตกรรมที่เกิดขึ้น
1	การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน	ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการศึกษาและการพัฒนาการเรียนรู้	การรวบรวมข้อมูลและแนวทางการศึกษาเชิงบูรณาการ
2	การพัฒนาหลักคิดการจัดการเรียน	กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นการคิดเชิงสร้างสรรค์และใช้เทคโนโลยี	การพัฒนาหลักการจัดการเรียนรู้ที่เน้นกิจกรรมการคิด
3	การพิจารณาปัญหาการศึกษา	การเชื่อมโยงแผนการศึกษาหลักกับหลักพุทธธรรมและบริบทไทย	การศึกษาเชิงบูรณาการและการปรับใช้หลักพุทธธรรม
4	การสนทนาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	การสัมมนาและการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นจากนักวิชาการ	การสร้างเครือข่ายทางวิชาการและการพัฒนาแนวทางการศึกษา
5	การสร้างนวัตกรรมการสอน	การพัฒนาระบบการเรียนรู้แบบพลวัตเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดสร้างสรรค์	นวัตกรรมการสอนที่เน้นการคิดสร้างสรรค์และการใช้เทคโนโลยี

ตาราง : องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

1. สถานศึกษา ควรนำระบบการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอน เพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ไปใช้ในการเรียนการสอน หรือนำไปใช้เชิงบูรณาการเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมผู้เรียนได้
2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรวิเคราะห์หาข้อมูลการจัดกิจกรรมโดยการสำรวจความต้องการการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์นักเรียนมัธยมศึกษา
3. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้ครูใช้เทคนิคการสอนที่น่าสนใจ สามารถจูงใจผู้เรียนให้เกิดความรู้ เข้าใจ และนำไปปฏิบัติได้
4. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรเน้นการสอน และฝึกฝนอบรมเป็นรายบุคคลเพื่อเสริมสร้างทักษะการจัดการเรียนแบบพลวัตด้วยพุทธวิธีการสอนเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์

บรรณานุกรม

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- รัฐสภาแห่งประเทศไทย. (2552). **ราชกิจจานุเบกษา, มาตรา 6. เล่ม 126 ตอนที่ 54 ก.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา
- นายวิรัช พลอยเล็ก. (2563). **การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนตามแนวคิด Active Learning เพื่อเสริมสร้างทักษะและ กระบวนการและจิตคณิตศาสตร์สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษา**. วิทยานิพนธ์ ปริญญาดุขฎฐิบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- นลินทิพย์ คชพงษ์. (2561). **การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้เชิงจิตวิทยาเพื่อเสริมสร้างการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์สำหรับนักศึกษาวิชาชีพครู**. วิทยานิพนธ์ ปริญญา ปรัชญาดุขฎฐิบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและพัฒนาศักยภาพมนุษย์ คณะศึกษาศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.